LEVINI LEMNII MEDICI ZIRIZÆI DE HABITV ET CONSTITVTIONE corporis, quam Græci κρᾶσιν, Triuiales Complexionem vocant, Libri duo.

Omnibus quibus ſecunda valetudo curæ eſt, apprimè neceſſarij, ex quibus cuique procliue erit corporis ſui conditionem, animiq; motus, ac totius conſeruandæ ſanitatis rationem adamuſsim cognoſcere.

Huic operi acceſsit rerum & verborum copioſiſsimus index.

ANTVERPIAE.

Apud Guilielmum Simonem. 1561.

Cum Priuilegio.

PRIVILEGIVM.

AVthoritate Regia cautũ eſt, ne quis alius præter Guilielmũ Simonē hunc Leuini Lemnij de cōplexionibus Librum ante quadrienniũ imprimat, néue alibi excuſum diuendat, qui ſecus fecerit pena in diplomate eſtimata mulctabitur, ſicutipatet in ipſo diplomate Dato Bruxellis. 12. Iunij. 1561.

Subſignauit

G. VVouwere.

SPECTATIS-

SIMIS COSS. CORNELIO Ockero integerrimo ac candoris eximij viro, Petro Nicolaidæ viro induſtrio, ac præter inſignem eruditionē adminiſtrandæ reip. obeundisq́; functionibus Tribunitijs peritiſsimo, deniq; ordini Senatorio cumprimis illuſtri, cęterisq́; Ciuibus magiſtratui obſequentiſsimis,

L. Lemnius. S.P.D.

DICI vix queat viri ſpectatiſs. quo ſit affectu, qua animi propenſione erga Ciuitatem hanc, eiusq́ue ciues ac municipes veſter Lemnius: partim quòd prima vitæ lucisq́ue huius auſpicia in hac ſit conſequutus, partim quòd inter illos verſetur, qui quum ſint humanitatis ſtudijs abunde imbuti, tum ſuos literarum monumentis, omniq́ue rerum cognitione ſedulò inſtitui curant. Hoc ſiquidē potiſsime cuiq; ciuiū eſt in votis, eóq; omnis eorū ſpectat conatus atq; induſtria, vt quos hæredes inſtituūt, nō tam opū ſplēdore, rerumq́; fortuitarū affluētia, quā doctrina ac morū integritate illuſtres præſtare pergāt. Quæ res hactenus effecit, vt Ciuitas Zirizea. in maximis

calamitatibus quas toties perpeſſa eſt, inconcuſſa ſubſtiterit. Siquidem clariſsimi Senatus autoritate & conſilio fulta, nulla ſui parte labefactari luxariq́ viſa eſt: aut ſiquid detrimenti acceperit, ſiqua iactura aut clades illata ſit (vt nemo non aliquo incommodo vel vrgetur vel afficitur) confeſtim viri conſulares ſumma cura, pariq́ue animorum conſenſu reſarciunt, inſtaurantq́ omnia, atque in integrum collapſa reſtituunt. Quum enim Magiſtratus munus ſit atque officium ſtrenuè ſuas obire partes, ciuium commodis proſpicere, optimum ciuitatis ſtatum moliri, luxata inſtaurare, fulcire nutātia, inclinata erigere, collapſa in gradum reponere obiter:

Conſulere in mediū, & rebus ſuccurrere feſsis,
Omnia in antiquam correcta reponere ſedem.

Nulla ſui parte in his perficiēdis ceſſant viri politici, omnia inculpate magiſtratus exequitur, ſuisq́ munijs ordo Senatorius præclare fungitur. Tametſi enim maligna ſit, parumq́ fida nauium ſtatio, portuſq́ incōmodus, nec vllus propemodum exterorum concurſus & negotiatio, ipſeq́ Oceanus tanta quotānis adferat diſpēdia, vt incredibili ſumptu nouæ ſubinde atque in immenſum erigendæ ſint aggerum moles, quibus fluctibus obnituntur, ac maris ferociam retundunt, alacri tamen atque infracto animo

om-

omnibus obſiſtũt, ſartaq; tecta, vt dicitur, perſiciũt. Siquidẽ penes eum Conſulẽ qui ex tribunitia poteſtate, plebis curam tutelamq́ue ſuſcipit, conſiſtit hæc rei agrariæ præfectura. Is ſibi aſciſcit ex patricijs Septemuiros vt municipales collegas ac conſultores; qui quod patriæ commodis conſulunt, voce gentilitia Heymraedt *nominantur. Hi quum res poſcit, per totius inſulæ ambitum deuecti longe lateq; exporrectos ag gerũ tractus, incurua littora, ſinus immenſos, cataractas, aquæductus, portus, oraſq; maritimas omnes alacriter perluſtrant: ac ſiquid diſſipatũ ſit ac cõuulſum, mariſq; violentia concuſſum diſsilijt, acriter inſtant, omnibuſq; inſtaurandis vigilanter incumbunt. Hanc prærogatiuã ac tribunatum, hoc eſt adminiſtrandi ſoli, fundiq; patrij munus conſequuta eſt ciuitas Zirizea à Belgarum principe Philippo cognomẽto bono, qui & Zelandis quos Mattiacos Tacitus vocat, imperabat, quod ſingularem in Magiſtratu vigilantiam, agendiq; ſolertiam perſpexerit, adeo vt illorum induſtria frequentius vindicata aſſertaq; ſit Scaldia inſula ab interitu, quem Oceanus inundãs vicinis crudeliter intulit. Quo effectum eſt, vt exteri quoque noſtratium opera vtantur, vbi nouos portus eruunt, vbi ex mari vindicanda ſunt latifundia, atque agrorum aliquot myriades ſe-*

Tribunitia poteſtas.

Heym patriam ac natale ſolam Germanis olim ſonabat, cuius Tacitus meminit libro de huius gentis moribus.

Philippi Burgundiæ ducis in Zirizeos munificentia anno 1425.

Libro de moribus Germano.

iuenti meſſiq́; vberrimæ accōmoda. Cæterū quū innumera huic Ciuitati ſint ornamenta illāque illuſtrent tū nulla re mihi viſa eſt cōmendatior ac plus ſolidæ laudis promereri, quā quòd tot viros literatos proferat multisq́; præclaris ingenijs fœcunda ſit atq; exculta: quorū cōſilio ac prudentia nō domeſticæ modo res, ſed externæ quoq; nationes nituntur. Siquidē complures ex hac vrbē in principum conſilia ſunt aſciti, atq; ad ampliſſimas dignitates euecti. Cui hoc accedit ad ampliorem magiſque vberem laudis cumulū, quòd non modo patricij viriq́ue politici, ſed plebeij quoque ſortiſq́ue infimæ homines ſumma ope enitantur, vt ex ſe prognati ad eruditionem prouehi poſſint: quorum nonnulli tametſi ἄμουσοι ſint, atque ab humanitatis ſtudijs alieni, tantum abeſt vt ea aſpernentur ac faſtidiant, illiſq́ue vt eorum rudes, infeſti ſint, vt hoc decus atque ornamentum in omnem poſteritatem propagare exoptent, adeoq́; illis ſunt incitamēto atque omnes ſuas facultates in ijs conſequendis conferunt. Poſſum hoc ipſum ingenue citra adulandi ſuſpicionem de ciuibus meis teſtari, vt quibus annos ſupra tres & triginta operam meam in medendo approbare præſtareq́ue ſtudui, qua vero dexteritate ac ſucceſſu, penes illos fides eſto, ac iudiciū, qui noſtram induſtriam in expugnādis demoliendiſq́ue morbis ſunt experti

*Quoties ego viri præſtantiſſimi in congreſſu fa-
miliari deplorantes audio opulentos quoſdã &
qui nobilitatẽ diuitijs metiuntur, quod diſcipli-
nis aut nihil prorſus, aut tenuiter ſint imbuti
adeo indigne animoq́ue iniquo ferunt deeſſe,
ſibi illa naturæ præſidia, vt aliquot talentorũ
iacturã facere non dubitẽt, ſi in doctorũ album
referri cenſeriq́ue poſſint. Nimirũ ſentiũt ho-
mines minimè ſtupidi aut obeſæ naris, quid mo
mẽti adferant ad rem auſpicato ſciteq́ue pera-
gendã, literarum adminicula, quantumq́ue na
tura iuuetur arte: Quo ſpectat illud Horatij:
Natura fieret laudabile carmen, an arte,* Horat. in arte.
*Quæſitum eſt, ego nec ſtudiũ ſine diuite vena,
Nec rude quod proſit, video ingeniũ, alterius ſic
Altera poſcit opem res, & coniurat amicè.*

*In ſentẽtijs enim proferẽdis, in obeundis le-
gationibus, exequendiſq́ue munijs publicis, in
adhibendo rerum verborumq́ue delectu, in cor-
rigendis qui latenter taciteq́ue irrepſerunt er-
roribus in, tollẽda reprimendaq́ue ſuperſtitiõe,
in ſtabiliẽdo ſyncero Dei cultu, fouẽdaq́ue reli-
giõe plus adferũt iudicij, pauloq́ ſunt oculati-
ores viri docti ac literis expoliti, quã qui harũ
præſidio ſunt deſtituti. Quod quũ potiſſima ci-
uiũ noſtrorũ pars perſpectũ habeat in hac pa-
leſtra eoq́ue ſtadio ſedulo ſe exercẽt, in quo vt
progreſſum faciãt, omnibus modis futurus ſum*

adiu-

adiumento, ne eas opes & viatica parare deſinant, quæ extra fortunæ aleam ſunt conſtituta, quæque eripi non poſſunt. Sint penes alios ampla longeque exporrecta pomeria: vigeat apud illos negotiatio hominumque concurſus & frequentia ſit multarum magnarumque rerum poſſeſſio, quæ plerumque inſtabilis atque infida vel eripi ſolet, vel aliò transferri: noſtræ profecto Ciuitati hoc nomine præcipuè gratulor, quod præter negotiandi ſolertiam ac conquirendi ſtudium, præter vberem rerum prouentum, præter agros feraces, ac meßi triticeæ accomodos, præter herbida ſaginãdo pecori paſcua, præter ſalis conficiendi induſtriam, illas opes præ cæteris ciues conſectãtur & reſpectant, in quas nihil iuris fortunæ mutabilitas ſibi vendicat. Quas ob cauſas viri integerrimi viſum eſt hoc munere literario vobis gratificari, veſtroſque animos lucubrationibus hiſce noſtris demereri: quas eò magis gratas acceptaſque fore confido, quòd non ab inquilino aliquo, aut vlterius loci populari: ſed eiuſdem Reipublicæ ciue ac municipe ſint profectæ; tum quod ea veſtro nomini atque amplitudini dedicantur, quæ ſummis pariter atque infimis ex æquo futura ſint vſui, quæque corporis valetudini proſpiciunt, animoq; cultum adferunt, ac mentem aliqua ex parte informant pietati. Deus opt. max. cui

per

per Seruatorem IESVM CHRISTVM *noſtra vota nuncupamus, Remp. noſtram adaugeat, vobisque omnibus in ea ſtabilienda firmandaque ſucceſſum incrementaque conferat. Zirizææ ex Muſeio noſtro Anno redempti orbis Sept. 1561. Calendas Ianuarias.*

(.?.)

LEVINI LEMNII MEDICI ZIRIZÆI IN ſequentes libros Præfatio, quæ argumenti vicem obtinet: atq; obiter cõmonſtrat, quò ſpectet libri huius ordo & ſeries, & quàm ſit futura vtilis huius operis tractatio.

QVò non minus vtilitatis, quã oblectamenti concipiat ac conſequatur auidus lector: quid præſens opus tractet ac complectatur, compendio indicare viſum eſt: vt hinc documenta ſumere volenti longæ vel inquiſitionis, vel coniecturæ labor abſit. Quocirca ne cui fucum feciſſe videar, ac poſtmodum indignetur plauſibili titulo ſibi impoſitum, in ipſo veſtibulo, primoque operis aditu hoc Satyrici, argumenti loco exhibeo,

Quidquid agunt homines, votum, timor, ira, voluptas,
Gaudia, diſcurſus, noſtri eſt farrago libelli.

Iuuenalis Satyr. 1.

Quũ enim nemo ſit mortaliũ in tanto, tamq; acerbo humanæ naturæ lapſu atq; inclinatione, qui nõ minus in animo, quàm corpore aliquã cladem acceperit, hoc potiſſime argumentum tractandum

ctandum ſuſcepi, vt corpori ab integritate delapſo, tum animo vacillanti, atq; ægritudine oppreſſo (commonſtrata vtriuſque partis natura) aliquam medicinã adhiberem. Itaq; ſingulorũ, prope dixerim, hominum mores, ſtudia, cõditiones, vitæ inſtituta, animi propenſiones, conceptus, voluntates, cogitata, molimina, & qua quodq; corpus valetudine, quo habitu, & conſtitutione exiſtat, quàm potui dilucidè patefacere ſum conatus, quo quiſq; vitijs quum corporis, tũ animi, ſi quà vrgetur, mederi poßit & obſiſtere, vel à morbis ſe tutum præſtare ac tueri, ſi ab ijs liber ſit & immunis. Quoniã vero corpus et anima ſympathia quadã ac conſenſu inter ſe connexa ſunt, virtuteſq; ac vitia vltro citroq; deriuantur, atq; hinc, inde confluunt, mutuam paremque operam hæc ipſa expoſcunt. Scio equidẽ à multis ambigi, atq; in dubium vocari, cuius partis humanæ naturæ morbus nocentior, atque homini magis exitioſus: quod vt non facile expediri poſſe fatear, ita omnibus perſuaſum eſſe cupio, maximã malorum partem ab anima internisque viribus proficiſci: quod enim corpus morboſum, animæ ſit oneri, ſuamque operã illi deneget, huius potius, quã illius incuria culpanda eſt. Siquidẽ quũ corpus animi imperio ſubditũ ſit, illiq; obſequiũ præſtare cogatur: mun⁹ animi, mentiſq; officiũ eſt, domitis affectibus, illud

Conſenſus coporis & animi.

Animæ an corporis morbus nocentior.

Indulgentia quid efficiat.

in officio cõtinere, ac ratione moderari. Vt enim liberior licentia, atque indulgentia mollior adoleſcentiam, lubricamque ætatem deprauat, atque deteriorem efficit, omnesq; animi neruos elidit: ita habenæ laxiores corpus ad voluptates, ad luxum, ad libidines, fœdasq; cupiditates, poſtremo ad innumeros morbos reddunt propenſiſſimum, quorum omnium mens ebria, ſuiq; obli-
Tuſc. 3. *ta, origo exiſtit, ac ſeminarium, quòd omnem cultum ac ſalutarem doctrinam reſpuat. Miratur autem Cicero, quidnam cauſæ ſit, vt quum ex corpore & animo conſtemus, corporis curandi tuendiq́ue cauſa excogitata ſit et quæſita medendi ars, Deorum inuentioni cõſecrata: Animi vero medicinam adeo non deſiderari, vt etiam pluribus ſuſpecta ſit & inuiſa, nam paucis culta ac probata. Cuius erroris cauſam & culpam in animum transferendam quis poßit ambigere? nam illi, non corpori iudicium defertur, ac de doloris ſenſu iudicandi peritia tribuitur. Quocirca quum homo diuinitus originem ſit ſortitus, illiq; mens cœleſti lumine illuſtretur, atque afflatu ſpiritus abunde perfundatur: par eſt vt naturæ ſuæ decus, amplitudinem, dignitatem, præſtantiam tueatur, vt ratione potius, quàm affectibus ducatur, vt dotes mentisq; ornamenta foueat atque amplificet, vt corporis atque animi incolumitati accuratè proſpiciat,*

vt vtriuſque partis quum morbis tum vitijs obſiſtat ac medeatur, quibus perficiẽdis obuia, nulliq́ non expoſita eſt medicina, ac remedium ſalutare. Siquidem animæ ſalus ex puriſsimis ſcripturæ fontibus: corporis verò ſanitas ex conſcriptis medicorum libris, aut ſalubri illorũ conſilio parari poteſt, quibus hoc quiſque obtinebit, vt aut non ægrotet, aut ſiquo morbo, vlloque affectu tentari contingat, confeſtim illum excutiat atq; amoliatur. Hæc ſtudioſe lector præfari viſum eſt, quo quiſq; intelligat, quid ſibi expetendum ſit, ac ſectari debeat, vt commodè nullaque moleſtia aut valetudinis diſpendio vitæ curſum perficere poſsit, qua de re fuſius tractare inſtitui.

Mentis ſanitas vnde petẽda.

Quæ priore Libro continentur.

Cap. 1. Sanitas qua nihil homini optabilius, aut expetendum magis, corporis ſui notitiam exigit. Fol. 1.
2. De ſpirituũ natura ac differentijs: tũ quid in corpore humano efficiant, quoſq; affectus pariant. 6
3. De ſpiritu qui toti mũdo, eiusq; partibus inſitus eſt, quiq; in hominẽ diuinitus illapſus, mentẽ ei⁹ peculiari munere imbuit. Obiter de bonis malisq; genijs qui humoribus ſpiritibusq; immixti varias mutationes humanis animis inferunt. 18
4. De corporis hũmani elemẽtis primiſque qualitatibus, ac generationis principijs, ex quibus homo conſtat, ac conflatus eſt. 23
5. Quid Craſis ſeu temperamentum in quo cuiuſque habitus, ac corporis conſtitutio conſiſtit. 28
6. De temperato exactoq; corporis habitu ac conſtitutione. 30
7. De calido corporis ſtatu. 35
8. De frigido corporis habitu. 56

9. De

9. De ſicco aridoq; corporis habitu. 62
10. De humido corporis habitu. 72.

INDEX EORVM QVÆ poſteriore Libro continentur.

Cap.1. De compoſitâ humani corporis habitudine ac temperamento. Fol. 80
2. De calido & humido corporis ſtatu ac tẽperamẽto: obiter de ſanguinei hominis conditione ac natura. 83
3. De frigidi & humidi corporis habitu & cõſtitutione, ex qua Pituitoſi ſeu phlegmatici conditio eruitur, eiuſque natura explicatur. 101
4. De Memoria excolẽda, amoliendiſque eius detrimentis. 111
5. De calidi & ſicci corporis ſtatu & habitudine. Obiter qua ſit natura, conditionẽ, ac moribus, animiq; propenſione homo bilioſus ſeu Cholericus. 119
6. De frigidi & ſicci corporis habitu, cui quoniã homo melãcholicus ſubeſt, atq; atræ bili obnoxius, illius quoque natura & conditio explicatur, quaq; rationẽ expugnari poſsit edocetur. 126

LE-

SANITAS QVA NIHIL HOMINI OPTABILIVS, AVT EXPETENDVM magis, corporis ſui notitiam exigit.

Caput Primum.

RÉctè mea quidem ſententia omnis eruditionis atq; eloquentiæ parens Cicero, *Valetudo ſuſtẽtatur notitia ſui corporis, atq; obſeruatione earũ rerũ quæ aut prodeſſe aut obeſſe ſoleant*, deniq; continentia in victu, omniq; cultu corporis, ac prætermittẽdis voluptatibus, quæ, vt mea fert ſententia, non tã corpori, quã animo pernicioſæ ſunt atq; infeſtæ. Quocirca ſumma cura quemq; eniti decet, vt corporis ſui habitũ, qui in quatuor qualitatũ Calidi & Humidi, Frigidi & Sicci temperie ac miſtura conſiſtit, perſpectũ exploratumq; habeat. Sic enim cõmodius, minoriq; negotio valetudini proſpicere poterit, ac morbis, ſi qui ingruũt, obſiſtere ac mederi. Siquidem quum ſanitas naturalis ſit corporis, eiuſq; partium ſtatus & conſtitutio, qua omnes actiones ac munia ci-

lib. 1. Offi.

Quid valetudinem fulciãt.

Quid ſanitas.

tra offenſam perficiũtur, omniaq; mēbra nullo doloris ſenſu ſuas functiões obeũt: Morbus verò affectus præter naturã, qui actionē vel vitiat, vel impedit, illiq; cruciatus infert, atq; omnia contrà quã ſanitas, deteriora efficit: nemini procliue promptumque erit præſentem ſanitatē, & qua fruimur, valetudinē conſeruare, aut collapſam reſtituere, niſi in cognitione corporis, eiusq; tēperamento ſit exercitatus. Et quanquam anima corpore ſit præſtãtior, atque hominis potior pars, in eaque excolenda præcipuã curã impēdi velim: corpori tamen accuratè proſpiciendum cenſeo, ne oneri ſit animæ, illique ad præclara enitenti tarditatem moramque inijciat. Vbi enim corpus valetudine inoffenſa extiterit, omnibus ſuis officijs inculpatè fungitur, ſuaque munia alacriter obit, atq; expeditè exequitur, adeo vt animo cuius imperio vtitur, ſit obſequẽtius, nec ad illius monita ac vellicationes obſurdeſcat. Scitum eſt illud Iuuenalis, animoque pœnitus infigendum.

Quid Morbus.

Anima hominis pars potior.

Anima & corpus mutuam operam exposcunt.

Sat. 12.

Orandum eſt vt ſit mens ſana in corpore ſano.
Fortem poſſe animũ, & mortis terrore carentē,
Qui ſpatium vitæ extremũ inter munera ponat
Naturæ, qui ferre queat quoſcunque labores,

Neſ-

Neſciat iraſci, cupiat nil: ſemita certè
Tranquillæ per virtutem patet vnica vitæ.

Quas corporis animiq́ue dotes, ac munera mētis qui eſt cōſequutus, nulla huic obtingere poteſt firmior ſtabiliorq́ue poſſeſsio, & in quā fortunæ temeritas, rerũq; humanarũ æſtus & cōcitatio minus iuris ſibi vendicat. Siquidē præclarę opes, facultates immenſæ, ſumptuoſa ędificia, ampla longeq́ue exporrecta iugera, ambitioſi tituli, atq; appellationes honorificæ prę his ſordeſcunt, nulliusq́ue ſunt vſus aut precij. Etenim, vt ex ijs conijcias cætera. *Vera bona.* *Sanitas auro potior.*

Non domus & fundus, nō æris aceruus & auri *Hor. li. 1. epiſt.*
Ægroto domini deduxit corpore febres,
Non animo curas: valeat poſſeſſor oportet,
Si comportatis rebus bene cogitat vti.

Quamobrē quum inter præcipua potiſſimaq́ue bona, corporis atque animi incolumitas iure optimo referatur: par eſt omnes in hac aſſequēda fouendaq; certatim incūbere, ac quũ ſibi, tũ ſuis ſummis votis expoſcere hæc vitę ſolatia, hęc fomenta, quo cōmodius nullaq; moleſtia vitę huius calamitoſę curſum perficere liceat. Siquidem ſi Horatio conſentias. *Epiſt. ad Albium.*

Quid voueat dulci nutricula maius alumno?
Quam ſapere & fari poßit quæ ſentiat, & cui

Gratia, fama, valetudo contingat abunde.

Quocirca qui optimã degendæ vitæ rationem inire velit, hoc in primis efficere præſtareq́; pergat: vt integra ſit atq; incorrupta ſanitas, ac primũ menti proſpiciat, deinde corpori, cuius fulturis animus ipſe ſuſtinetur, culturã adhibere curet. Siquidẽ ex ignoratione noſtri, ac corporis animiq́; neglectu in morbos varios, atq; affectus innumeros vel inuiti rapimur, ac tãquã nauis onuſta mercibus ingruẽte tempeſtate valida, in perturbationũ ſcopulos deferimur, eoq́; fit, vt multis præmaturæ vitæ ſtamina ſuccidi contingat, multosq́; properata morte confici, qui nullum tuendæ conſeruandæque valetudinis diſcrimen ac delectũ habere curant. Quò ſpectat ſalubris illa cumprimis Sapientis admonitio: *Circunſpice ne moriaris tempore non tuo.* Quo quemque commonefacit, vt conſiderare vitæ curſum inſtituat, atq; ita moderetur rebus ſuis, ne luxu vitæq́; intẽperantia accelerari interitum cõtingat, ac nondũ confecta ætate, decurſoq́; eius ſpatio ante diem opprimatur. Quiſq; autem ſecum ipſe expendat, quã calamitoſa res ſit, plenaq́; tædij, circunferre corpus fœdiſsimis vndiq; morbis cõtaminatũ, atq; op-

Noſce te ipſum.

A naufragio ſimile.

Eccle. 7.

Immatura mors.

oppreſſa ratione, mentem internis vitijs inquinatam. Quî, cedo, huic vita eſſe poſſit ſuauis & iucunda, animusque tranquillus ac placidus? Quum itaque nulla res ſanitate ſit potior, huius tutelæ ac conſeruationi ſedulò quiſque inſiſtat, denique obſeruet quantũ à moderata temperamenti ratione defluxerit, ac ſit delapſus. Quę cõſideratio eũ vſum eſt habitura, vt ſi valetudo firma extiterit atq; illæſa, fulcire illã, ſuisq; adminiculis ſtabilẽ pręſtare pergat. *Naturæ mutatio.* Sin deteriorẽ nactus eſt, vel quæ collapſa ſit, atque ab integritate defluxerit, illam erigat, atque inſtaurare curet, habitumq; ſaniorẽ emoliri. Vt enim humores alij in alios prõptè tranſeunt, ac mutationes ſuſtinent moderato exercitio, appoſitisque cibis, & quę calori natiuo fomenta miniſtrant: *Humorũ mutatio.* Sic deterior corporis ſtatus ac decolor effloreſcit ſalubri victus ratione, atque in meliorem reducitur. Et quemadmodum membra fracta, rupta, conuulſa, ſuisque ſedibus mota inſtaurari videmus: ſic valetudo inclinata vel imminuta reſtitui poteſt, atque in integrum reuocari.

Sunt autem quum mentes, tum corpora humana propemodũ vti fructices atque arbuſta, quæ ſi commodè atque accuratè *Ab arboribus ſimile.*

tractes, ſi induſtriam operamque etiã incultis atque infœcundis adhibeas, aut denique, vt Virgilius præcipit.

Lib. 2. Georg.

Inſeras, vel ſcrobibus mandes mutata ſubactis,
Exuerint ſilueſtrẽ animum, cultuq́, frequenti
In quaſcunq́, voces artes, haud tarda ſequũtur.

E diuerſo coloni incuria agri ſterileſcũt, ac ſquallore ſituque obducti nullis ſemẽtibus efficiũtur accõmodi. Animorũ quoq; par eſt ratio. Siquidẽ generoſæ mẽtis, bonæque indolis nõnulli improborũ cõmercio, ac praua educatione ſilueſcũt, atque à naturæ integritate deſciſcũt. Alij vitioſam naturã nacti educationis ac doctrinæ beneficio ad frugem perducuntur. Quapropter nõ eſt q, quis in animum inducat, ſibique perſuadeat, deteriorẽ habitũ mutationẽ nõ perferre, quum rudiora etiã impolitaq; ingenia, ac diſciplinis minus exculta, vt cera mollis, vt tractabilis vdaque argilla, fingi flectique poſsint, atque artifici docilitate ad artes politiores, ac mores minus rigidos perduci. Sic in natura rerũ inſitione, qua nihil excogitatũ ſolertius, agreſtes arbores miteſcunt. In animantiũ genere, feræ atque immanes belluæ officio hominũ manſueſcunt ac cicurantur. Documento eſt Mago Carthaginenſium dux cla-

Animi cultus.

Simile à re fluida.

Simile ab inſitione.

Simile ab animãtib.

clariſsimus, qui primus teſte Plinio, Leo- *li.8. ca.17*
nem domitũ ac manſuefactum manu de-
mulcere auſus eſt, damnatusque illo argu *Mago leo-*
mento, quòd nihil non perſuaſurus vide- *nem do-*
retur vir tam artificis ingenij, eoque male *muit.*
illi credi libertatem cenſebant, cui intan-
tum etiam ceſsiſſet feritas. Cęterum Me-
lancholicos vel alterius conditionis homi
nes, modò ne diutius intẽperies inoleuit,
atque ętas ſit prouectior, in meliorem ha-
bitum demigrare poſſe, nõ eſt quòd quis
ambigat: quum nemo non perſpiciat vi-
num meracum, calorisque ſatis intenſi, a-
qua gelida, vel mitiori ſucco dilui: tum vi
num leue ac dilutũ, ſaporeq; aqueo, mera *Simile à*
ciori ac magis generoſo liquore acui. Hu *diluto vi-*
mores ſiquidẽ vel vitiati, vel aliena quali- *no.*
tate imbuti, alterius humoris commixtio
ne miteſcũt, atq; exuta natiua qualitate,
extraneã aſciſcunt. Sic cholerę feruor affu
ſo ſanguine, ac phlegmate mitigatur. Phle
gma ceu pituita, flauæ bilis admixtione
calorem cõcipit, minusque qualitate fri-
gida, atque humida corpori infeſta eſt.
Pari ratione de reliquis ſtatuas. Adfe-
runt autem ad hæc adiumenti plurimum
alimenta, ac laudabilis ſucci cibi, ex qui-
bus humores, & qui inde emanant Spi-

ritus mentis incitabula, ſuam naturam ſortiuntur. Nihil autem efficacius ad perficiendam concoctionẽ & excitandos ſpiritus ſomno, exercitatione, vino, modò id generoſum ſit, ac moderatè, vt cætera, exhibeatur. Sic enim ſpiritus ſynceros excitat, ac lucidos, minimeque denſos, ex quibus emergit alacritas, mentisque hilaritas & erectio. Alimenta ſiquidem quæ in humores elaborantur, vino perfuſa, ac ſalubri ſucco macerata liberius permeant, ac corporis cõceptacula patentiora laxioraque efficiunt. Nihil itaque eſt quod mẽtis nebulas æquè diſcutit, ac mœrorẽ animis noſtris eximit, quàm congerrones feſtiui ac lepidi, *moderatus vini vſus*. Exhibuit huius rei illuſtre exemplum Zeno ille tetricus, cuius animus ad omnia humanitatis officia ita occalluit, vt nullis affectibus etiam natura nobis inſitis moueretur, is tamen, vbi vino incaluit, exhilareſcere cœpit, tum feſtiuus eſſe ac venuſtus. Quum autem ex ſodalibus ſciſcitaretur quidam, quur, quum eſſet ad prodigiũ vſque ſeuerus ac rigidus, inter pocula tamen exhilareſceret: lepidè reſpondit, lupinis ſe aſsimilem. Quod leguminis genus, tametſi amarum ſit, adeo vt vermes interimat: ma

Quid cõcoctionem perficiat.

Eccle. 31.

Tetrici quando feſtiui.

Zeno quãdo feſtiuus

Lupinorum natura.

cera-

ceratum tamen atq; aqua perfuſum, exuta elotaque amaritudine dulceſcit. Eſt autem hoc omnibus natura inſitum, vt cibo potuque irrigato corpore, amarulentia, omniſque mœror ac triſtitia diſcutiatur. Excitantur enim ſpiritus moderato vini vſu, ipſaque mens, quæ impranſis elangueſcit, atq; vt ignis cineribus obductus, conſopita eſt, reuiuiſcit. Quò fit vt corpus mortuum viuente ſit ponderoſius, quòd omnis ſpiritus in auras euanuit, ac ieiunũ bene paſto, dormiens vigilante. Quocirca Melancholicos ac tetricos ad ſympoſia, ac Geniales accubitus extimulare ſoleo. Sic enim poſt Platonem.

Pranſi ieiunis erectiores.

Quur mortuus viuẽte ponderoſior, & grauior.

Narratur & priſci Catonis
Sæpe mœro caluiſſe virtus.

Hor. li. 3. Carm. Od. 21.

Qui vir tametſi eſſet inamabilis, vultuque toruo, ſeueritatem tamen & ſupercilium illi excuſsit vinum adeo vt inter conuiuas blandus eſſe cœperit, moribusque planè comicis. Senſit enim vir is, licet eſſet cenſor rigidus, ac grauitate ſtoica, naturam humanam expoſcere aliqua auocaměta, nec diu poſſe ſubſiſtere, niſi aliquid laxaměti ſibi imperet, ac rebus ſerijs oblectamenta intermiſceat. Quapropter ſeipſum quiſque excũtiat, atque exploret,

quid exigat naturæ conditio, quis ſit corporis ſtatus, quare iuuari, offendiq́ue ſe percipiat. Quòd ſi æquabilis exiſtat ac tẽperata corporis habitudo, ſimilibus foueri debet ac cõſeruari: ſin ad intemperiem deuexa ſit, contrarijs erigi, ac reſarciri poſtulat. Ita ſiquis ex humorũ redundátia, turgenteq́ue ſanguine, ac ſpiritibus ſit in Venerem concitatior, aut plus ſatis petulcus ac laſciuus, immutata victus ratione, vitæq́ue inſtituto, ad ſeueriorẽ habitum, ad mores ſedatos ſe componat: Sin ſeuerior ſit, magisq́ue, quàm par eſt, moroſus, aut querulus, denique præfractus, durus, intractabilis, & quẽ nullis blandimentis, nullisq́ue verborum lenocinijs emollias, hic ad vitę genus reuocãdus eſt, quod paulo ſit mitius, ſic vt tripudia, cãtilenas, ſuauia mulierum blandimenta atque amplexus non exhorreſcat, modo omnia honeſtati decoriq́ue inſeruiãt, atque intra mediocritatem, intra coniugij limites conſiſtant. Eſt enim, vt Columella ex Xenophontis Oeconomico prodidit, maritale cõiugium ita cõparatum natura, vt nõ ſolum iucundiſsima, verum etiã vtiliſsima, vitæ ſocietas ineatur: & ne genus hominum temporis lõginquitate ſpectaret ad inte-

Sua cuiq; natura exploranda.

Vtilis aliquando naturæ mutatio.

Li.12.ca.1

interitum, marē fœminæ legitimè Deus coniunctum eſſe voluit, vt ex indiuidua ſocietate, mortalibus adiutoria nō deeſſent, ac præter amorē gignendæ ſobolis mutua vitę ac fortunarum cōiunctio illos deuinciret. Cæterum quum tria à probatiſsimis viris qui omnium valetudini optime cōſultum cupiunt celebrata ſint. *Geneſ.2.* *Connubij cōmoditas*

Veſci citra ſaturitatem, *Tria ſaluberrima.*
Non refugere laborem,
Vitale ſemen conſeruare.

Ad hanc amuſsim, ac normam, totius cōſeruandæ ſanitatis rationem exigendā cenſeo. Siquidē quū frugalitas profligata crapula atque ingluuie, ſalubre corpꝰ conſtituat: exercitatio verò excuſſa ignauia corpus validum reddat, ac vegetum, tum ſi ex Vergilio documenta ſumere libeat. *Georg.3.*

Nulla magis animi vires induſtria firmat
Quā Venerē, & cæci ſtimulos auertere amoris.

De ſpirituum natura, ac differentijs: tum quid in corpore humano efficiant, quosq́, affectus pariant.

Caput ſecundum.

QVoniam ſpiritus caloris natiui, cui ſubeſt humor, primogenius fomes

mes eſt ac vehiculũ: ipſaque anima illius miniſterio ſuas facultates profert, & actio nes perficit: de illo, eiusq; differẽtijs proximè differendũ. Siquidẽ quum tria ſint in quorum temperie ac moderatione cor-
In tribus corpus con ſiſtit. poris humani incolumitas conſiſtit, Humor vitalis, Calor innatus, & ſpiritus qui omnia cõuectit, ſuaque vi imbuit: operis inſtituti ratio exigit vt de illo quoq; verba faciamus.
Humor. Humor fomentũ eſt ac pabulum caloris innati qui illi incũbit, eiusq; munere ſubſiſtit & conſeruatur.
Calor. Humori calor inſidet, illoque perfunditur, ac vitalem vim concipit qua animantia quęque viuunt, aluntur, augeſcũt, nutriuntur, ac procreationi inſiſtunt.
Spiritus Spiritus caloris ſedes eſt & vector, cuius opera ad ſingulas corporis partes per riuos ductusq; arteriarum deuehitur. Quocirca merito cẽſetur is ſpiritus primũ ac precipuum obeundæ functionis inſtrumentũ, quòd vim conferat in proferendis ciendisque actionibus. Tria hæc indiuulſè inter ſe cohærent, mutuasq; operas conferunt, nec abſque vitæ interitu ſeparari poſſunt, eoque fit vt vna definitione comprehenſa, eorum vim ac naturã ſic explicemus.
Calor innat' quid. Calor innatus nihil aliud eſt, quã humidum primigenium,

inſito

inſito ſpiritu & calore vitali vndique perfuſum. Cæterum quum ſpiritus, vitæ calorem cõtineat, omniumq́ue facultatum ſit moderator, ac per corpus celerrimè diffuſus vires ſuas vndique deuehat, corporis denique animiq́ue ſtatum manifeſtè immutet. quum reliquis, tum huic præcipuè labor impendendus eſt, quò inſtaurari fouerique poſsit. Siquidem ſi is ſyncerus eſt, ac defecatus, nec vllam extraneam qualitatem conceperit, animi tranquillitatem parit, moresq́ue integros cõſtituit, denique affectus placidos ac ſedatos. *Spiritus puri quid efficiant.*

Compoſitum ius, faſq́, animi, ſanctosq́, receſſus *Perſ. ſat. 2*
Mentis, & excoctum generoſo pectus honeſto.

Quòd ſi quid labis contraxerit, aut aliquo vitio imbutus ſit, perturbari mentis ſecuritatem contingit, atque ad enormes impetus incitari. Vt enim venti ac flatus impetuoſi, vbi terræ mariq́ue incumbũt, ſeuiſsimas tempeſtates excitant, ac damna rebus inferunt: ita ſi inquieti ſint noſtri ſpiritus, aut turbulenti, varios cient animi motus, ac mentem obluctante etiam ratione, vt nauem excuſſo nauclero, auulſoq́ue clauo, in perturbationum ſcopulos illidunt. Extinguuntur autem vel detrimenta cõcipiunt inſiti nobis ſpiritus halitu *A tẽpeſt. ſimile.* *Impuri ſpiritus nocumenta.* *Quæ ſpiritus vitiãt.*

litu fœdo, immodica Venere, intempeſtiua vigilia, æſtu ac labore nimio, inedia, mœrore animi: ac triſtitia: quò ſpectat illud Sapientis. *Spiritus lætus ætatem efficit floridam: ſpiritus triſtis areſcere facit oſſa: ante tempus enim ſenectam adfert mœſtitia, animusq́ue ſolicitus, atque anxia cura ætatem imminuit.* Recreat autem reficitq́ue illos ſomnus placidus, vinum lene & generoſum, confabulones feſtiui, exercitatio moderata, odorum ſuauitas ac fragrantia, quibus ſpiritus etiam extenuati atque euaneſcentes reuiuiſcũt: quod in his perſpicimus qui animi deliquio collapſi extinctæ ſopitęq́; animæ ſpeciem adſtantibus exhibent: hi ſiquidẽ admotis odoriferis reſtituũtur, atque in priſtinum ſtatum reuocantur. Cæterum quũ ſpiritus vapor quidam ſit, ſiue effluxus, atque expiratio quæ ex humoribus emanat: in primis inſtituenda exquiſitiſsima victus ratio, quò alimenta in laudabiles ſuccos elaborata, ſpiritus ſynceros pariant, ac defecatos. Sic enim ſuaues halitus, minimeq́ue denſi ac fuliginoſi vapores in cerebrũ delati, ſenſuum iuſtrumenta nulla caligine offuſa, ad perficiendas actiones futura ſunt adiumẽto, Et quanquam

Prouer. 17

Eccle. 30.

Quæ ſpiritus foueãt

Spiritus quid.

quam cor ipſum fons ſtatui ſolet, ex quo ſpiritus ſcaturiunt, quòd arteriæ ex eo producantur, vt nerui à cerebro, venæ ab hepate: pro loci tamen diuerſitate ac natura mutantur, atque alias appellationes ſortiuntur, alias vires concipiunt. Horum & omnium facultatum quæ in homine vigent, primaria origo ex ipſis generationis principijs, hoc eſt, genitali ſemine, maternoque ſanguine ducitur, quæ deinceps alimentis, vt flamma oleo, nutriuntur, ex quibus ſpiritus emergunt. *Cor vitæ fons.*

Quæ vt exactius intelligi queant, ſpirituum procreationem, naturam, vires, differentiã, effectusque ſingulatim exequar, ſumpto à naturalibus facultatibus ac potentijs exordio. Illorum enim munere efficitur, vt ingeſto concoctoque cibo corpus alatur atque augeſcat, tum nutrimẽto vndique perfundatur. Cõſtituuntur autem virtutes, quibus aluntur atque augeſcunt exhibito nutrimento animantes, quatuor: Vna quæ attrahit, allicitque cibaria, Secunda quæ retinet, Tertia quæ alterat atque immutat, Quarta que expellit. Ad quas potentias quæ omnibus corporis partibus ſunt inſitæ, primaria ſpirituum origo referri debet. Primum enim *Spiritus origo.* *Quatuor virtutes naturales.*

cibus

cibus dentibus attritus, confectusque mã dibulis, in ventriculum reconditur, quẽ etiam is ad ſe rapit, antequam in faucibus ipſoque oris veſtibulo exactè aut accuratè ſit læuigatus, deinde concoquit, digeritque, ac ſibi reddit aſsimile, ſic vt cedat in proprium membri tum nutrimentum, tum augmentum: alienum verò abs ſe repudiat ac reijcit, hinc itaque primum ſpirituum rudimentum atque inchoatio.

Concoctionis ac digeſtionis munus.

Quòd ſi naturæ vis in conficiendo cibo ſit valida, omniaque exactè perficiantur, ſpiritus puros lucidosque elaborari contingit, ac minus caliginoſos: ſin cõcoctio impediatur, aut aliqua ſubſit intẽperies, cibi in ructus vaporoſos, in flatus, halitusque nidoroſos tranſeunt, qui ex hypocõdrijs ſeu præcordijs ſurſum delati cerebro mentique infeſti ſunt, ſic vt tales ad iurgia, rixas, contentiones, diſsidia leuiſsimè incitentur. Vbi enim nõ ſatis excocti ſunt humores atq; attenuati, impuri ex his emergunt ſpiritus, qui corporis animique ſtatum manifeſtè immutant. Quocirca ſummopere euitanda cruditas quæ humores vitioſos, ac ſpiritus turbidos parit, ſiue ex optimi ſucci cibis, ſeu prauis ꝓueniant, tametſi deteriores morbos adfert fruſtrata

affectuum origo.

Cruditas noxia.

con-

concoctio, vbi ex vitioſis alimentis cōtrahitur. Siquidem hi odores fœdos, olidoſque ructus exudant, atque extimam cutem ſcabie ac puſtulis vndique deformāt. Quum enim in corpore humorum copia coaceruatur, neceſſe eſt ex aſsidua obſtructione ac putredine febres exoriri, ac morborum examina pullulare, niſi labore aſſiduo, ac commoda exercitatione, expurgatis excrementis, humores in ſyncerum ſanguinē fuerint reducti: tunc enim emanans ſuauis halitus caput reficit, ac cerebri ſquallorem roſido madore temperat, irrigatque: alioqui turbata concoctione, vapores in caput aſsiliunt denſi ac fuliginoſi, qualem humecta ligna, aut pice, ſeuoque oblita effumant. Quò fit vt mens alienas, abſurdaſque imaginationes concipere ſoleat, ac nonnunquam ad deliriū, maniam, phreneſim, melancholiam, furorem, aliumque mentis errorem deueniat. Quòd ſi ventriculus munere ſuo probè fungitur, nec pœnitus fruſtrari cōcoctione contingat, ipſique meatus, qui ad hepar, reliquaſque corporis partes porriguntur, liberum tranſitum humoribus concedunt: aſſurgunt quidē ad caput vapores, ſed qui minus noxij ſint, nullamq; eſſatu

Opilatio et putredo morborū origo.

Simile à lignis virentibus.

Affectus quando mitiores. dignam perturbationem menti inferant; ſic tamen vt ab affectibus non prorſus ſit immunis ac libera, ſed quos in poteſtate habeat, ac facile cohibere poſsit. Naturalis itaq; ſpiritus ex puriore alimẽto in hepate confectus, reliquorum principiũ exiſtit. Siquidẽ ſpiritui vitali, deinde animali materiam, ac velut alimentũ ſeſe exhibet ſicvt animalis vis ac facultas, naturali ſpiritu, vt inſtrumẽto vtatur ad cupiditates, atque enormes impetus, ad quos vel oppreſſa ratione, vel ſopita ſubinde inſtigamur. *A politia ſimile.* Vt enim in ſeditione ciuili, tumultuque publico magiſtratus ægré coërcere poteſt populi conatus, atque improborũ molimina: ſic ratio ac vis mentis nõ facile compeſcere potis eſt vitioſos affectus atq; effrenatas indomitasque cupiditates, quę ex immoderata ingluuie ac temulẽtia ingraueſcunt. Quis eſt autẽ, qui bene vnidus, ac vino affatim perfuſus in Venerem, obſcœnasque cupidines nõ proruat. *Quid luxus efficiat.* Diſtento enim vinolentia ac cupedijs corpore, genitalia imoq; ventri annexæ partes turgeſcũt, atq; oborta tentigine in libidinem deſpumant. Hinc auribus, mentiq; exitiales cantilenæ, indecoræ ſaltationes, amplexus, cõtactuſq; indecẽtes ac ſuauia, tum

tum pleraq; alia quæ præter ſpumãtes pa
teras mēſis inferri ſolent. Sic laſciua ſalta- *Matth.14*
trix Ioannis Chriſti præconis capiti exitiũ
attulit, atq; vt id præcideretur, inceſtus,
ac funeſta ſaltatio occaſionem præbuit:a-
deo enim fœdus ac pernicioſus amor, ſce
lerati Regis mētē perſtrinxit, vt à recta ra- *Ioãnis Ba-*
tione, ſanoq; iudicio diuulſus, illi vitã eri *ptiſtæ exi-*
pi paſſus ſit, cuius ſalubri cõſilio, ac moni *tium.*
tis ſolitus ſit acquieſcere. Quæ Euãgelicæ *Salutare*
concionis ſeries cõmonefacit Optimates *conſilium.*
quoſq;, & quotquot Reip. ſunt deſtinati,
ne temere ſæuiãt in innoxios, illoſq; mor
te ac tormētis afficiãt qui doctrina ſana ho *Factioſis*
minũ mētes imbuunt, ſed modis omnib. *obſiſtēdũ.*
obſiſtãt factioſis: tũ ijs qui cõtra æquitatē
cõtra ius faſq; aliquid moliũtur, ac trãquil
litatē publicã labefactãt. Cæterũ corporis
humani opificiũ ac ſtructurã ex multis par
tibus cõflata eſt, multoſq; ordines, vt Ci-
uitatis ſtatus, in ſe cõplectitur. Conſtat au *Reipubli-*
tem Reſp. ex infima plebe, quæ baiulos, *cæ formã.*
vectores, nautas, cerdones, aurigas, cau-
pones, opifices, lenones ſordidos, lanios,
coquos, ſartores, complectitur: deinde *Negotiatõ*
negotiatores, quorũ nonnulla pars calli- *rum ver-*
ditate ac verſutia captant ac venantur te- *ſutia.*
nuiores licet inter hos ſint qui honeſtè

ac liberaliter, nullaq́ue fraude mercaturã exerceant, vt ſalinatores Zirizei: proximè patritios ac Senatorij ordinis, conſulariſq́ue dignitatis viros, qui legibus ac plebis citis multitudinem confuſam ac ſubinde tumultuantem in officio continent, omniaq́ue pacata præſtant ac quieta: poſtremo illos quorum profeſsio ſublimior, qui animos menteſque hominum ad mores integros, ad probitatẽ, ad ſyncerum Dei cultum informant atque inſtituunt, denique modis omnibus efficiunt vt fidei ac doctrinæ ſint capaces, ac fiduciam conſequendæ ſalutis à cœleſti patre ac Chriſto concipiant. Similis ordo ac membrorum quum decor tũ conſenſus in hominis corpore viget, ſuiſque munijs quæque pars præclarè fungitur. Sic Diuus Paulus ex corporis, eiusq; partium harmonia ac cõcentu ad exequendam cuique deſignatã functionem extimulat. Ita autem omnia membra inter ſe connexa ſunt atque implicata, eaq́ue inter hæc ſympathia & conſenſus, vt ſiquid detrimenti vel infimo articulo inferatur, tota moles incommodũ percipiat, pariq́ue malo afficiatur. Sic, vt Chryſoſtomus ait, affecto pede, vel extremo digito infixa ſpina aut aculeo, reliqua mem-

Corporis ac Reip. cõparatio.

1. Corinth. ca. 12.

Membrorum decor & vſus.

Homil. 31. ad Corint.

membra condoleſcũt, adeo vt caput quo nihil honoratius, ſeſe inflectat, oculi deorſum proſpectent, manus habilitate curioſa ſpinam eximere, plagam obligare pergant. Ita nulla pars corporis eſt, quę nõ aliquid ſubſidij afflicto membro conferre cupiat. Quocirca appoſitè ad perſuaſionem teſte Liuio, vſus eſt huiuſmodi exemplo Menenius orator, quũ in diſcordia ciuili à patribus diſtractam plebẽ, ſumpta ſimilitudine à tumultuãtibus inter ſe inteſtino diſsidio membris, in vrbem reuocauit: illuſtri ſiquidẽ Apologo cõmonſtrauit ſeditiones vt in corpore, ita in Repub. ad totius perniciem atque interitum ſpectare: concordiam verò fulcire omnia, ac ſtabilem Reip. ſtatum, corporis verò habitum firmum ac ſalubrem perficere. Quã amicè autem inter ſe omnia conſentiant, quantúmque ſingula membra ex tot diſparibus ac diuerſis partibus inter ſe connexa, ſuo officio fungantur, ex ſe quiſque experimenta capere poteſt: nulla eſt enim quãlibet minuta particula quæ non ſolum honeſtam ſpeciem ac decus oſtentet, ſed etiã vſum commodum ac neceſſariũ obtineat, & quę quum partium, tum totius vtilitati inſeruiat. Sic podex, inteſtina, ventriculus,

Libro. 2. decadis. 1.

Apologus de membrorum diſsidio.

Nulla corporis pars inutilis.

lus, hepar vt ab infimis ad maiora progrediar, præcipuis membris victum emoliuntur, ac ſanitatē perficiunt, quorum opera ac miniſterio elaboratus cibus per venas in oēs corporis partes diſtribuitur. Quòd ſi viſcera conficiendis perficiendisque alimentis deſtinata ſunt inualida, aut languescunt, vel denique aliquod ſubeſt vitium, aut impedimētum, quò minus permeare, atque in habitum corporis perferri concoctus cibus poſsit, omnia in corruptelam deuergunt, quæ febribus morbisque omnigenis præbent ſeminaria, quæ antequam ingruunt, auerſari, ac faſtidire cibos homo incipit, atq; oſcitatione, nauſea, pandiculatione ſeu diſtentione, ac rigore vexari. Et quoniā ſpiritus quos humores exhalant, alienam qualitatem concipiunt, ac cerebrū obnubilant, fit vt moroſi quoque efficiantur, ac leuiſsimè incandeſcant, alijsque animi perturbationibus agitentur. Quum enim naturalis ſpiritus in hepate cōficiatur, nō poteſt is purus effici, nec in ſubſtantiam aëream attenuari, niſi id viſcus ab omni affectione ſit liberū. Cæterum vitalis ſpiritus ex naturali originem concipit ac procreatur, qui à corde per arteriarum decurſus in vniuerſum corpus

Signa collapſæ valetudinis.

Vnde nonnulli moroſi.

Vitalis ſpiritus.

pus diffunditur, moresq; varios producit pro craſsitudinis, aut tenuitatis ratione, quá partim ab alimẽtis, partim ab aëris ac regionis cõditione aſſequitur. Sic qui Aquiloni ſunt expoſiti, tractuſque frigidos occupant, ob ſanguinem craſsiorẽ, denſoſque ſpiritus, animoſi cõſpiciuntur, inhumani, formidabiles, truces, feroces, & qui vultu, voceq; minaci hominibus terrorẽ incutiũt. Quod verò ad pericula adeunda attinet, intrepidè ſe omnibus obijciunt, vitæq; diſcrimina alacri atque infracto animo ſubeunt. Quæ naturę conditio in Aſianis deſideratur: illi enim molles atque effœminati, ingruente vel leuiſsimo incõmodo labaſcũt, illatoq; minimo doloris ſenſu ingemiſcunt, ac metu exalbeſcunt. Quod diſcrimẽ animorum inter belli ciuilis tumultus obſeruatum his verſibus expreſsit Lucanus;

Vnde Aquilonares feroces.

Aſiani molles.

Quicquid ad Eoos tractus, mundiq́ue teporem Lib. 1.
Labitur, emollit gentes clementia cœli.
Omnis in Arctois populus quicunq; pruinis
Naſcitur, indomitus bellis, & mortis amator.
Fœlices errore ſuo, quos ille timorum
Maximus haud vrget lethi metus: inde ruendi
In ferrũ mens prona viris, animæq́ue capaces
Mortis, & ignauum rediture parcere vitæ.

 Qui-

Quibuſcunq; enim ſanguis craſſus exiſtit, aërisque ambientis frigore denſeſcit, corpulentos hi validosque ſpiritus obtinent: quo fit vt ſint implacabiles, atq; animi motus impetusque diuturniores habeant, & qui ſerius deferueſcant, eoq; fit vt eorum plerique accepto vulnere, conſpectoque ſanguine acrius in hoſtē inſurgant, atque in pugnam incaleſcant ardentius. Qui verò ſubtenui ſunt ſanguine, exiles habent ſpiritus, citoque euanidos: incandeſcunt illi quidem ocyus, atque acriter certamen ineunt, ſed confeſtim iis ira ſubſidet, atque ad primum vulneris inflictum, ſanguinisque emanantis intuitum, animo deficiunt ac collabuntur. Cæterū ad componēdos ſedandosque animi motus, ad ſopiendos affectus enormes qui ex ſpirituum æſtu ac feruore ebulliunt, operæprecium mihi quiſque facturus videbitur, ſi quo agatur ſpiritu, qua vi ad actionem impellatur, quàm ſint feruidi vel remiſsi mētis ſtimuli, excutiat. Sic enim ad temperiē ac moderationem reuocare poterit quæ vltra mediocritatem conſiſtunt. Hæc autē ſpirituum diuerſitas, ex qua tantæ ingeniorum, morumque varietates oriuntur, ab humoribus varias mutationes con-

Sanguis craſſus quid efficiat.

Sanguis tenuis quid efficiat.

concipit. Ita anima tametſi ſingularis ſit, & vt Ciceronis verbo vtar *vnigena*, multiplices tamẽ actiones edit pro ſpirituum natura, atque inſtrumentorum differentijs.

Animæ vis.

Hinc tanta in animis hominum cogitationum, cupiditatum, affectuum, actionum, perturbationum varietas, quã egrè ratio ac vis mentis, niſi cœleſti doctrina ſtabiliter atque inconcuſſè ſit fulta, domare poteſt ac reprimere.

Vnde animorum varietas.

Vbi enim naturalis vitaliſque facultas vnà cum inſitis ſpiritibus inualeſcunt, atque ex alimentorum quum copia, tum qualitate vires collegerunt, rationis frenum excutiunt, ac ſpiritum animalem (nam omnes ex vno fonte promanãt) in ſuam factionem pertrahunt.

Vnde in corpore rebellio.

Quo euenit vt ſubeunte cogitatione aliqua noxia, in luxum, in libidinẽ, in obſcœnas pudendaſque voluptates homo proruat, vtque conſpecta laſciua aliqua blandaque adoleſcentula, & cui aliquid venuſtatis ineſt, mens inardeſcat in illicitum amorem, atque ex affluxu humorum, cõcurſuque ſpirituum qui ex toto corpore eò cõfluunt, indecorè inguen turgeſcat, ac mentula efficiatur rigida, ſic vt aliquando virilem animum expugnari contingat, niſi Dei fiducia ac cœleſti do-

Vnde praua cogitatio.

Chriſtus quid homini cõtulit.

ctrina fultus, vitioſis cupiditatibus acriter obſiſtat. Inſita eſt menti hęc ad malū procliuitas & inclinatio. *Ipſeq́ue ſenſus & cogitatio*, vt Moſes ait, *ad prauitatem prona eſt ab incunabulis*. Sed hanc labē exemit optatiſsimus Chriſti aduentus, qui cladem, ac calamitatem quam Adæ lapſus nobis inuexit, morte ac reſurrectione ſua ſuſtulit. Quæ cogitatio hoc in animis hominum efficere debet, vt quoniam ſpiritus ad vitia ac virtutes ſint incitamento, omnibus modis illorum conſeruationi quiſque inſiſtat. Et quanquam ſpiritus Animalis cæteris ſit præſtantior ac dignitate prior ordine tamen eſt poſterior. Siquidem ex naturali qui vaporem æmulatur, atque ex ſanguine virtute hepatis promanat, vitalem qui aëreæ naturæ eſt, profert, illique fomenta miniſtrat: vitalis verò Animalem procreat, qui tenuitatis ac ſubtilitatis ratione æthereus exiſtit. Is enim in contextu reticulari ac cerebri ſinuoſis anfractibus elaboratus, odoribus rebuſq́ue ſuaueolentibus alitur ac recreatur, auraq́ue ſalubri fomentum accipit: ab hoc omnis vis ac facultas, quam anima abs ſe depromit, & à qua omnes actiones procedunt, proficiſcitur, eumq́ue omnibus

Geneſ.6. & 8.

Animalis ſpiritus functio.

nibus functionibus accommodat: meritò itaque cenſetur ſpiritus hic animalis proprium animæ inſtrumentum ad ſenſus omnes, ad morum, atque agilitatem, ad muſculorum neruorumque robur ac firmitatē tuendam: vires enim ſuas tanquā actionum opifices in neruos qui ſentiēdi mouendique poteſtate pollent, deuehit. Omnia itaq; ſenſuum inſtrumenta ſpiritus animalis vi ac munere imbuta, ad obeunda munia ſtabilitatem cōſequuntur, argumento quod affectis obſtructiſque vijs per quas is ſpiritus deferri debet, mouendi ac ſentiēdi poteſtas adimatur: quod in apoplexi, paralyſi, tetano, multiſq; alijs morbis obſeruamus: defertur autem in neruos ſpiritus animalis, vt radij ſolares per vitrum pellucidum. Et quemadmodum calor ignitus in candens ferrū penetrat, ac ſe diffundit, quamlibet durum ſit, adeo vt molleſcat, ac fiat tractabile: ita ſpiritus qui tenuiſsimus eſt, in neruos illabitur. Quæcunque itaque ſenſu motuque atque agilitatē indigent, ſpiritus animalis vim expoſcunt: quæ verò nutriri atque adoleſcere, vitamque alimentis fulcire, naturalem vitalemque facultatem ac ſpiritus exigunt. Quocirca qui

Spiritus vt ſe per corpus diffundat.

Simile à vitro, & candente ferro.

qui ſpiritus illæſos tueri velit, ac quá maxime Synceros efficere, optimum corporis habitum moliri ſtudeat. *Eſt enim* Galeno teſte, *ſingulare præſidium ad naturales facultates conſeruandas, fouendosq́ ſpiritus tēperamenti cuſtodia.* Vt enim externi flatus ventorumq́ue concurſus ac turbines corpora noſtra multifariam afficiunt, ac non ſolum hominibus, ſed animantibus etiā, ſatis, meſsiq́ue triticeæ damna inferunt vel immodica humiditate, vel ſiccitate nimia, denique penetrabili frigore, vrentiq́ue calore: Sic inſiti nobis ſpiritus vel copia, vel qualitate multiplices perturbationes pariunt, ac corporis animiq́ue ſtatum manifeſtò immutant. Vbi enim craſsi exiſtunt ſpiritus, denſiq́ue ac frigidi, mentē obnubilari contingit, atque vt ſolem offuſa caligine, minus elucere. Quo fit vt ijs ingenium ſit hebetius, magisq́ue obtuſa mentis acies. Quale nobis ſpecimen exhibent qui ad polum Arcticum, ac mare glaciale deuergunt, quorum potiſsima pars vaſto validoq́ue corpore exiſtunt, at nullo acumine ingenij aut præſtanti doctrina, quanquam hæc natio ſingulari prudentia Sereniſs. Sueciæ Regis Erici, humanitate exculta, mitigati animi indicia nunc pro-

12. Metho.

A flatibus externis ſimile.

Craſſus ſpiritus quid efficiat.

Erici Sueciæ Regis Laus Suci

proferat. Qui verò moderata frigiditate imbutos habent ſpiritus, conſtantes ſunt ac ſtabiles in obeundis rebus, animoq́ue obfirmato quiduis aggrediuntur, ſic vt non facile à concepta opinione reſiliant, verum ob frigiditatem ac calorem langui- *Germani.* dum niſi accedat educationis induſtria, qua iam olim expoliri cœperunt, non admodum acuti ſunt, aut emunctę naris, nec denique callidi atq; aſtuti, tum qui in circunueniendis hoſtibus nihil agant ſubdolè & verſutè. Quibus verò vel ex regionis conditione, vel cœli qualitate humidus ſubeſt ſpiritus, modò is moderatus ſit, facilem & expeditam formarum ſuſceptionem reddit, ſed fluxam ac cito perituram: *Bataui.* neque enim facilè figura, formaq́ue rei, vt nec ceræ fluxę ac fluidę imprimi poteſt. Itaque obliuioſi ſunt, ſomnolēti, artibus *Hollandi cur ſomnolenti & obliuioſi.* diſcendis inepti, ingenio ſtupido, minimeq́ue ſagaci, & quũ corpore obeſo ſint atque humido, memoria minus valent: quod ipſum etiam in vehementi ſiccitate ſtatui debet. Quo fit vt ſenes ob ſiccitatem frigiditati coniunctã, obliuioſi exiſtant, pueri ob humiditatem immodicam. *Senes & pueri qur obliuioſi.* Quæ qualitates meticuloſos etiam homines efficiunt, atq; trepidãtes, quiq; mi-

minus audaciæ habeāt in propulſandis ferendiſque aduerſis, quod muliebri quoq; ſexui peculiare. Verùm cuiuſque regionis conditionem ac naturam, quam imitari populares ſolent, immutat educatio, inſtitutio, diſciplina ſic vt promiſcua multitudo incultis moribus conſpiciatur, quū viri politici, & qui ex patricijs ſunt prognati, immutata victus ratione, relictaq; veteri, atque inolita conſuetudine optimum viuendi inſtitutum aſciſcant, ac ſe ſuosque ad laudabiles mores componant. Quòd ſi humiditas modico calore tepeſcat, vt ijs qui loca incolunt plana, aprica, patentia, paucisque arboribus conſita, quales ſunt maritimi Belgæ, qui hibernis mēſibus frigore, æſtiuis ardore plerunque infeſtantur, vt corpora ſortiuntur robuſta, laboribus aſſueta, membra articulata, cutem hiſpidam: ita animum pertinacem obtinent, obſtinatum, iracundum, magisque ferocem quàm benignū: cæterum acri ſunt iudicio, prudentique induſtria, ac negotiandi peritia mirè inſtructi, et qui rebus delectum adhibeant. Cæteri Belgæ, quibus arbores præbent vmbracula, ac ventos arcent, quique cœlum habent ſalubrius, terram fluminibus

Educatio naturam immutat.

Mattiaci, ſeu Zelādi.

Natura maritimorum.

ſcatentem, agros aquarum dulcium du-
ctu atque irrigatione fœcundos, mitiori
ſunt ingenio, minusq́ue aſpero, ſed alij a-
lijs prudentiores, atque ad res gerendas
magis apti. Sic Flandri grauitate dicendi, *Flandri.*
atque inuentionis ſubtilitate pollét. Bra- *Brabanti.*
banti excluſa ſeueritate, hilaritate animi
ac morum comitate animos hominum cō
ciliāt, quāquam illi facilitate ſermonis ac
verborum lenocinio grauitatem condire
ſoleant. Quòd ſi pectori ac cerebro incum *Itali.*
bit ſpiritus calore humoreq́ue temperato
perfuſus, ij qui illius munere potiuntur,
in rebus gerendis vigiles ſunt, acres, in-
duſtrij, & qui ſagacitate, acumine inge-
nij; naturæ ſolertia, præſtantia doctrinæ,
dicendi peritia, atq; vbertate cæteris prę-
ſtant, denique memoria rerum præterita- *Itali quā*
rum tenaci ſunt ac firma, quęq́ue nō facile *iniuriarū*
effluat, aut exoleſcat. Ita ſiqua illata ſit in- *tenaces.*
iuria, poſt multos annos reuiuiſcit, nec
mens vindictæ auida priuatam offenſionē
obliterari patitur. Quem affectum calori
adſcribo, quo animus indignatione ita
exhulceratur, vt eum humor diluere ne-
queat, aut extinguere. Adeo enim impo-
tenter modo tacitè imisq; pręcordijs, mo
do apertè eorum pleriſq; feruet animus.
Sic

Perſ.ſat.5. *Sic illis calido ſub pectore maſcula bilis*
Turgeſcit, quam non extinxerint vrna cicutæ.

Britanni In horum confinio conſiſtunt, ac proximè accedunt ſed aliquo interuallo Britanni, quibus quum languidior ſit calor, minusq́ue feruidus, atque ab humiditate ſuperetur, ſtatura quidem ſunt decenti, corpore ſucculento ac vegeto. Verum humanitatis ſtudijs minus dediti, ac politioribus literis minus exculti, qui tamen ſi animum, vt cœptum eſt, præclaris rebus applicare pergant, ad res gerendas efficiuntur apti, ad perdiſcendas artes appoſiti.

Britãni et Scoti acres habẽt iras. Et quoniam ſpiritus habent craſsiores calore modico perfuſos, acres habẽt iras, motus ſtabiles ac diuturnos, quo fit vt implacabiles ſint, atque ęgrè animum excelſum atque elatum niſi obſequijs officioſis expugnari ſinant. Quod ſi ſpiritus ex feruore cordis, atque aëris regionisq́ue qualitate impenſe calidus ſit, feruidos celeresq́ue motus edit, ſed qui ob tenuitatẽ

Hiſpani. ſenſim deferueſcant. Quo fit vt vbi eorũ nonnullis incaleſcit animus, temere atq; inconſultè quiduis aggrediantur, nec ceſſent quin quod animo conceperunt perficiant. Ita ſi qua ſubit animum conficiendæ rei cogitatio, vt inter initia ægrè excutitur:

titur: ita mens nonnunquam inſtabilis eſt & inquieta, niſi rationis freno coërceatur.

Sic animum nunc huc celerẽ nunc diuidit illuc, *Virg. li. 4. Aeneid.*
In parteſq́; rapit varias, perq́; omnia verſat.

Quod etiam plerunque vſu venire ſolet iratis & vindictæ cupidis, tum ijs qui furore vel amoris ſtimulis agitãtur, quorum mens quoniã æſtu quodam fluctuat, ac paulo momento hinc, inde impellitur, non ſibi cõſtant, nec certi fixiq́ue aliquid in finiendis conſilijs ſtatuunt. Qui vero ex ijs ſe ad conſectandas artes conferunt, quamlibet difficiles atque operoſas, ſtrenuè nec ſine laude in his verſantur. Quibus vero ſpiritus tenuis exiſtit temperato calore imbutus, acre ijs ingenium ac volubile, expedita ac profluens in dicendo celeritas: quibus & illæ naturæ dotes accedunt, vt ad excogitandum ſint acuti, ad explicandum ornandumq́; vberes ac copioſi, ad eloquendum exprimendumq́ue quæ mente conceperint prompti: quòd autem ad animum morumq́ue propenſiones attinet, viuidi ſunt, alacres, erecti, agiles, geſticuloſi: plerique eorũ quibus liberalis deeſt educatio, ac doctrinæ inſtitutio, ingenio ſunt mobili, captioſo, fal- *Hiſpani ingenioſi.* *Galli.* *Galli ingenio verſatili.*

laci, infido, rerum nouarum auido, loquacitate futili ac vana: in conſilijs captandis callidi ac verſuti adeo, vt quæ mentis impetus concipit, confeſtim quid ſtatuendũ ſit, intelligant, ac maturè perficere pergant: obiter vbi intenderint ingenium, ibi valet. Quum itaque ſpirituum diuerſitas, atque ingeniorum morumq́ue diſcrimina ex loci, aëris, regionis, alimentorum conditione ac natura oriantur, quiſque ſecum ipſe expendat, qua re incolumitati proſpicere optime poſsit, eaq́; declinet quibus aliquid ſubeſt vitij, & quæ quum valetudini, tum ſpiritibus officere, atque aliquid labis aut contagij adferre poſsint. Quocirca optima inſtituenda victus vitęque ratio, atque aëris ſalubritas cum primis captanda. Hæc enim ſanitatem etiam inclinatam ac labantẽ erigunt, ac ſpiritus maximè ſynceros efficiunt. Siquidem ſi corpus vitioſis humoribus redundat, ſi ſpiritus impuri ſint, & cerebrũ denſis fumis, quos humores exhalant, oppletum, & corpus & anima detrimenta percipiunt. Hinc tanta in animis hominũ deliratio, tantusq́ue mentis error, alienatio, ſtupor, deſipientia, furor, dementia: vt ea quæ ſenſui expoſita non ſunt, videre ſe pu-

Vnde error mentis.

ſe putent, eaque audire quæ nemo eſt elo quutus. Siquidem imaginatio iis corrumpitur, ſenſus communis qui diiudicat & diſcernit omnia, detrimētū percipit, memoria labaſcit, hebeſcit viſus, caligāt oculi, omnesq; animæ facultates, hoc eſt, inſitę vires quibus ſua munia exequitur, languescunt, ſuiſque officiis oſcitanter perfunguntur. Si verò ſpiritus animalis adamuſsim purus eſt, atque æthereus, qualis eſt halitus exactè elaborati ſanguinis, non ſolum pellucida eſt oculorum acies, ſed omnes ſenſus tum externi, tum interni vigent, ac functiones ſuas inculpatè perficiunt.

De ſpiritu qui toti mundo, eiuſque partibus inſitus eſt.; quiq́ue in hominem diuinitus delapſus, mentem eius peculiari munere imbuit: Obiter de bonis malisq; geniis qui humoribus ſpiritibusq́ue immixti varias mutationes humanis animis inferunt.

Caput tertium.

SPiritus vis quæ diuinitus in hæc inferiora delapſa, hanc machinam, mun-

C 2 dique

Spiritus naturæ. diq́ue molem agitat, & quæcunq́ue ambitu cœliq́ue complexu coërcentur, fouet ac vegetat, in immenſum ſe porrigit, ac lõgè lateq́ue diffuſa eſt. Hæc ſiquidem regit ac moderatur omnia, cunctaq́ue fœcunda efficit, ac vitali calore imbuit. Nec eſt quod quiſquam opinetur aut ſibi perſuadeat vllam eſſe vim aliam, quæ iſta perficiat, quã ſpiritum illum, quo ab ipſo re-

Spiritus Domini. rum conditarum exordio mundus, quæq́ue oculis noſtris obuia ſunt, ac ſenſibus expoſita, tam concinnum ac decẽtem ornatum adepta ſunt. *Verbo enim Domini*

Pſalm. 32. *omnia formata ſunt, ac ſpiritu oris eius omnis decor, ſpecies, venuſtas, atque ornatus eorum.*

Geneſ. 1. *Ipſe ſiquidem fouet, ac vegeta quæque præſtat, eamq́ue vim confert qua propagare ſe, ac conti*

Ioan. 1. *nua ſerie omnis generis ſpecies proferre, tueri ac conſeruare poßint.* Sic immenſus naturæ opifex, rebus creatis verbo ac ſpiritu ſuo vim procreatricem indidit, ac propagandi ordinem inſeuit, quò poſteritati ac ſuccesſioni inſiſtant, hoc eſt, ſpiritus diuinus in vniuerſam creaturam diffuſus, ſtirpes, animantes, homines ſuſtentat, illisq́; vim

Spiritum aquis incumbere quid ſit. impertit qua ſubſiſtant. Itaque nihil eſt in tanta rerum vniuerſitate, quod efficacem Dei vim non percipiat, eiusq́ue vbertate

non

non ſaturetur. Condito ſiquidem cœlo ac terra, primisque elementis, hoc eſt, rerũ principijs conſtitutis, ſpiritus Diuinus iã inde ab initio ferebatur ſuper aquas, hoc eſt, liquidam materiam alioqui effœtam, fœcundam præſtitit. Cuius dicti ſenſum graphicè expreſsit Baſilius cognomento Magnus: *Spiritus Dei ferebatur ſuper aquæ ſuperficiem*, hoc eſt, fouebat, vitalemq; fœcunditatem, atque animam vegetantem elemento liquido, ac omnibus rebus creatis cõtulit, ſic vt ſpiritu cœleſti omnia eſſent perfuſa ac concaleſcerent incubantis alitis more, fouentisque auis ſpecie atque effigie, quæ vim caloremque vitalem illi imprimit, cui inſidet atq; incumbit. Cuius rei exemplum à gallina ſumere licet, quæ oua animat, vitaque imbuit, atque animalculi figuram inducit. Quòd itaque ſpiritus innatare aquis dicitur, aut elemẽto liquido incumbere, de fœcunditate illi indita intelligi debet. Cæterũ quum vniuerſa rerum natura, quæque ſpirant, atq; exiſtunt, diuini ſpiritus munere potiãtur, illiusque virtute ſubſiſtant, tum homines præcipua ac ſingulari prærogatiua omnia ſunt conſequuti, *atq, animos habent ex æterna mẽte*, vt Cicero ait, *delibatos*, vel potius,

Hexa. lib.

Simile à gallina quæ pullos fouet.

Geneſ. 1.

vt ſcripturæ teſtimonium proferam, *acceperunt ſpiraculum vitæ*, atque imaginem ex Diuinitatis archetypo deſcriptam. Hauſit huius dogmatis ex Hebræorum fontibus tenuem auram, idque expreſsit his numeris Ouidius.

Lib. 3. de arte amādi. *Eſt Deus in nobis, ſunt & commercia cœli,*
Sedibus æthereis ſpiritus ille venit.
Lib. 6. Faſto. *Eſt Deus in nobis: agitante caleſcimus illo,*
Impetus hic ſacræ ſemina mentis habet.

Quam ſententiam Diuus Paulus ſacratiore philoſophia imbutus, Atheniēſibus perſuaſam eſſe voluit, quò inueteratū abſtrumque errorē illis eximeret, atq; ex illuſtri mūdi ſpectaculo, apparatu ornatuque viſendo, in quo Deus diuinitatis ſuæ ſpecimen cunctis exhibet, & conſpici poſſet & innoteſcere. Sic enim apud illos con-

Act. 17. cionatur: *Deus qui fecit mundum, quæq; illius ambitu continentur, ac ſit cœli terræque Dominus, non in manufactis templis habitat, nec hominum manibus colitur vllius opus indigus, quum ipſe det vitam, atque halitum omnibus, omniaque conferat. Per ipſum enim*
Aratus in Pheno. *viuimus, mouemur, ac ſubſiſtimus, ſicut & quidam veſtratium poëtarum indicat: nam huius progenies etiam ſumus.* Cæterum quum homo tantis dotibus ſit excultus,

eaque

eaq́ue munera mentis ab opifice ſit conſequutus, vt primum naturali inſitoq́ue ſpiritu, deinde diuino afflatu incitetur, tum externi quoque ſpiritus in corpus mentemq́ue inſiliunt. Veteres genios, Biblioru codices ex miniſterio Angelos, hoc eſt, internuncios vocant, quòd Dei iuſſa ac voluntatem ad nos deferant. Paulus ſpiritus nominat, *Adminiſtratores*, vt qui certis officijs deſtinentur, ac delegatum munus obeant apud illos qui ſalutem ſint adepti. Cicero, tum alij à religione alieni. *Lares familiares, ac domeſticos Penates, deosq́ue tutelares*, vocant. Horum duo conſtituuntur genera, quorum alterum boni, alterum mali nomine deſignant, quòd illi ad honeſta quæque, atque ad res ſalutares inſtigent, ad eaq́ne ſint incitamento, quæ homini prodeſſe poſſunt, atque ad ſalutem conferunt. Iſti ad improbitatem, ad dedecus, ad flagitia, ad funeſta quæque ſolicitant. Hoc enim potiſsime meditantur, vt hominē omnibus malis inuoluant, ac longiſsimè à Deo auertant. Quum autem ſint ſpiritus incorporei, vt grauis halitus, vtq́ue aura inſalubris ac noxia, in corpus latenter irrepunt, ac non ſolum faces miniſtrant,

Genij. *Hebr.1.* *Lares.* *Boni Genij.* *Mali Genij ſeu Lemures.* *Simile à peſtifero halitu.*

 niſtrant,

niſtrant, incitantque ad patranda ſcelera, ſed vt peſsimi conſultores, impunitatem
Geneſ. 3. ac præmia pollicetur. Sic Adamum in errorem pertraxit verſutus ſerpens, quum inquit. *Non moriemini, ſed eritis vt Dij, boni maliq́ue conſcij, atque omnium rerum ſcientia*
Dæmon à ſciendo. *ac cognitione imbuti*. Eſt autem Dæmon (nã hinc nomen ſortitur) calliditate inſidioſa, mille dolis ac technis, mille nocendi arti-
1. Para. 26 bus inſtructus, *qui ſe in mentes noſtras, cogitationes, conſilia, voluntates, tacitè inſinuare nititur*, quanquã id ægrè perficere poteſt: quum Deus ſolus corda hominum explorata habeat, cui vni omnia noſtra expoſi-
Heb. 4. ta ſunt & aperta. *Ipſe enim*, vt Paulus ait, *diſcretor eſt cogitationum atque intentionis cordis. Nec eſt vlla creatura quæ non manifeſta ſit in conſpectu illius, ſed omnia nuda ac reſupi-*
Pſalm. 7. *nata oculis eius*. Quod Dauid quoque indicat: *Scrutator cordis ac renum Deus*, hoc eſt, omnia perſpecta habet, abditos quoſque receſſus penetrat. Exẽplo ſumpto à remotiſsimis longeque diſsitis viſceribus: nihil enim corde ac renibus magis intimum, adeo vt per multos meatus, atque incur-
Simile à remotiſs. viſcerib. uos anfractus deferri elaborati cibi debeant, antequam eò poſsint perduci: tum etiam illas potiſsimè partes indicat, quòd

ex iјs præcipuè pullulare ſoleant mentis cogitata, atque effrenatæ cupiditates exoriri, quæ Deum non latent, nec abſcondita ſunt. Cæterũ quum Dæmones ſpiritus ſint aërij, ac longo vſu, diutinaque conſuetudine, tum naturę ſolertia multa perſpecta habent, atque experimento comprobata, ex cõiecturis, indicijs, oculis, vultu, geſtibus, alijsque corporis motibus cogitationes internas eliciunt, quod etiam viro prudẽti ac multarũ rerum perito factu nõ difficilè. Quocirca vt improbi ac fraudulenti negociatores in hominum perniciem omnia moliuntur, omnemq; captãt occaſionẽ qua illos circumueniant, atque incautos imparatosq; opprimentːita Dæmones nobis inſidiãtur, atq; infeſti ſunt, & quò quiſq; vitæ integritate ac moribus ſpectatior, eò acerbius in ilũ virus ſuum exacuunt. Sic Chriſto nõ fuit veritus, nec erubuit Dæmon tentationum arietes admouere, atque ambitione, gula, regnandi cupiditate atque inani gloria illum oppugnare. Nec Paulum quoque diuexare puduit, quum elatione animi, tum aduerſariorum ſęuitia accrudelitate. Iob quoque miris modis ab illo exagitatus violentos impetus perferre coactus eſt: verùm qui-

Quomodo Dæmoni cogitationes patẽt.

Homo homini dæmonium.

Math. 4.

2. Cor. 12.

Iob. 30.

omnia remuneratur ac compenſat Deus, finem certamini imponit, ac ſæuiendi menſuram præſcribit, nocendiq́ue metá conſtituit. Quod ipſum documento cuique eſſe debet, nihil aduerſus nos moliri Dæmones, nec in malis inferẽdis progredi, niſi vel annuente, vel conniuente Domino. Quum autẽ multis varijsq́; nocendi artibus homines adoriãtur, atq; oppugnent, tũ verò omnes tentant, explorantq́ue aditus, ſiqua poſsint ex his quę domeſtica ſunt ac natiua, nulliq́; nõ inſita, adoriri ac conficere. Sic hos qui ſanguine redundant, ad luxum, laſciuiam, ebrietatẽ, profuſionem, ad obſcœnos nefandosq́ue amores, ad probroſas libidines, inceſtus, fœdosq́; cõcubitus incitant. Bilioſos autẽ ac Cholericos ad iracundiã, ad rixas, iurgia, cõtentiones, cõuitia, pugnas, cædes, latrocinia, ſeditiones, diſsidia, extimulãt, ad eaq́ue patrãda ac perficienda faces miniſtrant. Melancholicos ad inuidentiam, æmulationem, amarulentiam, odium, indignationẽ, veneficium, fraudes, dolos, inſidias, proditionem, mœſtitiã, deſperationem, ac diffidentiã, poſtremò ad calamitoſum funeſtumq́; exitũ adigũt. Pituitoſis ac phlegmate oppreſsis ad deſidiam, atque

Dæmones quatenus noceant.

Humores ad vitia occaſionẽ præbent.

atque ignauiã, torporẽ, veternũ, inertiã, ſomnolentiam, incuriam, atque ad omnium virtutum neglectum ſunt adiumento. Obiter vt aër tenuitate cœli temperatus vitalem ac ſalutarem ſpiritum impertit animantibus, herbisque virentibus: ſic boni genij ſalubrem aurã aſpirãt, ac mentes noſtras ſuaui afflatu reficiũt. Mali verò vt ventus peſtilens, morbos & contagia: ita illi exitiale virus exhalant atq; animis hominum peſtẽ ac perniciẽ adferunt. *Ab ijs enim prima mali labes hominumq́; ruina, atque interitus*, ſic vt opus fuerit inſtauratore illo mirifico nempe Chriſto qui hominẽ priſtino nitori atque integritati reſtitueret. Et quoniã tãta eſt humanæ naturæ imbecillitas, vt ægrè aduerſus ſæuiſſimi hoſtis inſidias poſsit ſubſiſtere, Chriſtus Ieſus ſubductus in cœlũ, Paracletum mitti curauit, qui nos fulciat, ac cõtra Sathanæ inſultus, omnesq; malorũ incurſus reddat inuictos. Hic eſt qui mẽtes noſtras varijs dotibus exornat, qui de Dei volũtate nos reddit certos, ac diſcuſſa omni diffidentia per Chriſtũ ad patrẽ nos prouehit. Erigit eñ mẽtes noſtras, ac cõſolando hortandoq; efficit, vt cõcepta fiducia, omnia ab illo ſperare ac petere audeam⁹ ac patris no-

Ab externo aëre ſimile.

Sapien. 1.

Geneſ. 2.

Paraclet.

Quid ſpiritus ſanctus in nobis efficiat

Gal. 4.

nomen illi opplorare. Quin & ipſe ſpiritus, quem Deus emiſit in corda noſtra, atteſtatur vnà cum ſpiritu noſtro, *quòd eius ſumus filij, & hæredes, cohæredes autẽ Chriſti.* Spiritus itaque diuinus mentium inſtaurator fidem ac credulitatẽ verbo Dei fultam nobis inſerit, quæ fiduciam erga illũ parit, certamq́ue ſpem conſequendi promiſſa. Et quum hæ virtutes non ſint otioſæ, vberrimum CHARITATIS operumq́ue prouentum proferunt, ad eaq́ue adminiculatur, ac vires confert Paracletus, vt ſtabiles ac fixos in nullos errores, aut ſuperſtitionem abduci nos cõtingat, quæ non aliud eſt teſte Euſebio, *quàm falſa quædam, atq; ementita veræ religionis vmbra: aut fucata ſpecies, nullo fundamento nixa.* Sic ex Horatij ſententia.

Rom. 8.

Fides operibus ſtipata.

De Præparat. Euan. lib. 1.

Superſtitio.

In art. Poët.

Maxima pars vatũ pater et iuuenes patre digni
Decipimur ſpecie recti.

Iuuenal. Satyra. 14

Fallit enim vitiũ ſpecie virtutis, & vmbra,
Quũ ſit triſte habitu, vultuq; & veſte ſeuerũ,
Nec dubiè tanquam frugi laudatur auarus.

Tuſ. ul. 3.

Fit enim plerumque Cicerone teſte, *vt nonnulli optima conſectati non tam voluntate, quàm curſus errore fallantur.* Sic Paulus Iudæos non prorſus à pietate alienos cenſet, verum aliquo duci ſtudio, Zeloq́ue

Rom. 10.

Dei,

Dei, ſed abſque iudicio, ita vt nō omnino errent in affectu pietatis, ſed propter inſcitiam, & quòd in delectu hallucinantur, ac cæcutiunt, ſpiritu Dei deſtituti ſunt. Cui vitio affines ſunt qui inueteratos errores pertinaciter vel tuentur, vel tolerant, nec ſuſtinent quidquā immutari eorum quæ irrepſerunt: qui ſi imbuti eſſent ſpiritu illo munifico, non eſſet tanta in animis opinionum ac doctrinæ diſſenſio. Cęterū nemo hæc parerga eſſe exiſtimet, atq; ab inſtituto aliena, nec illud Horatij impingat. *Zelus abſque iudicio.*

——— Amphora cœpit
Inſtitui, currente rota cur vrceus exit? *In art. Poët.*

Quum ſpiritus cœleſtis mentis innouator, dux ſit ac moderator ſpirituum humani corporis, qui ſedatiores exiſtunt ac magis placidi, vbi hoc ductore reguntur, atque in officio continentur. Si enim tumultuari pergant, ac ſeditionem in corpore concitare,

Ille regit dictis animos, ac pectora mulcet. *Æneid. lib. 1.*

De corporis humani elementis, primiſque qualitatibus, ac generationis principijs, ex quibus homo conſtat, ac conflatus eſt.

Caput

Caput quartum.

Elementa quatuor.

AB elementorum, non humorum facultatibus omnis temperaméti ratio deducitur, illisq́; vniuerſam corporis ſtructuram atque opificium acceptum ferre par eſt. Elementa ſtatuuntur quatuor Ignis, Terra, Aër, Aqua, quibus totidem ſubſunt qualitates, Calida, Frigida, Humida, Sicca, quæ ex circũfuſo nobis aëre, atque alimentis vel commoda, vel detrimenta concipiunt: illorum enim exceſſu defectuq́ue vitiantur qualitates, ac corruptela aliqua deprauatę innumeris morbis præbent ſeminaria. Cæterum quæ corpus noſtrum afficiunt, ea teſte Galeno, ſunt genere duplicia, altera nobis congenita, & quæ euitare nequeas, ex ipſis generationis principijs velut radice orta: altera quæ & declinare poſſes, & aliena ſunt à corporibus noſtris, nõ inſita, ſed aduentitia atq; externa, quæ tamẽ nõ minus, quã inſita, corpus noſtrum cõficere atque infeſtare ſunt idonea, Cibus ſcilicet & potus, quibus reſtituimus quidquid ſiccioris vel humidioris ſubſtantię effluxit, quę tamen ſi immodica ſint, aut vitioſa, excrementorum copiam ac morbos pariunt. His proximè accedit aër nos ambiens, qui

Tuend. vale. lib. 1.

Cibus & aër æquè neceſſari⁹.

qui vbi impenſè calidus eſt, vel ſiccus, aut immodicè humidus vel frigidus, manifeſto habitum corporis immutat. Cæterum vt propius, magiſq́; appoſitè rem ipſam deſignem, humanæ naturæ primordia, ac generationis principia ſanguis maternus, ſemenq́; genitale exiſtunt. Ille ceu materies quędā apta cōcinnaq́;, & opifici, vt argilla vda, ceraque fluxa ac tractabilis, ad quiduis effingendū ſequax: Semē opificis rationē obtinet. Cōſtat horū vtrumq; ex iiſdē genere elemētis, ac qualitates iā memoratas in ſe cōplectitur: diſsident tamē inter ſe tēperamenti ratione ac menſura. Siquidem in ſemine plus eſt igneæ ſubſtantiæ atque aereæ, hoc eſt ætherei ſpiritus eſt particeps. In ſanguine plus aqueæ & terreę: quanquā in poſtremo hoc calidū prępolleat frigido, humidū ſicco. Neque em̄ ſanguis ſiccus ſtatui poteſt, vt oſſa, ſed humid⁹: at ſemē ſanguine quidē ſiccius eſt cæterū ipſum quoq; humidū fluidūq́; ac fluxile. Itaq; vtrimq; ex humida ſubſtātia geniturę origo ꝓducitur, ſic tamē vt ex eo reliquę corporis partes ſiccę, nerui, venæ, arterię, oſſa, cartilagines, elaborentur. Quod em̄ in vtero ex illis principijs cōceptum ac conglobatū eſt, ſiccius redditum, veluti

Primordia hominis.

Seminis et ſanguinis natura.

veluti rudimenta ac lineamenta cuiuſq; membri capeſsit, poſtmodum exactā ſpeciem conſequutum incrementa concipit atque ad iuſtam decentemq́ue magnitudinem prouehitur: vbi vero ad ſummum deuentum eſt, oſsibus ob alimenti penuriam non vltra ſequacibus, incrementum augmentumq́ue ſiſti contingit, nec progredi, aut amplius in longum latumq́ue proferri. Ex copioſo enim calore & humore ſpiritu vndique perfuſo corpus decoram longitudinem aſſequitur. Quod ſi cui vel ingraueſcente ętate, vel etiam adoleſcentibus ex morbo aut affectione aliqua frigidus ſiccusq́ue habitus obtigerit, corpus ijs macilentū fit, rugoſum, gracile, ſquallidum, ſtrigoſum, membraq́ue inualida atq; incurua. Simile enim quiddam ijs euenit quod iumentis, quibus pabulum ſubducitur, atque arboribus herbisq́ue virentibus, quibus terræ ſuccus ſubtrahitur, ac prohibetur irrigatio. Quò mihi improbè atque inhumaniter facere videntur ludimagiſtri quidam, & quotquot erudiendis alendisq́ne adoleſtibus operam impendnnt, qui imita quidem ac conſtituta non exiguæ pecuniæ pactione, inſalubri, tenuiq́ue victu conuictores domi

Ab oſsium natura lõgitudo.

Lõgitudinis cauſa.

Simile à ſatis.

mi alunt, ac non ſolum ſordidè tractant, ſed carne ſubrancida, piſcibus olidis, pane mucido tenuiter paſtos, ad ſubeundos ſtudiorum labores minaciter inſtigant: quo efficitur vt color ijs defloreſcat, corporis ſpecies, omniſq; decor & venuſtas aboleatur, nulla ſit alacritas, nullus vigor, mentiſque erectio, ſpiritus deiectus, virtus minus viuida, indoles omniſque vis animi quæ vel naturæ beneficio, vel parentum induſtria, aut denique diuino munere inſita erant, prorſus extincta, adeò vt non facile ad præclara ijs incaleſcat animus, nec emergant ad quæ erant deſtinati, aut natura appoſiti. Quod ad externũ vero habitum adtinet, corpus plerumque circumferunt fœda ſcabie deformatũ, atque ob vitioſos humores puſtulis vndique exhulceratum. Quò fit vt raro ad legitimam maturitatem, ac iuſtam magnitudinem, ad vires ingenuas, membrorum robur ac firmitatem, ad decentẽ partium compoſitionem ac ſtaturam deueniant, quòd in ætate tenera ac pubeſcenti fame atque inedia domitis humori natiuo qui continenter foueri poſtulat, alimẽta ſubtracta ſint: quò fit vt exhauſto ſucco vitali, præmaturè ſeneſcant, ac properata morte

Pueri non domandi inedia.

Vitioſus ci b⁹ naturã deprauat.

Staturæ breuitas vnde.

conficicontingat. Vocatur autem hęc affectio quę frigidũ ſiccumque corporis ſtatum inducit ſeniũ, quod omnib. quũ animãtibus tum ſtirpibus corruptelę interitusq; cauſa exiſtit. Eſt eñ mors nõ aliud, quã naturę, hoc eſt caloris genuini, inſitique humoris, in quibus vita cõſiſtit, extinctio: ad quã nonnulli properantius deueniunt, vel ex alimenti inopia ac defectu, vel ex intẽperantia vitę, immodica Venere, intẽpeſtiua vigilia, mœrore animi, tum plerisq; alijs quæ pręter ætatis rationẽ ac naturę curſum, feſtinatã ſenectutẽ, mortemq; inõpinatã accelerant. Quã multos autẽ videre eſt ſeniculos corpore vegeto ac ſucculento, mẽbris validis, ingreſſu firmo, cruda prorſus viridiq; ſenecta, nõ ob aliud, quã quod vitę ſuę optimè moderatè ſint, nec adoleſcentiã intemperãter aut libidinoſe tranſegerint: quum iuuenum pleriq; conſpiciantur effœti, elumbes, eneruati, corpore arido, colore pallido atque exangui, quod tota pubertas, ac iuuenilis virtus immoderato vitæ Venerisque vſu & conſuetudine ſit exhauſta, ac flos ætatis attritus. Vt enim flores Martij, quibus ineunte vere nihil ſpectatius, aquilonio vrentique vento decuſſi, marceſcunt: ſic

Senium. *Mors quid.* *Cruda ſenecta vnde.* *A floribus Simile.*

ſic omnis iuuentus & floreſcens ætas ac- *Iuuentus*
cepto incõmodo, intempeſtiuè atq; ante *vnde efficta.*
maturitatem areſcit. Quocirca vt quis no
xia euitare poſsit, ac vitã quàm maximè
longam efficere, tum ſenectutem conſe-
qui minus grauem atque oneroſam, ine-
unda ratio, qua valetudo firma perfici poſ
ſit, ac ſtabilis, aut ſi inclinata ſit, qua erigi
poſsit atq; inſtaurari. Sunt autẽ nõ pa- *Quæ vale*
rum multa, quæ illam labefactant ac ſub- *tudini offi*
ruunt, quæque ingenitum nobis tempe- *ciunt.*
ramentũ conuellunt, variant, alterant, cor
rumpunt. Siquidem ex alimentorum fa-
cultatibus, victusque ratione humores di
uerſas qualitates aſciſcunt, quibus acce-
dunt balnea, æſtus, exercitatio, frigus, laſ-
ſitudo, ſitis, inedia, ſomnus, quies, aëris
ſtatus, affectusq; animi, quæ corporis no-
ſtri habitũ multifariã immutãt, ac magna
ex parte in deteriorẽ rapiunt. Sic corpus
quod calidum humidumq; extitit, in fri-
gidum ac ſiccum, vel etiã aliam qualitatẽ
ſenſim delabitur: ætatis quoque acceſſu,
temporum decurſu, rebus ſecũdis vel ad-
uerſis, fortunæ ſucceſſu vel inclinatione.
multa homini obueniunt, quæ valetudi-
nem labefactant. Quò mihi appoſitè di-
xiſſe viſus eſt Horatius.

In arte Poëtica. *Multa ferunt anni venientes commoda ſecum, Multa recedentes adimunt.*

Cui conſentanea eſt illa Iobi ſententia, *Cap.14.* qua naturæ humanæ conditionem fragilem, fugacem, inanem, momentaneã, multisq́ue incommodis, periculis, mutationibus obnoxiam graphicè expreſsit, Homo natus è muliere, breuis æui eſt, ac plenus miſeriæ, qui quaſi flos ſpectatiſsimus, exoritur ſed conteritur, atque euaneſcit velut vmbra, nec vnquam in eodem ſtatu perſiſtit. Singulis enim ætatibus, hoc eſt, certis annorum interuallis ac ſpacijs mu*Quid ætas* tationes incidunt. Eſt autem Ætas vitæ curriculum ac decurſus, vel ab infantia ad ſenectutem progreſſus, in quo *Ætatum mutatio.* conſtitutio corporis humani immutatur, atque aliud ex alio temperamentum acquirit, quod ipſum poſtremo ad interitũ *Infantia.* deuergit calore natiuo extincto. Sic Infantia, quæ omnium humidiſsima eſt, plurimum caloris innati cõtinet, quarto anno aut ſeptimo mutationem ſuſtinet, ac *Pueritia.* plerumque ijs annis periclitamur. Huic proximè ſuccedit pueritia, quæ ad annum plus minus decimum quintum producitur, ac non parum multis incommodis di*Pubertas.* uexatur. Pubertas vero quæ & ipſa plurimis

mis malis expoſita eſt, anno decimo octa-
uo perficitur. Adoleſcētia autem pręceps *Adoleſcentia.*
ac lubrica anni quinti & vigeſimi termino
includitur, quæ ætas partes quatuor com
plexa, primam ætatem conficit, quarum
nullam nō varias mutationum vices ſub-
ire quotidiana experimenta common-
ſtrant. Porro Iuuentus ſeu ætas florida, in *Iuuentus.*
qua corpus animuſque viget ac floreſcit,
ad annum quintum & triceſimum profer
tur, in eaque ætate affatim inualeſcit ſan-
guis, atque humor nonnihil abſumitur,
quo fit vt id temperamentum progreſſu
temporis calidum ſiccumque cenſeri inci-
piat, quum adoleſcentia humore ac calo-
re abunde fuerit perfuſa. Conſtans vero
& virilis ætas ad quinquageſimum annū, *Virilis ætas.*
aut paulo vltra progreditur, quo tempo-
re tēpeſtiua maturitas ſe profert, ac mens
conuerſis ſtudijs, omnia conſideratè, pro-
uidè, prudenter agit: Corpus vero æqua-
biliter, atque in eodem tenore conſiſtens
non magnam mutationem percipit ad an
num vſque ſexageſimū tertium aut quin-
tum: tunc enim labenti atque inclinatæ *Senecta.*
ætati iam iamque ingraueſcenti frigidus
& ſiccus ſtatus inducitur, qui primus eſt
ſenij ingreſſus ac veſtibulum, proximus
D 3 au-

autem ad decrepitam ætatem, ad mortem aditus, quæ vt non exoptanda temere, ita non pertimeſcenda viris Chriſtianis, quum mens concepta fiducia ſuauioris vitæ, ac reſurrectionis ſpe fulta, alacriter hinc emigrandum ſibi perſuadeat. Interim quiſque efficere poteſt in huius æui decurſu, vt ſuperioris ætatis temperantia, ac vitæ moderatione non nihil præſidij ſibi paret, aliquid priſtini roboris conſeruet, quo ſenectutem minus effœtam ac laborioſam experiatur: quum enim omni ætati certus præſcriptus terminus, tum huic nullus conſtituitur, niſi vitæ exitus mortiſque expectatio. Cæterum Pythagoras non ſcitè quadripartitas anni varietates ac temporum viciſsitudines hoc eſt, Veris, Æſtatis, Autumni, & Hiemis diſcriminata tempora duobus æquinoctijs, ac totidem ſolſtitijs comprehenſa quatuor hominum ætatibus accōmodat, cuius ſententiā hac verborum ſerie complexus eſt Ouidius.

Vt mors nō ſit formidabilis.

Temporū anni et ætatū cōparatio.

Meta. li. 15

Quid, non in ſpecies ſecedere quattuor annum
Aſpicis, ætatis peragentem imitamina noſtræ?
Nam tener & lactens, puerique ſimillimus æuo
Vere nouo eſt, tūc herba vires et roboris expers
Tranſit in æſtatem poſt Ver robuſtior annus,

Fit-

Fitq́ valens iuuenis neque enim robuſtior ætas
Vlla, nec vberior, nec q́ magis ardeat, vlla eſt.
Excipit Autumnus poſito feruore iuuenta
Maturus, mitisq́ inter iuuenemq́ ſenemq́ue
Temperie medius, ſparſus quoq́ tēpora canis.
Inde ſenilis Hiems tremulo venit horrida paſſu
Aut ſpoliata ſuos, aut quos habet alba capillos.

Quæ rerum viciſsitudo, ac naturæ totius conuerſio, mutabilitas, inconſtantia, atque ex vno in aliud inclinatio, commonſtrat omnia eſſe momentanea, caduca, fragilia, ruinoſa, fluxa, & quæ non firmis radicibus defixa, vt floſculi, cito decidant. Quū itaque corpus continentur defluat, ac detrimenta patiatur, multaque intus & foris vires noſtras depopulentur, non oſcitanter huius conſeruationi incumbendum, quò ſtabilis illa ac quàm maximè longa effici poſsit. Nihil neceſſe eſt exemplis, rationibus, experimentis commonſtrare (quum nulli non ſit exploratum) quàm grauatè, animoq́; iniquo ac repugnante ab hac vitæ ſuauitate, diuelli ſe quiſque patiatur, quanta cura, ſtudio, induſtria vindicare ſe à morbis contendat, qui non ſolum doloribus nos conficiunt, contundunt ac dilacerant, ſed mortis ſpeciem oculis objiciunt ne his addam

Omnia caduca.

Natura abhorret ab interitu.

mentem inquietam ac turbulentam, animumque affectibus oppreſſum. Cui cedo in tantis calamitatibus, ærumnis, miſerijs, tantaque æui huius moleſtia, ac breuitate, non parandum aliquod dolorum lenimē, non conquirenda aliqua laborum ſolamina atque alleuamenta? quæ ſi conſectari velis atque aſſequi, nunquam in animum induxeris hęc præſtare res momentaneas, opes, honores, latifundia, operoſa ædificia, veſtes ſumptuoſas atque artificioſè elaboratas: ſed mentem quietam ac ſedatam, omnibusque perturbationibus liberam: proximè corpus ſalubre, nullisque morbis implicatum, quibus diuino munere nihil homini obtingere poteſt melius aut optabilius.

Vnde petenda tranquillitas.

Eccle. 30.

Quid Craſis ſeu temperamentum, in quo cuiuſque habitus, ac corporis conſtitutio conſiſtit.

Caput quintum.

CRaſis ſeu temperamentum, (nam operis inſtituti ratio exigit, vt id definitione explicetur) eſt primarū qualitatū atque elementorum inter ſe cōuenientia: vel

Temperamentum quid.

vel qualitatum ex elementis æqualis miſtura ac proportio omnis vitioſi exceſſus expers: Intemperies vero quæ diſparibus elementorum ac qualitatum viribus continetur, atque à moderatione deſciſcit. Vt autem in fidibus concentus quidam percipitur, ac concors harmonia, ſic vt nihil diſſonum aut diſcrepans aures teneras feriat, offendatque: ita in temperato corporis habitu exiſtit elementorum ac qualitatum apta concinnaq; temperatio, adeo vt monſtrari nequeat vlla per ſe qualitas, ſed cōſtans, abſoluta, perfectaque elementorum ac qualitatū coagmentatio. Quẽadmodum enim quū ex varijs herbis condimenta aut pharmaca conficimus, fit vna concretio, ac ſingula ita coaleſcunt, vt nihil eorum quæ compoſitio complectitur, appareat, aut diſcerni poſsit, aut percipi: ita in elementorum qualitatibus euenit, ex quarum miſtura primaria naſcendi origo ducitur, quę nouem temperamentorum conſtituit differentias, vnam temperatam, omnibusque ſuis numeris abſolutam, in qua nihil deſideratur, nec vlla qualitatum elementarium aliam ſuperat, ſic vt æquali parique menſura inter ſe omnia conſiſtant, nullo vitio, nullaque intemperie

Intemperies quid.

A fidibus ſimile.

Simile ab herbarum miſtura.

Nouem tẽperamẽta.

perie imbuta: Intemperatæ octo, ſimplices quatuor, & totidẽ compoſitæ ſeu iugatæ. Calida tantum in qua calor frigori antecellit, humoris verò & ſiccitatis eſt æqualitas: Frigida, in qua frigus dominatur: Humida, quòd illa primas potioresq́ue partes obtineat: Sicca, vbi humore ſuperior eſt ſiccitas, reliquis paribus, hoc eſt, calida & frigida temperatis: Compoſitæ vero temperaturæ, quæ ex duabus qualitatibus implicatæ ſunt, numerantur, Calida & humida, Calida & ſicca, Frigida & humida, Frigida & ſicca, à quibus corporis conſtitutio quam κρᾶσιν Græci, vulgares complexionem vocant: appellationem apud Medicos, ac nomenclaturam adepta eſt ab eo ſcilicet, quod in mixtura pollet, apud quos id corpus calidum dicitur, in quo vberior eſt caliditatis portio. Siccum in quo ſiccitas potior, pari modo ratiocinando de reliquis. Sic medicamentorum cõpoſitio, in qua multa congeri ac coaceruari ſolent, ab vno eorum quod præcipuum eſt, nomen ſortitur, vt Dianucum, diacapper, hiera, picra, diaphenicum, oleũ vulpinum, etc. Quò autem omnia exactè percipi queant (eſt enim id nõ modo Me-

A maiore denominatio.

dicis,ſed omnibus, quibus ſecunda valetudo curæ eſt, ſalubre cum primis ac frugiferum) ſingulorum rationes ac modos quàm poſſum accuratè explicabo, ac primum temperatæ naturę conditioné exequar, aut ſaltem eius ſpeciem atque imaginem mente primum conceptam, oculis exhibebo : nō quòd talis in natura rerum exiſtat, aut in aliquo commonſtrari poſſit, niſi quis forte diuiniorem aliquam ſupernè originem ſit nactus, ſed quod huc referri debeant reliquę hominum naturę, atque ad hanc amuſsim exigi, quò cuique pateat, quid vel ſuperet vel deficiat. Neq; enim expeditè quiſquam animaduerterit in calido corporis habitu præponderare humido calidum, ac frigidum prævalere ſicco, niſi ad exactam hanc temperiem ſit intentus, in eamque, tanquam ſcopum, defigat oculos.

De temperato exactoque corporis habitu ac conſtitutione.

Caput Sextum.

DE temperato atque omnibus numeris abſoluto corporis ſtatu dicēdum

accu-

accuratius, quod in hunc mentem animumq́ue dirigi velim, ac tanquam ad normam ſeu perpendiculum reliquos habitus accommodari, quo quiſque obſeruet, quantum à temperamenti integritate deflexerit, & quid moliri debeat, vt in priſtinum ſtatum, quoad eius fieri poſsit, reducatur. Quãto enim quis ab hoc remotior, tanto valetudo deterior, atque ad corporis morbos, animiq́ue ægritudines lapſus grauior. Corpus hoc omnibus ſuis partibus cõſummatum aptiſsimè Policleti regula dici meretur. Id enim prouerbium ijs rebus accommodari ſolet, quæ ad vnguem facta ſunt, & in quibus nihil deſideratur, adeo vt ad hanc, tanquam ad lapidem Lydium reliqua debeant explorari. Deſumpta eſt Metaphora à Policleto ſtatuario, cuius artificium ac decor, teſte Fabio, laudem meruit ſupra mortales omnes: hic tanta arte ſtatuas expreſsit, ſuisq́; numeris ita abſoluit, vt cæteri celatores ac ſtatuarij in formandis effigiandisq́ue ſimulachris, hunc tanquam archetypum ſibi proponerent. Vſus eſt prouerbiali hoc ſchemate de tuenda valetudine Galenus, qui ſtatuit optimum corporis habitum, tanquam Policleti regulam, hoc eſt, tam con-

Policleti regula.

Lib. 10. cap. 10.

Lib. 1.

concinne ac decenter expreſſum, vt nihil in eo culpari poſsit, ſed mirificè afficiat cõgruens ſymmetria, nullaque ſui parte claudicans commenſuratio. Quocirca quæ de ſtatu corporis optimo cõſcribuntur, merito ad rem abſolutiſsimam referri debẽt. Talem itaque corporis habitum exhibemus, qualem Oratorem Cicero, ac Fabius imitandum proponit, qualem Eccleſiaſtẽ ſeu concionatorẽ inſtituit Chryſoſtomus atque Eraſmus, quò ad horum exẽplum ſe componant, qui eloquentiæ parandæ, aut erudiendis rudibus ſunt deſtinati. Et quamuis non penitus quæ animo conceperit, aſſequatur: aliquem tamẽ progreſſum facere par eſt, nec committendum quantumuis ardua ſunt quæ cõſectamur, vt ſpes infringatur, aut langueſcat induſtria. *Nonnulli enim*, vt Cicero teſtatur, *deſperatione debilitati experiri id metuũt quod ſe aſſequi poſſe diffidant.* Nam neque illud ipſum, quod eſt optimum, deſperandum, & in præſtantibus rebus, magna ſunt ea, quæ optimis proxima. Quocirca optimũ corporis habitum cõſtituere, atque adumbrare viſum eſt, quò illius ſpecies animo inſideat, in eamque oculis ac mente defixus talem imitari quiſque, atque exprimere

Ad ſumma entendum.

De Sacer. De ratione concionandi.

De Oratore.

mere curet, aut quàm proxime ad illam accedere. Huic itaque cuius ſpecimen exhibendum ſuſcepimus, omnes ſenſus vigent, atque inſitæ facultates functiones ſuas ac munia citra vllum incommodum obeũt. Memoria illi ſtabilis ac firma, quòd cerebrum nec ad immodicam humiditatem, nec ſiccitatem declinet, animus acer & induſtrius, quique ſolerter ac prouidè omnia aggrediatur, mores integri atque incorrupti, & qui in nulla actione à decoro deflectant, ingenium ſingulare atque eximium, mens placida ac ſedata, nulliſque affectibus vitioſis expoſita, vt quę excluſa temeritate iudiciũ delectumq; adhibeat, indoles generoſa, multis magniſq; dotib⁹ affatim exculta, inſignis ac ſpectata vitæ probitas adeo vt in eo expreſſum ſit illuſtre virtutis exẽplar, hoc eſt, abſoluta atq; ad ſummum perducta naturę perfectio. Siquidem in eo ſe cumulatè proferũt humanitas, manſuetudo, frugalitas, ęquitas, modeſtia, & cõtinens cupiditatũ moderatio: in aggrediẽdis cõficiendiſq; negotijs nec præceps, nec cũctator, aut qui ꝑcraſtinando tardius omnia perficiat, ſed conſiliũ in prouidẽdo, in peragẽdo maturitatẽ adhibeat; in caſibus humanis, euentiſque

Notæ temperati corporis.

tisq; fortuitis quę inopinato ingruũt, nõ temere cõcutitur aut expaueſcit, eoq; fit vt nõ iuſoleſcat rebus proſperis, nec deijciatur ſuccumbatq; aduerſis, ſed omnia vitę incõmoda alacri atq; infracto animo perfert, nec à cõſtantia ſuſceptoq; cõſilio abduci ſe patitur. Quo ſpectat illud Horatij, quod illi congruit.

Iuſtum & tenacem propoſiti virum Lib. 3. Ode. 3.
Non ciuium ardor praua iubentium,
Non vultus inſtantis tyranni
Mente quatit ſolida.
Si fractus illabatur orbis,
Impauidum ferient ruinæ.

Ad quem habitum ſe compoſuit Diuus Paulus, ac ſimilem affectum in ijs qui Rom. 8. Chriſto initiati ſunt, ac deuoti, exigit, vt quod illi perſuaſum erat, quiſque pro certo ac fixo habeat, nulla re quantumuis ſæua ac formidabili diuelli poſſe ab eo, cui ſumus addicti. Is itaque cuius ſpeciem ac formam adumbramus, ita animo ac mente conſtitutus eſt, vt neutram in partem moueatur, aut hinc inde fluctuet, ſed ſtabiliter atque inconcuſſè conſtantiam tueatur. Inſiti ſunt quidem illi affectus ſed naturales, ac minimè improbãdi, vt amor ac propẽſio erga ſuos, quibus vt non

Naturales affectus.

non nimis indulget, ita in illos non acerbus eſt, non ſeuerus, amarulentus, prefractus, ſicut in congreſſu familiari comitas ſeria grauitate ſit condita, cui nulla ſubeſt dicacitas, nulli dentati ſales, non indecora parumque vrbana feſtiuitas, aut obſcœnæ faceriæ, & quemadmodum à ſcurrili ioco ac ſcenico geſtu longiſsimè abeſt: ita à cenſoria ſeueritate, ac ſtoica indolentia remotiſsimus. Quis enim nō illos ab omni humanitate, ac cultiore vita alienos cenſeat?

Æneid. lib. 4. *Quos non vlla magis ſermonum gratia mollit,*
Quàm ſi dura ſilex, aut ſtet Marpeſia cautes.

Similiter & moribus & vitæ inſtituto Democrito atque Heraclito prorſus diſſimilis, quorum vterque Satyrica dicacitate exagitatur. Siquidem

Iuuenal. Sat. 10. *Perpetuo riſu pulmonem agitare ſolebat*
Democritus, quoties à limine mouerat vnum
Protuleratq́ pedem: fleuit contrarius alter,

Democriti & Heracliti natura. Nec ſolum in animo elucent, atque expreſſè ſe proferunt hæc ornamenta, ac naturæ munera, ſed inſigne quoque decus enitet, atque amplitudo in externa corporis ſpecie ſe profert. Siquidē in vultu qui imago eſt animi, in oculis qui mentis indices, colore, lineamentis, totoq́ue corporis habitu heroica quædam dignitas, ac ſpe-

ſpectabilis forma ſe exhibet nulli nō ama bilis ac gratioſa, ſic vt cōſpectus ipſe quen que alliciat, ac ſympathia quadá, hoc eſt, tacito naturæ conſenſu nulla emolumenti ſpe in amorem ſui rapiat. Corpus decenter & concinne compoſitum eſt, omniumq́ue partium abſoluta conſtructio. Caput nō obliquum aut anguloſum, ſed in globi figuram rotundum, quod capillorum honeſti ſpadices, qui color caſtanearum proprius eſt, exornant: frons ſerena, nulliſq; rugis deformata, quá ſuperciliorum decor cōmendat, atque oculorū eminentium amabilis aſpectus cohoneſtat. Color floridus ac ſuauis: buccæ ac genæ roſeo rubentiq;, ac natiuo pigmento perfuſæ, præſertim vbi adoleſcit ætas. Status corporis erectus, inceſſus decenter cōpoſitus, non affectatus, vt perſonatis quibuſdam hiſtrionibus, qui ementito quodam atque exotico ingreſſu ſe plebi oſtentāt, quò maior accedat autoritas ac veneratio. Lingua expedita ac prompta, quæ articulatè & ſignificanter verba enunciet. Accedunt præter hæc non parum multa, quæ ex neceſsitate, atque humanæ naturæ conditione conſequuntur. Siquidem edit bibitq́ue moderatè, atque adhibita

Spadix color qui.

Factitius inceſſus

ſalubri exercitatione, quæ vel viua inten-
taq́ue voce, vel ambulatione perficitur,
alimenta probè concoquit, atque in ha-
bitum corporis digerit: quò fit vt perexi-
gua coaceruetur excrementorum redun-
dantia, ac ſomnus ſuccedat placidus, nul-
lisq́; abſurdis aut tumultuoſis inſomnijs
interruptus: & ſiqua ſpecies aut ſimula-
chra antelucano peractaq́ue concoctione
atque elaboratis cibis, menti ſe ingerunt,
aliqua ſubeſt diuinatio, hoc eſt, rerum fu-
turarum non vanum, nec inane præſa-
gium. Cæterum in hac fragili vita ac ca-
duca, tantoq́ue naturæ lapſu atque incli-
natione non video, cui iſta aptius accom-
modari debeant, quàm Chriſto, de quo
Pſal. 44. vaticinatus Dauid, *Specioſus*, inquit, *for-
ma præ filijs hominum*, ſuauitate ac gratia
verborum vndique perfuſus eſt, nec eſt
vllus hominum, qui illi conferri poſsit.
Is ſiquidem ſupra reliquos mortales om-
ni virtutum genere cumulatus, integrita-
te vitę, morum probitate, excellentia do-
ctrinæ, miraculorum prodigijs diuinita-
te inaudita, maximam orbis partem in
ſui admirationem, atque amorem per-
traxit: ſic nihil ei defuit eorum quæ aut
excogitari poſſunt, aut mente concipi,
Cui

Cui corpus etiam obtigiſſe ſpectabile ac viſenda ſpecie, quis poſſet ambigere? Et quanquam in illo ſpectanda potius diuinitas, & in quem vſum nobis exhibitus eſt, nihil tamen vetat eam formam ac corporis ſpeciem animo complecti, quæ digna fuit illius maieſtate atque amplitudine. Erat enim externus habitus ac ſtatura heroica appoſita ad dignitatem, ac diuinitati omnibusq; internis animi dotibus, quas opulentè in nos effudit, conſentanea. Quocirca vnus hic ſtatui debet, in quem exacta hominis cõſtitutio ſit referenda, ſeu corpus, ſeu animum ſpectes. *In eo ſiquidem*, vt Paulus ait, *omnes theſauri ſcientiæ ac ſapientiæ reconditi ſunt*, atque inhabitat omnis plenitudo Diuinitatis corporaliter. Et quanquã ab illo humani nihil alienũ eſſet, *Nulla tamen labes, nihil vitij illi inhæſit, nec morbo, aut peccato fuit obnoxius* Nã quod ſubinde incãduiſſe legitur, ac vitia inſectatus acerbius, tũ lachrymis perfuſus indoluiſſe, ac fremitu teſtatus facti alicuius indignitaté: ſummæ humanitatis, atque ex animo bene cupientis argumentum erat: quum enim ſalutis humanæ vnicè eſſet auidus, indignabatur complures, quos emédatos, nõ extinctos voluit,

Chriſtus exemplar perfectionis.

Ioan. ca. 1.

Coloſ. 2.

Hebr. 4.

Ioan. 11.

Chriſtus à vitioſis affectibus alienus. tam pertinaciter in errore perſiſtere, ac tã opportunè oblatam reſipiſcendi occaſionem aſpernari ac reſpuere. Hæc de corporis humani abſoluto habitu dicta ſufficiãt, cui floreſcens ætas atque adulta confinis ac finitima, præſertim vbi à primis annis laudabiliter inſtituta eſt, & liberalis acceſſerit educatio, quæ tamen cõtinenter labitur, ac progreſſu ætatis deficit. Vt enim in rebus alijs: ita in humana natura, omnia orta occidunt, & aucta ſeneſcunt, atque ab initio ad finem progreſſa, decurſo vitæ ſpatio dilabuntur, ac vergunt ad interitũ.

Salubris admonitio. Quæ mutabilitas atque incõſtantia quẽque noſtrum commonefacit, vt neglectis rebus caducis ac breui interituris, ad ea quæ æterna ſunt animum, mentemque erigamus. Quod ipſum Paulus nobis inculcat, quum inquit. *Colo. 3.* *Si conſurrexiſtis vna cum Chriſto, ſuperna quærite, vbi Chriſtus Deo dexter aſſidet, ſuperna curate, non terreſtria.* *Hebr. 13.* *Neque enim habemus hic manentem ciuitatem*, hoc eſt, ſedes fixas ac ſtabiles, aut diuturnitate confirmatas, *Hebr. 11.* *ſed futuram inquirimus*, cuius opifex & conditor Deus, *1. Ca. 2.* qui vt Petrus ait, *vocauit nos è tenebris in admirabilem ſuam lucem, atque æternitati nos deſtinauit,*

De

De Calido corporis ſtatu.

Caput ſeptimum.

INter hos qui à modo delapſi ſunt, atq; à temperie deflexerunt, calidus corporis habitus primus ſtatuitur. Hic enim vt ordine prior ita in conſeruandæ ſanitatis ratione cæteris potior. Cenſetur autem is potiſsime Calidi nomine, in quo reliquis moderatè conſtitutis, hoc eſt, humido & ſicco temperatis, qualitas illa exuperat. Cuius ſi conditionem explorare libeat, eiusq́ue notas ac ſigna obſeruare, depræhendes huiuſmodi conſtitutionis hominem, ſtatura decenti, ac ſpecie formaq́; ad dignitatem virilem appoſita, corpore non obeſo, nec abdomine, multoq́; adipe: ſed mediocri carne, eaq́ue ſolida, conſtipata: nam calore pinguia quæque liqueſcunt, ac defluunt: colore vero rubicundo, aut ſi ſanguis pl⁹ ſatis ferueſcit, vt iis aſſolet qui loca æſtuoſa incolunt ac torrida, fuſco vel rufo. Sunt enim in quolibet corpore pro aëris ac regionis conditione conplures caliditatis gradus ac varij quum huius qualitatis, tum aliarum modi ac rationes. Sic Indi, Æthiopes, Mauri, Aſiani, Ægyptij,

Calidus habitus.

Signa calidi corporis.

Gradus caliditatis in homine.

Paleſtini, Arabes, Græci, Itali, Hiſpani, Sarmatæ, Germani, Galli, Belgę diuerſos ſortiuntur corporis habitus, atq; in ſuo quique genere aut per ſingulas ſpecies, varias caliditatis differentias cōſequūtur.

Simile ab ignitis.

Vt enim ignita quæque alia alijs ſunt magis vrentia ac pro ſubiecto fomite, vel ex carbonib⁹ aut glebis bituminoſis, naphta, oleo, pice, reſina vel denique ex lignis è quercu robore, larice, betula, vlmo, populo, ſalice accéſus ignis, focus incaleſcit modo ardentius, modo mitius: Sic in quolibet corpore pro loci natura, ac victus vitæq; ratione vel augeſcit calor, imminuitur, eoq; fit vt colores hominib⁹ exiſtant varij, ac capilli diuerſi.

Vnde barba & capilli.

In omni ſiquidē corporis ſtatu calido, cui moderatus humor ſubeſt, cutis pilis vndiq; dēſis obſita eſt, ac barba decora, ſed crines paulo erumpūt diuerſius, atque alios ſibi colores, pro caliditatis ratione adſciſcūt.

Pilorum origo. Vnde nigri pili.

Quū autē pili generātur ex fuliginoſo craſſoq; excremēto tertiæ cōcoctionis, nigri hi euadūt, ſiquando deuſto vi caloris vapore, excremētum in exactam fuliginem mutatur. Criſpi vero efficiuntur atq; intorti, propter temperamenti ſiccitatem, quam calor immodicus infert, vel meatum in quibus

Criſpi capilli vnde.

radices figunt, anguſtiam atque exilitatem: ægre enim eluctari poſſunt, aut rectam viam ſibi moliri: quo fit vt inflecti contingat, atque in obliquum ferri, præſertim quibus id natiuum, non aſciticium eſt, vt mulierculis quæ ſe comunt ac poliunt, tum tortis crinibus criſpantique capillo gratioſæ videri affectant. Omnes itaque qui calidas ſiccasque regiones incolunt, nigros atque exigui incrementi crines obtinent, tum criſpos ac fragiles: Vt ſunt Ægyptij, Hiſpani, Æthiopes, Mauritani, & quotquot natura aut conditione ijs affines exiſtunt. Siquidē in ſingulis regionibus etiam qui ad ſeptentrionem ac polum arcticum vergunt, cōplures ſpectamus qui inter exteros potius, quàm inquilinos videntur referendi, ſi crines ac colorem totiusq; corporis habitū obſerues. Sic inter Belgas maritimos plurimi ſunt nigro criſpantiq; capillo, ac cute fuſca, præſertim qui æſtiuis menſibus Solis ardorem perferunt, ac laboribus ſubeundis ſunt aſſueti: quanquā hæc corporum varietas in multas cauſas referri poſsit, nempe vel regionis naturam, vel alimentorum vires ac facultatem, vel

Vnde corporum varietas. denique in mulieris latentes tacitasq́ue imaginationes, quarũ vis tanta eſt, tamq́ue efficax, vt quæ ſub ipſo cõceptus mo-
Imaginationis vis. mento animo mentiq́ue obuerſantur, in fœtum elaborẽtur. Quum enim is ſexus
Mulierum intẽperantia. laſciuus ſit ac ludibundus, atq; oculos in obuia quæque continenter defigat, fit vt naturalis facultas quæ operi formando perficiendoq́ue inſiſtit, eò cogitationes mentisq́ue conceptus dirigat, atque aſciticiam formam infanti inducat, à parentũ natura ac cõditione prorſus alienam. Sic obſeruatum eſt noſtra & auorum memo-
Vnde Belgæ Hiſpanis ſimiles ria, quum imperator Carolus eius nominis Quintus ex Hiſpanijs in Belgicam inſtructiſsima claſſe eſſet delatus, ac numeroſa clientela, amploq́ue procerum ac ſtipatorum apparatu has oras impleuiſſet, mulieres quæ paſsim geſtabant vterum,
Rei geſtæ naratio. ex crebro Hiſpanorum contuitu, exactis nouem menſibus, decurſoq́ue anni dodrante infantes edidiſſe ſupercilijs capilliſq́ue nigris ac criſpis, tum colore illi nationi vndique aſsimili, non quidẽ triobolares ac meritorias, quas gẽti feruidæ ac ſalaci ſe ſubieciſſe credi par eſt, ſed ſpectatæ probitatis atq; incorruptæ pudicitiæ matronas huiuſmodi affectus in ſe ſuosq́ue

con-

concepiſſe. Simili ratione, quũ Belgis imperaret Maximilianus Cæſar ex Pannonijs, hoc eſt, Auſtriaca gente oriundus, fœminæ ob Germanorum conſuetudinẽ ac conſpectum, flauis rutilisque crinibus infantes ediderũt, ac Germanis prorſus affines. Hi ſiquidem & quotquot frigidã humidamque regionem occupant, graciles ac rectos rufosque pilos obtinent, ac flauentes comas, barbasq; Æneas, à metalli colore ſortiuntur, quòd pili nec à Solis calore, nec etiam interno adurãtur, quippe quum humiditas copioſa ſit, & tranſitus per meatus facilis, excrementorum abundantia quibus aluntur, efficit vt denſa ſit ceſaries, ac deuſtio qua color niger perficitur, imbecillis. Niger itaque pilus fit, quũ deuſto vi caloris vapore, excrementum in exactam fu[l]iginem elaboratur. Flauus vero, quum [va]por minus torreſcit, quippe quod tum eſt impactum cuti, ac erupturum ſit, flauæ bilis, non nigræ feculentum excrementum eſt. Albus vero pilus ex pituita humoreque frigido & humido enaſcitur. Rufus ſicut coloris flaui albiq; eſt medius, ſic eius generatio ex pituitoſæ bilioſæque fecis media quadam natura prouenit. Qui vero inter hos tẽperatum

Pannonia Auſtria.

Aenobarbi.

Coloris pilorũ cauſæ et differentia.

tractum colunt, hi crines plurimi incre■ē ti & robuſtos, modice nigros, mediocriter craſſos, tū nec prorſus craſſos, nec omnino rectos edunt. Quas differentias Galenus ſingulis ætatibus accommodat. Aſ-

Li. 2. de Tempera.

ſcribit enim Infantium capillos, quod ad colorem ſpectat, Germanis: florentium ætate, Hiſpanis aut Mauritanis: eorum vero qui pubeſcunt atque in ephebis conſiſtunt, iis qui temperatum locum inhabitant. In corporum quoque naturis ad ætatum ac regionum differentiá, pilorum ratio ac diſcrimē ſe habet. Tenella enim ac

Quare pueri imberbes.

puerilis ætas nuda pilis eſt, aut tenui tantum lanugine, quòd aut nullus exiſtat in cute meatus, per quem erumpere exhalatio poſsit, in pilorum augmentum, ac deſit effluxus ſeu excrementum fuliginoſum, ex quo elaborari ac deduci pilorum ſtamina ſoleant. Quum vero pubeſcere incipiunt, paruos atque imbecillos proferunt. At quæ floreſcit ac viret ætas, valentiori efficitur capillo, tum numeroſo ac nigricāte, quòd iam meatus ac ſpiracula pateſcere incipiant ac dilatari, denique fumida exhalatio in his partibus redundet que generandis producēdiſque pilis ſunt

ac-

accommodæ vt ſunt caput, mentum, alæ, pudenda, nam tametſi thorax, brachia, fœmora hirta conſpiciantur in his qui impenſè calent, & fuliginoſus vapor redundet: minus tamen copioſè aut affluenter pili erumpunt, nec in vllam longitudinem porriguntur, quod in locis quibuſdam aridis ac muſculoſis, nempe ſuperciliis & palpebris liquido perſpici poteſt. Copia itaque ac denſitas capillorum ex humorum redundãtia atque influxu: color verò à caliditate intenſiore prouenit. Omnes itaq; illæ partes in corpore humano maximè hirſutę ſunt ac ſetoſæ, quibus calor ineſt vberior: nam is vaporoſos halitus qui ex humoribus emanant, allicit, atque in piloſam naturam effingit: eoque fit vt adoleſcentium plerique nullo ſint barbæ apparatu, nec vllæ partes pilorum ſegete ſilueſcant. Quocirca qui me adeunt, ac conſilium captant, quò pubeſcant, venuſtaque lanugine mentum decoretur, meatus laxos efficio adhibitis iis quę calorem in his partibus excitant, humoresque eliciunt, atque in vſum pilorum immutant ac concoquunt. Tale enim linimentum à me confici ſolet, quod, Recipit radicis arũdinis, quę Theophraſto

Vnde capillorum copia.

Quid crines eliciat

Arundo Riet.

phraſto Donax dicitur, Latinè aquatica Canna, radicis brioniæ, betæ, raphani, Iridis, Cepæ, ſingulorũ partes ęquales, ſeu trientẽ, hoc eſt, vncias quatuor, ficus pingues minutatim inciſas ſex, adianthi quæ vulgo Capillus Veneris dicitur, abrotani, anethi, ſingulorum faſciculum manualẽ, hoc eſt, quantum manu complecti poſsis, coquantur in vino odorifero, deinde effuſo expreſſoq; liquore, piſtillo ſubacta per cribrum adigantur, adde butyri recentis non ſaliti, mellis electi ſingulorum ſextantem, ſeu vncias duas, olei amigdalini dulcis & amari, olei Seſamini, vnciã plus minus vnam, Oxymil. ſcyllitici ſemunciam, farinę ſeminis lini, melanthij vulgo nigellæ, fœnogræci cribro pollinario accuratè excuſsi, pugillum vnum: ladani vnciam vnam: hæc igni admota tantiſper bacillo aut rudicula agitentur, dum in linimenti formam coaleſcãt. Elicit enim crines cuicunque etiam corpori adhibetur, ac mento malisque glabris, ſi eo delibuta eſſe cõtingat, decoram barbam conciliat. Relaxat ſiquidem cutem denſam, atque humoribus, ex quibus calor emoliri ſolet pilorum germina, facilem tranſitum perficit, ac vias patefacit. Quod ſi non ætatis

Ad producendam barbã remedium.

aut

aut ſenectutis ratione, ſed vel ex morbo, aut vitioſis humoribus, vt corporib⁹ morbidis, ac lue Venerea cõtaminatis aſſolet, caluitium contractum eſt, quibus vndiq; omniq́ue ex parte etiam abditiſsima crines defluunt, vt arboribus folia, vbi ſalſugine, aut venænato aliquo liquore radix perfuſa eſt, præſentaneum etiam remediũ adfert, modo corpus à contaminatis fœdisq́; humoribus primum vindicetur, atque adhibitis purgationib⁹ ſordes internæ eluantur. Cæterum, vt incepta perſequar, mulieres eâdem qua impuberes ratione toto corpore glabræ ſunt, ac lænore perpolitæ, præter caput ac verticẽ in quo capilli affatim erumpunt ac cumulantur, quod vapores in ſublime affluenter aſsiliant. In cæteris vero partibus pilis nudata cutis eſt, quod humor calorem ſuperet. Quæ vero inter has prurire incipiunt ac tentigine affici, in abditis partibus, ipſisq́; faucibus ac veſtibulo quo viri illas ineũt, copioſè frondeſcunt, ac denſa pilorum ſegete luxuriant: eoq́ue fit vt quò denſius fruticentur, pili, eò ſint congreſſus virilis auidiores, magisq́ue fœcundæ. Quod autem nonnullæ non concipiunt, licet excremento genitali abundent, caloris penuria

Simile à ſalſugine conſperſis.

Mulier capite capillato, non cute.

Mulier crinita ſalax

Simile à terra & Semine. nuria efficit. Vt enim in ſolo paluſtri ac vliginoſo, terraq; plus ſatis humida ſuffocãtur ſata, nec in ſtirpem emergũt: ita in vte ro lubrico cõceptus non perficitur. Simili ratione iuuenes quidã inito primũ coniugio, infœcundi ſunt, ac quamlibet ſe cõ cubitu fatigent, à generandi ſpe excidũt, ac ſperatę prolis deſiderio fruſtãtur, quòd *Vnde ſterilitas, & generandi impotẽtia.* virili robore deſtituti ſint ac genitura frigeſcat, ipſaq; ſit, quã par eſt, dilutior. Caloris itaq; ratione hirſuti ſunt viri, & magis, quã ſex⁹ muliebris, audaces. Quòd ſi ſupra mediocritatẽ calor in virili corpore augeſcat, atq; accenſa bili ſanguis inflammetur, in deſperatam feritatem ac rabiem nonnunquam deuergit. Quò fit vt pleri- *Calor audaciam parit.* que iritati, ac vel publicis vel priuatis odijs laceſsiti, crudeliter in hoſtem ſæuiant atq; immani furore graſſentur. Quocirca quò quiſque plus ſatis caleſcit, atque vltra temperamenti moderationem excurrit, eò corpore magis hiſpido eſt, animo- *Sat. 2.* que ferociore. Quod Iuuenalis ſcitè expreſsit.

Hiſpida barba quidẽ, et duræ per brachia ſetæ
Promittunt atrocem animum.

Intẽſus ſiquidẽ calor animoſos homines efficit, feroces, iracundos, callidos, verſipel-

pelles, induſtrios, ſolertes, quibus non ſolum in extimo corpore, ſed internis etiam partibus pilos innaſci proditũ eſt. Quod de Ariſtomene Miſſenio refert Plinius, *qui ſtratagemate ac aſtu militari integras cohortes ſolus profligaſſe memoratur*. Eſt autem id quum calliditatis atque aſtutiæ, tum eximiæ admirandæq; fortitudinis argumentum. *Quum enim vir is tercentum Lacedæmonios confeciſſet, atq; ab illis ſemel atque iterum captus eſſet, per cauernã elapſus eſt anguſtos vulpium ac muſtelarum aditus ſequutus. Rurſus depræhenſus, ſopitis ſepultisq; ſomno ac vino custodibus, ad ignem aduolutus, lora quibus deuinctus erat, cum corpore exuſſit. Tertiũ capto Lacedæmonij pectus diſſecuerunt, videndi cauſa, hirſutumq; cor repertum eſt*. Ex his conijcito, quantũ virilis caloris ac roboris Sampſoni inerat, *qui mandibula aſini mille viros confecit, qui auulſis poſtibus ac repagulis, vrbis portas in montis cacumen extulit, qui ruptis funibus ac loris, quibus vinctus erat, ſe inſidiatoribus intrepidè oppoſuit, qui conuulſis columnis quibus triclinijũ fultũ erat, numeroſam hominũ multitudinẽ oppreſſit*. Nec min⁹ ſpectabilis aut admiranda Dauidis virtus extitit, *qui impetu facto in leonem & vrſum, quum pecori inhiarent, vtrumque proſtrauit: de-*

Lib. 11. ca. 37.

Ariſtomenis aſtutia.

Samſonis virtus. Iudic. 16.

1. *Reg. 17.*

Danidis robur. *deiectoq́ue formidabili hoſte, opima ſpolia, amplaq́; trophæa ac victoriæ inſignia in vrbem retulit*. Quo nomine etiam apud Hebræos *Iud. 3.* Sangar Anathi filius nobilitatus eſt, *qui ſexcentos Paleſtinos vomere, vel vt alij verterunt, fuſte quo boues ſtimulantur, confeciſſe memoratur*. Et quanquam huiuſmodi conditionis homines magna ex parte excelſi inuictiq́ue animi magnitudine ac robore exiſtant, plerique tamen eorum præcipites ac temerarij improba quadam cupiditate ad patrãda facinora impelluntur, qui quum virtute duce ad res præclaras eniti poſſent, nec his conſectandis deſint admi*Ingenia proba improborum cõmercio deprauari* nicula, ad vitia deflectunt, atque inſidijs. dolis, fraudulentijs, rapinis, cęde, ſanguine ad opes, ad imperia, ad potentiam, ſibi aditum patefaciunt, qui à magnimitate ac fortitudine alieni, audaciæ potius ac crudelitatis, quàm fortitudinis nomen merentur: prębent quidem ſe animoſos in adeundis periculis, atq; audaces in obeundis rebus arduis, ſed cupiditate priuata ac crudelitate inhumana, ſic vt omnes ſuos *Temeraria audacia.* conatus ac molimina non ad vtilitatem communem, aut Reip. commoda, ſed ad ſuas cupiditates, priuatasq́; libidines referant maximo ciuium ac populorũ detri-

trimento. Sic plerunq; obſeruamus ſummæ expectationis ac maximè ſpei adoleſcentes, in quibus elucet generoſæ mentis indolés, improborũ cõmercio ac conſuetudine degenerare, atque à morum integritate deſciſcere, qui quum virtute poſſint innoteſcere ác celebres effici, malis artibus potius id tentare pergũt, in quibus non minus ſe præbent induſtrios ac ſólertes, quàm vbi ad res præclaras aditum ſibi patefaciunt. Et queadmodum homines ignaui mentisque inertis ac ſomniculoſæ in neutram partem memorabile aliquid moliri ſolent, nec ſublime quiddam vel aggredi, vel meditari: Sic iſti ad quæuis ſunt appoſiti, ſeu vitia, ſeu virtutes ſpectes, nec quicquã in cõſectandis perficiendisq; rebus illis aut operoſum eſt, aut difficile, adeo vt quacũq; via graſſari velint, qua ratione ac modo ſe illuſtres præſtare, id facile aſſequãtur ac perficiant. Quò mihi rectè Plato iudicaſſe viſus eſt, *Nefanda ſcelera ac perditã profligatamq; nequitiam non ex ignauo ſtupidoq; ingenio, ſed generoſo potius educatione corrupto procedere.* Sunt autem huiuſmodi cõditionis homines calido corporis habitu, qui illis ad obeũda facinora eſt incitamẽto. *Nam frigidi, quòd meticuloſi*

Virtutibus vitia permixta.

Lib. 8. de Rep.

exiſtant ac timidi, nunquam, vt habet Prouerbiũ, *trophæũ ſtatuunt; nec quicquã egregij aggredi, aut experiri audent*. Quibus itaque corpus qualitate calida imbutũ eſt, ij ingenio ſunt vario ac verſatili, viuido, alacri, erecto: lingua fluxa ac flexanima, quæ articulatè ac ſignificãter verba proferat, ſonitu vocis non exili: nam robuſtam vocem efficit partim pectoris ac vocalis arteriæ amplitudo, partim inſitus calor, vnde emergit impetus animi, mentisque ardor & concitatio. Quòd ſi proba deſit educatio, nec animo cultus adhibeatur, verſipelles plerumque euadunt, veteratores, ſubdoli, aſtuti, in compilandis rebus mirè dextri, animo inquieto ac tumultuoſo: ingenio verò vafro, verſatili, ventoſo, mobili, infido, rerum nouarum auido.

Prouerbiũ in ignauos

Quid vocẽ robuſtam efficiat.

——— *Cui triſtia bella,*
Iræq́; inſidiæq́; & noxia crimina cordi.

Aeneid. lib. 1.

Et quoniã calor lumbos incitat, ſunt hi magna ex parte impendiò ſalaces, atq; in Venerem proni, omnesque corporis voluptates profuſiſsimi. Cui vitio ſi impotentius ſuccumbunt, ac ſupra mediocritatem ſunt dediti, ob immodicã humoris profuſionem, præmaturè caluesſcunt, atque in an-

Veneris moderatio

In anteriori capitis parte quæ ſynciput dicitur, efficiuntur glabri, color quoque ijs deflorefcit, oculi caligant ac lippitudine vitiantur, tempora collabuntur, tibiæ clunesq́ue gracileſcunt atque extenuantur, labaſcit vigor, facies macie deformatur, omnisq́ue corporis decor ac venuſtas obſoleſcit ac deperit, multiſq́ue alijs incommodis ſunt expoſiti, Primum καχεξία, hoc eſt, ſquallido maloq́ue habitu, febri hectica, quæ intimis partibus infixa, atque oſsibus medullisq́ue penitus inhærēs, corpus tabe conficit. Quòd ſi eiuſmodi cōſtitutionis homines tuendæ conſeruandæq́; ſanitatis rationem habeāt, ac corpori mentiq́ue vllam curam adhibere pergant, præ cæteris valetudine fruūtur inculpata, nec facile morbis eos tentari contingit, aut aliquos humorum aceruos congeri, qui corpori putrefactionem aut corruptelam inferant: ab ijs enim moderata caloris innati ſubſtantia. illos liberos præſtat atque immunes. Quocirca optima inſtituenda victus vitæq́ue ratio, & præter hæc quæ corpus humanum conſtituunt, ſex illæ res quæ nos conſeruare poſſunt, modo ijs commodè vtamur (nam id noſtræ electionis & arbitrij, naturæ *Res nō naturales.*

Artis medicæ.85. parens eſſe voluit) accuratè obſeruandæ:
vocantur autem Galeno *cauſæ conſeruatri-*
Cauſæ conſeruatrices *ces, quòd corporis noſtri conſtitutionem conſer-*
uare idoneæ ſunt, modo ijs commodè atque op-
portunè vtamur. Recentiores medici res
non naturales vocant, non quòd præter
naturã exiſtant, ſed quoniã extra nos con
ſtitutæ ſunt, nec nobis inſitæ, tũ quòd vſu
effectuque ſuo, ac qualitatis aut menſurę
ratione naturam, eiuſque facultates vel
lædant vel vitient ſi ſiniſtrè ac parum aptè
adhibeantur. Cuius generis ſunt Aër qui
nos ambit, Alimenta, Motus & quies,
Somnus & vigilia, Excretio & retentio,
Affectus animi, quæ calor natiuus ad ſui
Aëris vis. conſeruationẽ ac tutelã exigit. Primum
enim Aër ſubinde tacitè ac latenter, ſubin
de manifeſtè in corpus ſe ingerit, ac ſpiri-
tus quum fœdo halitu, tum ſalubri affla-
tu vel vitiat vel reficit. Plus autem detri-
Aura peſtilens. menti infert Aër inſalubris, auraq; conta-
gioſa & peſtilens, quàm venænoſæ quali-
tatis cibus: iſte enim vomitu excuti po-
teſt, quũm aër ac liquida quęq;, ſi quando
Aër vitioſus cibo nocentior. vitalia corripiunt ac venas ſubeunt, ita in-
hæreſcãt, vt ægrè expugnari queãt: quum
itaq; circumfuſus aër corpora noſtra variè
afficiat, (nã præter exhalationes peſtife-
ras

ras, quæ ſe pulmonum fibris inferunt, vel plus iuſto calefacit, exiccat, frigefacit, hu mectat) ſedulo ſibi quiſq; proſpiciat, nequid noxę aut incõmodi ex illo cõtrahat: nam quum temperatis corporibus ſaluberrimus aër accommodus, qui nulla extranea aut vitioſa qualitate infeſtus eſt, aut temperiem vitiat, ita à temperamento delapſus is aër inducendus in quo con trariæ qualitates exuperant: ſic calido ęſtuantique corpori frigidus, humido ſiccus, frigido calidus, ſicco humidus accommodandus, quod etiam arte moliendum eſt, vbi ille deſit, aut aliàs obtineri nequeat. Quocirca in morbis calidis ac ſiccis, aut ſtatu cœli æſtuoſo. *Contraria contrarijs expugnari*

———Quum Sirius ardor
Ille ſitim morboſq; ferens mortalibus ægris
Naſcitur, ac leuo contriſtat lumine cœlum, *Aenei.10.*

Quo ardores abigi arceriq; poſsint atque æſtus mitigari, irrigãda pauiméta ſcaturientibus aquis, ſternẽdi carices, ac frõdibus virentiq; gramine aut pãpinis adornanda cœnacula: quod quũ Belgę factitare ſoleant, tum nulli, quã Britanni, quos Anglos modo vocãt, decẽtius, aut apparatu ornatuque magis ſpectabili ac viſendo: *Caniculæ vis.* *Angliæ laus.*

quum enim æſtate ſuperiore eo me contu liſſem, partim vt Inſulam opibus viriſque heroicis cum primis illuſtrem ſpectarem, partim vt Guilielmi Lemnij, cui, vt æquũ eſt patri, vnicè afficior, conſuetudine frue rer, multa mihi in ipſo aditu (nam ad Cantium promontoriũ delatus partim equo, partim nauigio Lõdinum deuectus ſum) conſpecta ſunt & obſeruata, quæ quemuis ad colluſtrandam hanc regionem poſſent allicere. Siquidem quum D. Lemnius qui ob ſingularem medendi artem, quam felici ſucceſſu, magnoque procèrum ac popularium applauſu exercet, huic genti charus acceptuſque eſt, in cœtum ac clariſsimorum virorum conſeſſum me deduxiſſet, cœpit ilico ex optimatibus quiſque erga hominem exterum, & qui nunquam illas oras attigiſſet, humanitatis officia exercere, ac prehenſa dextra in amplexus ruere, atque effuſè aduentum gratulari. Sunt enim in prouectioris ætatis homines, & quibus eſt aliqua doctrinæ exiſtimatio, mirè propenſi, quod non facile perſuaderi poſſet ijs quibus ſunt ſuſpecti nationis huius mores & conditio. Itaque vt ingenuè fatear, amabilis mihi viſa eſt incredibilis gentis huius

Angli doctis & ſenibus afficiuntur.

comi-

comitas, affabilitasque ſermonis, oblectabat me, elegans & exquiſita dignaque ſpectari rerum domeſticarum mundicies, recreabant triclinia virgultis herbiſque redolentibus paſsim conſtrata, necnō faſciculi manuales ac olfactoriola ex floſculis verſicoloribus concinnè congeſta, quæ culcitris thoriſq; inſperſa ſuaui halitu conclaue vndique complebāt. Quo effici credo, quum alimenti tum aëris ſaluberrimi ratione, vt indigenæ colore florido exiſtant, oculis, facie, vultuque atq; oris ſpecie quæ honeſtatem ac decus præ ſe ferūt, voce blanda quidem, ſed moderatione temperata nulliſq; lenocijs indecoris, aut verborum illecebris corrupta. Et quum in accubatione epularum, ac ſympoſijs ſumptuoſi exiſtāt, tum potu ſe minus onerant, nec quenquam immodicè vrgent, ſed patiuntur pro ſuo quenq; arbitratu, ſapidiſsimo quo ferè vtūtur, liquore madeſcere atq; irrigari: quod verò ad vrbiū frequētiā, ſoli vbertatē, fontiū ſcatebras, fluminū rapidiſsimos decurſus, armētorū ac pecudū greges, texendi artificiū, iaculandi peritiam attinet, ſuperuacaneū eſt referre quidquā: quum negotiatores qui apud hos mercaturam exercent ac mun-

Anglorum vitæ conditio.

Quur Angli florido colore.

dinantur, aut legationes obeunt, abunde teſtari poterunt nihil earũ rerum quæ in hominum vſum ac commoditatẽ expeti poſsint, deeſſe illis, aut deſiderari.

Cæterum vt argumentum incepti operis proſequar, queadmodum de aẽris, ita alimenti quoque ratione ſtatuendum, ac cibi potusq́ue ſimilis habenda conſideratio. Quocirca vt corpus non facilè morbis tentetur, vlliſque febribus ſit expoſitum, optimis quiſque cibis aſſueſcat, qui nihil ſucci vitioſi, aut humoris praui pariant, eoſq́ue aſſumat quum tẽpeſtiuè atque ordine, tum quantitate moderata. *Quemadmodum enim* Columella teſte, *imbecilliorem agrum eſſe decet, quàm colonum vel agricolam; quoniam quum ſit colluctandum cum eo, ſi fundus præualeat, allidi dominum:* ita cibum infra naturæ vires eſſe conuenit, quò minimum negotij ventriculo faceſſat alimentorum redundantia, ac maturius concoctio digeſtioq́; perficiatur: quod ipſum ęgrè obtineri poteſt, vbi immoderatius cibos ingeri cõtingit, illique vel vitioſi ſint, vel repugnantium inter ſe qualitatũ, denique nec obſeruata temporis, conſuetudinis, horæ, ætatis, menſurę, ordinis ratione ac modo. Quod in exercenda Venere ijs

Cibi & potus facultas.

Li.1.ca.3.

Simile à cultura agri.

quo-

quoq; præſcribẽdum cenſeo, qui inito primum matrimonio frequenti cõcubitu domari poſſe nuptas credunt, quum illę non ſatientur, ac viros funditus exhauriri contingat. In victu autem inſtituendo hoc cũprimis obſeruandum, præſertim vbi corpus temperamenti limites non excedit, nec à moderatione delapſum eſt, vt ſimilia ac naturæ quàm maxime conſentanea exhibeantur, nam contraria dediſſe, cum primis noxium eſt ac pernicioſum: quod ſane in omni ætate, tempore, regione, conſuetudine quæ aſcititiam naturam gignit ſummopere ſpectandũ. Sic pueri humidũ victum exigunt, illiſq; impenſe calida & exiccantia præſcribi non debent, quod incremento officiant, ac corpora prohibeãt adoleſcere. Quocirca Plato & Galen⁹ illi ætati vinum interdicunt, ac neguſtare quidem permittunt, quippe quod hauſtum, corpus calefaciat, & caput halitu impleat damnumq; menti inferat, adeo vt etiam adultis parcè id exhibendũ cenſeãt quòd ad iram ac libidinem præcipites faciat, ac partem animi rationalem, hebetẽ turbidãque efficiat. Qui vero pubeſcũt, quoniam in optimo temperamento conſiſtũt victum ſalubrem ac temperie medium

Pueri victũ humidũ exigũt.

Li. 2. de legib.

Lib. 1. de tuenda valetud.

Vinũ pueris noxiũ.

expoſcũt, qualis eſt vitulina caro, ouilla, ſuilla, gallinacea, hædina, oua gallinacea, panis primarius ex laudatiſsimo tritico confectus: Iuuenilis autem viriliſq; ætas quoniã ad caliditatem ac nõnullã ſiccitatẽ deuergit, illiſq; æſtiuis potiſsimũ menſibus ferueſcit ſanguis, moderate humid⁹ calor diluẽdus eſt; cuius generis ſunt bugloſſus, atriplex, malua, aut lapathi id genus quod à ſpinoſo ſemine Spinachiũ dicitur, hippolapathum, & hydrolapathũ, cuius naturæ nobis vocata eſt patientia, lactuca, portulaca, melones, cucumeres, ceraſia, corna, quorum nonnulla, ne ſtomachum offendant, ac ventriculo nocumentum inferant, elixari poſſunt, aut vbi iis crudis in acetariis vtimur erucam, naſturtium, mentham, ſiſambrium & quo nunc paſsim horti niteſcũt, drococellam admiſcere. Sic enim obtinebimus, ne calor plus ſatis inualeſcat, atque humiditatem natiuam depopuletur. Vbi itaque in calido aut alterius qualitatis ſtatu ad intemperiem lapſus eſt, alterare naturam ad contraria expedit nam ſimilibus morbos acciri, atque intemperie foueri contingit. Siquãdo igitur habitum corporis mutare conſultum erit, ac morbos

Quæ ſanguinis feruorem tẽperant.

Draconitis hortenſis, vulgo. Dragoni.

bos demoliri, contrariam victus vitæque rationem imperabis, ſic tamen vt pedentim natura ad diuerſam conſuetudinem transferatur. *Vt enim ſapientis eſt*, Ciceronete ſte, *amicitias quæ minus delectant, minusque probantur, ſenſim potius diſſuere, quàm repente præcidere*: ita inueterata inolitaque conſuetudo lentè certaque ratione mutanda eſt. Subita enim ac repentina innouatio non abſque inſigni valetudinis iactura inducitur, præſertim in corpore: nam in animo ab improbis moribus ac flagitioſa vitæ conſuetudine confeſtim reſiliendum. Porro quum in iuuenibus omnia ſunt ad temperamenti amuſsim reducenda, ac nihil non agendum, quò errores emendari, habitusque corporis ad iuſtam ſymmetriam ſeu conuenientiam reduci poſsit, tum in ſenili corpore nihil temere moliendum, vt cui vtilius eſt rebus conſuetis inhærere, etiamſi modicè noxiæ ſint, quàm in victu vitæque genere quidquã innouare: Contra iuuenibus ea mutare quæ nocent, tentandum, etiamſi à puero ijs maxime aſſueuerint: poſſunt enim eorum vires moderatam mutationem perferre, & quoniã multum vitæ ſupereſſe poſſet, ſperandum eſt

Lib. 1. Officio.

Simile ab hominum moribus.

Mutatio ſubita quã do vtilis.

Mala conſuetudo ſenſim mutanda.

ali-

aliquē eos fructum ex aſcita meliore conſuetudine ac viuendi inſtituto conſequuturos. At ſenex ſiquid tentare pergat, ac longo vſu familiarem ac domeſticam vitæ rationem vel excutere, vel immutare velit, prorſus operam luſerit: ſiquidem tametſi aliquem progreſſum fecerit, & nonnihil obtinuiſſe viſus eſt, deficiet tempus, ac perexiguum vitę ſpatium reſtabit, quo optatis bonis perfrui poſsit. Simile enim quiddam is animo concipit, vt qui exacta ætate, decurſoq; æui ſpatio, ac metæ proximus, quo Catoni nihil viſum magis abſurdum, eò plus viatici parare ſibi pergat, quò minus vitæ peragendum reſtat. Fruſtra enim is operam inſumit nō aliter, vt appoſitè Galenus, quàm ſiquis iam deuexa atque inclinata ætate artem quampiam addiſcere velit quū properādum ſibi, ac non multò poſt ſarcinas ſibi colligendas meminerit atque emigrādum. Quum itaque ſenilis ætas nullam ex permutata victus vitęque ratione commoditatem ſit perceptura, prętat quocūque modo illam fulcire, atq; appoſitis alimentis corpus frigidum ſiccumque calefacere atque humectare, quàm ambigua dubiaque via inſiſtere, ac pręter ætatis ratio-

Periculoſa mutatio in ſenib.

Cicero in Senectute.

Lib. 5. de tuenda valetud.

Exacta via viaticum quærere.

rationem quidquam aggredi: quũ ſenectus inualida ſit, parumq; firmis viribus, nec leuiſsimum errorem perferat, in quẽ ſi labi contingat, ægre admodum poterit eluctari.

Cæterum quum motu ſeu exercitatione vbi ea moderata exiſtit, calor natiuus augeſcat, ac virile robur concipiat; Corpus verò animusq; human⁹ occupatione moleſta, ac negotioſa cura defeſſus, quiete ſe atque otio reficit, puſillumq; laxamenti ſibi conſtituit: Horũ vt in quouis habitu (nam ſingulis hæc pro naturæ ſuæ conditione accommodari poſſunt) ita in calido corporis ſtatu, quo valetudo firma conſiſtat ac ſtabilis, habenda ratio. Nihil enim agitatione corporis, motuque decenti ac compoſito ſalubrius. Siquidem reuiuiſcit eo vigor animi, ac ſpiritus ſopitus langui dusque excitatur, exhilareſcit mens, omneſq; partes corporis ac ſenſus quum interni, tum externi agiles efficiuntur, alacres, erecti, atq; ad obeundas actiones expediti, color effloreſcit, appetẽtia acuitur recluduntur meatus, ac venarum conceptacula dilatari incipiunt, humoreſq; liberius vltro citroque cõmeant, excrementa cõmodè expurgantur, concoctio matu-

Exercitij commoda.

Exercitationis commoda.

ri-

rius perficitur, ac ſucci elaborati in habitũ corporis diſtribuuntur: poſtremo, quũ mens ſit ſedatior, ſomnus accedit placidus, nulliſque nocturnis imaginibus interruptus, modo omnia opportune ac legitimo tempore adhibeantur, hoc eſt, cõcocto cibo atque excrementis accuratè expurgatis, quæ intenſiore motu in habitum corporis rapiuntur, ac meatus exiles anguſtosq; obturãt. Quum autem exercitationẽ aggredi viſum erit, præparandũ corpus flexuoſis geſtib⁹, neruos que partes quæ ob intermiſſum forte exercendi vſum ad motum obriguerũt, agiles præſtandę: ſic enim nulla moleſtia, nullaque laſsitudine illam obire poterit, ac tantiſper agitationi corporis inſiſtere, dum mẽbra intumeſcant, ac color floridus ſe proferat, rubentique ſpecie, cutis ſudore madefacta appareat, quæ quum ſpectari incipiunt, ſiſti ilico ac cohiberi exercitatio debet: ſi enim vltra progreditur, nec conquieſcat, cõfeſtim color euaneſcit, ac corpus aridum fit ac ſtrigoſum. Et quemádmodum ſi calidę cõditionis homines citatiore vtantur motu, atque in agitãdis exercendiſq; membris incaleſcant, ac plus ſatis ſint feruidi, corpore efficiuntur gracili,

Exercendi modus.

tili, atque abſumpto humore naturali ad ſiccitatem inclinantur: ita, ſi otioſam vitam agant, ac veterno torpeſcant, aut deniqne luxu, vitæque intemperantia, languore, ignauia, delicijs, ſocordia, ſegnicie, deſidia, inertia eneruati ab exercitatione deſiſtant, humoribus vndique turgeſcunt, atque opimi obeſique euadunt. Hæc fortaſſe videbor faſtidioſo lectori diſſeruiſſe verboſius, verum eò intelligat ſpectare conſilij noſtri rationem, vt quum omnes tum maxime philomuſos viroſque patricios & qui literis continentet ſunt addicti, commonitos velim ne laboborioſas validasque motiones ſubeant, præſertim ieiuni, vel ſtatim aſſumpto cibo, nec intepeſtiuis lucubrationibus ſint dediti, vitaque vmbratili implicati, ſpiritus animales, omnesque naturales facultates attenuent: vtrobiq; enim deeſſe illis modum obſeruo: qua de re vberius in ſicco temperamento tractare inſtitui. Porro quum ſint varia exercitationum genera, nec quęuis omni ætati vel apta eſt, vel decora: ſeipſum quiſque exploret, ad quam natura maxime ſit appoſitus, Deſidia noxia. Quid ſtudioſis faciendum.

Quid valeat humeri, rurſus quid ferre recuſent *In arte poët.*

Nam & luctari, diſco vel pila ludere, glo-

Varia genera exercitationis. globos torquere, decertare cęſtibus, immenſa pondera librare, atque in ſublime efferre, iaculari, equitare, curſu, ſaltu, baliſtis, aut natandi peritia cum æqualibus contendere: in equeſtri certamine vibrare haſtam, ac cōmilitones in pugnā laceſſere inter robuſtorum hominū exercitationes referuntur: quanquam earum nonnullæ quoniam violenter ac validè obiri ſolent, aliquando ex plauſibili ſpectaculo luctuoſum funeſtumq; exitum conſequuntur, vt ſuperiori anno in Galliarum rege Henrico eius nominis ſecundo excelſi inuictique animi viro cōtigit, qui multa quę perficere deſtinarat, meditatus, dum in pompa nuptiali incitato equo congreditur, ſoluta caſside, ac galeæ ligulis, lanceæ fragmentū capiti impactum eſt, ac lætale vulnus inflixit: ſiquidē poſt dies aliquot oborta febri vt in huiuſmodi calamitate aſſolet, ex plaga ſublatus eſt. *Henrici 2. Galliæ regis mors an. 1559.* Sunt autem alia minus operoſa, minuſq; moleſta exercendi corporis genera, nempe vectiones quæ vel vehiculo vel nauigio perficiuntur: frictionum complures differentiæ: ambulatio quę vel lento, vel citatiore ingreſſu peragitur: Cantilenæ ac muſici concentus qui viua voce, vel inſtrumētis modu-

Mitiora exercitia.

dulatè reſònantibus aures animumq́ue ſuauitate permulcẽt,ac diſcuſsis nebulis, ſpiritus ſopitos excitant, mẽtemq́ue depreſſam erigunt. Quòd ſi certis interuallis accedat clara lectio, ac vocalis ſoniq́ue intenſioris canora declamatio, vt Comici noſtri factitãt, qui Rhetoricam rhythmis metiuntur, dici vix queat, quãtum pectori eiusq́ue muſculis commodi attuleris: nec minorem fructum perceperis in dilatandis pulmonum fiſtulis, ac diſcutienda fuligine quæ ijs partibus inhæret, ſi cohibito parumper anhelitu ac labris excitato popiſmate, ſonituq́ue bõboſo ſpiritũ explodas: verum id ex Galeni ſententia moderandum in iuuenibus vſque ad ætatem conſiſtentem, ac prima luce ſeu antelucano, vbi corpori nulla ſubeſt repletio, nec nocturni labores, qui in concubitu amplexuq́ue mutuo obeundi ſunt, hominẽ afflixerunt. Hæc quoque exercitatio his potiſsime conuenit, qui vel vitio naturæ, vel nutricum incuria gibbo ſunt deformati: nam quum thoracis muſculi pulmonumq́ue folles retracti ac curuati in dorſum deliteſcant, hac reſpirandi ac dilatandi pectoris ratione leuamẽtum percipiunt, minusq́ue efficiuntur anheli. Quin & equi

Muſica mentẽ exhilarat.

Rhetorica popularis.

De valet. lib. 5.

Gibboſis apta exercitatio.

vbi incitati calcaribus greſſum glomerare incipiunt ac curſu incaleſcere, quod homines ore inflatiſque buccis moliuntur, id illi ſpirãte ſonitu ac narium flabris perficiunt exploratiſsimo generoſæ indolis argumento: ſic hippopolæ, hoc eſt, qui equos, venales exponunt, quò ſonitum eliciant, nares vellicant, quem ſi incunctãter proferant, nihil ſubeſſe latentis occultiq; vitij perſuaſum eſt: nã in curſu minus agilem eſſe ac calcitroſum, pedibuſque rigidis: aut viſu caligãte, oculorum iudicium exigunt, aut alijs argumentis explorari debent. Poſſem equidem plura oblectandi genera referre, vt quæ reſonante fritillo, quæ teſſeris, quæ talis in pyrgum miſſis, quæ ſaliente alea, aut enumerãdis chartis nonnullos recreant. Sed quoniam ea ſunt otioſorum hominum auocamenta, qui ſtatariam potius aut ſedentariam, quàm motoriam fabulam exoptant, de his nihil inſerendum putaui. Siquidem ſpectatæ probitatis viri ea potius oblectamenta, has à rebus ſerijs vacationes requirunt ac conſectantur, quæ ab honeſtatis actionibus non ſunt aliena, vt ſunt ruris amœnitates, atq; agriculturæ occupatio, quæ nõ ſolum voluptatẽ, ſed emolumen-

Generoſi equi naribus ſonitũ excutiunt.

Vt generoſi equi explorãdi.

Oblectatio minus honeſta.

Ruſticatio laudata.

mentum etiã, quæſtumq́; præbet vberrimum nullo tędio aut laboris moleſtia: nihil enim neceſſe eſt here fundiq́; domino agris deſertis culturam adhibere, noualia ſemẽti præparare, occationi, ſubigendiſq́; glebis inſiſtere, agrũ repaſtinare, ablaqueare arbores, quũ herus leuioribus occupatus, colonis villicisq́; ea demandare poterit, atq; ad penſum diurnosque labores illos inſtigare, ac quid effici velit, voce, manu, nutibus præſcribere atque indicare: Quod illud Terentij edocet.

Quod in opere faciundo, operæ conſumis tuæ, *Heaut. ſcena. I. Actus. I.*
Si ſumas in illis exercendis, plus agas.

Fertiliſſimus enim in agro oculus domini, cũ ius etiã veſtigiis ſaginãtur iumẽta ac pingueſcunt. *Prouerbiũ ruſticum* Iam verò vbi ab exercitatione deſiſtimus, atq; ad cibũ potumque, quo vires inſtauramus, deuentũ eſt, ſumma cura euitanda ſatietas ac redundãtia: *Satietas vitanda.* quum enim ſæpe inutilis nimia inedia, tum nunquam vtilis nimia ſatietas: ea ſiquidẽ ventriculũ diſtendit ac crudelitate afficit, quæ parit opilationẽ atq; humorũ putredinẽ, vnde pullulant febriũ omniumq́; morborũ examina. In cõſtituenda autẽ valetudine firma ac ſtabili, omnia ordine, ratione ac modo, adhibitoq́; delectu ac iudicio peragen- *Ordo in ſanitatẽ tuenda.*

Epidimio.6. Aphor.5. da,ſic vt ex Hippocratis ſentẽtia *Labor ſeu exercitatio, cibus, potus, ſomnus, Venus omnia mediocria ſunto, ſuoq́ ordine incedant ac perficiantur:* quocirca ſanitatis tutelam ab agitatione motuq́ue corporis auſpicandam cenſet, quẽ ſubſequi debet cibus & potio, deinde ſomnus, mox Venus: in his, vt Galenus ait, quibus ea ex vſu eſt, minusq́ue incommoda, vt iuuentuti floridę, nã prouectę ętati ac ſenili, tum ſiccis corporibus

Veneris incommoda. cùm primis noxia ac pernicioſa: Nec verò calidis temperaturis ſatis tuta eſt, præſertim ſi intempeſtiuè vel immodicè, tum ſtatu cœli calido illi aſſueſcant. Vernis autẽ mẽſibus ſalubrior, vbi moderato cibo potuq́ue concalefactum atq; irrigatum corpus, antequam ſomnus obrepat, Venerẽ exerceat. Sic enim laſsitudo quæ ex concubitu contrahi potuit, obdormiſcẽti ſtatim remittitur ac relaxatur.

Inanitio & Repletio.

Hæc quoque moderatio etiã in alijs rebus obſeruanda, ſiquãdo corpus cibo potuq́ue refici vel humoribus oppletum inaniri poſtulat ac euacuari, exploratis viribus & quid natura perferre poſſet, tũ quò prodire ac progredi liceat: quod etiam in venæ ſectione, prouocando ſudore, deiectione

ctione alui, proluendisque inteſtinis, in ci endo vomitu ſpectari debet, obſeruata tẽporis, ætatis, cõſuetudinis, naturæ, regionis ratione ac modo. Nec quiſquam vlli horũ aſſueſcere debet, aut temere quidquam in ſe moliri, niſi res vrgeat, aut aliqua ſubſit humoris redundantia, quæ vel purgationem vel euacuationem exigat. Sunt enim in omnibꝰ ferè regionibus qui ſingulis anni partibus vel venã ſecari, vel cucurbitulas ſcarrificata cute ſibi admoueri patiantur, maximo valetudinis detrimento: ſiquidem vnà cum ſanguine vitæ theſauro nõ minima ſpiritus vitalis portio emanat atque excernitur: quo fit vt tota moles corporis ad frigiditatem deuergat, naturæque opera ac functiones perficiantur deterius. Sic alij nullo Medicorũ cõcilio catapotia quas pilulas vocãt, ſubinde deuorant, ac medicatas potiones ebibunt, quibus vires ſibi deijciunt, ac præmaturam ſenectã accelerãt. Quod ipſum nonnullis in vomitu identidẽ prouocãdo vſu venit, qui perſuaſum ſibi habent, Semel aut bis in menſe ſalubre eſſe ſentinã exhaurire: quum ſanis non expediat, aut conſultum ſit, in belluinam illã conſuetudinem deuenire, aut tale quiddã præſcri-

Vena nõ temere incidenda.

Sãguis & ſpiritus vitæ theſaurus.

Sani ne medicamẽtis aſſueſcant.

Vomitus raro prouocandus.

De ratione victus Lib. 1. benti acquieſcere. Nam quod plerique Hipocratis autoritate id ſtabilire pergát, non videntur mihi viri illius mentẽ ſatis excuſsiſſe. Quum enim inter illos verſaretur, ac medicinam factitaret, qui pergræcari ſolent, hoc eſt, Genialem vitam agere, atque affluẽtius cibo potuq́ue perfundi, non præſcripſit illis vomendi leges: ſed ſi grauari illos cõtingat, ac crapula diſtẽdi, cõſultius cenſet, vt is qui ſingulis mẽſibus vomere conſueuit, biduo id cõtinuet potius, quò ſecundus dies prioris reliquias excutiat, quàm vt interpoſitis quindecim diebus illud tẽtare pergat. Sic enim contractã ex ingluuie atq; intẽperãtia, humorum plenitudinem, euacuabit, ac corpus à morbis tutũ reddet. Ita is ſenex neminẽ ad vomitũ hortatur ſalubritatis ratione, ſed huiuſmodi excretiones illis vſui cenſet, qui ex crapula, ingeſtoq; immoderatè cibo grauari vẽtriculũ ſentiunt, vel ex cruditate, ac cibi corruptione acidos vel nidoroſos ructus percipiunt, quorũ illud in frigido, iſtud in calido ventriculo fieri conſueuit. Sic ſapiens Hebræus quum ad frugalitatem nuſquã nõ hortetur, tum ſi largius quã valetudo expoſcit, cœnatum ſit, atq; ex accubitu vis à cõbibonibus illata eſt,

Pergræcari.

Quando vomendũ.

Nidoroſi & acidi ructus.

Eccle. 31.

eſt, ad vomitum excitat. Quod ſi inquit, ad intemperantiã fueris coactus, teipſum ſubducito, ac vome, ne corp⁹ tuũ morbis exponas, ſed non vult vt illi rei quis aſſueſcat, aut in illam conſuetudinem deueniat: quiſquis enim velit ad maturam ſenectam perduci, ne ſępius id iterare pergat, præſertim ſi longo teritique collo ſit, ſi corpore vel nimis gracili vel obeſo, vel aſtricto pectore, thoraceque anguſto: quicunque autem temperanter vitam inſtituit, nihil neceſſe illi erit aliqua ex vomitu valetudinis præſidia comparare. *Vomitus quibus noxius.*

Somnus & vigilia.

Par eſt ſomni ac vigiliæ ratio, quæ ſi moderata ſint, atque intra mediocritatis limites cõſiſtant, plurimũ cõmoditatis cõferunt. Eſt autẽ Somnus animalis facultatis quies, atq; à diurnis actionibus reſpiratio, qua virtutes languidę, ac vires reſolutæ inſtaurãtur, defeſſaque corporis mẽbra ac ſenſus eriguntur. Siquidẽ vegeta erectaque vi naturali, calor natiuus intro collectus vires concipit, ac validè cõcoctioni incumbit, quam non ſolum in ventriculo, ſed per totius etiam corporis habitum perficit, cuius vapore, ſuauiq́ue halitu. *Quid Somnus.*

madeſcit cerebrum,ac vapore roſido irrigata ſenſuum inſtrumēta in ſomnum reſoluuntur. Quocirca nihil corpori humano poſt alimenta moderatè abſumpta tēpeſtiuo ſomno ſalubrius: nam vires delaſſatas reficit, ſpiritus ſopitos excitat, animum recreat, ac mœrorē diluit, mentemq́ue placidam reddit & quietam. Nec ſanè vlla ſui parte conſtare poſsit tueriq́ue ſanitas abſq; ſomni & vigiliæ amabili grataq́ue viciſsitudine, qua nobis nunc à rebus ſerijs laxamentum quærimus, ac ſtatis horis ſomno dediti, erigendis viribus fomenta paramus: nunc verò excuſſo ſomno ad occupationes, ac corporis animiq; intentiones denuo nos conferimus. Qui enim ſubſiſtere poſſet humanę mentis vigor, ſi deſint harum vices, iſta vitæ varietas, atque à diurnis actionibus, quæ ſomno perficitur, otioſa ceſſatio? Hæc enim efficiunt, ne hominis conditio moleſta ſit atque oneroſa, nec vitæ tædium nos capiat aut ſacietas. Siquidem vt appoſitè Ouidius.

Somni cō-moditates.

Grata viciſſitudo.

Heroidum epiſt. 4.

Quod caret alterna requie, durabile non eſt.
Hæc reparat vires, feſſaq́, membra nouat.

Nam emerſo Sole, luceq; nobis rurſus exhibita, cōfeſtim ſe proferunt varia oble

ctamen-

ctamenta, innumera mũdi ac naturæ ſpectacula, quæ nobis moleſtias excutiunt, curasque edaces anxijs ac ſolicitis animis eximunt. Quod autem interdiu occupationes, id noctu ſomnus nobis præſtat. Vt enim dies vigilijs exercendisq; negotijs, atq; obeundis laboribus dicatus, corpus exercet ac ſpe ſomni omnia leuiora efficit: ita nox quieti deſtinata, diurnarum actionũ obliuionẽ adfert, ac laborioſis moleſtijs finem imponit. Quocirca harum rerum non oſcitanter habenda ratio, ac ne ordo deſit atque inuertatur, ſuum cuique tempus, ſuus modus aſsignandus, ſic vt ſomnus nocti attributus, certis horarum ſpatijs, nempe plus minus octo abſoluatur, vel vbi liberalius cœnatum eſt, paulò ſit productior: quanquam in nonnullis illum metiri ſoleam non tam horarum numero, quàm profunditate, vt ſunt baiuli, nautę, pugiles, vectores: hi ſiquidẽ & quibus cerebrum affluenter humore perfunditur, in vtramque aurem, vt dicitur, dormiunt, ſomnoque altiſsimo oppreſsi egrè excitari poſſunt, quod nimia exercitatione reſoluta naturæ virtus ſomno refici poſtulet, atq; humiditate quæ à cerebro defluxit, inſtaurari: quò fit vt ſopita faculta-

Dies labori, nox quieti dicata.

Somnus octo horarum.

Qui ægrè excitẽtur.

Qui profundè dormiant.

te animali,atq; occupatis deuinctisq́; ſeu ſuum inſtrumẽtis arctiſsime ſomnus illos complectatur: quod autẽ in his qui ſe exercent aut immodicis conficiũt laboribus, efficit laſsitudo ac defatigatio: id in ebrijs ac pueris adfert humiditas ac refrigeratio: vtrobique enim retracto calore ad cor vitalis facultatis fontem, impletoque vapore capite, ſomnus obrepit. Qui vero tenui humore imbutos habent cerebri ſinus ac cauernas, hi vel leuiter vellicati expergiſcuntur, atque euigilant, quòd vapor rarus, halitusque tenuis ac minime denſus qui capiti incumbit, citò euaneſcat ac diſsipetur. Noui ſiquidem multos quum ſtudio immodico, tum febri ac venere extenuatos, qui aſsidentium voces inter dormiendum planè intelligerent, ſic vt minimo ſtrepitu experrecti, complura eorum referrent, quæ ab ijs eſſent enarrata: non equidem eorum more ac conſuetudine qui in conuiuijs ebrios ſomnolentosque ſe eſſe ſimulant: illi enim (quod facile ab oculatis, emunctæq́; naris hominibus obſeruari poteſt) quaſi ſomno vinoque ſepulti, ac prorſus ſopiti inſidioſè odorantur atque obſeruant quæ in conuiuijs prolixioribus, incaleſcẽte vino

Pueri & ebrij quur ſomnolẽti.

Qui cito excitẽtur.

Simulatores in conuiuijs.

ani-

animo, agitari, atque incautius effutiri ſo-lent, vt quadruplatores atque excurſores emiſſarij factitant, qui omnia paſsim explorant, atque in aliorum vitam moreſ-que inquirũt non contemnendo ſanè quæ-ſtu ac præmio: nam ex delatione atq; accuſatorio munere ac artificio quarta bonorum pars illis decernitur: quæ res illos admodum ſagaces reddit, atque in conſectandis inſequendiſque ijs, ex quibus emolumentum ſperant, atque opibus inhiant, eorum acuit induſtriam. Hunc morem etiã vſitatum fuiſſe lenonibus, & qui tacitè proſtituebãt vxores ſuas mercedes ſpe, vel quũ nõnullos haberent ſuſpectos, indicat Iuuenalis optimus vitiorũ caſtigator: quò enim mœchi licétius perfrui poſſent cõtactu cõiugum ſuarum, cõcubituque potiri, tanquã alijs rebus intenti, menteque atque oculis aliò cõuerſis, quaſi ſpiritus atque animales facultates in alias cogitationes eſſent defixe, contemplati ſunt laquearia, aut graphicè expreſſas in cœnaculis imagines. Sic enim, vt ex vno conijcias cæteros, quendam carmine Satyricus illuſtrat.

Quadruplator. *Delator.* *Iuuenalis locus explicatus.*

——*Doctus ſpectare lacunar,* *Sat. 1.*
Doctus & ad calicem vigilanti ſtertere naſo.

Quod

Quod ipſum quoque deſignat Ouidius, ſed captata alia occaſione:

Li.1. Amo

Si bene compoſitus ſomno vinoq́, iacebit
Conſilium nobis resq́, locusq́, dabunt.

Decubitus in ſomno forma.

Cæterum, vt ab excurſu ad inſtitutum regrediar, nihil æquè corporis animiq́ue vires fulcit, inſtaurat, erigit, ac ſomnus no cturnus, qui ſeſquihora plus minus à pera cta cœna, quò ſubſidat cibus, dextri primum lateris incubitu perficitur, quanquã & in ventrem inclinatio, prono nonnihil corpore, cõcoctioni nõ ſit inutilis, præſertim vbi immoderato cibo turgeſcit ventriculus. Quod ſi protuberãte laxoq; ven tre ac ſinuoſo, non omnino extento cõſti tuatur corpus, dici vix queat, quantum cõmodi in conficiendo cibo, in mitiganda ſtomachi inflatione ac dolore, in ſopiẽdis inteſtinorum torminibus perceperis. Supinus autẽ decubitus, atque in dorſum deuolutus, nocẽtiſsimus: nam quotquot ad eum modum ſe cõponunt, hiante ore, patulisq́ue oculis, atque incõniuentibus palpebris ſtertunt, nec placidè ſuauiterq; dormiunt, aut ſomno reficiuntur ob contractos pectoris ac ceruicis muſculos: quibus hoc etiam accedit incommodi, quod plerumque incubo, ac comitiali morbo oppri-

Supinus decubitus nocentiſsimus.

opprimantur, tum paralyſi, ſpaſmo, apoplexiæ reddantur obnoxij: qui morbi his quoque minari ſolent qui meridianis horis lecto affixi diem ſomno tranſigunt. Quocirca nemo aſsiduitate quotidiana diurno ſomno aſſueſcat, niſi laſsitudo ex æſtu ac labore cõtracta vires afflixerit, aut nox pridiana intempeſtis vigilijs, atque intempeſtiuis ſympoſijs peracta ſit. Tunc enim citra incommodum admitti poteſt meridiatio. Et quemadmodum ſomnus niſi opportunè adhibeatur, ſiue is diurnus ſit, ſiue nocturnus, ac modus deſit, ſtupidos homines efficit, obliuioſos, lãguidos, inertes, grauedinoſos, nullo ingenio, nullaque memoria: ita vigilia, niſi intra mediocritatem conſiſtat, cerebro ſiccitatem adfert, ſenſus afficit, memoriã labefactat, oculis caliginem offundit, ſpiritus depopulatur, humorẽ natiuum exhaurit, concoctioni officit, omnem corporis ſpeciem ac venuſtatem abolet.

Diurnus ſomnus noxius.

Meridiari capere ſomnum diurnum.

Vigilia moderationẽ exigit.

Perturbationes affectusq́; animi.

Quid detrimenti, quantamq́ue iacturã menti inferant perturbationes, atq; enormes impetus, Odium, ira, indignatio, inuidia, timor, triſtitia, geſtiens atq; effuſa lætitia, angores, ſolicitudines, curæ, anxietates,

Affectus vitioſi homini noxij.

tates, multiq; alij turbidi animorum mô-tus rationi non obſequentes: nemo non vel in ſe eſt expertus, vel in alijs obſeruauit: quis eſt enim in tanta humanæ naturæ imbecilli ac lapſu, qui horum aliquo non vrgetur vel afficitur? Et quanquam alius alio melius, affectibus vel obſiſtere nôrit, vel mederi, nullus tamẽ eſt mortaliũ, quin ijs ſit expoſitus: Quã vero ſint affectus in nõnullis qui his impotẽtius indulgẽt, violenti ac feroces, tum quã grauiter nõ modo mentẽ, ſed corpus quoq; cõuellant ac deijciant, quotidiana exẽpla cõmonſtrãt. Nam multis furor, iracundia, pudor, effrenata lætitia præſens exitium attulit, quòd cor ſanguine ac ſpiritu vitali deſtitutum labaſcat ac diſſoluatur: quod ipſum etiã, ſed diuerſa ratione in metu, pauore, mœſtitia, repentino ſubitoq; terrore euenit, oppreſſo corde copia atq; affluentia ſanguinis, ſpirituq; vitali ſuffocato: Ira vero, qua nihil furori, nihil inſaniæ magis affine, ac proximũ, quid efficiat, quantumq; habitum corporis, atque externam ſpeciem immutet, indicant inprimis vultus, color, aſpectus horridus, oculi truces ac ſcintillantes, ſpirantes ac corrugatæ nares, os rabidum, artus tremuli ac vacillantes,

Omnes affectibus expoſiti.

Affectus quas noxas inferant.

Iræ vis.

Irati habitus.

tes,inceſſus inſtabilis, vox titubans ac tremebunda: quæ animi affectio vel perturbatio potius, vbi excuſſo rationis imperio, ingraueſcere incipit atque efferari, quum alijs ſit infeſta, tum proprium corpus vel in mortem, vel periculoſas ancipitesque ægritudines conijcit. Quocirca moderanda ratione ac temperantia mens eſt,ne affectibus cedat, parandaque optata illa animi ſecuritas, & quæ Cicerone teſte, *caput eſt ad beatè viuendum tranquillitas*: qua frui certè non poteſt humanus animus,niſi domitas habeat cupiditates, ac vitiorum tyrannidem excuſſerit, quod non alijs viribus efficere poterit, quã firma in Deum fiducia,ſtabili eius verbo,cæleſtiq; ſpiritu fulta,qua cõſequetur vt omnium cupiditatũ moderatrix Temperantia,à libidine, ab inſolentia,gaudio immodico,effuſa letitia, odio, iracundia, vindictæ cupiditate, auaritia qua inflammata mens auiditate inſtabili ad conquirendas opes impellitur, alijsq; affectibus vitioſis auocet atque abducat. Sic enim vtraq; hominis pars, nempe corpus & anima quæ ſympathia, hoc eſt, mutuo conſenſu ac conſpiratione inter ſe cohærent, incolumes ſubſiſtent, nec vllis morbis, vlla

Tuſcul.5.

Tranquillitas.

Temperantia quid efficiat.

Doctrina cæleſtis affectus ſedat.

vlla ægritudine vexabuntur.

De frigido Corporis habitu.

Caput octauum.

QVoniam calidæ conſtitutioni frigida ex diametro opponitur, nec eſt vlla deterior, atq; ab optimo ſtatu remotior: de hac proxime diſſerendum, quò aliò re uocari poſsit, & ſi fieri queat, in meliorē reduci. Siquidem quum vita in calidi humidiq́ue temperie cōſiſtat, qua augeſcunt corpora ac virile robur capeſſunt, decentemq́ue magnitudinē conſequuntur, merito hæc deterrima cēſeri debet, atque inter poſtrema referri, quòd nulla ſui parte ea quæ ad fouendas vires, tuendâq́ue valetudinem ſpectât, promouere poſsit, aut ijs ad incremētum aliquid adiumenti adferre. Quum enim illi deſit calor, omniq́; vi ac facultate naturali ſit deſtituta, non poteſt alimentum humidum allicere atque elaborare, vtq́ue aſsimuletur corpori ac mēbris coaleſcat, perficere, inſtrumentis inualidis, atque ob imbecillitatem torpeſcentibus collapſisq́ue organis. Vt itaque calor natiuus omnium facultatū corporis

Vitā quid fulciat.

Calore vita ſubſiſtit

poris noſtri vehiculum & inſtrumentum ad perficiendas functiones efficaciſsimus: ita frigiditas illi contraria, nulli functioni idonea, præſertim ſi actiones naturæ circa nutrimenti altercationem ſpectes. Nihil enim vtilitatis aut commodi ad corporis conſeruationẽ ac tutelam confert ſeu con coquendi digerendiq; munus obſerues, ſeu reliquas naturæ virtutes ac potentias proferas. Huic tamen qualitati, quamlibet ab integritate ac temperie delapſa ſit, ſemper aliquis ſubeſt calor ſed languidus, & qui frigore rigeſcit, atque obtunditur. Si enim illi deeſſet calor, aut is penitus eſſet extinctus, nullaq; inhæreret huius qualitatis portio, nõ poſſet vita ſubſiſtere, atque ab interitu ſe ipſa vindicare. Itaque nõ penitus abſumptus eſt in hoc corpore calor, ſed eũ ſuperat frigiditas quæ in mixtura cæterarum qualitatum intenſior eſt ac potior, eoque fit vt ab ea nomen atque appellationem ſortiatur. Quocirca dum aliquid vitæ ſupereſt, ac nonnulla vitalis caloris portio corpori inhæret, omnibus modis excitanda fouendaque natiua caliditas appoſitis alimentis atque exercitatione, ne à frigiditate opprimatur: nihil enim ignauia vitaque otioſa ac cibis frigi-

Frigus vitæ pernicies.

Frigida vniuntur calore.

Frigidis corporibus non deeſt calor.

dis ijs nocentius, vt paulo poſt indicabimus. Mirum autẽ nonnullis videri exiſtimo, qui poſsint ſubſiſtere vitáq; tueri huiuſmodi conſtitutionis homines, quũ frigeſcente ſanguine animalis ſpirabilisque vis cõcidat atq; emoriatur. Verũ hoc quiſque obſeruet multa animãlia frigidiſsimę eſſe naturæ, vt ſunt Salamandra, pyranſta vermiculus, torpedo marina, ac nonnulli piſces, quorũ pleraq;, quoniá ſunt algidiſſima, ignẽ cõtactu extingũt, vt glacies: nõ nulla ſtuporẽ torporemq; mẽbris inferũt. Nullum eſt aũt piſcium genus, quod obſeruaſſe me teſtari poſſum, cui calidus ſanguis ineſt, prȩter balȩnas, focas, vitulosq; marinos, quos noſtrates canes vocãt, piloſo tegmine, denique Thynnos ac delphinos, & quotquot vel pilo veſtiuntur, vel coracea cute exiſtunt, vt ſunt interamphibia, hoc eſt, aquatica ſimul & terreſtria fiber ſeu caſtor & lutra, quibus ferueſcit ſanguis, quũ reliquis gelidus exiſtat: eoq; fit vt belluæ marinæ aquis exẽptæ diu viuãt ob inſitum calorẽ, ac feruidi ſanguinis copiam: alterius vero generis piſces quũ marini, tum fluuiatiles aquis deſtituti, eueſtigio moriãtur, aut in littus delati, paululũ modo ſpirantes animam efflent, firmiſsimo

Animãtia tactu frigida.

Piſcibus ſanguis friget.

Vituli marini Zeehonden.

Fiber, beuer. Lutra, otter.

Qui piſces diu viuãt mari exempti.

mo argumento illis plurimum frigoris ac concreti humoris, caloris vero minimum ineſſe: quo fit vt nõ diu aſſeruari poſsint, ſed cito putreſcant, niſi confeſtim, nullaq́; interiecta mora ſale obruãtur. Ex his cõijcito, qua ſint valetudine, quo corporis habitu, qui cõtinenter piſcibus victitãt, atque à commercio ac conſuetudine hominum alieni, ſolitudini ac ſilentio ſe addixerunt, interdictoque eſu carnium, quẽ naturæ parens omnibus indulſit, ſalſamẽtis plerumq; putridis veſcuntur: quibus ego ſuadere ſoleo, nam multos annos huiuſmodi inſtituti homines me vſi ſunt medico, vt meraco vino illa perfunderẽt, excuſſoque otio atque ignauia exercitationi inſiſterent. Obſeruaui enim ex his cõplures qui lethargum, apoplexiã, ſpaſmum, paralyſim, oris torturam contraxerint ex craſſa tenaciq́ue ac glutinoſa pituita. Nec eſt ex eorũ ſodalitio quiſquã, qui non phlegmate ſcateat, atque excremẽtis pituitoſis obruatur, quæ efficiunt vt ſomnolenti exiſtant, obliuioſi, corpore animoque tardi, colore exangui, atque albeſcente, niſi aliquando amicorum aduentu vino incaleſcant, mentemq́ue exhilarari contingat. Sic enim efflореſcit color, atq;

Piſcium eſus ſolitarijs noxi⁹.

Geneſ. 1.
Acto. 10.
1. Tim. 4.

Solitarij apoplexiæ obnoxij.

animo veternus excutitur. Itaque ſi frigidæ cōſtitutionis homines deſcribi tibi velis, huiuſmodi conditionis homines ab oculos conſtitue, qui ex inſtituto vitæ ac victus conſuetudine in talē habitum deueniunt, etiamſi ab hac prius fuerint alieni:
Cochleæ vitam viuere. viuunt illi quidē, ſed vt cochleæ, vt limaces, ac teſtitudines, quæ quum ex liquore cōcreto, coactaque humiditate cōſiſtant, tum in illā liqueſcunt ac ſoluuntur: quod obſeruari poteſt, vbi iis animalculis ſalem aut vitrum, aut alumē inſperſeris: confeſtim enim in tabem reſoluuntur. Cæterū vt homines atq; animantes: ſic ſtirpes nōnullæ & frutices hac qualitate imbuti ſunt, quæ deleteria frigiditatē animanti-
Venenatæ herbæ. bus perniciem adferunt, vt hyoſciamus, mandragora, napellus, ſolanum mortiferum, aconitū, papaueris nigri ſuccus ſeu opium, quæ licet temperamenti atque elemētaris qualitatis ratione frigida exiſtāt, abſceſſu quarto, graduque extremo, calore tamen vitali qui ſe à cæleſtibus rebus in hęc inferiora diffundit, viuunt ac vireſcūt.
Frigida quomodo ſubſiſtāt. Inſidet autem quum omni, tum præcipuè humanæ naturæ vis quædā cœleſtis ac diuina præter eam quæ ex ſemine maternoque ſanguine conſtituitur. Siquidem ſpiritus

ritus calorificus, quẽ paulò ante toti mundo, eiusq́ue partibus infuſum oſtẽdimus, elementis incnmbit, cunctaq́ue animat, ac vita imbuit, denique eam virtutem atque efficaciam confert, qua propagationi inſiſtunt, ac ſimilem ſpeciem emoliuntur, eiusdeniq́ue naturæ animal conformant. Quum enim prima animantium procreatio ex elementari concretione, ac progenitorum ſemine quod purioris excoctiq; ſanguinis pars eſt, producatur, tum natura cuius ſolertiam nulla ars, nulla manus, nec vllus opifex conſequi imitando poteſt, ſupernè originem ſortita, operi inſiſtit, omniaq́ue perficit, ac facultates animales, vitales ſpiritus, vireſq́ue efficaces in ſubiectam materiam deuehit, quorum miniſterio artus omnes conſummat, lineamenta membris inducit, eamq́ue ſpeciem atque effigiem rebus animatis confert, qualem quotidie oculis noſtris conſpiciẽdam exhibet. Hęc admirabilis naturæ vis, quam aliâs teſtati ſumus ab vberrimo Diuinitatis fonte promanare, vndiq; diffuſa, corporis molem agitat, mẽtemq́ue atque animum regit ac moderatur, varijsq́ue actionibus inſtruit: cuius munere etiam quæ frigore torpeſcunt, viuũt ac ſubſiſtũt,

Rerũ natura ſpiritu diuino perfuſa.

Li.1.de naturæ miraculis ca.1.

licet calor ſubſit lāguidus, qui ne prorſus flacceſcat ac ſopiatur, nec frigida qualitas, cui ſicca affinis, plus ſatis ingraueſcat, calidis fomentis excitandus eſt. Siquidē exhauſta humiditate natiua, atque inſito calore extincto, mors imminet, totaq; moles ſpectat ad interitum. Fit enim quod eleganti ac concinna ſimilitudine indicat Solomon, *vt ſoluta corporis compage, eneruatiſque viribus reuertatur homo in terram, vnde deſumptus eſt, ac ſpiritus demigret in æternam ſuam ſedem, atque ad Deum à quo originē eſt conſequutus, regrediatur.* Cæterum vt cuique innoteſcat huius conſtitutionis natura ac conditio, eius notas atque indicia, quibus deprahendi poſsit, obiter cōmonſtrabo. Frigida autem qualitas, ſi calidæ conferatur, omnia contraria obtinet.

Eccle. 12. Simile à contignatione ædium.

Frigidi habit⁹ ſigna.

Vt enim calor vndique diffuſus, humores ſua qualitate imbuit, ac corpus eiusque partes rubicūdo colore illuſtrat: ita frigus ſuam qualitatem membris atque humoribus impertit, tum pallidum minusq; ſuauem colorē inducit. Atqui ſi ſingulatim omnes notas obſeruare libeat, nihil non in frigido corporis habitu à calido diuerſum deprahendes: ſiquidem corpus glabrum eſt, nulliſque pilis obſitum: capillus

laxus

laxus ac mollis, ruſi albiq́ue coloris particeps, & qui cito euaneſcat. Cutis tactu frigida, cui nõnulla adipis portio ſubeſt: quũ enim calor in corpore humano languidus fit atq; hebeſcit, adeps ac pinguedo innaſcitur: quod quum muliebri ſexui, tum pleriſq; alijs vſuuenire ſolet, qui vitã deſidẽ agunt, atq; otioſam, quorum cuti, interniſq; mẽbranis adeps ſubnaſcitur: eoq́ue fit vt moderata corporis frigiditate pingueſcat corpus atq; adipoſum efficiatur: calore vero immodico, quod eo pingue liqueſcat, macilẽtum fiat atq; aridum. Sunt autem quàm plurima nõ natura, primaq́; ab origine hominibus inſita: ſed aduentitia, atq; aliunde aſcita, nẽpe vel ab immutata vitæ cõſuetudine, ac vict⁹ ratione, vel ab æſtu, labore, deſidia, ſolitudine, ignauia, metu, mœrore animi, ac plerisq; alijs quę multifariã ſtatum corporis immutare ſunt idonea, eumq́ue nunc gracilem efficere, ac macilentum, nunc pinguem atque obeſum: quæ etiam in colore cõcilian do nõ minus momenti obtinent, quæcunque ẽnim calorẽ natiuum excitant, vt riſus, letitia, exercitatio, vinum, colore florido faciẽ perfundunt: quæ vero refrigerant ac calorẽ opprimunt, vt aër frigidus, au-

Otium & deſidia obeſum corpus reddit & frigidum.

Vnde color bonus vel malus.

Calor colorẽ excitat.

Frigus colorẽ depopulatur.

auraq́; plus ſatis gelida, immodicus aquæ potus, ſomnus immoderatus, frigidorum ciborum nimius vſus, timor, triſtitia, ſolicitudo, pauor, albo colore corpus imbuunt. Sic qui frigido corporis habitu cōſtant, albeſcunt, ac candore perfuſi ſunt, niſi hæc qualitas ingraueſcat, aut intendatur. Sic enim ad liuidũ accedit, ac plumbeum, qualem ferè obſeruamus hibernis menſibus flante Aquilone in hominibus, quorum genæ, nares, labia, digiti, aures liueſcunt, ac frigore rigent, fœdoq́ue ſqualore deformantur: hoc tamen illis præſtat frigus, vt cibi ſint auidiſsimi, ac non facile ſatiati queant, licet illum minus concoquant: quod ſi ventriculi tunicæ vnà cum frigiditate acido humore ſint imbutæ, inſatiabili torquentur edendi cupiditate, ac nunquã finiendo ciborum deſiderio: qui affectus Canina appetentia dicitur, quē ſedat vini meraciſsimi potus. A cui autem frigiditate appetendi vim, declarant acetaria, tum alia quædam condimenta ſubacida, quibus æſtiuis menſibus appetitum excitamus. Cæterum quum calor inſitus agiles atque actuoſos homines efficiat, tũ frigus deſides, oſcitãtes, inertes, ignauos, ſomniculoſos, atque ad ſubeundos labores

Color quis frigidis.

Liuidus color.

Canina appetētia.

Frigida appetitum excitant.

res vllasq; actiones perficiendas ineptos, quod ijs deſint inſtrumēta quibus aliquas functiones aut munia obire poſsint. Eſt enim huius conſtitutionis hominibus lingua inexecitata, parumq́ue expedita, vox mollis ac muliebris, facultates naturæ inualidæ, memoria minus firma, ingenium retuſum, mens ſtupida, animus ob caloris penuriam, ac ſpiritus vitalis exilitatē, pauidus ac meticuloſus, quiq́ue ad leuiſsimum ſtrepitum expaueſcat. Hæc autem, & ſi quæ alia ſe proferant naturę vitia, pro virili corrigenda, adhibita ſalubri diæta, atque exquiſita victus viuendiq́ue ratione quæ conſiſtit in calidi humidiq́ue temperamento. In primis autem in hoc corpore excitare ac fouere inſitum calorem expedit cum exercitatione ac vino meraco, tum alimentis calorificis, cuius generis ſunt alites quæ ſe volatu exercent paſſerculi, miliariæ, frigilli vulgo vincken, columbæ, perdices, phaſiani, merulæ, turdi, ficedulæ, atque inter cicures, Capi, ac galli gallinacei: nam anates, olores, anſeres, fulicæ, mergi, ardeolæ, aliæq́ue aquaticæ volucres valentem ventriculum exigunt. Quæ verò quadrupedū generi adnumerantur huic naturæ accommoda,

Frigidi minus agiles

Medela frigidi corporis.

Alites concoctu difficiles.

ſunt vituli, verueces, procelli, cuniculi. Inter arboreos verò fœtus, & quæ ex terra cultu atq; induſtria hominnm prouenniunt, amigdalæ dulces & amaræ, nuclei perſicorũ, dactili ſeu palmulæ, ficus aridę, vuæ paſſæ, exéptis vinaceis, paſſulæ Corinthiacæ, nuclei pinei. Et quoniã hortorum prouentus multa nobis in hunc vſum ſuppeditat, ea quoq; referre viſum eſt, quod paſsim obuia ſint, ac minime ſumptuoſa, aut vllius pretij: cuiuſmodi ſunt apium hortenſe quod petroſcilinum vocant, paſtinacę aliquot ſpecies, eringium, ſiſarum, carduus, cinara, & quæ articoccus dicitur, napiraphanus, ſeu vulgaris radicula, cicer, naſturcium, eruca, mentha, abſynthium Põticum, & quæ brumali tempore in condimenti vſum veniunt, cepe, allium, porrum, aqua macerata, quò grauolentiam deponant, aut ſiquis horum grauitatem ferre nequeat, exotica aromata, quod paſsim Germani ac Britanni factitant, cibis admiſceat, vt ſunt Zinziber, crocus, piper, cardamomum, caſia, quę veterum cynamomum creditur, nux myriſtica: aut ſi tenuioris fortunæ homines ſumptum ferre nequeant, ea quæ illis facultate ac viribus reſpõdent, ex domeſtico fun-

Cibi apti frigidis.

Prouentus hortenſis.

co fundo decerpant, nempe roſmarinum, ocymum vulgo baſilicum, cunulā, ſeu ſatureiā, origanum, amaracum vulgo maio ranam, anethum, ſaluiam, meliſſophyllō: His enim ac pleriſq; alijs expugnari poſſunt naturæ vitia, ac corpus ſenſim ad ſecuriorem habitum reduci. Si enim huic qualitati accedat ſiccitas, non poteſt vita quæ in calido humidoq; ſita eſt, diu ſubſiſtere: ſed neceſſe eſt illā eueſtigio morte terminari: qua de re ſequenti capite fuſius differere inſtitui. *Condimēta calida.*

De ſicco aridoq́ue corporis habitu.

Caput nonum.

QVum ſicca corporis habitudo frigidæ affinis ſit, & cognata, illiq́ue proximè aſsiſtat: quid de hac ſtatui debeat, & qua ratione expugnari poſsit, obiter indicabo. Sunt autē duæ qualitates pari propemodū interuallo ab optima tēperie remotæ, in quācunq; etiā ætatē inciderint, licet in ſenectute ſicca intēperies ægrius expugnari poſsit, quàm in adoleſcentia, vbi ex morbo is habitus cōtractus eſt, aut ex incontinentia, vitęq́; intemperātia huc deuentum eſt. Vt enim ſenes ætatis ratione, *Senectus præmatura.*

atque

atque annorum decurſu, effœto aridoq́ue atq; exhauſto corpore efficiuntur: ita Iuuenes ex deprauata vitæ inſtitutione, ex intempeſtiua vigilia, immoderata Venere in frigidam, ſiccamq́ue intemperiem incidunt, atque abſumpto vitali humore non ſecus, quàm ſenes, licet properantius, atque ætate immatura, naturali morte vitā finiunt: quæ ea ratione naturalis dicitur, quod omnibus immineat, ac declinari euitariq́ue nequeat. Neque enim ſenium aut hominis interitus naturalis ſtatui debet, vt auctio & nutritio, quæ naturæ opera exiſtunt, & quibus ſe facultas naturalis propagat ac tuetur: ſed quod neceſſario, ac naturę curſu atque ordine cōſequatur. Ille ſiquidē eſt naturæ ordo ac ſeries, rerumq́ue exiſtentium fatalis quædam continuatio, vt omnia orta occidant, & cuncta ſeneſcant, alioqui impropriè parumq́ue appoſitè mors naturalis diceretur, quum præter naturam potius ſit, vitęq́ue noſtrę aduerſetur. Si enim morbus, quē mortis inſtar deputo, eſt habitus contra naturam qui actionem eius vel vitiat vel impedit: quantò magis mors, quę vitam abolet, ac deſpoliat, cenſeri debet naturę contraria? Nihil enim naturę legibus repu-

Mors naturalis qua ratione.

Mors contra naturā.

Si morbi formidabiles, ergo & mors.

repugnantius, quàm extingui, luceq; ſuauiſsima ac ſpiritu priuari. Quod in ſe quiſque experiri poteſt, ſiquando ſubit animũ eius rei cogitatio, quę eam trepidationẽ, terrorem, formidinem incutit, vt niſi mentem alterius vitæ certiſsima ſpes & expectatio fulciat, nihil foret humana vita calamitoſius, nihil afflictius. Siquidem quid nobis metum, anxietatem, deſperationẽ, diffidentiã eximeret, ni cõcepta in Deum fiducia, in æternas ſedes mens eſſet defixa? Mortem autem non inuexit natura, communis rerum parens, ſummique opificis inſtrumentum: ſed vitiorum corruptela, ipſaque à prima mundi origine peccati labes hanc cladem, hoc mortiferum vulnus, hanc letalem plagam inflixit. Itaque mors non naturæ, ſed conſequentiæ ratione naturalis dicitur, quod *omnibus ex æquo impendeat, illiusq; finibus omnia concludantur*. Quum autem duo conſtituantur mortis diſcrimina, alterum violentum, naturale alterum, ea mortis ſpecies philoſophis ac medicis naturalis dicitur, quæ citra vllum doloris ſenſum ſenibus & quot quot in ſenilem affectionem, hoc eſt, frigidum & ſiccum habitum deuenerunt, obuenire ſoleat: in his enim corpus moribun-

Mors quibus formidabilis.

Peccatum morbos ac mortem inuexit.

Sapien. 2.

Galen. de marcore.
Plato in Phedo.

bundum animã, non anima corpus deſe-
rit, quò fit vt ſenſim placideq; ſopiantur, & quodammodo obdormiſcant, quũ alij qui caſu, ruina, igni, ferro, angina, pleuritide, peripneumonia, alijsque morbis qui in humorum plenitudine conſiſtunt, opprimuntur, violenta morte intereant, atque acerbè cum illa colluctentur, ſic vt anima corpus derelinquere cogatur, vti hoſpes ædes ruinoſas, vi tẽpeſtatum conquaſſatas ac conuulſas. Hinc appoſitè Cicero, adoleſcentes, quique in ætate florida conſtituti, ſucculento corpore exiſtunt, ac vegeto, ſic obrui, ſtatuit vt quũ affluentiore aqua flamma opprimitur: Senes vero vt ignis qui ſua ſponte, nullaque adhibita vi extinguitur. Quantum autem fumi ac fuliginis, quas fauillas in aëra diffundi videmus? quos edi ſtrepitus ac ſtridores? quæ ex cõcurſu ſcintillarum crepitacula? vbi luculentum ignẽ, aut incenſos lignorum aceruos effuſa aqua reſtringere tentamus. Ex quibus coniecturã facere licet, quanta ſit in iuuenili corpore luctatio, quam acris pugna, qui tumultus, quæ concertatio: cum violentia morbi, vel alio fati genere inexhauſtus naturæ vigor, calor feruidus, ſpiritus alacres ac viuidi

Duo mortis genera homini impendẽt.

A ruinoſis ædibus ſimile.

De Senectute.

Elegãs cõparatio.

uidi ſuffocantur: quò ſpectat ſcita illa ac concinna Ciceronis comparatio: quẽadmodum poma ex arboribus ſi cruda ſunt, vi auelluntur, matura ac cocta, ſponte vel leui attactu decidunt: ſic vitã adoleſcentibus vis aufert, ſenib⁹ maturitas. Hæc quoniam ab inſtituto nõ ſunt aliena, præfari viſum eſt, atque inculcare ſtudioſè, quò quiſq; ab ineunte ætate, primiſque annis declinet quæ corpori infeſta ſunt, ac minus commodã valetudinẽ cõſtituunt, ſeu extrinſecus incidãt, ſeu ex internis cauſis proueniant. Quiſquis itaq; præmaturam ſenectam euitare velit, ac vitam proferre longius, eamque quàm maximè diuturnam efficere, quum multis quæ vitæ noſtræ inſidiantur, tum potiſsime ſiccæ corporis habitudini obſiſtere curet, ab eaque eſſe remotiſsimus: quod qua ratione obtineri poſsit, poſt deſcriptas huius ſtatus conditiones ac notas, quàm poſſum dilucide explicabo, commonſtrata proxima ac compendiaria via, qua id perſici queat: id enim futurum eſt philomuſis, viriſquè politicis ſalubre cumprimis ac frugiferum. Quibus itaque corporis habitus vel natura, vel progenitorum origine, vel aſcita aliqua vitæ conſue-

Vt corpus diu ſubſiſtat.

Notæ ſicci habitus.

ſuetudine, nẽpe inedia, ſolicitudine, vigilia, mœrore animi, labore immodico inductus eſt, corpore ferè conſpici ſolẽt gracili atque extenuato, cute vbi ſiccitas augeſcit, ſcabra, ſqualida, ſtrigoſa, vt equis aſſolet, quibus nulla ſaginandi cura adhibetur: colore deformi, lurido ac giluo, vbi ad extremum deuentum eſt, aſpectu horrido, vultu tetrico, facie cadaueroſa, illuuie obſita ac macie confecta, obiter tali prorſus ſpecie, qualem expreſsit Ouidius in deſcribenda Inuidiæ larua, ſiquidem.

Simile ab equis macilentis.

Li. 1. Met.

Pallor in ore ſedet, macies in corpore toto,
Nuſquam recta acies, liuent rubigine dentes,
Riſus abeſt, niſi quem viſi mouere dolores,
Nec fruitur ſomno vigilantibus: excita curis,
Sed videt ingratos, intabeſcitq́; videndo,
Succeſſus hominum carpit, ac carpitur vnà.

Caluitium ex humo. penuria.

Et quoniam ſiccitas humorem omnem depaſcit ac depopulatur, capillo ſunt raro, & qui cito defluit, vnguibus aduncis atque incuruis: voce obtuſa atque exili, quæque aliquando ſtridore quodam prodeat ſiccitate exaſperante vocalem arteriam: pulſu languido, ingreſſu tardo, oculis reconditis atque excauatis, labris pallidis, collapſis temporibus, genis pendulis, frigidis contractiſque auribus, ſtatura mi-

minus procera: ſomno vero, qui eſt omnium laborum ac ſolicitudinum ſuauiſsimum perfugium, ob cerebri ſqualorem tenui ac modico. Quòd ſi cerebrum penitus areſcat, ac ſit torridum, nulla ferè memoria exiſtunt, ſed obliuioſi ac mẽte ignaua, minusq́ue erecta: quum enim ſpiritus deſint qui, vt vapor lucidus & ſyncerus, ex ſanguine puriore caloris munere emanant, vim conferant in exercendis actionibus, fieri nequit vt facultates naturales illorum viribus deſtitutæ ſuas functiones obeant. Sin verò nonnihil vigeat animalis virtus ac potentia, nec cerebrum caliditate prorſus ſit deſtitutum, memoria ſtabilis eſt ac firma. Quum enim humiditas immodica obliuioni cauſam præbet ac deſipientiæ, vt infantes ac temulenti demonſtrant, tum moderata ſiccitas memoriam fidam animiq́ue prudentiam parit modico calore adiuta. Splendor ſiquidẽ ſiccus mentem prudentiſsimam ſtatuit: quantum autem humoris acceſſerit, tantũ prudentiæ adimitur, quod etiam in cœlo minus ſereno perſpicimus: non enim collucent aſtra aut ſplẽdeſcunt, nubibus aut nebuloſa caligine offuſa. Quod autẽ nonnulli ſenectutis metas ingreſsi delirent ac

Cerebrum aridum quid efficiat.

Memoria ſtabilis vnde.

Ab aſtris ſimile.

ſint obliuioſi, quũ hæc ætas maxime ſicca prædicetur, non ob ſiccitatẽ id euenit, ſed frigiditatem, quę omnibus palam munijs animi officit atq; aduerſatur: ex illa enim amentia, alienatio mentis, ſtupor, deliratio, ac ſenſuum inopia proueniunt, quibus naturæ virtutes ita obruuntur, vt vel languidæ, vel nihil omnino functiones ſuas obire poſsint. Quum itaq; memoria perijt, vel affecta eſt, frigida ſubeſt intemperies, quæ expugnari debet moderatè calidis: nam humectare aut arefacere conſultum non eſt: ſed ſi frigiditas humiditati copuletur, exiccare: ſi ariditati, madefacere atque irrigare. Cæterum ſi non prorſus firmata ſit ac radices egerit iſta qualitas, hæc iam memorata ſigna atque indicia nõ exactè, nec adamuſsim deſcriptioni reſpondent: verum inualeſcente ſenſim intemperie, indies magis magiſq; ſe oſtentant ac proferunt: quod ijs potiſsimum vſuvenit, quibus hic habitus non naturalis, ſed aduentitius eſt, aut fortuito atque ex accidente, vel morboſa aliqua affectione atque animi ægritudine aduenerit: nã temperamenta multiplices variaſque mutationes ſuſtinent: plerisque enim calor dum humorẽ abſumit, ſiccam intemperiem

Quomodo memoria inſtauranda.

Habitus corporis mutationibus obnoxijs.

riem adfert: nonnunquam nimia humiditas calorem extinguit: multis intenſa frigiditas ſiccitatem inducit: quæ intemperies naturæ aduerſiſsima, vt quæ intempeſtiuo ſenio ac præmatura morte hominem conficiat. *Corpus autem cuiuſq; intrinſecus ſiccum efficitur, quum nec adtrahere in venas alimenta valeat, nec ijs ſufficiẽter frui:* quò fit vt præcipuè partes, ac viſcera concoquendis cibis deſtinata areſcant, reliqua vero excrementis purgandis accommodata humoribus pituitoſis redundẽt: quæ res nonnullis impoſuit, qui ſenes humido eſſe corporis habitu ſunt ſuſpicati, quum ſolidæ partes, arteriæ, panniculi, membranę, nerui, muſculi non humeſcãt: ſed ipſæ capacitates ac ſinus, tum meatus qui corpori ſubſunt, ac homini ad excernẽdos humores ſuperuacuos inſeruiũt, humiditate aliena implẽtur, eoq; fit vt corpus ob calorẽ imbecillẽ atq; inualidũ nutriri deſinat, denique in extremam ſiccitatem deuoluatur. Quare non iniuria Galenus hunc corporis habitum deterrimum cenſet: ſiquidem quod temporis ſpatio ſeneſcentibus accidit, id adoleſcentũ nõnullis ſtatim ab initio contingit: quocirca illos humectare ac calefacere oportet exercitatio-

Gale. li. 5. de tuend. valet.

Li. 6. tuẽ. valetud.

tatione moderata, nutrimento humectante & calido, præſertim vino calorifico ac ſubdulci: auſtera enim & acerba (quale eſt

Vinum minus generoſum.

noſtrum Pictonicum) quum huic conſtitutioni, tum maximè ſenibus inimica, niſi Zaccaro aut melle dulceſcant: quod etiã in lacte exhibendo obſeruari debet: cuius

Lactis vſus.

vſus illis commodus, vbi huiuſmodi condimenta adhibentur. Sic enim nulla ex his incidit obſtructio, nec vllus futurus eſt in renibus calculi metus: quibus nequando obnoxios eſſe cõtingat, quod ex craſſo lentoque humore, ac cibo concoctu difficili euenit, quæ opilationes expediunt,

Vrinã prouocantia.

ac lotium moliuntur præſcribẽda, vt ſunt apium hortenſe, aſparagus, veſicaria, gingidium, cuius naturæ noſtrum cherephillon, ſaxiphagon, Crithmon vulgo Criſta marina quæ in Gallijs copioſe prouenit, bethonica, adianthos, roſmarini floſculi:

Quæ aluũ ſoluunt.

& ſi aluus ſit aſtrictior, mercurialis fumaria Cnicus vulgo Carthamus cum ptiſana, braſsica marina ex carnium elixarum liquamine, malua, atriplex, blitus, lapathi genera, vrticæ, lupi ſalictarij ac ſambuci turiones ſeu cacumina, vernis præſertim menſibus, aut ſi quæ alia æſtate atque autumno vigẽt, vt ſunt ceraſia, pruna, ficus, mo-

mora, primis menſis illata: nam quod Horatius docto quidem ac eleganti carmine mora cõmendauit, eaque poſtremo peractoque prandio edenda conſuluit, non ex artis medicæ, aut ſalubritatis ratione id fecit, ſed ex communi vſu ac vulgata cõſuetudine, quum inquit.

Mora quo modo edenda.

Lib. 2. Sat. 4.

——*Ille ſalubres*
Æſtates peraget, qui nigris prandia moris
Finiet, ante grauem quæ legerit arbore ſolem.

Hęc ſiquidem, vt vuæ, perſica, corna, & quæcunq; æſtate diu aſſeruari nequeunt, cibos præire debent, nam præpoſterè aſſumpta putreſcunt, ac corpori corruptelã inferunt, ventremque flatibus diſtendũt. Brumali quoque tempore multa obuia ſunt, quæ aluum laxam efficiunt, quæque inteſtina proluunt, vt eſt muſtum, caricæ hoc eſt, ficus aridæ, atque vuæ paſſæ, quæ in fiſcellis reconditæ ex Hiſpanijs in has oras deferuntur, pruna Damaſcena, eaq; vel elixa, aut liquore aliquo macerata, cui pluſculum Zacchari aut mellis admixtũ ſit: quibus accedũt quæ exiguam medicamenti vim obtinẽt, Senna, polipodium, mel aëreum vulgo manna, epithimus, caſſia fiſtularis, ac cylindracea, rhabar: atque hebeni, hoc eſt, ligni Indici dilutum, mirabo-

rabolani, Thamar ſeu dactili Indi, eaque omnia vel ex ſero lactis, vel iure gallinaceo. Et quoniã nõ ſolum ſenibus, ſed omnibus qui morboſę alicui affectioni obnoxij ſunt, nihil reſina Teberinthina in ſanitate tuenda, profligandiſque morbis ſalubrius: hæc quoq; prædictis annumerãda. *Terebinthinæ, efficacia.* Siquidẽ non ſolum aluũ citra noxã ſoluit, ſed viſcera omnia, internaſque partes, iecur, ſplenẽ, renes, pulmonẽ expurgat, modo perlucida ſit, nõ adulterina, nẽpe ex larice pinea vel abiete lecta. Sum enim efficaciſsimã hanc expertus in eliciendo ſuppreſſo lotio, in comminuendis calculis, in ſtranguria, atq; vrinę ſtillicidio, hulceroſo ac fœdo, quẽ Belgæ vocant. *Den druyper,* in podagra ac Chiragra, in pudendorum atq; obſcœnarum partium affectibus etiã à contage Venerea cõtractis: in expugnãdis internis doloribus, quos idẽ morbus inuexit, quorum nõnulli oſsibus videtur infixi, quod membranæ, nerui, muſculi, *Gale. li. 3. tuẽ. vale.* tendones qui oſsibus adhærẽt, humorum ſęuitia cõtundi ac dilaniari cõtingat. Quũ autẽ Galenus nucis Ponticæ, vel auellanæ magnitudine, nonnunquam duarum *Li. 5. tuen. valet.* aut trium hanc exhibere ſoleat, tum ego quò commodius dimanare in venas parteſque

teſque corporis vniuerſas ſubire poſsit, in potionis formã cõficio, ac liquore aliquo ſtillaticio, aut vino diluo: abſque igni eñ liqueſcit, candoréque eximium agitatione cõtinua aſciſcit, quod in hunc modum perfici ſolet: Terebinthinæ Piſticæ, hoc eſt, probatæ, & cui tuto citra vllã fraudis ſuſpitionẽ poſsis fidere, vnciã aut ſextantem in mortario piſtillo diſſoluo, adiecto luthei ſeu viteli oui puſillo, deinde admiſceo certis vicibus aquæ veſicariæ, vel apij, vel alterius liquoris (vt exigit morbi natura, aut hominis conditio) vncias duas aut tres, hęc tantiſper ſubigo, dum omnia coaleſcãt, mixtura tã ſuauiter candore lacteo albeſcit, vt colloſtro, aut Belgis vocato cremori prorſus reddatur aſsimilis, nec aliud eſſe ſibi perſuadẽt, quibus huiuſmodi potiones ebibẽdas offero. Soleo quoq; eã in orbiculos ac catapotio quas pilulas vocãt, redigere, atque inuolutã pane azymo ex amilo cõfecto, qui lęuore perpolit⁹ Põtificijs canonib⁹ hoſtia vocatur, quod hoc ſacra peragãtur, deglutiẽda exhibere, vel denique Cydoniato (carnes Cotoneorum vocãt) incruſtare, prius tamẽ Terebinthina aqua roſacea, aut feniculi elota, quo reſinatum ſaporem exuat. Cæterum quum

Terebinthinæ præparatio.

Terebinthina in liquorem redacta, poculẽta fit.

Bieſt. Roem.

nihil ſit huic conſtitutioni quã deſcribendam ſuſcepimus, Sõno placido ſalubrius, quod eo mẽbra vndiq; irrigari cõtingat, ac tepore perfundi, illi in culcitra mollius ſubacta largius ac liberalius indulgendũ: eſt enim nocturna quies corporis mentiſque laxamentum ac refocillatio.

Somni vtilitas.

Pax animi quam cura fugit, quæ corpora duris
Feſſa miniſterijs mulcet, reparatque labori.

Frictionis vſus.

Quod ſi diſcuſſo Somno, frictioni inſiſtant inter mollem ac durum mediocri, dici vix queat, quantum cõmodi ex ea ſint percepturi. Siquidẽ vitale robur excitat ac moderatè calefacit, denique efficit vt diſtributio in corpus fiat facilior, ac nutritio promptior, præſertim ſi vncta manu vel ſubuuido pãno ac villoſo perficiatur: quis enim non percipit manus, genas, brachia, collum, aures confricatas rubeſcere, atque effuſo in illas partes ſanguine calorem concipere? Et quanquam defricandi vngendique vſus apud nos in diſſuetudinem venit, atque exoleuit, eo tamen veteres in conſtabilienda valetudine, firmandiſque viribus crebro vſi ſunt. Sic Auguſtus Cæſar aliquando conſpicatus Pollionem comitem annum centeſimum prætergreſſum, ſciſcitatus eſt, qua ratione obtinuiſ-

Pollionis ſcita ſententia.

tinuiſſet vires tam validas, tam crudā viridemq́ue ſenectam: qui reſpondiſſe dicitur: Intus vino, foris oleo. Neque enim ad luxum atque effœminatas molleſq́ue delicias vnguentis atque oleo abuſi ſunt ſuperioris ætatis homines, ſed in ſanitatis tutelam, & quò morbis minus eſſent expoſiti. Vnctiones enim & frictiones certa ratione ac modo adhibitæ (ſunt enim Galeno teſte complures differentię) corpus vel denſum præſtāt, ne aëris ac ventorum impulſu feriatur: vel rarum, ne interna humorum fuligine ſtrāguletur. Sic dura corpus cogit ac cōdenſat. Mollis laxat ac reſoluit. Multa extenuat atque imminuit. Mediocris augendi implendiq; vim obtinet. Aſpera ad extimas partes elicit. Lenis nihil adimit, ſed vim in partibus retinet. Ex his frictionum generibus illa quæ in mediocritate conſiſtit, ſeniculis ac macilentis ex vſu eſt. Vt enim ocreæ duriores ac coria quæ obrigeſcunt ac ſitu obducta ſunt, macerata aleo molleſcunt: ſic ſenum atque aridorum corpora, intus vino, foris oleo perfuſa ac mitigata, ſeueritatem exuunt. Quod autem olim multiplex fuerit vnctionum vſus, præter Euangelicas conciones, præter Solinū & Plinium Strabo

Intus vinum, foris oleum.

Lib. 2. tuen. val.

Frictionū differentiæ ſex.

Simile à rigido corio.

Lucæ. 7.

Lib.15. quoque teſtatur, qui Indorum mores cõſcribens, *Medicina*, inquit, *plurimum apud eos per cibos perficitur, non autẽ per medicamenta: ex medicamentis maxime vnctiones probari & cataplaſmata cætera, vt illi ſentiunt, maleficij nõ eſſe expertia.* Illis enim morbos propulſare ſolẽt, æſtum mitigare, laſsitudines diſcutere, ac defatigatas vires, ſopitoſque ſpiritus erigere, queadmodum nos odoribus animã fouemus, ac facultates naturæ collapſas inſtauram⁹. Nec minus vtilitatis huic corpori adfert aquæ dulcis calidũ balneum: humectat eñ & calefacit, laſsitudinẽ diſſoluit, duras denſaſque partes emollit, humorũ redundantiã quæ cuti ſubeſt, per halitũ diſsipat, flatus reſoluit, ſomnũ allicit: quoniã madore ſuaui, ac roſido vapore cerebrũ imbuit. Naturalia vero balnea, ſeu thermæ quę ab alumine, ferro, calce, ocra, ſulphure, nitro, bitumine, plũbo, ære, cupro vires ſortiuntur, nõ vſquequaque huic naturæ accõmodæ, niſi quis conſulto fido expertoq; medico, corporis ſui cõditionẽ illi exponat, atque explorandã offerat, quó poſsit diſpicere, an tale quidã aggredi expediat. Venus autẽ ſeu cõcubitus quũ ſiccis omnib⁹ naturis inimicus, tum ijs qui pręter ſiccitatẽ frigidi quoque exi-

Vnctionis vſu vetuſtus.

Artificiale balneum.

Naturale balneum.

Quæ præter Venerẽ ſiccis noxia.

exiſtunt, nocentiſsimus: nec minus noxia nimia exercitatio, laſsitudo, vigilia, ſolici tudo, inedia, mœror animi, iracundia, qua raro quidē horum mens exardeſcit, at vbi incanduit, quæ non facile ſedari queat. Et quoniā intēpeſtiua lucubratio ſtudioſos fatigat, ac corpus macie cōficit, illi quoq; modus ſtatui debet. Videre ſiquidē eſt nō nullos qui literis cōtinenter addicti, nullā valetudini, cuius fulturis animus ſubſiſtit, operā impendunt, colore eſſe exangui, mi nusque florido, corpore extenuato, vētri culo inualido ac languēti, attritis deiectiſ que virib⁹: nā quū ſe nocturnis vigilijs ma cerāt, ac ſtudia in multā noctē ꝑducūt, ex intētione immodica ſpūs animales reſol- uuntur, atq; humiditas natiua exareſcit. Quocirca adhibēda moderatio, ac ne cor- pus aſsiduo meditādi labore exhauriri cō tingat, illi⁹ incolumitati ſedulò inſiſtēdū. nam vt Plutarchus aſſerit, *omnium bonorū quæ præſtat homini cultura animi, nihil excel- lentius dari poteſt corpori, quàm vt omni ca- reat impedimēto vel ad virtutis cognitionē vel ad vſum vitæ neceſſarium.* Siquando enim morbus incidit, aut capitis vertigo oborj- tur, confeſtim mens corporis adminicu- lo deſtituta langueſcit, nec ſe alacrem ac ve-

Nocturnæ lucubratio nes noxiæ

Cura cor- poris nō negligēda.

De tuend. valetud.

Corpus & animus mutuò afficiuntur. ac vegetam præſtare poteſt in exercendis animi munijs, ſed vnà cum collega, omniumq́ue laborum ſocio ac comite afficitur, pariq; incommodo inuoluitur. Quò rectè monuiſſe Platonē accepimus, vt neque corpus quis exerceat abſque animo, nec animum ſine corpore: ſed veluti coniugij cuiuſdā æquilibriū cōſeruet, ac conſenſum vtriuſque, ęqualitate maritali con*Simile à conſenſu cōnubiali.* ſpirantem. Quum itaque inſitus calor exercitatione motuq́ue corporis augeſcit ac vires concipit, animusq́ue fit erectior ac reuiuiſcit, danda cum primis opera, vt ſtudioſi quique, & quotquot valetudine vacillanti ſunt ac dubia, huic aſſueſcant, præſertim illi exercitationis generi, quod nullam adfert laſsitudinē, atque intra mediocritatem conſiſtat, qualis eſt concinna vocis modulatio, ac clara, ſoniq́ue intenſioris lectio vel declamatio, dici enim vix queat, quantopere illa ſpiritus excitent, ac fuliginem denſasq́ue nebu*Salubris exercitatio ſtudioſis.* las cordi offuſas diſcutiant. Interim hoc accuratè obſeruari debet, ne quis vuidus, ac vino immodicè perfuſus, ciboq́ue diſtentus, incondite vociferetur. Siquidem inæqualis ſpiritus, ac violentus clamitandi impetus vocalem arteriam exaſperat, ac non-

ac nonnunquam vel inflammationẽ gutturis, vel ruptis venarum fibris, cruentum ſputum inducit. Non deſunt autem alia oblectamenta, quibus huiuſmodi conditionis homines ſe reficere poſsint, remiſsisque ſtudijs atque occupationibus, animum relaxare moderatis conuiuijs, atq; inter hęc feſtiuis lepidisque ſodalibus qui ſeueritatem rebus ſerijs, iocoſis leporem adhibere norint, ac ſermones, dicendique peritiam tempori, ætati, perſonæ, vitęque vtilitati accommodare, ſic vt ea proferant quę tam ſint vſui auditori, quàm oblectamento: in quo pleriq; à decoro deflectũt, nec magnam apud conuiuatores gratiam fauoremque ineunt, quod eos ſermones menſis inferant, qui nec tempori deſeruiant, nec vtilitate aut venuſtate auditores afficiant. Quum enim de rebus anxijs ac tortuoſis diſſerant, difficilesque atque arduas quæſtiones agitent, aſsidentibus graues ſunt ac moleſti. Sic plerique in vehiculis, piſtrinis, compitis, nauigijs, imo inter ſpumantes pateras de rebus diuinis controuerſias mouent, ac de religione diſceptant, ſed vt ſaturi de frugalitate, quod genus hominum iure optimo perſtrinxit olim Perſius in re min⁹ ſeria, quũ inquit.

Moderata conuiuia non improbanda.

Relaxatio animi.

Decorũ in ſermone cõuiuiali.

Ecce

Sat.1. ——— *Ecce inter pocula quærunt*
Romulidæ ſaturi, quid dia poëmata narret.

Li.Ser.2. Sat.2. Quin potius Horatio ſic admonenti acquieſcant.

Diſcite non inter lances, menſasq́; nitentes;
Quum ſtupet inſanis acies fulgoribus, & quũ
Accliuus falſis animus meliora recuſat:
Sed verum impranſi ſemper diſquirite: cur hoc?
Dicam ſi potero: Male verũ examinat omnis
Corruptus iudex.

Hinc enim eſt, quod multi qui verſantur in ſumma rerum diuinarũ ignoratione, affectibus impotentius indulgeant, quod ſcopum in quem defigenda mens, non attingãt, quod ſcrupulis ſe torqueãt, quod de rebus manifeſtis ambigãt, ac dubitationem mente concipiant, quod animus doctrina parum ſyncera imbutus, ac ſuperſtitione contaminatus vacillet ac fluctuet, nec in tutum portum, fidamq́ue ſtationem, ſed in humanarum opinionum atque errorum ſcopulos deferatur. Quoniã itaq; mens hominis variè intra ſe tumultuatur, nec in opinionibus, dictis ac factis, omniq́ue vitæ ratione ſatis firmiter conſtantiã tuetur, nulli nõ perſuaſum cupio, ſi pacatus eſſe velit, vitamq́; ſuauiter agere exoptet, vt omnes ſuas actiones, cõſilia,

Quid à pietate nos abducat.

Ne anim° curis diſtrahatur.

ſilia, mentisq́ue cōceptus ac cogitata quæ vel aggredi vel perficere meditatur, in certa ac diſcriminata tēpora partiatur ac diſtribuat, ſuasq́; vices cuique functioni aſſignet, nec alterū alteri admiſceat aut inuoluat, quæ etiam Eccleſiaſtæ mens eſt, ac ſententia, qui rerum tēpora ex ordine vitæ diuidens, cuilibet eorū quæ geruntur, officiū attribuit, ſic vt nox quieti deſtinata, excuſsis quæ obrepunt phantaſijs, ſomno trāſigatur, nec patiatur quidquā diurnorū negotiorū menti inhærere. Edēdi vero tēpus, reficiēdi corpus, viribusq́; inſtaurandis aſsignatū, ita obſeruet, vt auerſa à rebus alijs cogitatione, excuſsisq́; moleſtijs, in patinas oculos habeat defixos, nec ſinat ſe interpellari, aut à ſuauioribus ferculis ac ſalubri victu abduci: Sic in delibādis cōcionibus, in perficiēda precatione, in obſeruādis obeundisq́ue ſacris ſingula quæ tale quiddā meditāti officere poſſunt excludi debēt atq; abigi, quò mēs ſola in Deū erecta, nō aliò quā in maieſtatē numinis rapiatur. Hoc quoq; in publicis priuatisq́; reb⁹, in forēſibus ac domeſticis, in exercēda mercatura ac negotiādi induſtria, obiter ſi tecū qd agas, aut cū alijs cōtrahas: obſeruari debet, quod hac inſtituēdę vitę ratione

Eccle. 3.

Actiones quotidianæ ſuo quæq; tēpore atq; ordine procedāt.

ratione ac ſtabilitate maxima commoditas, ac fructus vberrimus, in peragēdo huius æui ſtadio percipiatur.

De Humido corporis habitu.

Caput decimum.

QVoniam autem Humidum primigenium natiui caloris fomes exiſtit, vitamq́ue alit ac conſeruat, vt oleū in elychnio flammam, temperamentum nō prorſus pœnitendum conſtituit. Eſt enim quū Medicis, tum Philoſophis humida temperies laudata, nec pœnitus viſa à naturali diſpoſitione aliena: quanquam enim in initio ac primis annis paulo deterior cenſeri poſsit, ætatis tamen ac caloris acceſſu, præſtantior euadit. Siquidem humiditas calorem promptè concipit, atque illius actionibus obſequitur, vtq́ue argilla vda, ſubigi ſe fingiq́ue patitur. Quocirca ad nutritionem mirificè confert, atque ad longitudinem, proceritatē, augmentum, plurimum adminiculatur: tametſi enim humiditas cęteris functionibus officiat, atq; perficiēdis actionibus ſuapte vi nihil adferat adiumenti, ſed prorſus inefficax ſit & in-

Humidi ſtatus conditio.

Simile ab argilla.

& inualida, quum nec adtrahere idonea ſit, nec continere, nec expellere: calore tamen perfuſa nonnihil efficit, atque in alterandis iјs quæ inter ſe cōiuncta ſunt, illi qualitati aſsiſtit, atque auxiliatnr. Vt em̄ aqua, quæ non minus frigida, quàm humida percipitur, ignis ardore concalefacta cruda elixat, eaq́; eſculenta efficit: Vt deniq; oleum, ſubditis ſartagini prunis, aut accenſis carbonibus feruet, ac piſces frixos eſui efficit idoneos: ſic inſita corpori humano humiditas calore natiuo imbuta, multa in corpore perficit, vt Luna in terra Solis radiјs ac ſplendore illuſtrata. Queádmodum enim hoc ſidus menſtruo decurſu ſaltus reficit ac nemora, rebusq́ue terrenis auctus & incrementa confert, æſtus marinos concitat, ſinus, portus, ſtationes, littora, acceſſu receſſuq́ue reciprocāte fluctu nūc implet, nūc deſerit, vt oſtrea & conchilia: Sic ſalutaris vitalisq́ue humor membris vndiq; perfuſus corpus madidum efficit, atque irrigat: eoq́ue fit vt huiuſmodi naturæ homines longæui efficiantur, atq; ætaté in multos annos proferant, ſi accedat moderatio, nec humiditas calore deſtituta plus ſatis inualeſcat. Vt enim affluentior aqua igné extinguit:

Simile à feruenti aqua & oleo.

Calor humanus. Soli, humor Lunæ cōparatur.

Lunæ vis in inferiora.

Simile ab aqua.

ita nimia humiditatis copia calorem natiuum opprimit. Quod ſi moderate inter ſe hæ qualitates conſiſtant, nec humor, quā par eſt, ſit redundantior, nec calor plus ſatis remiſſus, aut languidus qui humiditati incūbit, omnia naturæ munia exactiſsime perficiuntur. Siquidem quur calor humorem obſequentem habeat, cibum attractum optime cōcoquit, atque in roris ſpeciem reductum, in intimos abditosq; corporis receſſus recōdit, vtque aſsimuletur membris ac coaleſcat, efficit: itaque humiditas caliditatis munere ad nutrimentum conferendum mirificam vim obtinet, atque vt corpus tum augeſcat, tum extendatur præſidium adfert, in cęteris functionibus imbecillis atq; inualida: neque enī vlla adtrahendi, cōcoquendi, alterandi, digirendique vi pollet, ſed nonnullā expellendi facultatē obtinet, ob lubricæ naturæ conditionem. Videre ſiquidē eſt illos qui obeſi ſunt ac ſucculenti, vdoq; corporis habitū, cita ferè aluo eſſe ac profluenti ob retinentem facultatē parum firmam, & quod meatus laxiores humoribus tranſitum patefaciunt. In calidis vero ſiccisq; corporibus cōtrariè euenit, vt quibus retinendi virtus robuſta ſit, expultrix vero ob ari-

Calor humorē obſequacem habet.

Sicci aſtricta, humidi laxa aluo.

ob ariditaté,& quod meatus collapſi ſint, languida exiſtat: quò fit vt in deijciendis excrementis ac proluendis inteſtinis, in tuſsi, ſcreatu, vomitu, irritos aliquando labores ſubeant, nihilque promoueant. Humida itaque conſtitutio ſiccæ aduerſaria, omnia feré contraria obtinet, vt pueri & ſenes. In ætate enim puerili calor innatus ſenſim augeſcit, atque affluenti humiditate perfuſus, vſque dum adoleuerit ætas, ac virile robur conſequuta eſt, auctus atque incrementa concipit. In ſenili vero paulatim calor deficit, abſumptoque humore in frigidam ſiccamque intemperiem, deniq; in morté homo deuoluitur. *Pueri & ſenes inter ſe cõtraria*

Quarum qualitatum conditio cũ paulo ante à nobis deſcripta ſit, orationis continuatio ac ſeries expoſcit, vt quibus argumentis, quibuſq; indicijs humida cõſtitutio deprræhendi poſsit atq; obſeruari, demonſtrare aggrediar. Cõſtituit auté hæc temperies, corpus cõtra quã ſicca, molle, non ſcabrũ nec aſperum, cute cãdida atq; albeſcẽte, tũ glabra, venis articuliſq; parũ expreſsis, nec ſatis cõſpicuis, capillo plano, déſo plerumq; ac numeroſo, quod in ſexu muliebri perſpici poteſt: nã et in puellarum vertice, modo ſint ꝑgreſſæ paululũ *Humidi corporis ſigna.*

Mulier cur viro magis comata. ætatis, coma denſior eſt, ac magis quã ado leſcentibus, longa: hoc tamen huic corpori nonnunquam vſu venit, quod ſolo paluſtri atque vliginoſo, in quo ob immodicã humiditatem nulli innaſcuntur frutices, nulla vireſcunt gramina, vt nec in arida, terraque ieiuna ac ſiticuloſa. Siquidẽ vbi humiditas affluentior exiſtit, quã par eſt, rari emergũt crines, quod deſit calor, aut is ſit impotentior, aut minus efficax, quã vt humorẽ qui cuti ſubeſt, in capillamentum poſsit elaborare, ac laxatis meatibus foras producere, qua ratione etiam efficitur vt crines colore albo exiſtant, vel ſpiceo vel flauo aut denique ruffo, qui tamẽ progreſſu ætatis, & vbi calor fit auctior, modicè incipiunt nigreſcere, quibus frõs ſubeſt lata & ſerena: oculi ferè cęſij ac ſubglauci, qui color ex viridi & albo contemperatur, prominẽtes ac vegeti, ob criſtallini humoris puritatem ſplendidi, gratioſa venuſtate blandi: quæ omnia integritatis, placidi ingenij, ſedatæ mentis, animi aperti ac ſimplicis, minimeque fucati, poſtremo bonę indolis (quę humanitatis ſpecimen non dubium nec fallax exhibet) ſunt indices atque argumenta: nihil enim ijs ſubeſt fellis aut amarulentiæ, vt cholerę aut

Simile ab agris vel humidis vel ſiccis.

Oculi glauci vnde.

Humidi corpore nõ malitioſi.

aut atræ bili obnoxijs, quibus maligni humores ad turbulentos affectus ſunt incitamento: nam humido temperamento homines minus irritari cõtingit, nec ira, nec vindictę cupiditate diuexari. Siquidẽ quũ calor humorem non accendat, minus feruescit animus, pauloque mens eſt quàm illis, ſedatior. Quod vero ad corporis decus, ad ſpeciem, formamque ac figurã ſpectat: Sunt ferè huius notæ homines ſtatura mediocri, ampla magis, quàm procera, vẽtre obeſo ac protenſo, quod non ſolum à natura conſequuntur, verumetiam à vitæ conſuetudine, ab otio, atque exercendi diſſuetudine, à victu humectante, ac prolixiore ſomno, tum pleriſq; alijs, quibus corporis moles opima fit, atque ingraueſcit. Poſſem equidem reliqua partium humani corporis ſigna, quæ ſe in humido habitu proferunt referre, vt naſum ferè ſimum ac depreſſum, circa extremũm atq; ima ſui parte, qua in cartilaginem tractabilem deſinit, obtuſum, inflatas tumidaſque buccas, mentum rotundum, tum pleraque alia, ſed ea ſingularem partium, nõ totius qualitatem ac naturam indicant, ſic vt ex vna particula non liceat de toto corpore pronunciare, verum de quoque mẽ-

Humidi ad iracundiã minus procliues.

Quæ forma ac figura humidis.

Quæque pars ſuum temperamentum obtinet. bro proprio ſumenda cõſideratio, tametſi magna ex parte membra naturam ſuã ac temperamẽtum ex principe ac præcipuo viſcere ſortiuntur, nempe corde & hepate. Quod vero ad internas notas adtinet. *Animi cõditio in humido corpore.* Mens huius naturæ hominibus, quemadmodũ & lingua eius interpres; minus agi lis & expedita, quòd immodicæ humiditati immerſa nõ facile proferre ſe aut illu *Qur viri feminis prudẽtiores.* cere poſsit: Ingeniũ nec acre nec eximiũ, animus humilis ac demiſſus, qui nihil ſublime meditatur, ob imbecillitatem caloris, qui ſtimulos atque incitamenta ad res præclaras admouet, eoq́; fit vt viri magis, quàm fœminę, ſagaces ſint, ſolertes, induſtrij, nam mulier omnia deterius perficit, nec ea vtitur dexteritate in negotijs peragendis ac cõtractibus: quò ſpectat ac re*Eccl. 42.* ferri poteſt id ſapiẽtis, *Melior eſt iniquitas viri, quã mulier benè faciens*, caloris ſcilicet ratione, atq; effectu, quo qui ſunt deſtituti, eumq́; languidum obtinẽt, molles ple rumq; exiſtunt, effœminati, inertes, ſomnolenti, ignaui, eneruati, atq; ad excitandas proles minus appoſiti: quoniã diluta ſit genitura, ac pl⁹ ſatis iuſto humida: quò fit vt nequeat coaleſcere cũ muliebri ſemine ac conglobari. Quanquam enim

Ve-

Veneris intemperantia vt plurimum ex lubrico vdoque corporis habitu proficiſcitur, illique hominum generi minus ſit noxia, quum tamen calor humorem ſegnius impellit, nec genitales partes ſpiritu turgido impleat, ad concubitũ ſegnes ſunt, aut non magnopere illo afficiuntur: atq; hinc eſt quod mulieres opimę atq; obeſę æſtate magis ſint ſalaces ac pruriant, quã hieme, quod calor æſtiuus humorẽ accendat ac Venerem ſtimulet, in viris vero extinguat: nã calore immodico virile robur reſoluitur ac flacceſcit. Pari ratione thym⁹, ruta, ac pleraq; impẽſe calida & ſicca viris vim concubandi eripiunt, quod humorẽ genitiuum depopulẽtur, in fœminis vero acuant irritentq; inducta obſcœnis abditisq; partibus caliditate: quò fit vt vbi genitalia frigeſcant, atq; humor gignitiu' ab inſito calore non incitetur, nec incaleſcat, ea exhiberi debeãt quæ lũbos incitent, ac cõcitata tentigine humorẽ genitalẽ in excurſum extimulẽt. Qua aũt ratione iſti valetudinem tueri debeant, atq; à morbis ſe prȩſtare immunes, obiter indicabo. Principio quoniã in calidi humidiq; tẽperamẽto ſanitas conſiſtit, conſeruari debet ea conſtitutio humido victu, hoc eſt, alimento illi

Venus æſtate viris noxia.

Ruta in fœminis Venerẽ acuit, in viris extinguit.

Quæ vis lumbos incitet.

Quẽ victũ exigãt humidi.

illi familiari ac cognato, cui pluſculum ca loris ineſt, quale eſt vinum ſubdulce, lac, panis ſiligineus, oua ſubliquida, caro vitulina, ac ſuilla, porcelli, atque adultiores agni, aues aquaticæ & paluſtres, fabę, caſtaneæ, cicer, palmulę, vuæ paſſæ, ficus ami gdalæ, nuclei pini, vuæ penſiles ac dulces, quales ſunt apianæ quæ vulgo muſcatulę dicuntur, piſces marini, cerebella: Ex oleraceis, lactuca, atriplex, rapa, daucus, paſtinaca colore rubenti aut purpureo, quæ carota vulgo dicitur, melones, cucumeres: quorum tamen nimius vſus interdicendus, ne corporis humiditas plus ſatis inualeſcat. Siquidem ex immodica humidi victus ratione pituitam coaceruari contingit, humoresque frigidos ac glutinoſos, qui letales morbos adferunt nempe apoplexiam, ſpaſmum ex plenitudine ac phlegmatis redundantia, lethargum, paralyſim, epileptiam, ſtuporem qui excuſſa facultatę animali, ſentiendi mouendique vim eripiunt, ſic vt animal derepente, tan quam irati numinis vltione ſtranguletur: oppreſſo ſpiritu ac facultate animali, quocirca intra ſanitatis ac temperamenti terminos limitesque conſeruari debet huius corporis ſtatus, adhibita exercitatione, excuſ-

Victus plus ſatis humidus noxius.

excuſſoque otio atque ignauia: imprimis autem expurganda ſunt corporis excrementa, atque exonerata aluo ac veſica, diluculo horisque matutinis obire exercitationes expedit, ac concitatiore motu, vel ambulatione inſitum calorem excitare. Quod vero ad ſomni rationẽ adtinet, moderatus huic corpori is eſſe debet, nec ſex horarum ſpatio productior, pręſtat enim ſomno frui parcius, ac vigilia nonnihil macerari, quàm illo immodicè turgeſcere ac ſaginari. Siquidem videre eſt illos qui ſomno ac ventri liberalius, quàm par eſt, indulgent, tam obeſos effici ac corpulentos, vt mentum pectori committatur, ac vt ait Perſius.

Moderatus ſomnus vtilis humidis.

Humidis parcè dormiendum.

Sat. I.

Pinguis aqualiculus propenſo ſeſquipede extet.

Quò fit vt nonnunquam inopinatis ſubitisque morbis opprimantur: nã quum venæ his & arteriæ exiles ſint, & anguſtæ, tum ſanguine ac ſpiritu vacuæ, cito ipſis vel paruam ob cauſam calor natiuus ſuffocatur, quod Hipocrates deſignat, quum inquit: *Qui natura admodum craſſi ſunt, nec citius intereunt, quàm qui graciles*: quod iſti laxiores obtineant meatus, ac ſanguinis conceptacula ampla, ſic vt non facile ab externis internisque cauſis offendantur, qui

Lib. 2. Aphor. 44.

Obeſi periculo expoſiti.

qui tametſi ex delicatiore victu, vitaque otioſa, ac ſomno immodico ad corporis plenitudinem nonnunquam deueniant, minus tamen periclitantur oborta ægrotatione aliqua, quàm quibus ab ineunte ętate is habitus obtigit: licet enim pinguedo, caro, adeps, ijs adnaſcatur qui primis annis gracili, tenuique corporis contextu extiterunt, venæ tamen & arteriæ, tum meatus reliqui ampli perſiſtunt ac patentes: quod perſpici poteſt, ſiquando inclinata valetudo venæ ſectionem expoſcit: non enim in aſcititio habitu, quálibet obeſus ſit effectus, venæ deliteſcunt, vt in ijs quibus craſsitudo naturalis eſt, ſed ſe proferunt ac cōmodè ſecandas exhibent. Quáquam itaq; Humidus corporis ſtatus, vbi illum calor foueat, laudabilis ſit, quod vitam diuturnā ac longæuam efficiat, quod ſenectutem remoretur, ac corpus exiccari prohibeat: ſiquando tamen ad ſummum progreſſus eſt, atque in extremo conſtiterit, periculoſus. Quum enim oppletis venis corpus nutriri deſinat, naturæq; facultates quæ alimēta diſtribuunt, ceſſent atque ab opere deſiſtant, nec habitus vlterius progreditur, neceſſe eſt, vt velit ruina quadam prolabatur in deterius, ſic vt vel repen-

Humidus habitus quando noxius.

repentina mors immineat, vel vaſorũ venarumq́ue ruptura incidat. Quocirca maturè ſoluere hunc habitum expedit, atq; euacuatione moderata, inedia, vigilia anticipare periculum, adhibita præſcriptaq; ea victus ratione, qua corpus ad ſecuriorẽ, minusq́ue ancipitem ac periculoſam conſtitutionẽ poſſet reduci. Statui enim debet corpus ea ratione debere eſſe humidum, non ob excrementi atque humorũ redundantiam, ſed à partium omnium ac totius humiditate temperata, qua calor natiuus tanquam fomite vtitur, ac vitam maxime longam efficit.

Habitus periculoſus.

Humor caloris fomes.

Libri primi de habitu corporis finis.

LEVI-

LEVINI LEMNII MEDICI ZIRIZÆI DE HABITV ET CONSTITVtione humani corporis.

LIBER SECVNDVS.

In quo quiſque graphicè, atque ad viuum expreſſam naturæ ſuæ conditionem atq; imaginem, tanquam in ſpeculo, poterit intueri.

SENATVI AMPLISSIMO AC SPECTATISſimis Coſs. Imanno Nicolaidæ reconditę eruditionis ac ſingularis ingenij, exactiq; iudicij viro, Adriano à Liſſa Liuini F. viro ſagaci atque induſtrio, cæteriſque ciuibus ac populo Zirizæo, Magiſtratui addictiſsimo.

L. LEMNIVS MEDICVS. S. P. D.

QVoniam à me aliàs viri ampliſſimi ſcriptis ac literarum monumentis illuſtratum eſt ciuitatis huius decus & ornamentum, adeo vt exteris quoque innoteſcat, quo Magiſtratus vtatur conſilio, qua dexteritate ac ſucceſſu, in conſtituendo Reip. ſtatu in conſtabiliendis ſacratiſsimis legibus, in ſpectandis fouendiſque Ciuium ac popularium commodis, in emendandis vitioſis erroribus, qui olim irrepſerunt vel conniuentibus, vel parum oculatis legum conditoribus: ſuperuacuum mihi viſum eſt hac in re plus operæ ac laboris impendere, aut ambitioſè multa congerere, magnoq;

gnoque atque operoſo verborum apparatu honores ac dignitates veſtras amplificare, quum nihil aliud mediter, quàm vt ſecundum lucubrationum noſtrarum partũ veſtro ordini atq; amplitudini dedicarẽ. Neq; enim eius eſt conditionis vel animi veſter LEMNIVS, *vt ex vna fidelia, iuxta prouerbiũ, duos parietes dealbare velit: quod nõnullos factitare video, qui ſingulos libros ſingulis Patronis conſecrant dedicantq;, vel emolumenti ſpe, vel inſidioſa quadam ciuilitate & aucupio, vt qui eblandita oratione, ac ſermonis quũ lenocinio tũ illecebra captent aliquid ac venentur. Quod quã ſit alienum à noſtris moribus atq; ingenio, ſuperioribus annis editi à me libri abunde teſtari poterunt. Hoc enim vnicè ſpecto, idq; ſedulo eniti non deſino, vt viros primarios obſequio poßim demereri, meisq; ciuibus quorum potißima pars literata exiſtit, ac doctrinæ ſtudijs affatim exculta, huiuſmodi munere gratificari. Siquidẽ quum ſeptem continuatis luſtris rem Medicam apud vos exercui, noſtramq; operam infimis æquè ac ſummis præſtarę ſtudui: hoc in tanto annorum decurſu potißime fuit in votis, vt ars noſtra, cui ex profeſſo ſum addictus, omnibus eſſet expoſita, ac me pro virili parte exhiberẽ ijs quibus cum verſari ſoleo, cum fidũ Medicum, tum ſynçerum minimeq; fucatũ amicũ. Ita enim edoctos*

Vna fidelia duos parietes dealbare.

decet

decet eſſe nos, eaq́; perſuaſione imbutos, vt nulla non humanitatis officia promptè & alacriter, nulloq́; habito delectu in ſingulos exerceamus. Quæ res effecit, vt propenſa in meos ciues voluntate, ac iuuandi ſtudio, non dimidiata operis noſtri pars, aut ſemiſsis, ſed totũ opus ex aſſe (vt Iuriſconſulti loquuntur, quum herciſcũdæ partiendæq́ue hereditati inſiſtunt) cederet atq; aſſcriberetur. Quamobrem viri integerrimi gratum acceptumq́; eſſe cupio hoc munus quod vobis offero, veſtriq́ue nominis fauore ac patrocinio plauſibile effici, omnibusq́; ſtudioſis commendari. Quod ipſum euenturum nõ vana ſpe, ſed certa prope atq; explorata ominor, quum operi rudi ac primum inchoato multi inhiarent, atq; auidiſſime eius guſtu explere ſeſe cuperent. Ex Chriſti ac Pauli documẽto. Ad Ro. 5.

Valete.

Calendis Ianuarijs, anno redempti orbis.
1561.

LIBER

LIBER SECVN

dus Leuini Lemnij Medici.

De compoſita humani corporis habitudine ac temperamento.

Caput primum.

COmpoſita tẽperamena ac iugata in quibus geminatæ qualitates inter ſe implicatæ ac connexæ peculiarem corporis ſtatum conſtituũt, quatuor, vti & ſimplices, differentias cõplectuntur, Calidam & humidam: Calidã & ſiccam: Frigidam & humidam: Frigidã & ſiccam, quibus totidem humores ſubſunt atque inſeruiunt, per corpus vndiq; diffuſi, Sãguis, Pituita, Flaua bilis, & Atra ſeu Melancholia: quæ alimentis vel augeſcunt vel cõminuuntur, ac pro nutrimenti natura alias qualitates concipiunt, atque alij in alios promptè tranſeunt ac commutantur. Et quanquã humores iſti, quorum vis corpus variè ac multifariã afficit, mentique etiam plerumque tetro atque inſuaui halitu infeſta eſt, vt vitioſum vinum cerebro, elementa cenſeri nequeant, nec tem-

Humores alimentis augeſcunt vel diminuuntur.

Humorũ fuligo mẽti infeſta eſt, vt vini vapor.

temperamentum conſtituere, elementari tamen qualitate ac virtute imbutæ ſunt, vtque tota moles ſubſiſtat ac cõſeruetur, non leue adiumentum adferunt. Vt enim ignem fomite nutriri, atque accenſas tædas, faces, funalia, lucernas, aliaque ignita affuſo oleo, aut reſinata pinguique materia ali videmus: ſic elementares qualitates omniſque naturæ vis & facultas ex vitali progenitorum ſemine in nos deriuata, nutrimentis indigent, niſi enim aliméta corpus fulciant, atq; humoribus, quibus ſingula membra irrigantur, vires ac fomenta miniſtrent, concidat neceſſe eſt, ac diſſoluatur humani corporis cõpago & concretio, omniſque naturæ vigor effluat, atque in ſuum quodq; ſimile ex quo conflatum eſt, aut cuius naturam in ſe continet, euaneſcat, ſeu ignis, aëris, terræ, aquæ ſit particeps, aut vlli horum cognatum ac familiare. Omnia verò à ſe mutuo dependent, atque alterum alterius ſubſidio fultum, ſtabilitatem cõſequitur. Nec eſt vlla pars in corpore humano tam minuta, tã vilis & abiecta, quin ad decorem ac conſeruationem totius ſpectet, ſuoque munere atque officio nõ perfungatur, quod nõ ſolum de mébrorum ac ſingularum par-

Simile à rebus ignitis

Cõcẽtus et harmonia in corpore.

tium vſu atque vtilitate accipi velim, ſed de humoribus qui corporis temperamentum alimentorum præſidio fulciunt, omnibusque membris caloris natiui facultate ac viribus auctus & incrementa conferunt. Quocirca Hippocrates & Galenus non abſurdè quatuor humores naturales quũ nihil ijs vitij ſubeſt, nec ſunt deprauati, animantium ſanguine præditorũ elemẽta ſtatuũt: ex his enim ſecundaria procreationis noſtræ origo producitur. Siquidem materiã elaborandi fœtus conferunt vberem quidẽ & copioſam, ſi corpus optimis cibis ſaginetur, ac ſubinde vino incaleſcat: abſque illo enim langueſcit Venus, quod indicaſſe viſus eſt Terentianus adoleſcens Chremes, qui ſobrius odiſſe cœperat ſcortum, at vuidus affici eo cœpit, nec prorſus à cõtactu abhorrere, quod prouerbiali ſententia profitetur.

De natura humana. 2. de ſemine.

Humores aliquo modo elementa hominis.

Verbum hercle hoc verum eſt,
Sine Cerere & Baccho friget Venus.

Eunucho Act. 4. ſce. 5.

Nam teſtes parteſque genitales ex præcipuis mẽbris humores exquiſitè elaboratos, in conficiendi ſeminis vſum alliciunt, quod efficaci atque affluenti vndique ſpiritu perfuſum, caloris, omniumque facultatum eſt opifex, ac præcipua propagandæ

ſobolis

ſobolis parẽs effectorũ; exiſtit. In eo enim conſiſtit diuinitus infuſa cõformandi figurandiq́ue fœtus vis admirabilis; ſic vt ſpecioſum ꝓducat opificiũ, ac ſpectabile, omnibus ſuis numeris abſolutũ, modo ex ſalubri corpore profluat: monſtroſum vero ac deforme, ſi ex morbido ac purulẽto dimanat ac deriuatur. Quocirca vt orationis ſeries lectorem magis afficiat, ipſumq́ue argumentum ſit plauſibilius, ac magis populare; dominantium in corpore humorum naturam & conditionem depingam, vt quibus ſimiles qualitates incumbunt: nam ſanguis calidi & humidi, Flaua bilis calidi & ſicci, Pituita frigidi & humidi, Melancholia frigidi & ſicci eſt particeps. Itaque temperamentum calidum & humidũ ſanguineo homini accõmodari non abſurdè poteſt, Calidũ & ſiccum bilioſo, obſeruata de reliquis eadem ratione ac modo, ſic tamen vt hominis temperiem non ex alijs, quàm ex elementaribus qualitatibus fateamur conflari: ab illis enim appellationẽ ſortiuntur, non ab humoribus. Primum itaque elementa ſtatuuntur, Ignis, Aër, Terra, Aqua, rerum conditarum primaria initia: Proximè qualitates, hoc eſt, calidi, frigidi, humi-

Seminis efficacia.

Ex ſanis ſana produci.

Humores qualitatũ quatuor participes

A elemẽta, qualitates humores quatuor.

humidi, ſicci mixtura, à qua tēperamentorum differentiæ emergunt. Poſtremò humores quatuor, quorum vim ac naturam ſemen in ſe complectitur, cui præter qualitates quæ inſtrumenti non opificis vice exiſtunt, formandarum partium, ſecundum Deum, ac Diuiniorē ſupernè originem, cauſa tribuitur. Sunt autem liquores hi ſalubres, ad conſeruationem tutelamq; vitæ ac ſanitatis cumprimis neceſſarij atque vtiles: nam ex ijs ſolidæ animalium partes conſtant, ac nutriuntur, quò fit vt nunquā homini, dum ſupereſt ac ſpirat, deeſſe poſsint abſque ſummo valetudinis detrimento ac iactura. Qui tamen pro temporis circumacti ratione, anniq; circuitu ac decurſu, pro ambientis aëris qualitate, ac loci conditione, pro ætatum natura, modo augeſcunt, modo diminuuntur. Siquidem ſanguis ſuccorum optimus ac calore humoreque præditus vere viget, florenti ætati quæ ferè ſanguineo rubentiq; colore perfuſa eſt, peculiaris ac propria, tametſi alijs etiā naturis nō deſit. Phlegma ſeu Pituita aquæ affinis, frigidæ humentiſque naturæ, hieme incremētum concipit, ſuiq; generis morbos parit. Cholera ſeu flaua bilis, calida & ſicca qualitate imbu-

Sanguinis natura.

Pituitæ conditio.

Choleræ vis.

imbuta, igni proximè accedit, atque æſtiuis menſibus inualeſcit, quæ tametſi aſpectu tactuque humida appareat, vt vinum creticum, quod Maluaticũ vulgo vocant, colore fuluo, poteſtate tamẽ & effectu calida eſt vrentisque naturæ. Melancholia terræ non diſsimilis, frigida & ſicca, autumno augeſcit ac vires concipit, eſt autẽ ſiccior denſiorque pars ſanguinis, ac feculenta eluuies. Hæ omnes humorum differentię ſecta vena (nẽq; enim ſyncerus ſanguis ex hac promanat) omnibus conſpici poteſt. Primum enim antequam refrixerit, aëreum ſpumantemque ſpiritum qui confeſtim euaneſcit, oculis exhibet, deinde defecatum ac ruboris exuberantiſsimi liquorem qui purus putusq; ſanguis eſt, cui flaua bilis innatat, ac nunc glutinoſa lentaque pituita, nunc liquida pro hominis conditione ac natura: poſtremo ſi maſſam inuertas, atro colore Melancholia. Ita humor quiſque in corpore redundãs, ſuo ſe colore prodit, ſic vt aliquãdo qui ex venis promanat ſanguis, in bilem vel pituitam liqueſcat ac diſſoluatur, aut in melancholicum humorem denſeſcat, nullumq; aut perexiguum ſanguinis colorem exhibeat. Quod ſi cui deguſtare humores libeat,

Melãcholiæ qualitas.

Sanguini cæteri humores immixti.

Incisa vena omnes humores conſpici.

Humoribꝰ color et ſapor ineſt.

beat, vt colorem illorum oculis, ita lingua ac palato ſaporem dijudicare poterit. Eſt enim dulcis ſanguis, ac tantum non lactis ſapore, quod illi affine ac cognatum. Amara flaua bilis ex fellis natura: Inſipida, atque vt aqua, omnis qualitatis expers pituita, modo ne computruit, aut alijs humoribus permiſcetur, tunc enim vel falſa efficitur, vel aceſcit: Acerba atque acida, melancholia: has omnes ſaporum qualitates nemo non aliquãdo percipit, vbi incitato vomitu aliquis horũ eijcitur: quin & in ſudore ac ſaliua ſapores hi manifeſtò depræhendi ſolent: cõcipiunt enim ex his humoribus vires & facultates, illorumq; qualitatibus ſunt imbutæ.

Saliua & ſudor ex humoribꝰ vires concipiunt.

De Calido & humido corporis ſtatu ac temperamento, obiter de ſanguinei hominis conditione ac natura.

Caput ſecundum.

POſt deſcriptas ſimplices tẽperies, quæ ex vna tantum præ cæteris eminente qualitate appellationẽ cõſequuntur, propoſiti ſuſceptique operis ratio expoſcit vt compoſitas quoq; tractare aggrediar. Siqui-

quidē in ipſo ſtatim argumenti ingreſſu, primoq́ue aditu, atque orationis veſtibulo abſolutum omnibusq́ue numeris conſummatum corporis habitum commonſtrare, ac perficere inſtitui, omniaq́ue amoliri ac propulſare incommoda quæ valetudinem conuellere atque ab optimo ſtatu dimouere poſsint, aut vlla ex parte ſanitati officere. Itaque calidum & humidum temperamentum huic ordini ac loco inſerere viſum eſt, quod optimo ſit affine ac proximè aſsiſtat: nullus eſt enim corporis ſtatus, ſi ſummum ac præcipuum demas, hoc commendatior, magisq́ue laudatus, aut qui vitā longius proferat, ac ſenectutē magis remoretur, modo intra tēperamenti, hoc eſt, calidi & humidi limites conſiſtat. Quocirca quum hic habitus inter cōpoſitos præcipuus cenſeatur, accuratius de illo differendū, eoq; magis quod pleriq; medicorum quatuor tātum diſcrimina ſtatuant, quibus nō prorſus futili ratione perſuaſum eſt, fieri non poſſe, quod Galenus etiam teſtatur, *vt temperies vlla, vel intemperies diu ſola ac ſimplex ſubſiſtat.* Quandoquidē neceſſario ſibi aſciſcat alteram: nā & calidum, dum humiditatē abſumit ac depopulatur, ſiccitatem parit: *Tuen. val. lib. 6. De tēp. 1. Temperamēta mutationi obnoxia.*
 fri-

frigidum, dum nihil conſumit humoris incremento quodammodo cōfert. Simili modo ſicca qualitas per eas ætates quibus augeſcit animal, calidius ipſum efficit, vbi vero decreſcit ac deficit, vergitq́ue ad interitum, refrigerat ac ſiccat quidem ſolidas corporis partes; at capacitates ac humorum cōceptacula excrementis implet, quod in ſenibus liquido apparet, qui pituita redundāt, ac ſputo muccoq́ue os ac nares habent oppletas. Quod recentiores ac noſtræ ætatis medici etiamnum obſeruantes, reiectis ſimplicibus, quas tamen obſoleſcere atque obliterari nō expedit, quatuor duntaxat nempe cōpoſitas temperaturas ſtatuunt, quibus non à qualitatibus, ſed parum appoſitè ab humoribus illis famigeratis ac nulli non cognitis appellationem aſsignant, nempe ſanguineā, Cholericā, Phlegmaticam, Melancholicā, ad quarum amuſsim quatuor haſce temperamenti differentias exigunt, quod vt populariter faciunt ac doctrina plauſibili, ita non ex eorum arbitrio ac cenſura, qui in vrgendis dogmatibus rigidi ſunt. Interim vt controuerſæ opinionis medicos, atque in ſtudia parteſq́ue diſtractos conciliem, quod vtinam in componendis Religio-

Senes ſicci natura, conditione humidi.

ligionis diſsidijs obtineri poſsit, ne tã mul ti periclitentur: patietur vtraque pars Calidæ & humidę temperaturæ (temperatiſſima ſemper excepta, in quá tanquam in ſcopum defigenda mentis acies, vt ſuam quiſque naturam ad hanc exploret) principem locum aſsignari, quæ vbi in ſuo vigore perſiſtit, ac qualitates ſuas tuetur, ſanguineum hominẽ producit. Sic paruo diſcrimine, quodq; neutri parti fraudi futurum ſit, Calidam & humidam temperiem appellaueris, aut ſanguineum hominem qui humoris ſalutaris beneficio illas qualitates in ſe ipſe complectitur, quanquã ſanguis ipſe, vt omnia ſuis finibus ſint limitata, non pariat nec producat caliditatem & humiditatẽ, ſed calor & humor ſanguinem. Eſt autẽ ſanguis ſuccorum optimus, homini familiare ac cumprimis domeſticum alimentum, vitęque pabulum: ſiquidem per arteriarum venarumque riuos ac decurſus ſpiritus vitalis impulſu, qui natiui caloris fomes eſt & vehiculum, vndiq; diffuſus, corpus alit ac vegetat. Et quoniã ſyncerus hic & defecatus, aſpectuq; amabilis liquor quodq; animal conſeruet, in eoque conſiſtat vita ac ſpirabilis omnis naturæ vigor, ob id Hebræorum legislator

Periculoſa opinionũ diſſenſio.

Sanguinis vtilitas.

Leuit. 17. Moſes ex DEI præſcripto *ſanguinis vſum interdixit*, quòd ſua cuiuſque animalium anima in ſanguine demerſa ſit, ac vita ſanguine ſubſiſtat, illoque foueatur, vt ellychni flamma affuſo oleo, argumento quòd immodico ſanguinis profluuio homo vndique frigeſcat, totuſque exanguis ac tantum non exanimatus animi deliquio periclitetur: noui enim complures exhauſto vnà cum ſanguine vitali ſpiritu, in ſummũ vitę diſcrimen adductos. Quocirca hic vitæ theſaurus ſolicitè conſeruandus eſt, quod nullus ſit humor illo præſtantior aut magis ſalutaris. Cæterum vt arteriæ, quæ ſpiritu vitali affluentius, quam ſanguine turgeſcũt, à corde: ita venæ quę plus ſanguinis continent, quàm aërei ſpiritus, ab hepate oriuntur, ac lõgè lateq; exporrectos ramos ac propagines in vltimos membrorum receſſus diffundunt. Eſt autẽ Hepar craſsi turbulentique ſanguinis officina, atque architector, licet prima origo cordi aſſcribatur, cuius vi ac facultate ſanguis elaboratur, vitalique ſpiritu imbutus calorem natiuum ad ſingulas partes deuehit. Viget autem ſanguis ac vitalis ſpiritus vberrime in florida virentique ætate, tametſi nulli

Quur ſanguine abſtinendum præceperit Moſes.

Sanguis nõ temere detrahẽdꝰ.

Vnde venæ & arteriæ oriãtur.

Hepar ſanguinis officina.

Cor fons ſanguinis.

nulli ætati deſit, licet in effœto corpore frigeſcat, nec tam calido atque efficaci ſpiritu perfuſus ſit, quod vt ex actuoſis geſtibus, ac crebra corporis eiuſque partiũ agitatione, tum maxime ex colore obſeruari poteſt, qui in adoleſcente ac iuuenili corpore, vbi optime cõſtitutum eſt, rubicundus eſt & floridus: In prouectioribus aut iis qui ab hoc temperamento ſunt remotiores, minus ſpecioſus, vt quibus omnis decor ac venuſtas defluxit, aut ex prauis humoribus, occultaque labe aliqua, longè quàm illis, deterior ſe proferat. Sic plerique ex ſplenis, vteri, hepatis, ventriculi, pulmonis vitioſa affectione colore conſpiciuntur vel pallido, flauo, lutheo, giluo, muſtellino, vel alia quauis coloris ſpecie deformati: *nulla eſt autem*, Galeno teſte, *ſucci animalis conſideratio certior, quàm quæ ex colore atque externo corporis habitu ſumitur*. Si enim corpus plus ſolito albeſcit, pituitoſum abundare ſuccum indicat: ſi vero pallidum aut flauum ſit effectum, reſtagnante bili, bilioſum ſubeſſe humorem declarat, rubicundum autem ſanguinẽ efflorеſcere: quod ſi ad nigrum vergat nigram ſupereſſe bilem, atque aduſtam choleram oſtendit maxi-

Color humores indicat.

Tuen. val. lib. 4.

maxime vbi nihil forinſecus inciderit, vt ex æſtu, labore, laſsitudine aſſolet, aut nullus ſubſit animi affect⁹, vel irę, lętitię, mœroris, anxietatis, ſolicitudinis: iſtis enim humores in cutem modo irruunt, nõnunquam deliteſcunt, ac ſe recõdunt: quo fit vt non ex ægrotatione aut vllo vitio, ſed humorum motu atque agitatione iracundi caleſcant, palleſcant vero pauidi ac mẽte perculſi: videre præterea eſt nonnullos ceu plumbi colorem, oculis ſpectantium exhibere, alios ex albo liuidoque confuſum, aliquando liuorem ſolum ſine albo conſiſtere, nonnunquam varios colores ſe oſtẽtare, quę omnia crudos dominari ſuccos declarant, vel ex vitrea, vel alterius generis pituita, aut plurimos in corpore coaceruatos putridos humores, qui ſuis ſe indicijs in externa ſpecie produnt. Qui itaque calida & humida conſtitutione exiſtunt, ac quibus ſanguinis copia ſuppetit, purpureo ac velut roſeo colore ſuffuſi ſunt, cute tangenti, calida ac molli: ſtatura decenti ac magnitudinis moderatę, corpore carnoſo, modice hirſuto, capillo ſub nigro, barba rufa vel rutila, cæſarie comaque decora, quali corporis habitu ac ſpecie Dauidem fuiſſe ſcriptura teſtatur, *qui*

Affectus colorẽ immutant.

Verſicolor ſpecies quid deſignet.

1.Reg.16.

quum

quum reiecto Saule imperio deſtinatus, à Samuele in regem conſecratus eſt, rubenti decoraq́ue facie deſcribitur, atque aſpectu eleganti, vultuq́; amabili ac gratioſo. Quale oris decus ac ſpeciem ſuperiore anno Zirizææ nobis exhibuit inuictiſsimus Hiſpaniarum Rex & Belgarum princeps Philippus non ſine maximo mitiſsimi ingenij ac ſedatę mentis argumẽto. Accedunt vero huic conſtitutioni complures notæ atque indicia, quibus tamen non tutò poſſis fidere, vt quę ætatę & annorum decurſu, omniq́ue ferè momento immutari ſoleant, ſic tamen vt certa ſemper & indubitata optimi quondam ſtatus argumenta appareant, atque immutatæ vel collapſæ conſtitutionis veſtigia quædam conſpiciantur. Quemadmodum enim magnificæ ædes vbi conuulſæ ac labefactatæ corruerunt, ruinæ demonſtrãt quanta fuerit ædificij moles, quàm operoſa ſtructura, qualis architecti atque artificis induſtria: ita in laudabili corporis ſtatu atque humanę naturæ opificio, quod delapſum eſt, & inclinatum, aliquæ eminent reliquiæ, nõnullæ laudati temperamenti notæ atque indicia. Quanquã ex grauiſsimis morbis, vel ingruente calamitate aliqua externa eam

Philippi Hiſp. regis decus, atq; oris ſpecies

Simile à collapſis ædibus.

Corpus mutationi obnoxiū. cladem nonnunquā humana natura accipit, vt omnis corporis vigor, omnis formę decor ac venuſtas conteratur, non ſecus quā ſpectabile ædificium tempeſtate valida conuulſum ac diſsipatum, vel incendio funditus deflagratū. Sic metus, cōſternatio, repētinus terror, atq; improuiſa ſubitaq; periculorū aut mortis intētatæ formido, ita vires & formam depopulentur, vt nōnullli ſui prorſus diſsimiles appareāt. Cuius rei exemplum memorabile noſtra memoria edidit Iuuenis quidā generoſus ac nobilis, *qui quū in aula Caroli Cæſaris verſaretur, indecorè parumq; reuerenter atq; inhoneſtè ſe geſsit: ſiquidem virginis cuiuſdam quā deperibat, pudicitiam expugnauit, quod in cœtu conſeſſuq; heroicarum virginum capitale cenſeri ſolet, ac morte piandū, tametſi nulla vis illata ſit, ac puella tacito quodam conſenſu, non magnopere repugnare obluctariq; videretur: itaque in carcerem coniectus eſt, poſtridie plectendus capite: nam id rigide obſeruare ſolent, ne quis impune tale quiddam adtentare, ac decus aulicum ſtupro fœdaque libidine contaminare audeat. Quum autē ea nocte tædio ac mœrore conficitur, ex angore mentis conceptaq; mortis formidine ita immutatus eſt, vt ſequēti die quum pro tribunali conſiſteret, à nemine eorum*

A conflagratis ædibus ſimilē.

Rei geſtæ narratio.

Memorabile exemplū de ſubita canicie.

quibus

qnibus cũ familiariter vixerat, ne à Cæſare qui dem agnoſci potuit: adeo illi mortis horror vitæq́ deſperatio paucarum horarum ſpatio colorẽ vitoremq́ corporis ademerat, vt omnis ſpecies formæq́ decor ac venuſtas defluxiſſe appareret, ſic vt ſuprà quã credi poſſet, ſquallida ſit effecta facies, color ex florido luridus et cadauerosus, aſpectus horridus, indecora canicies, barba ſitu et pædore fædaq́ illuuie deformata. Cæſar quũ in illũ defigit oculos, ſuppoſititiũ eſſe ſuſpicatus, ac fucum ſibi factũ, explorari iuſſit, an ipſus is eſſet, et an emẽtita aut adulterina canicies, barbaque medicato aliquo liquamine oblita foret ac delibuta: quũ aũt nihil tale ſubeſſe animaduerteret, aſpectu viri attonitus atq; obſtupefactus ex vindicta in commiſeratione animũ deflexit, itaq; ſatis pœnarum dediſſe ratus, culpã illi remiſit, ac violatæ ereptæq́ pudicitiæ crimen condonauit.

Vnde ſubita canicies

Cauſam autẽ tã prodigioſæ ſubitæq; mutationis quum nuper à me ſciſcitaretur in accubatione epulari illuſtiſs. vir D. Nicolaus Micholdius ab Indeuelda, apud ſummos principes, omneſq; ꝓceres gratioſus: illã in ſupplicij imminẽtis intentiſsimã cogitationẽ quæ intimis ſenſib⁹ penit⁹ inhęreret, referendã ꝓnunciaui: ea ſiquidẽ animi affectio tam fuit illi grauis & acerba, vt propemodum extincto ſopitoque vitali calore

D. Nicolaus Michault ab Iudeuelda

calore ac ſpiritu, ſingulæ corporis partes amiſſo florido ac ſpectabili colore, in deſpicatum habitum deuenirent, adeo vt capillorum radices quæ fumido vapore qui cuti ſubeſt, aluntur ac frondeſcunt, vt gramina terræ ſucco, concepta frigida ſiccaque qualitate, areſcerent ac natiuum colorem exuerent. Vt enim arborum folia ac vitis pampini qui vuã à cæli iniuria defendunt, æſtu, grandine, pluuia, Aquilonio ac Boreali flatu qui æſtiuis aliquando menſibus ingruit, ex viridanti in lutheum flauumque colorem elangueſcunt ac demutantur: ſic genuinus corporis vigor, ſic color, ſic externa ſpecies defloreſcit, ac crines qui non exiſtunt corporis partes, ſed appendices, ſublata oppreſſaque vi qua aluntur, intempeſtiuam caniciem contrahunt, quod ferè omnibus obuenire videmus qui in labore militari, in periculis maritimis verſantur, aut cum morbis confli-ctari ſolent, in quibus eſt mortis quoddã inſtar: nihil enim aliud meditantur, nihil animo magis concipiunt, vbi ſtat in procinctũ acies, ac res agenda cominus, quàm extinctum iri ſe, nec facile poſſe eluctari: niſi forte animus longa aſſuetudine ad pericula occalluit, ac ſit obfirmatus; quod

Ratio quur homines ſubito coloris ſpeciẽ exuant.

Simile ab areſcentibus folijs.

Nautæ & milites quur cito caueſcant.

ferè

ferè perſpicimus in veteranis militibus, atque ijs qui tempeſtatibus ac maris ſæuitiæ ſunt aſſueti. Tantæ eſt autem efficaciæ profunda ac cõtinuata imaginatio, quod aliâs multis argumentis à me cõmonſtratum eſt, vt mulier infanti notas quaſdam ac cõſpectarum rerum veſtigia imprimat: quod etiam viris vſuvenire ex ardenti fixaque cogitatione palam eſt. Sic erecti in crucem Chriſti cõtemplatio Franciſci manibus pedibuſque lituras ac ſtigmata impreſsit, ſi eius inſtituti affectatoribus qui illi ſunt addicti, habenda fides: nam pictu ræ ac ſtatuæ eius nomine expreſſæ talem in æde ſacra exporrectis manibus exhibere ſolent. Quanta verò Seruatorẽ oppreſſerit anguſtia, quis animum cõfecerit mœror, quæ trepidatio, vel id cuique documento eſſe poteſt, quod mens in præſens periculum defixa, ac velut intuita inſtantem imminentemque mortem, ſanguino lentum ſudorem expreſſerit adeo effuſè promanantem, vt in terram defluxerit, ac ſolum in quod inclinatus erat, pronuſque decubuit, ſanguineo madore cruentaret. Eſt autem horror mortis, ſiquando hominem corripit, aut eius imaginatio mente cõcipitur, ipſa morte atrocior: multis enĩ

Imaginationis quãta vis.

Pauor Chriſti.

Lucæ. 22.

Metus mortis ipſa morte acerbior.

M cum

cum illa vitę finem imponit, ſenſus obſtupeſcuut, nec vllum dolorem percipiunt, quod ijs accidit qui apoplexia, vel lethargo opprimuntur, vel deliquio animiq́ue defectu velut conniuentes ſomno conſopiuntur atq; obdormiſcũt, nullo ſpectantium oculis exhibito doloris ſenſu. Sic in adeundis terra mariq; periculis quę mortis imaginẽ oculis ac menti obijciunt, nemo non cõtremiſcit ac trepidat, metuq́ue exalbeſcit, refugiẽte ad intimas partes ſanguine: quum enim omnes corporis partes vitali ſucco deſtitutę ſint, nulla ſatis probè ſuo officio fungitur, ſed titubant vacillátq́ue pedes, caligant oculi, labaſcit vigor, mens hebeſcit, animus deiectus eſt, genæ pendulæ ſunt ac flacceſcunt, lingua hæſitat, dentes crepitant.

Quibus mors placida.

Vnde tremor in periculis.

Lib.3. Aeneid. *Arrectæq́ horrore comæ, vox faucibus hæret.*

Adeo nullus eſt quamlibet conſtantis robuſtiq; animi, cui nõ repẽtinus aliquis caſus ſit formidabilis, ac mentem concutiat, ſic tamen vt confeſtim diſcuſſo metu, ac concepta diuinitus fiducia intrepidus interritusq́; ſubſiſtat, ac ſi res poſcat, quęque ingruunt aduerſa, declinari nequeant, alacri atque infracto animo ſe illis opponat. Nulli itaque naturę ſpirabili

Sapiens metu concutitur.

mors

mors non horribilis ac formidoloſa, quod interitum adferat, niſi quibus mens obſtupeſcit, ac ſenſus minus vigent, vt ſunt decrepiti, infantes, ſtolidi, amentes, deliri, quibus nō ſubit vlla rei formidādę cogitatio, nec vt cęteri quibus cerebrū eſt firmū, nec vitiata animalis facultas, dolorē percipiūt, præſertim qui lethargo, apoplexia opprimuntur, vel qui deliquio defectuq; animi velut cōniuētes ſomno ſenſim cōſopiūtur, nulloq; doloris ſenſu placidè obdormiſcunt. Huc autem ſpectat longius, quā par eſt, producta narrationis ſeries, vt quamlibet multa ſpecioſè ſe proferant in corpore humano, variaq; eluceant animi ornaméta, innumeris tamē caſib⁹ vita humana expoſita nuſquā non aliquā cladem accipit, ac laceratur, omnique ex parte ea ingruunt, quibus vigor labefactari ſolet ac labaſcere. Quod ſi nihil incommodi alicunde irruat, in multos annos ſubſiſtere poteſt, & obdurare inculpata temperies frugalitate vitæ, atque omnium cupiditatum temperantia ſtipata, ſic vt etiam in ſenilem deuexamque ætatem optimi habitus veſtigia ſe proferant, quod in quibuſdam obſeruari poteſt qui cruda viridique ſenecta exiſtunt, atque animo

Mentis ſtupor, doloris ſenſum priuat.

iuuenili, ac corpore, quàm adoleſcentes, minus effœto. Cæterum quum ætas adulta quę in calidi humidíque temperamento conſiſtit, omni ferè ex parte, præter exactum illud, moderata atque æquabilis eſt, ſuasque actiones inculpatè exerceat, tum etiam quod ad ſomni rationem adtinet, nihil magnopere culpari poteſt: eſt enim is placidus, ac minime turbulentus, cui nulla ſubeſt intemperies, aut inquies nocturna. Siquidem ſuauis halitus madido rore cerebrum irrigat, reficitque, ſic vt animo nihil abſurdi obuerſetur, ſed diurnæ tantum actiones, ac quotidiana vitæ munia, quorum occupatione dies nobis tranſigitur: hæc enim antelucano, primoque exacto ſomno qui ferè profundior altiorque eſſe ſolet, quàm vt quis ſomniorum poſsit reminiſci, menti ſe ingerunt: quod ſi alia quædam ſit animi ac ſpiritus agitatio, aut quid occurrat inter ſomniandum à negotijs quibus interdiu implicamur, alienum, aut inconſuetum: vitioſos humores redundare in corpore declarat, ex quibus ſpiritus turbidi in arcem mentis delati cōfuſas imaginationes ac viſa quædam vana ac futilia offerunt, ex quibus euentus aliquos ariolari, ac temerarias inter-

Quis ſomnus ſanguineus.

Quur in initio ſomni, ſomnia non percipiantur.

terpretationes comminiſci ineptum eſt, *Leuit.19.*
nec minus impium, quã ſuperſtitioſum, *Deut.13.*
vt ſcriptura palam teſtatur. Nonnunquã
tamen ſomnijs, ſed quæ diuinitus immit-
tuntur, aliqua ſubeſt diuinatio ac rreum
futurarum non fallax nec inane preſagiũ.
Vellicat enim ſubinde ſopitas atque oſci- *Somnia diuinitus immiſſa.*
tantes mentes ſupremus opifex, ac viſio-
nes ſomniaque obijcit nunc læta, nunc lu
ctuoſa ac funeſta, quæque nobis vel ſaluta
ria, vel noxia denunciant, quò animos no
ſtros exploret, an illius monitis ad extre-
mum futuri ſimus obſequentes, aut ab il-
lius præſcriptis defecturi. Multi enim nu-
gis hominum accõmentitia doctrina de-
mentati, à Deo eiusque verbo deſciſcunt,
ac relicto vberrimo atq; inexhauſto aquæ
viuæ fonte, arentes riuulos conſectantur,
aut vt Hieremias ait, *effodiunt eruuntq́ſibi* *Cap.2.*
ciſternas diſsipatas ac perfluentes, qui nullum
ſalutaris doctrinæ liquorem continent. Iobus
quoque exercitatus ille miles queritur ſe *Cap.7.*
tumultuoſis inſomnijs inquietari. Quum
enim ſomnus ſit laborum omniumq; mo *Sõnus in quẽ vſum*
leſtiarum lenimen, atque à diurnis occu-
pationibus relaxatio, Illas non ademit illi
nocturna quies, ſed auxit ac conduplica-
uit animi ægritudines, mẽte ſcilicet ſom-

niorum terrore exagitata: has enim effundit querimonias in celebri illo Dialogo, vel potius Tragicomœdia: Quod ſi cogito fore, vt meus me lectulus cõſoletur, ac dolorẽ mitiget, meumq́; cubile, ſopito pauore ac tædio, omnia leuiora efficiat, tu autem inſomnijs perterres me, ac viſionibus ſpectriſq́; nocturnis, horrore cõcutis, adeo vt malorum omnium finem morte terminari cupiam. Cæterum quod ad internas huius corporis notas, atque animi propenſiones adtinet (nam intus & in cute homo exhiberi ſpectariq́ue debet) calida & humida qualitas quæ ſanguini inſidet, illiusq́ue operam expoſcit, varias hominum naturas producit, ac pro humorum aliorum vel parciore vel affluentiore mixtura, varios mores conſtituit. Qui enim merè ſanguinei ſunt, ac nihil aut perexiguum melancholici vel bilioſi humoris admixtum habent, vt qui proxime accedunt ad naturam ſenſumq́ue pecudum, ſtolidi ferè ſunt, ac ſtultitiæ nota inſigniti, aut ſaltem quibus non admodum multum ineſt prudẽtiæ. Nam quum, Galeno teſte, Acrimonia animi ac ſolertia à bilioſo humore proficiſcatur, Conſtantia ac firmitas ex melancholico; Pituita vero ad for-

Sanguinis vis in conſtituenda animi natura.

Purè ſanguinei ſtultitia perfuſi.

Cõment. 1. de natura humana.

ad formandos fingendosq́ue mores inuti lis, tum ſimplicitas ac ſtoliditas ex ſanguine emergit. Sic animātes iuniores quibus præ cæteris humoribus plurimum ſanguinis ineſt, magna ex parte inſulſi ſunt, inepti, ſtolidi: vt hœdi, vituli, ouiculæ, agni, capreoli, catelli felis ac reliquorum animalium pulli: inter homines vero, quò quiſque propius accedit ad brutorum naturam, eò magis illorum conditionem ac mores exprimit, quod ex oculis & vultu, (quorum quodque mentis ſpeculum eſt, & animi index) quiuis in naturæ operibus vel tenuiter exercitatus diiudicare poterit. Eſt enim pleriſque cum cæteris animantibus magna cognatio & affinitas, qui quantò remotius à temperamenti puritate dilabuntur, tanto minus in illis viget ratio, iudicium, intelligentia, recti voluntas, mentis præſtantia, delectus rerum, omniumq́ue eorum quæ belluis communia ſunt, efficiuntur participes. Sic nonnulli vitio ac deprauatione vel educationis, vel naturæ, in belluas degenerant, atque in omnibus actionibus quiddam ijs obtinent ſimile. Siquidem nonnulli vt lupi, ſanguini inhiant, ac prædæ auidi ſunt. Plerique

Homo belluis affinis.

Homo lupus.

Cap.7. vt leones, crudeles, feroces, immanitate ſæua & efferata, *qui* vt Micheas ait, *ſangui ni inſidiantur, ac fratrem ſuum ad mortem venantur.* *Homo leo.* Princeps poſtulat, & Iudex in red dendo eſt, hoc eſt, Principis poſtulatis iudex obſequitur. *Cap.19.* Similiter Ezechiel, *Ioachimus*, inquit, *factus eſt leo, didicit prædas rapere, & homines deuorare, viduas facere, ac domos illarum in deſertũ adducere.* Sic & ſimijs *Homo ſimijs ſimilis.* quidam aſsimiles ſunt, geſticuloſi, ridiculi, ad quiduis imitandum apti atque appoſiti: *Homo vulpinis moribus.* Nonnulli vulpium naturam imitati, ſubdoli ſunt, aſtuti, inſidioſi, in perſequendis innocentibus callidi. Sic alij aliorum animantium naturam ac mores referunt, atque ab integritate ac præſtãtia humana dilapſi in feras degenerant, aut illis efficiuntur aſsimiles. *Vnde agilitas in pueritia.* Pueri vero & qui pubeſcere incipiunt ob meraciſsimum ſanguinem ſpiritu vndique turgido perfuſum, inquieti ſunt, agiles, laſciui, immodeſti, petulantes, petulci, inſolẽtes, inepti, ludo iociſque immoderatius dediti: nam illos *Vitulari quid.* vitulari videmus, hoc eſt, ore, voce, geſtu, nutibus, plauſu, cantilenis, alacritati inani, atque effuſa lætitia, motu incompoſito atque inſtabili, vagæ ac volubilis naturæ conditionem, atq; animi mentiſque mobilita-

bilitatem & inconſtantiam teſtari, idque ebullientis ſanguinis effectu, qui non ſecus in venis, quàm muſtum in dolijs, effer ueſcit. Hinc Belgis enatæ aliquot adagiorum formulæ, quibus denotare ſolent ac perſtringere hilariores quàm par eſt, iuuenes, qui alacritate quadam futili, profuſáque lætitia geſtiẽtes, ridiculos moriones, ac ioculare ſpectaculum aſtantibus ſe prębent, ad quæ illos incitat non ratio vlla, aut placidus mẽtis impetus, ſed impotentia animi à temperantia, à modeſtia, à moderatione diſsidens & auerſa, cuius impulſu effuſè atque inaniter exultat animus, atque iactatione quadam puerili ſe effert inſolentius. Quin ex capitis crebra motione, ac continenti manuum pedumque mobilitate inconſtãntiã quandam, ac mẽtis animique imbecillitatẽ præ ſe ferunt; ſic vt noſtrates quidam, veſaniæ illos inſimulent, mentisque nonnihil imminutæ, aut quæ paulutum à ſede ſua excidit: neque enim vlla re ſeria occupantur, nec in dictis factisque vel minima ſe profert prudentiæ pars, ſed præter ætatis rationem ac decorum pueriliter iuuenantur ac laſciuiunt, quum pro exacti temporis ratione frugi eſſe conueniret, vitamque cõpoſitè

Sanguinis feruor cũ muſto cõparatur.

Quid denotet capitis crebra motio.

A vitulorum laſciuia prouerbium. ac decenter agere. Hinc ſumpta eſt prouerbialis ſimilitudo à vitulorum natura ac moribus, qui vernis menſibus in viridante prato, vbi pabuli copia ſuppetit, ridiculis ſaltibus ſe exercent, ac nunc dextrorſum, nunc ſiniſtrorſum ſolo inſultant, nũc corpus in gyrum flectunt, nunc excuſsis poſterioribus, mox prioribus pedibus in ſublime ſaliunt: quorum mores quum Iuuenculi in quotidiano vitæ vſu & conſuetudine exprimunt, *Vitulari* dicuntur: *Vitulini dentes prouerbiũ* *Nondum excuſſiſſe vitulinos dentes*: *Adhuc prurire vitulantium mandibulas*: In illo cœtu peragitur vitulatio, Liber autẽ Sapientiæ qui Solomoni aſſcribitur, *Sapien.4.* *Spuria*, inquit, *vitulamina non agent altas radices, nec ſtabile fundamentum collocabunt*. Quibus loquendi formulis deſignamus crudam illam ætatem atque indomitam, cui deeſt tempeſtiua maturitas, ac nondum adoleſcentia deferbuit, aut iuuenilis animi impetus reſedit: quò fit, vt quum necdum ætate corroborata firmataque exiſtant, adhuc *catullire* ac laſciuius inſoleſcere non deſinant, nec quidquã ſerij meditari, aut animo menteque concipere laborent. *Catullire.* Quum itaque ætas adulta ac iuuenilis tota in calidi & humidi conſtitutione

tione verſetur, ac præ cęteris ſanguine ſca teat, huc præcipue referenda eſt: neque enim vllus corporis habitus aptiùs illi poſſet accommodari, nam omnes huius ſtatus conditiones ac notæ illi quadrant, Quod Horatium quoq; obſeruaſſe video in depingenda iuuenilis ætatis natura & inclinatione. *Aetas iuuenilis ſanguinea.*

In ar. Poë.

Imberbis iuuenis tandem custode remoto,
Gaudet equis, caniburſq;, et aprici gramine cãpi
Cereus in vitium flecti, monitoribus aſper,
Vtilium tardus prouiſor, prodigus æris.
Sublimis, cupiduſq;. et amata reliquere pernix,

Cui ſi accedant improbi conſultores, vt ferę in ipſo tirocinio, atque ætatis lubrico aſſolet, facile ęgrotum ac mutantem animum in deteriorem partem rapiunt. Quum enim in binio conſiſtant, atque in virtutis vitiorumque confinio conſtituti, rerum ſint imperiti, ac conſilij inopes, multitudinis errore, ac comitum blãditijs demętati, ad peſsimum vitæ genus impelluntur. *Conſultor improbus.*

Perſ. Sat 5.

Namq; iter ambiguũ, tum vitæ neſcius error
Deducit trepidas ramoſa in compita mentes.

Quod ſi fidus aliquis conſultor optima commonſtret, rectamque ac ſalutarem edu-

Conſultor ſalutaris. Prouerbiũ ab artifice & materia.

educationem adhiberi curet (proba ſiquidem eſt materia, atque indoles egregia, ſi probus accedat artifex) in vberrimã frugem ſolet adoleſcere. Eſt enim ſanguinis in corpore humano ea vis ac facultas, pręſertim vbi ætatis áccesſu calorem concipit, ac ſpiritu vitali in dies magis magiſq́; perfunditur, vt expeditam mentis agitationem, celeresq́ue diſcurſus ac ſolertiam pariat, quæ quotidiano vſu & exercitatione, prudentiam, multarumq́ue rerum cognitionem quæ ſapientia ſtipata eſt ac munita, conſequitur, quò fit vt naturæ pariter atque educationis beneficio, eximijs dotibus exornari illos contingat, & quod facultaté dicendi, ſummisq́ue eloquendi viribus ſint inſtructi, Reipub. vſui ſint atque ornamento. Et quanquam calidæ atque ſiccæ naturæ hominibus, nempe Cholericis non deſit eloquendi peritia, dicendiq́ue feruor, & linguæ volubilitas: nõ tamen tanta eſt iſtis ſententiarum ac verborum grauitas, minusq́; affectibus ſuis moderari norunt, quum ſint in perorando acres & concitati, quod in huiuſmodi hominibus non ſolum in pronunciandis vocibus, ſed etiam in inceſſu plus ſatis feſtinato ac celeri perſpici poteſt. Hoc quoq; inter

Sanguis alijs humoribus vtitur ad formãdos mores.

Quod diſcrimẽ inter Sãguineos & Cholericos

inter hoc eſt diſcriminis, quod quũ Cholerici amarulenti ſint ac dicaces, ſalibusq; dentatis ac ſcõmate obuios quoſque feriant, tum ſanguinei nuſquã exercent caninam facundiam, nec quenquam figuratis dicterijs impetũt aut laceſſunt, quibus homines offendi ſolent tanquam lotio perfuſi, ſed ingenio ſunt lepido ac feſtiuo, excuſſoque ſcurrili lepore, atq; obſcœnis facetijs, vrbano prorſus ac venuſto, quin & foro, vt dicitur, noruntac ſcenæ ſeruire, rebusque præſentibus ſeſe accommodare, quò fit vt omnibus ſint amabiles ac gratioſi, nullisque graues ac moleſti. Quod ſi ſanguinem alijs humoribus dilui contingat, atque ætatis acceſſu caleſcere, flauamque bilem qua incitari humores contingit, illi commiſceri, aut alterius humoris effici participem, varij hinc emergunt atque exoriũtur pro mixturæ ratione, hominum mores, ſtudia, animi propenſiones, vitæ inſtituta, quibus quiſque in deligendo vitæ genere applicare ſe, atque addicere ſolet, vehementi quadã ad rem aliquam conſequendam auiditate. Sic vbi pars ſanguinis dupla exiſtit, ſeu beſsis quæ octo vncias complectitur, bilis vero flaua ac atra æquali portione inter ſe diui-

Cholerici dentati.

Sanguinei nõ acerbi.

Vti foro.

Vnde naturæ propenſio.

Sanguis qua menſura dilui debeat alijs humoribus.

diuiſa, triens ſeu vnciæ quatuor, quæ tertiam aſsis partem conficit, ex ijs tribus ita permiſtis ea ſtatuitur corporis habitudo, quæ multiplices animi motus, mentiſque impetus & inclinationes profert, quęque mentes hominũ atque ingenia intus effingit formatque etiam antequam in verba erumpant, ad quamuis perſonam quę vel aſſumi à nobis ſolet, vel à natura ac publica functione nobis aſsignari.

Ex arte Poëtica.

Format enim natura prius nos intus ad omnẽ,
Fortunarũ habitum, iuuat aut impellit ad irã,
Aut ad humum mœrore graui deducit, et angit
Poſt effert animi motus interprete lingua.

Simile à florum & herbarum artificio.

Quemadmodum autem natura rerum in producendis pingendisq; floribus inimitabile artificium exprimit, ac tot tantaque herbeſcentis viriditatis diſcrimina profert, quorum alia lacteo dilutoque virore nitent, alia ſaturato vergentique in atrum virore oculos afficiunt, alia ceruleo, ceſio, glauco, herbaceo, incano, porraceo, colore virent, ſuoſque effectus ac vires obtinent: Ita ſanguis alterius qualitatis humoribus permiſtus, alias vires, alium colorem concipit, licet ſanguineum non prorſus exuat, ſic vt etiam in animi mentiſque receſſus penetret, atque ad va-

rias,

rias actiones ſit incitamento. Et quanquam aſtra in res inferiores efficaciter vires ſuas exerant, humores tamen atque elementares qualitates corporis humani habitum conſtituunt, diuerſaque ingeniorum ac morum diſcrimina pariunt. Sic iſta qua de loquimur, cōſtitutio in hoc orbis theatrum Thraſones producit, paraſitos, moriones, philautos qui inſolentius ſibi plaudunt, aulœdos, perditos, ac profuſos nepotes, hoc eſt, qui patrimonium diſsipant atque abliguriunt, aleatores, Gnathonicos, qui ſcitè aſſentari norunt, obiter mimos ſcenicis Comiciſque geſtibus mire inſtructos, Circulatores, agyrthas, hoc eſt, qui plebem ad nugas conuocant, quibus accedit ex promiſcua multitudine immenſa hominum colluuies.

Aſtra minus efficacia humoribus.

Sanguinei hominis varij mores.

Qui numerum cōplent, fruges cōſumere nati, *Horat. li. 1 epiſt. 2.*
Sponſi Penelopes, nebulones, Alcinoiq́ue,
In cute curanda plus æquo operata iuuentus
Cui pulchrum fuit in medios dormire dies, &
Ad ſtrepitum citharæ ceſſatum ducere curam.

Quum enim vitæ ſuæ nulla ratione moderentur nec laudabili inſtitutioni, ſed malorum contubernio aſſueſcant, improbis corruptisq; moribus efficiũtur atque

ex

Sãgnis ad luxum incitat. ex ſanguinis feruore ac redundãtia in omnes libidines atque effrenatas cupiditates effuſi, ſic vt ſummum bonum non aliis, quàm voluptatis finibus metiantur. Cuius generis ſunt omnes Dionyſiaci artifices, ſeu Veneris ac Bacchi aſſectatores cupediis ac ganearum nidori addicti, quorũ omnis induſtria ac vigilandi labor in antelucanis cœnis exprimitur. Siquidem vt

Muſicè viuere. Tibicinis vita. prouerbio dicitur, *Muſicæ ætatem agunt, ac Tibicinis vitam viuunt*, hoc eſt, molliter, lautè, delicatè, otioſè, ac ſumptu ferè alieno: qui quũm cupiditatibus nullum nec modum nec finem ſtatuant, atque ex immodica ingluuie, intempeſtiua vigilia, concubitu immoderato laſſeſcant ac defa-

Morbi ex plenitudine. tigentur, morbis qui in plenitudine humorum conſiſtunt, efficiuntur expoſiti, vt ſunt angina ac faucium tumores, tonſillarum atque vuulę inflammationes, condilomata, ac mariſcæ, hęmorrhoides, ſanguinis è naribus profluuia, pleuritis ac laterũ dolores, pulmonis inflammatio, multáq; alia quæ venæ inſectionẽ expoſcunt: qui-

Diaria febris. bus accedit febris ephemera ſeu diaria, ſic dicta, quod vno die ſiſti ſoleat, licet aliquãdo ad quartum producatur, ad quam referri debet Sudor Britãnicus, cuius morbi

ſyn-

ſymptoma ſeu accidens eſt Cardiaca ſyncope vel animi defectus qui ex ſtomachi morſu contractus non minori affectu hominem conficit, quàm ſi cor vitæ fontem halitu contagioſo foriſecus ingruente, opprimi contingat: quòd obſeruatum eſt *anno.1529.menſe Septẽbri* in peſtilenti ephemera quæ ex aëris contagio exorta totam Belgicam inuaſit magno terrore, animiq; deliquio ac cordis palpitatione. Cui hoc acceſsit incommodi, quòd empirici quidam præter artis rationem, nec obſeruatis naturæ viribus, duodecim horarũ ſpatio in ſudore ægrotos violenter detinerent, ac culcitris etiam puluiniſque identidem impoſitis opprimerent. Quum autem aër vitiatus infectuſque huic malo ſeu ephemeræ febri cauſam prębeat, ſymptoma vero atque accidens quòd çomitatur, vt vmbra corpus, Cardiacus ſit affectus, atque animi deliquium, tum ſudor ipſe Criſis ſtatuitur, quo naturę robur excuſſa madida oleñtiq́ue fuligine; morbum diſcutit, quocirca neceſſe eſt moderatus is ſit, nec quatuor aut ſex horarum ſpatio productior pro virium imbecillitate ac robore: immodicus enim vires deijcit ac ſpiritus vitales depopulatur. Quod autem mor-

Sudor Anglicus ephemeræ febris ſpecies.

Sudorifer morbus in belgica quando.

Sudoriferi morbi contagiũ.

Empiricorũ error.

Cardiacus affectus.

Sudandi modus.

bus hic Britannicus dicitur, vel Sudor Anglicus, hinc enatũ ominor, quod in ea regiõe populares frequẽtius illo corripiãtur, partim ob operoſas lautaſq; mẽſas, ac ciborũ affluẽtiã qua illos diſtẽdi cõtingit, vt Germanos ac Belgas potu, partim (vt ſuperiore annò à me obſeruatũ eſt ipſo etiã ſolſtitio æſtiuo) ob aërẽ turbulẽtum ac nebuloſum denſaq; caligine paſsim offuſum, quo fit vt cõcepta intus ac foris morbi cauſa atq; origine non ſine ſanguine & ſudore cum illo colluctentur, quaſi cum valido ac præferoci hoſte certamen ſit initum, quem ſummis viribus excuſsiſſe laborẽt, hinc corporis animique defectus ac deliquium, hinc ſpiritus languidi, ac collapſæ vires, hinc intercepta voce occluſiſq; ſpirandi fiſtulis, vitæ propemodũ interitus atq; exanimatio. Quũ enĩ gens iſta non ſit obdurata laboribus, nec malis occalluerit, vtpote molli ac delicatæ vitę aſſueta, cito morbũ hunc concipit, ac valide deijcitur, quocirca refocillari debent ac refici odoribus, vinoq; meraco foueri. Hinc ſiquidẽ eſt quod huic nationi peculiaris ſit ac prope quotidianus vini Cretici quod Maluaticum vocant ac muſcatũ, vſus. illo enim languidũ ac nimio ferculo-

Sudor Britannicus vnde nomen indeptus.

Cur Angli ſudorifero morbo obnoxij.

Britanni in morbis flaccidi.

lorũ apparatũ oneratũ vẽtriculũ erigũt, in ſtaurãtq́;,quod veteres quoq; in medẽdis huiuſmodi morbis factitaſſe cõperio, qui Cordis dolorẽ ac puncturas, animi deliquiũ, colicos atq; illiacos cruciatus ac tormina tali vino expugnari ſolent. Sic auari cuiuſdam ſordidam opulentiã atq; inhumanitatẽ Iuuenalis perſtringit quod amico defectu animi collapſo atque ex immo dico ſudore periclitanti vinum denegaret. *Angli quum meraco vino vtantur.*

Ipſe capillato diffuſum conſule potat,
Calcatamq́, tenet bellis ſocialibus vuam, *Sat.5.*
Cardiaco cyathum non porrecturus amico.

Inuadunt quoque huius conſtitutionis homines, præter iam memorata incõmoda, aliæ febres exitiales ac pernicioſæ, quarum altera ex putreſcente ſanguine accenditur, altera nulla exiſtente putredinis nota in ſanguinis inflammatione cõſiſtit, vtrumque hoc genus febrium Synochi nomine comprẹhendunt Græci, Latini continui, quod continenter affligat, nullis admiſsis inducijs, aut reſpirãdi ſpatio, ingruẽte enĩ primo die paroxiſmo ſeu inſultu, in multos ille dies abſq; inter miſsione porrigitur. Eſt vero ætas calida & humida prę cęteris huiuſmodi febrib⁹ obnoxia prõptiſsime enim ex opilatione pu- *Synochus ſeu continens febris.* *Putredini obnoxij calidi & humidi.*

putrediné concipit vernis præſertim menſibus, quibus humores augeri ſolent, eoq; magis ſi qua ſubeſt intemperantia, atq; ab exercitatione diſſueta reſidem vitam agat atque otioſam: ſiquidem occluſis meatibus ac ſpiramétis per quæ difflari ſanguis ſolet, ac vapores diſcuti, putreſcere illum neceſſe eſt, ac vitalia tetro halitu inſici.

Simile ab ædibus & veſtimentis ſitu obductis.

Quemadmodum ædes obſtructæ ac flatibus ventisque minus expoſitæ: vt etiam veſtes, culcitræ, puluinaria, lodices, tegeticulæ ſitum contrahunt, ac pædorem aſciſcunt, niſi concutias atque auræ ſubinde exponas: ſic corpus humanũ putre fit atque olidum, niſi labori atq; agitationi corporis aſſueſcat: hac enim viuendi ratione excrementa euacuari cõtingit, atque emanantes ex iis fuligines diſsipari. Quo itaque morbis minus periclitentur, nec febribus reddantur expoſiti, adhibita moderata victus, ſomni, vigiliæ, Veneris ratione, excuſſaque ignauia ac veterno, exercitationi tempeſtiuæ inſiſtant: denique ineunte vere percuſa vena ſanguinem ſibi adimi patiantur, aut admotis cucurbitulis cutem ſcarrificari: quod ſi ad eum modum inaniri recuſent, medicamentis quæ aluum leniunt, expurgandi, vt ſunt caſsia ſiſtu-

fiſtularis, Syrupus roſaceus laxatiuus, dia prunum ſimplex, ſyrupus de epithimo & fumaria, polypodium, mercurialis, manna ſeu mel aëreum, Serum lactis. In exercitatione autem obeunda id ſtudioſè obſeruandum, ne aut humoribus atque excrementis oppleti, aut cibo potuque diſtenti illam adeant. Siquidem caput à quo vt in imperio grauiſsimi morbi diffundi ſolent, fumo ac vaporibus implet, catarros ac diſtillationes excitat, hepati ponderis ſenſum atque opilationem infert, nam motus violentus cibos inconcoctos in venarum anguſtias adigit, qui quum humoribus tranſitū intercipiunt, putredini occaſionem præbent: tale quiddam vbi inciderit, protinus occurrendū ijs quæ in vijs eius hærentia atque impedita expediunt: qualia ſunt Galeno teſte, abſynthij Pontici in vino macerati dilutum, aut vinum abſynthites, Seridis ſpecies nempe Cichorium & quæ vulgo Scariola dicitur, Caſſutha, argemone, Rhabarbarum, aniſi & feniculi ſemen, nuclei perſicorū, amigdalæ amaræ, vuæ paſſæ acini exemptis vinaceis, oximeles ſimplex, quorum quodq; exhiberi debet ante cibum concoctione iam peracta. Eadem quoque in re Venerea adhi-

Quæ aluū leniant.

Exercitationis modus.

Caput ab infimis membris noxā concipit.

Iecoris opilatio vnde.

Tuent. val. 6.

Abſynthiū hepati cōfert.

Quæ opilationem diſcutiant.

hibenda cautio nam ex immodico concubitu vires deijci contingit, atque oborta inflammatione dolores articulares excitari, ſunt enim horum plerique qui nulla habita concoctionis aut cruditatis ratione, nullo noctis & diei diſcrimine, neglectaq; illius rei opportunitate, auide (vt eſt prurigo moræ impatiens) hac voluptate perfrui feſtinant, qui cum nihil non ſibi permittunt in obeunda Venere, nec vllas leges moderandæ libidinis ſibi præſcribunt, totius corporis robur ac neruos elidunt, ſiquidem coitus illam vim corporis eripit ac depaſcitur, qua ciborum concoctio perficitur, atque in ſanguinem elaboratur, quo non ſyncere cõfecto, plurima redundantium humorum excreméta congeri contingit, quæ innumeris morbis initia præbent ac ſeminaria: quanquã pleriſq; horum, niſi modus deſit, Veneris vſus nihil officit, nam magna pituitæ pars atque aliorum humorum colluuies tẽpeſtiuo cõcubitu illis adimitur, quę prę ter rationem cohibita corpori mentiq́ue noxam inferre ſolet: quod in virgunculis quæ ſerius coniugio deſtinantur, aut quibus ex voto caſtimoniam profeſsis aditus ad connubia intercluſus eſt, obſeruari poteſt

Veneris incommoda.

Veneris commoda.

teſt: nam præter indomitam tentiginem ac flammas, prṭer latentes tacitosq́; ardores quibus vri ſolent, colore quoq; inamabili efficiuntur, ac fœdo, menteq́; tantum nō furioſa, ex vapore tetro qui ſurſum rapitur, ac cerebrum obnubilat. Hinc à concepta concumbendi imaginatione ex virorum contuitu contactuq́ue incubus nocturnus, ac ſeminis effluxus quo ſe polluunt: hinc cordis tremor & palpitatio ob denſiſsimos fumos ac fuligines quibus pericardion hoc eſt, cordis inuolucrũ opprimitur, quaſi ſtriges ac nocturni Lemures graui mole corpori incumbant. His autem quibus libera eſt matrimonij lege concumbendi poteſtas, aut etiam qui inconceſſa Venere, vagoq́; atq; illicito concubitu ſe cōtaminant, præcepiſſe expedit, ne impotentius huic rei ſuccumbant, ac poſtmodum deplorent ſe eneruatos atq; elumbes, exhauſtoq́; vitali ſucco prorſus effœtos: qua de re extat ſalubris apud Solomonẽ exhortatio, qua quemq; cōmonefacit, *ne addicat decus & honorẽ ſuũ ſcorto, nec florentes annos meretrici crudeli dedat*: nam auidè & facultatibus & viribus inhiat, vt quæ nec ſaturari amplexibus, nec largitionibus expleri poſsit, ne poſtremo

Semen corruptum quid noxæ adferat.

Veneris moderatio

Prouer. 5.

Meretrix nec cōcubitu, nec muneribus ſatiatur.

ingemiſcat, ac ſuſpirio deploret corpus attenuatum, atque opibus viribuſque ſe eſſe exutũ. Quocirca nequid detrimenti ex immodico Veneris vſu accedat, tantũ interualli ex Galeni præſcripto intercedat, vt neq; reſolutio aliqua ſentiatur aut laſsitudo, ipſeque homo leuior atque erectior, tum exhauſta ſentina, melius ſpirare ſe ſentiat. Tempus quoque opportunum captari debet, quum ſcilicet corpus mediocriter conſtitutum eſt, nec ſupra modum plenum, nec vacuum: qua de re aliás vberius. Cæterum ſi quem ſanguineum, pietatis amore, celibatus delectat, ſuſceptoque caſtitatis inſtituto pudicitiam illæſam tueri cupiat, huic conſulo vt vires ſuas ipſe metiatur, & an affectum hunc indomitum ac præferocem coërcere poterit, ſtudioſe exploret. Omnibus enim modis in adeunda re tanta prouidendum, ne quid inconſideratè aggrediatur, ne inconſulta temeritas rationis iudicio ac rerum delectu deſtituta, pœnitentiam adducat, vbi ſuſcepti oneris mole obrui ſe percipit. Quum enim genitale ſemen ſit excrementum redundans, atque humor ſuperfluus qui ex vltimo alimento ſupereſt, ac ſit reſiduus, ipſumque è vaſis teſtium in quibus exa-

Artis medicin. 86.

Sanguinei ad celibatum parũ idonei.

Semen quid.

exactè elaboratur in progignendæ ſobolis vſum depromitur, naturæ vis ac facultas illam humoris collectionem expurgari cupit, illiusque excretione, intolerandi oneris moleſtia leuari, nō ſecus quàm aliæ partes corporis exonerari cupiunt ſuperuacaneis excrementis ac ſordibus, nempe lotio, oletis, ſputo, ſudore, mucco narium ac faucium pituita. Quocirca ſalubris mihi ſemper viſa eſt ea Chriſti, cui & Pauli eſt conſentanea, admonitio ac conſilium, vt qui ſunt huius rei capaces, ad eamque perficiendam idonei, illam adeant, arripiant atque amplectantur, non defuturū eſt diuinæ virtutis adminiculum, ſine quo omnis noſter conatus inanis eſt atque irritus, vt præter Paulum Solomon teſtatur. Nihil autem eſt ambigendum, quin effici poſsit, vt domito deuictoq; affectu illo lubrico, tametſi id operoſum ſit, in eo ſtatu ſe poſſet inculpatum præſtare, quæque animo conceperit, perficere, modo celeſtis doctrinæ ac pietatis ſtudio id propoſitum ſuſceptum ſit. Qui enim moleſtiſsimis curis ſunt implicati, excuſſaque deſidia atque ignauo otio: vigilijs, inedia, ardenti ſtudio, intentis pijsq; precibus, iugi ſacrarum literarum meditatione, ac diurnis

Math. 19.

1. Cor. 7.

Sapien. 8.

Continentia volup tatum diuinitus cō tingit.

nis nocturniſque concionandi laboribus,
Math. 17. *quibus hoc genus dæmoniorum eijcitur*, ſe fatigant ac macerant, non magnopere illius rei deſiderio afficiuntur: ſiquidē ſponte & libera voluntate, non coacti, nec vlla ſuperſtitione inducti hoc vitæ gen⁹ adeūt, quo expeditius munus Euangelicum obeant, ac ſacris functionibus liberius inſiſtant.

De frigidi & humidi corporis habitu & constitutione, ex qua Pituitoſi ſeu phlegmatici conditio eruitur, eiuſq́; natura explicatur.

Caput tertium.

CAlidæ & humidæ conſtitutioni proxima ſtatui debet frigida & humida tēperies, in qua redundat Pituita ſeu Phlegmaticus humor, cuius poſt ſanguinē non minima pars per corpus vndique diffunditur: accedit verò is humor nonnihil ad ſanguinis naturam, illiq́ue affinis eſt cum eſſentiæ ratione, tum conceptaculorum ſocietate: eſt enim velut ſanguis quidam inconcoctus, atque inchoati ſeu imperfecti

Pituita ſanguinis naturalis materia.

ac nōdum exactè elaborati ſanguinis rudimentum: quale nobis ſpecimen exhibet ferueſcens ac recens ex torculari expreſſum muſtum. Siquidem vt venuſtè Galenus ait, id quod tenue atque aëreum, nempe flos vini ebullit, atque in ſublime fertur, cui ſubeſt atque innatat humor inſipidus aut ſubdulcis aquæ naturam obtinens, qui excoctus atque à ſordibus defecatus, vini naturam conſequitur. Et quanquam pituita albeſcat, nullaque fit rubedine perfuſa: excocta tamen, expugnataque frigiditate caloris vi & efficacia, in rubicundum floridumque liquorem redigitur. Et quemadmodum pituita naturalis quæ dulcedinis eſt particeps, vi caloris in ſanguinem elaboratur, ac colorem rubicundum aſciſcit: Sic ſanguis in vberibus partim ex loci cui immoratur natura, partim à cordis calore cui mammillæ incumbunt, in lacteum nitidique coloris liquorem conficitur. Hinc Pythagoricę ſuperſtitiōis philoſophi prę ter interdictum carnis vſum ouis & lacte abſtinebāt, quod illa inter carnes liquidas referrēt: quū poſt paucos dies ſi foueri cōtingat, alitē proferant, alterum colore immutato ſanguinē eſſe ſtatuerēt. Hoc vero

Humorū mixturæ muſto cōparatur.

Sanguis lactis materia.

Lac ex ſanguine.

Cur Pythagorici lacte abſtinebant.

viſum eſt nonnullis prodigij quiddam ſimile, quod infantibus etiam maſculis recens in lucem editis, ex papillarum conis vel ſponte vel leniter prementibus digitis, lac proflueret: cuius rei quum aliquando experimentum facerem, conſului vt ſubinde id exprimerent, ne colloſtrare ac lapideſcere contingat: colligitur autem in pueris lacteus ille liquor ex copioſo atque affluenti alimẽto, quod in illis epiſtomijs ex loci natura, ac cordis qui caloris fons eſt, adminiculo lacteſcit. Quum enim mámillæ ſeu lactis conceptacula fungoſa ſint, & adenes illis innatæ, exangues & albæ, efficacem vim obtinẽt, ſanguinem qui in illas influit alterando in lactis ſubſtantiá: quælibet enim pars corporis nutrimentũ immutat, ac ſibi aſsimilat, cognatumq́; ac familiare efficit. Sic generatio lactis ac ſpermatis ex ſanguine accuratè excocto cõficitur, atque à natura illarum partium in quibus elaboratur, candorem aſciſcit, ac lacteſcit. Sic hepar quum ſit velut ſanguis concretus, liquorem rubicundũ profert, pulmo ſpumoſum cõtinet, articulorum compagines glutinoſum humorem pariunt, lingua ſaliuam, oſſa vero cauernoſa atque excauata medullam candidã,

Impuberes lac in mãmillis habent.

Adenes, vulgo Elder.

Pars quæque ſuis viribus imbuta.

quemadmodum & ſpina dorſi & cerebrũ vbi omnia exactè elaborata contingit: nã in agnis atque ouiculis aliisque animantibus minus adultis medulla cruenta perſpicitur: ita quęque pars ſimilem ſibi humorem emolitur, atque in ſui naturã immutat. Quocirca nemini abſurdum videri debet Pituitam hepatis vi ac facultate in ſanguinem demutari. Habet autem is humor liquidus, fluidusque vſum in corporibus animalium nõ minus vtilem, quàm neceſſarium: ſiquidem in venas delatus ac quaquauerſum dimanans, ſanguinis ac flauę bilis feruorem temperat diluitque, denique articulis mobilitatem cõfert, ac ne ariditate rigeſcant efficit, poſtremo membra phlegmatica alit, ac vegeta præſtat. Et quanquam pituitæ nullus certus locus aſſignari ſoleat: maxima tamen pars ventriculum occupat, in quo primum cibus in ſuccum liqueſcit atque elixatur: videmus enim copioſam glutinoſę lentæque pituitæ ſentinam vomitu aliquãdo excuti, aut per inteſtina prolui in iis qui immoderata edendi bibendique auiditate atque ingluuie ventriculum obruunt, quibus quum caput etiam madido vapore oppleri contingat, atque vt in turbine ac meta diſtillatitia

Vſus effe-ctusq; pituitæ.

Pituitæ locus.

Simile à vaſculis diſtillatiis.

latitia fumoſos halit⁹ in ſublime ferri, qui in muccoſam pituitam denſeſcunt, cerebri frigiditate pluribus morbis reddūtur

Pituitæ morbi.

expoſiti, nempe grauedini, Coryſæ, brancho, raucedini, tuſsi, multisq; alijs, quorū genus eſt Catarrhus ſeu diſtillatio, quam hibernis menſibus in Belgica ſummi pariter atque infimi experiuntur quorum nemo non.

Hor. lib. 1. epiſt. 1.

Precipuè ſanus, niſi quum pituita moleſta eſt,

Adeo vt mirari ſubeat tantam ineſſe capiti mucci affluentiam, quam modo per os, modo per nares, fauceſque natura expurgat.

Caput & vētriculus pituitoſi humoris conceptacula.

Caput itaq; ac ſtomachus præ cęteris pituitæ excremento ſcatent, præſertim ſiquis frigidis humidisq; cibis aſſueſcat, atque exercitationi minus ſe dedat, quo fit vt humor iſte plus ſatis crudus ægrè concoqui poſsit, atque in ſalutarem ſuccum, quique vſui eſſe poſsit corpori, confingi. Siquidem vligo quædam eſt ac ſuperuacaneum excrementum, quod expurgari potius debet via qua maxime natura vergit, ac qua proxime commodeque exonerare ſe ſoleat. Quemadmodum enim initio ex ſtomacho, mox à capite prima mali labes, ac fundi calamitas, omnisq; malorum ſcaturigo exoritur

ritur (vt obſeruare licet in vino affluentius hauſto, quod licet in ventriculum deferatur, caput tamen impetit) danda cum primis opera, vt illæ partes quam minimum pituitoſo excremento opprimantur: nam malum in totius corporis detrimentum vergit. Vt enim in imperio: in Repub. in cœtu conſeſſuque ciuili: in illuſtri amplaque familia: Ita in corpore humano grauiſsimus eſt morbus qui à capite præcipuisque membris diffunditur: redundat enim malum in ſubiectas infimasque partes, quæ inſigni incommodo afficiuntur. Exemplum quiſque ſumat ex ædibus quarum vſu & commoditate fruitur. Vt enim nunquam illæ ſalubres atque ad tuendam valetudinem idoneæ; quæ ſtillicidijs ventiſque peruiæ ſunt, atque imbribus expoſitæ, aut vbi ſumma tectorum culmina male materiata ac ruinoſa fathiſcunt: ita caput fluxionum vitijs obnoxium nunquam firmam valetudinē conſtituit. Quum enim frigidæ ſit humentisq; naturæ, promptè à fluctuante ventriculo vapores combibit, atque humiditate imbuitur, qua liqueſcente ſubditas partes conſpuit, ſtillantique pituita infeſta eſt,

Corporis & Reip. mala à capite

A perfluentibus ædibus ſimile

vt

Prou. cap. 17. & 27. Mulier perſtillāti tecto comparatur.

vt mulier rixoſa ac iurgatrix viro placido. Siquidem è capite continēter hūmores defluunt, atque vt fuligines ex fumario, in fauces, aures, nares, oculos, pectus, pulmones decumbunt, hinc oculorum tumores, lippitudines, caligines, hinc aurium ſuſurri, tinnitus, audiendi grauitas, nonnūnquam abſceſſus ponè aures, ac glandularum concretio: obiter varię ac multiplices exoriuntur ex defluxu in ſingulas partes morborum differentiæ: nam & linguæ inſtrumenta affici contingit, ac vocem offuſcari, ſic vt aliquando immobilis fiat, atq; homo obmuteſcat: nerui enim, mébranæ, muſculi, venæ iugulares, quæque formandæ voci inſeruiunt, immodico humore (quod in temulentis perſpici ſolet) imbutæ, linguam inualidam reddunt atq; impeditam; omneſque artus titubantes, ſic vt identidem verba iterata ingeminēt, nec articulatè ac ſignificanter vocem proferre, ſenſaque mentis indicare queant: quibus quum aliquando naturę vitio lingua ſit impeditior, tū vuidis vinoq; perfuſis hæſitantius illa voluitur, ſic vt ſingultatim verba proferant: quò fit vt tales ſubmiſſe, tacitaq; voce eloqui neſciant, quod offenſaculo quodā vox ſiſti ſoleat ac cohibē-

Quos morbos catarrhus pariat.

Temulenti cur balbutiant.

ri. Quocirca maxime illis enitendum eſt, vt commodè atque exertè verba formare conſueſcant, alioqui lingua imbecillitatis ratione ſubminiſtrare nequit intellectui verba, nimirum ſtabilitate deſtituta: hinc enim efficitur vt vix pauca verba vno tenore, ac continuata ſerie effari poſsint, vt quibus nunc cunctanter, nunc præcipiti volubilitate ſermo perficiatur. Quod autem iſtis intemperantia ac bibendi aſſuetudo adfert, hoc catarrho obnoxijs humorum defluxus ac pituitæ moleſtiâ, quæ & complura alia comitantur incommoda, quæ quiuis emunctæ naris facile obſeruare poterit. Nam ſi frigidæ humidæq; qualitatis notas libeát excutere, depræhendet illos ex humoris ac qualitatis illius redundantia ſomnolentos eſſe, deſides, inertes, veternoſos, minusque agiles & expeditos: quales ferè ſunt qui abdomini, ventrique ſaginando dediti, raro exercitationi inſiſtunt. Videmus autem etiã inter animantes cicures ac ſilueſtres illas præ cæteris inſalubriores atque eſui minus aptas quæ exercitatæ ſunt atque in latibulis delitescunt, aut incluſæ tenebroſis caueis ſaginantur, pingueſcunt illæ quidem atque in molem attolluntur, verùm alimentum

Balbi ſubmiſſe loqui neſciunt. Vnde linguæ balbuties & membrorũ titubatio.

Phlegmaticorum conditio.

Quæ animantiã eſui ſaluͣbriora.

minus ſalubre præbent, atque excrementorum copiam adferunt, vt inter aquatilia anguillæ & lubrici alij piſces, qui cœno lutoque inhæreſcunt, nec vlla agilitate ſe exercent: quo fit vt anguillæ exanimes piſcium ſolę nō fluitent, quod paludoſa ſtagnantique aqua paſtæ ſint. Cæterum vt corporis huius ſtatus & conditio cuique penitus innoteſcat, ſuis illa coloribus depingi debet, ſuiſque indicij demonſtrari. Eſt itaque illis qui in hunc habitum referuntur, corpus obeſum, adipe vndique conſtipatum, modo naturalis ſit ea conſtitutio, non aliunde aſcita: ſtatura non tam procera, quàm ampla, cutis mollis ac candida attractanti, glabra, nulliſque pilis obducta, muſculis ac venis deliteſcentibus, quæque ſe non proferant, ſic vt quum res venæ ſectionem expoſcat, nuſquam appareant: Capilli capitis vel albeſcunt, vel in dilutam nigredinem deuergunt, aut ſpiceo colore exiſtunt, qui ſerius quidem defluunt, ac caluitium patiuntur, at maturè caneſcunt ob caloris penuriam ac membri imbecillitatem, quę excoquere nutrimentum nequit in pilorum vſum ac decorem. Eſt autem canicies velut ſitus quidam pituitæ quæ computruit,

Anguilla mortua cur non fluitet.

Notæ frigidi & humidi corporis.

Spiceus color à ſpica vel culmo ordei.

Vnde canicies.

putruit, aut mucida vligo quæ cuti ſubeſt, ex qua ob caloris defectum emergit incaua cæſaries. Exhibent autem tale quiddam panes & artocreæ ſupra legitimum tempus aſſeruatæ, quæ lanugine ac mucore olido obductæ conſpiciuntur, vt & fornices ac concameratæ teſtudines, tum ſpecus ſubterranei, aliaque loca ſqualida, ſenta, opaca, ſitu ac pedore horrida. Lotium vero ijs album, ac nullo propemodum aut perexiguo rubore ſuffuſum: alui excrementa atque ægeſtiones liquidæ, ſomnus autem profundior, & quàm valetudo exigit, productior, quem inſomnia comitantur varia, ex quibus nõ futili ſanè nec fallaci coniectura corporis diſpoſitio deprehendi, atque humorum redundantium decurſus indicari poteſt: nam harum rerum cauſæ & origines ex corpore emergunt, quæ etiamſi in externas cauſas ſint referendę, aut in diurnas actiones, quæque mens interdiu vel concipit, vel ſecum intentè agitat, ac ſubinde verſat; promptum eſt perito expertoque medico, quò ſint euaſura, & quos habitura euentus, explicare. Nam quæ diuinitus immittuntur, nec ex naturæ rebus progrediuntur, non cuiuis prodcliue

Situs in cibis.

Ex ſomnijs corporis ſtatus docetur.

Naturalis ſomniorũ interpretatio.

Diuina ſomnia Dei afflatum exigunt. cliue eſt, niſi afflatu cœleſti de his quidquam pronunciare. Sic frigidę humidæq; conditionis homines vrinare ſe, ac caput aquis perfundi imaginantur, aut in balneis thermisque verſari, quę largam ſubeſſe pituitæ copiam declarant ex capite in ceruices, fauces, vocalem arteriam, pulmones primo quoque tempore decubituram. *Quæ ſomniant pituitoſi.* Pari modo ſi grandinem, niuē, glaciem, imbres per ſomnium mente concipiunt, nunc concreti, nūc liquidi phlegmatis redundantiā indicat. Quod ſiquis ſuffocari inter ſomniandum videtur, aut ſibi vocem intercipi ſentit, huic vel angina, vel linguæ ſtupor ac grauedo vel denique lethargus, aut apoplexia imminet. Sic quidam Galeno teſte ſomniauit alterum crus illi lapideum factum, qui paulo poſt ex defluxu in illum frigidi humoris, paralyticus eſt effectus. *Leuit. 19. Deut. 13.* Et quanquam anxia nimis ac curioſa ſomniorum obſeruatio prohibita ſit, nihil tamen vetat ea quæ in rerum naturalium, quarum Deus autor & conſeruator eſt, ratione conſiſtunt, excutere, excluſa diuinationis vanitate, excuſſaque euētorum quum ſpe ac fiducia, tum metu ac trepidatione. Siquando itaque naturalia incidunt ſomnia, quibus

nulla ſubſunt ludibria ac mentis illuſiones, (nam illa erecta in Deum fiducia diſcutiuntur) commonefaciunt, vt valetudini quiſque inſiſtat, atque illa amoliri curet quæ ſanitati vel obſint vel officiant, vel vllas ſomniorum perturbationes inferant. Siquidem imaginationes, & quæ per quietem ſimulachra menti obijciuntur, vel animo obſeruantur, ex humorum vapore ac ſpiritus animalis agitatione excitantur, quorum alij refricant nobis vel diurnarum actionum memoriam, vel humorum abundantiam indicant, vel quarundã rerum auiditatem, quarum deſiderio expleri cupimus, commonſtrãt. Hinc ſiticuloſi affatim ſe potu reficiunt, famelici auiditate inſatiabili cibos deuorant. Sic quibus excremento ſeminali genitales partes turgeſcunt, aut interdiu in puellam ſpectabili forma, oculis menteque fuerint defixi, Venereo affectui in ſomno indulgent, ac ſe imaginaria Venere, effluxuque nocturno coinquinant. Anima enim, corpore oppreſſo ſomno, ſopitiſque externis ſenſibus, in profundum corporis demerſa, diurnas corporis actiones ſentit atque intuetur, & quibus ſe corpus explere cupit, ijs tanquam præſentibus

Non temere fidendũ ſomnijs.

Pollutio vnde, ac ſeminis effluxus.

imaginatione quadam fruitur. Hinc manaſſe prouerbium ominor, Canis panem, Canis agros ac venationes ſomnians. Quæ enim quiſque impenſe expetit, quęque fixius animo menteque concipit, ea in ſomno meditatur, earumque rerum ſpecies noctu obſeruantur. Ad quæ alluſiſſe Eſaiam veriſimile eſt, quum inanes eſſe improborum conatus, & conſilia indicat, illaque vt fumos ac ſomnia euaneſcere. *Vt enim*, inquit, *ſomniat famelicus ſe comediſſe, expergefactus autem adhuc eſurit: Et ſicut ſitiens ſe bibiſſe ſomniat, expergefactus vero vacuus eſt: Sic accidit ijs qui innocentum ſanguini inhiant, illoque ſatiari cupiunt, tanquam enim ſomniantes fruſtabuntur, nec obtinebunt quod impenſe cupiunt, aut ſe aſſequutos opinantur.* Cæterum ſiquis forte frigidi humidique ſtatus ac phlegmatici hominis internas notas atque indicia requirat, illa obiter patefaciam, quaque ſint natura, conditione, moribus, viuendi inſtituto, commonſtrabo, tametſi non eſt quod de his multa ac magnifica vllus ſperet, quum perexigua in illis eluceat vis mentis, animi præſtantia, acumen ingenij, doctrinæ ſtudium,

Canis panem ſomnians, prouerbium.

Cap. 29.

Eſaiæ locus explicatur.

Indicia frigidi & humidi ſtat⁹.

Pituitoſi ignaui.

dium, rerum gerendarum ſcientia, quam cum prudentia ac ſapientia coniunctam eſſe par eſt. Sunt enim qui in hunc ordinem referuntur, non admodum acri exactoque iudicio, aut *emunctæ naris*, vt à quorum obturatis pituita muccoque naribus: *Obeſæ naris*, prouerbium deductum eſt, à corpore ad animum tranſlato vitio. Vt enim palato minus ſapiunt, nec odorantur, aut ſenſu oblata percipiunt: ita mente quoque inſipidi ſunt, atque obtuſi, ſtupidi, ignaui, inertes, nec denique natura aut vſu ſagaces vel acuti, vel callidi, quod calor natiuus ſopitus ſit, immerſusque humidæ qualitati, atque humori frigido: quò fit vt memoria quoque ſit fluxa ac prope nulla: Sermo vt pulſus atque inceſſus tardus ac remiſsior. Verum illud præcipuè in ijs laudem meretur, quod placido ſint ingenio ac ſedato, quod Veneris minus dediti, quod nec iracundi nec iritabiles: vt qui etiam laceſſiti non incandeſcant: obiter nullis dolis, inſidijs, fraude, aſtutijs, technis, verſutijs, ſycophantijs vt Cholerici, inſtructi. Sed quoniam multis varijsque mobis tentari ſoleant quod ſedentarij ſint atque otio dediti, poſt imperatam præſcriptamque

Prouerbij origo, Obeſæ & emunctæ naris.

Pituitoſi hominis laus.

calidam victus rationem, de qua in frigido corporis ſtatu, tum humidi abunde tractatum eſt, vt exercitationi aſſueſcant, extimulandi ſunt. Ignauia enim ac deſidia corpus, vt Celſus ait, hæbetat, labor ſiue exercitatio firmat: illa præmaturam ſenectam, hæc longam adoleſcentiam facit: quocirca valentiores hi motus exigũt, ne humor plus ſatis augeſcat, & calor ſopiatur. Itaque matutinis ambulationibus inſiſtant, per accliuia editaque loca ventriculo inani ac vacuo: nihil tamen vetat ab aſſumpto cibo tale quiddam aggredi, ſed has corporis agitationes maxime lentas eſſe conuenit, meridianas vero magis celeres ac citas, (quod & calidis & humidis obſeruare expedit) non tamen vt Galenus ait, quales feſtinabundis opere aliquo vrgente perfici ſolent. Hoc quoq; ijs pręcepiſſe ex vſu eſt, vt diutius ieiuni perſiſtant, ac cœnent parcius: quũ enim omnibus quibus inculpata valetudo obtigit, liberalior cœna eſſę debet, niſi conſuetudo obſtet, tum iſtis parca conuenit ac frugalis, quò cerebrum nocturnis exhalationibus, quæ è ventriculo emanãt, minus obnubiletur: iſtę enim diſtillationibus ac catharris materiam præbent ac ſeminaria, ex qui-

Pituitoſi exercendi labore.

Lib. 1.

Tuen. valet. lib. 5.

Pituitoſis cœna parca ſit.

quibus tanta morborũ examina pullulãt, quæ vt declinari euitariq́ue poſſent, phlegmatici humoris differẽtias, & quo ſint effectu, quos illæ morbos pariãt, paucis explicabo. Statuũtur autẽ Pituitæ ſpecies ac diſcrimina quatuor, Dulcis aut ſi crudior ſit, inſipida, quæ ſomnolẽtos homines efficit, & maiorẽ ſomnũ conciliat, quàm natura exigit, humectato ſcilicet & frigeſcente ſenſuum principio, nempe cerebro. Acida famelicos reddit: ſiquidem os ventriculi, ſeu ſtomachus vbi illo humore imbutus eſt, ad ciborum appetentiam excitatur: Salſa quæ ſiticuloſos facit, ac ſtomachum vellicat. Vitrea vero quæ & tenacitate & algore cæteros ſuperat, cibi faſtidiũ adfert ad nauſeam: Harũ omnium mitior minusq; noxia dulcis eſt, quæ concoctione domita melioreſcit atque in ſanguinis naturam commigrat: cui tamen ſuum nõ deſit virus ac malitia, niſi omne vitium penitus calore excoquatur: nam tumores laxos, molles, inflatos excitat, albos nullaq́ue rubedine perfuſos, tum aliæ quędã pituitæ eruptiones in extima cute emergunt, vt præhumida ſcabies, tum mulierum atq; impuberum papulæ puſtulæq́ue tumentes quæ nonnunquàm in ſaniem ac pu-

Quatuor Pituitæ ſpecies & effectus.

Galen. de plenitu.

Pituita dulcis.

rulentum humorem erumpunt: verùm non magnum pruritum & ardorem excitant, vt ea ſcabies quę ex ſalſa pituita aut choleræ affluxu contrahitur, quę acri mordacique ſalſugine imbuta eſt.

Pituita acida. Acida Pituita ſucco melancholico qui ſubinde in ventriculum confluit, qualitate effectuque aſsimilis & cognata, minus quàm vitrea, magis quàm dulcis, frigida: hæc pungit ac ſtimulat ſtomachum, illique morſus infert: ſiquidem quum is exquiſitiſsimo ſenſu polleat, acerbiſsimi humoris qualitate offenditur: tam auſterus enim ſapor illi ineſt, vt ſi vomitu excuti contingat, vti hyeme & autumno aſſolet, linguam, palatum, fauces dentes radat ac ſtupore afficiat non ſecus, quàm vuæ acerbæ ſuccus quem Omphacion cultiores medici, populares agreſtam vocant, ſic vt ægrè expugnari eluique eius ſapor poſsit. *Omphaciō quid.* Hæc quoque pituitæ ſpecies ſiquando os ventriculi occupauit, ſuoque acore atque acerbitate imbuerit, inſatiabilem ac prorſus caninam appetentiam excitat, quæ grauidas ferè infeſtat circa tertium à conceptu menſem, præſertim vbi fœmellam geſtant, in quibus quum ſit calor langui- *Appetitus caninus.*

dus,

dus, ac vires flacceſcãt, nõ facile natura pi
tuitoſos humores cõcoquere poteſt quo
fit vt nauſeabũdę ſint ac fluctuationibus,
crebriſq; ructibus moleſtẽtur. Quũ enim
acida atq; acerba potiſsime cõcupiſcãt, vẽ
triculũ vitiant, multoſq; prauos humores
coaceruãt. Sunt autẽ & præter mulieres
viri etiam huic malo obnoxij, quibus ci-
bi calorifici exhibẽdi ſunt, & vinum ma-
xime meracum. Quod ſi humorem hunc
in corpore putreſcere cõtingat, febris ex
citatur Epiala, ſic dicta, quod interiora ca *Epiala febris.*
leant, rigeſcant autem ac frigore concu-
tiantur externa, nam is humor accenſus
ſimilem flammam edit virentibus hume *Simile à lignis virentibus accenſis.*
ctiſque lignis, ex quibus dẽſi craſsique fu-
mi humida quadam ſubſtantia imbuti aſ-
ſurgunt, adeo vt calor ab humore prohi-
bitus nequeat erumpere, ſic vt nõ ſolum
colorem ita affectis vitiari contingat, ſed
etiam in animo menteque aliqua percipe
re incommoda. Salſa pituita quæ nonni-
hil affinitatis cum cholerico humore ha- *Pituita ſalſa.*
bet, conficitur ex bilis vel ſalſæ vel ſero-
ſæ humiditatis commiſtione, aut putreſ-
cente phelgmate, à cuius acrimonia non
rigor, ſed horror, totiuſq; corporis con-
cuſsio oboritur, vbi is accẽditur, nulla eſt
autem

autem, inter pituitę ſpecies hac nocentior. Siquidem dolores intenſos excitat, vbi in partem aliquam incubuit, ac vi mordaci vlceroſas laſsitudines membris infert, cutem deniq; aridis ſquãmoſiſque ac fœdis eruptionibus deformat, nempe mentagra, impetigine, lepra, pſora, ſcabie pruriginoſa, vbi vero cum melancholia, aliįſque vitioſis humoribus coaluit, elephantiaſim parit, quæ Hebræorũ lepra eſt, herpeta, phagedenam, morbum Venereum, compluresque alios, qui membra erodũt ac crudeliter depaſcunt,

Pituitæ ſalſæ noxa.

Pituita vitrea.

Vitrea autem Pituita ſic dicta, quod eliquato fuſoque vitro ſit aſsimilis, omniũ frigidiſsima eſt, quo circa egerrime concoqui poteſt, atque ad ſalutarem domeſticumq; humorem reduci, obſidet autem magna ex parte caput, ventriculum, atq; inteſtina, quibus acerrimos cruciatus infert. Siquidem pungit, vulnerat, dilaniat, quũ enim iſta pituita glutinoſa ſit, ac viſco aſsimilis, vt eſt ea materia, ex qua vitrea pocula effinguntur, propter lentorẽ ac tenacitatem ægre diuellitur, atque anguſtis conceptaculis adhęreſcit, ſic vt natura cum alieno atque extraneo humore dimicans, acerbos dolores concipiat, priuſquam

Quæ partes pituitæ obnoxiæ.

nuſquam excutere poſſet infeſtum corpori humorem qui varios atque intollerandos morbos ſecum deuehit, nempe Colicos, Iliacoſq; dolores, inteſtinorum difficultates, egeſtiones mordaces, teneſmum que nihil aliud eſt, quàm frequens & irrita egerendi cupiditas, quę magno enitēdi conatu & molimine vix minimam vitreæ pituitæ partem excludit, ac paucas quaſdam ſordes ac ſtrigmenta deijcit, quibus affectibus & ſi quę alia exoriuntur tormina, ego nulla re efficacius mederi ſoleo, quàm foris adhibitis fomentis, intus vero iniecto clyſtere quo omnes illæ pituitæ collectiones prolui ſolent & abſtergi. His autem morbi ac valetudinis incōmoda in infimis partibus citra febrem fere conſiſtunt, niſi dolorum faces admoueri contingat, quod nulla ſubſit vel putredo vel inflammatio, ac membrum ſit ignobile: verum ſi in principem aliquam precipuamq; partem hec pituitæ ſpecies decumbit, ac putrefacta inflammari incipiat, febres excitat Lipyrias vocatas, atq; in imis viſceribus frigus æger percipit, externis calorem. Quemadmodū enim Solis calore glacies, nix, grando, liqueſcit ac diſſoluitur, fluidaque ſingula efficiuntur: ita

Teneſmus quid.

Clyſteris vſus.

Lipyriæ febres.

ità æſtus febrilis craſſum illud & concretũ phlegma liquefactum diffindit, quo fit vt in eodem corpore calor & frigus percipiatur, quemadmodum in ijs qui humidis madidiſq; veſtibus foco aſsident, aut manibus niuem vel glaciem attrectant, quorum membra eodem temporis momento frigidam calidamque qualitatem ſentiunt. Cæterum quum magna mortalium pars, hibernis potiſsime menſibus aut vna aut altera pituitę ſpecie infeſtari ſoleat, omnibus modis efficiendũ vt calidis cibis aſſueſcat, ac concoctionem exacte perficeret: ſiquidem ex cruditate & fruſtrata ventriculi concoctione maxima pituitæ noxa in corpore congeri ſolet, quæ ſi quid aliud, euidens certe detrimentũ valetudini infert, quo circa quę impẽſe frigida humidaq; exiſtũt, inprimis euitanda, vt ſunt Auſtrini flatus plani piſces ac lubrici, fructus arbutei, ex herbis lactuca, portulaca; cucumeres, melones, cucurbitæ, fungi; aut ſi quid horum in vſum veniat, calida condimenta adhibeantur, ac tempeſtiua exercitio, tũ quæ craſſos viſcoſoſque humores attenuant, quæ flatus diſcutiant, ac quàm minimum humoris excrementiq; pituitoſi in corpore reſidere patiantur:

Calor humorem, vt Sol glaciẽ diſſoluit.

Simile à madido homine.

Pituitæ incõmodo omnes obnoxij.

Cruditas pituitam parit.

nam

namij quoque mentem tranſuerſum rapi unt.

De Memoria excolenda, demoliendiq́ eius detrimentis atq́ incommodis.

Caput Quartum.

QVoniam autem frigida humidaq́; intemperies, tum frigida quoque & ſicca, vbi plus iuſto inualeſcit, memoriam obruit, ac lethaliter afficit, huic operi non nulla inſerenda putaui, quæ illi cultum adferre poſsint, atq; efficere vt quam minimum illa detrimenti concipiat, aut vlla ſui parte iacturam patiatur. Qua autem ratione id perfici poſsit, obiter iudicabo. Eſt enim non modò ſtudioſis, ſed nulli non mortalium ſalubre cum primis & frugiferum. Siquidem omnes actiones ac munia publica quæ vel publicè vel priuatim obiri ſolent, omniaque cogitata, conceptus, conſilia, meditationes, curæ, ſtudia, dicendi agendiq́ue labor & induſtria, quęque vel animi vel mentis agitationem expoſcunt, memoriæ adiumento perfici debent. In hoc enim theſauro potiſsima rationis, intelligentiæ, iudicij pars conſiſtit,

Memoria omnia perfici.

diciū obſcurãtur, ac naturæ robur ſic pleriſque deijcitur atq; eneruatur, vt corpus tridui operam curamque expoſcat, & amplius antequam inſtaurari poſsit, atque in priſtinum ſtatum reſtitui: ex quo incommodo accedunt morboſæ aliquot ac fœdæ affectiones, quæ non minorem menti, quàm corpori cladem inferunt, ac reminiſcendi vim obruunt. Vt autem immodica cerebri ſiccitas à nimia crapula, inedia, Venere contracta, memoriæ officit, quod ea qualitas inidonea ſit ad ſuſcipiendas rerum formas, vt quas ariditas ac durities reſpuit: ita affluentior humiditas ex otio, deſidia, immodico ſomno, cibis humidis parta, memorandi facultatem opprimit. Suſcipit illa quidē celerius rerum formas ac ſimulachra, verū ob mollitudinē nō inhæreſcunt, ſed effluunt, vt ſigilla quæ vbi in nimis vdam ac fluxam materiam imprimuntur, nullam rerum formam an veſtigia referunt, ſed confeſtim euaneſcunt ac dilabuntur. Quum itaque memoriæ vis conſiſtat in fida ac ſtabili imaginum conſeruatione: pueris & quotquot humido ſunt cerebro, imbecillior eſt, quā vt imaginum impreſsionē retinere queant. Senibus quoque vis ea inualida eſt quod ob cere-

Venus corpus eneruat.

Cerebrum ſiccum nō concipit imagines.

Cerebrum humidum nō retinet imagines.

Pueri & ſenes oblìuioſi, ſed diuerſa ratione.

cerebri frigiditatem & ariditatem nihil inſculpi poſsit, eoque fit vt vtrique obliuioſi exiſtant, ac debili minuſque tenaci memoria. Siquidem huius, omniumque ſenſuum internorum vis ac facultas ad cerebri temperiem eſt exigenda. Nam ex craſſa eius partis ſubſtantia, aut quum in ea ſpiritus atq; humores denſeſcunt, multiſque vaporibus obſita ſunt & obducta, obliuio ſuboritur, ac quum intelligentiæ tarditas, tum percipiendi difficultas. Ex humecto vero cerebro, nimiumque liquido ſenſus emergit obtuſus & hebetior, minimeque diuturna memoria aut ſtabilis. Siccior vero cerebri conſtitutio, labilem ac fluxam memoriam parit parumque tenacem: non enim concipit imagines, atque ægrè inſculpi eas patitur, non ſecus quam ferri aut chalibis lamina obduritiem celaturas non admittit, ac ſtili mucroniſque aciem reſpuit. Memoria itaque ſtabilis ac firma ad cerebri temperamentum referenda eſt, eaque vis mentis naturæ muneri aſſcribitur, ſic tamen vt iuuetur arte, excultaq; vigeat, aut ſi collapſa ſit, aut detrimentum acceperit, cura atque induſtria erigatur. Quocirca cumprimis danda opera, vt valetudo incul-

Cerebri temperies memoriæ præſidium

Simile à ferri ac chalibis natura.

Memoria naturæ munus arte iuuatur

culpata exiſtat, ac corpus optime conſtitutum, vt moderata ſit victus vitęque ratio, ac frugaliter, ſummaq; tēperantia inſtituta, vt cib⁹ exactè cōcoquatur, vt mēs affectibus libera, animus tranquillus ac placidus, ne quà ingruat quod menti caliginem poſsit offundere: plurimum enim confert ad memorię præſidia, corporis animique vigor, aëris ſalubritas, cerebri temperies, ſenſuum omnium optima conſtitutio, ſpiritus animalis ac vitalis, qui ab humoribus promanant, lucidi minimeq; turbulenti. Hæc enim efficiunt, vt omnes animæ facultates, inter quas memoria præcipuas partes obtinet, vigeſcat, nec quidquā earum rerū, quas vel aſpectu, cogitatione, ingenio, doctrina, meditatione cōcipimus, mēte excidat, aut aboleatur: quanquam enim ſopita viſa ſunt & obliterata, poſtliminio mēti ingeruntur, ac velut recens tranſacta oculis obijciuntur, ſic vt heſternorum immemores, acta pueritiæ, quæq; reuolutis aliquot luſtris, atq; annorum ſpatijs mēti animoq; infixa erāt, reminiſci nos cōtingat ac recordari, hac, opinor, ratione, quod auide atq; attēte, ſummaq; admiratione tenella ętas, quęq; adoleſcit atque ad capeſſendas præceptorum *Ratio cur pueri anteactorum memores.*

traditiones prõpta ſit, alacris, expedita, erecta. Siquidem quum nondum rerũ ac verborum mole mens obruatur, nec negotijs, vllisq́ue occupationibus grauioribus ſit diſtracta, tenacius inhærẽt quę primis annis animisq́; puris inſtillantur. Cęterum quum Memoria rerũ in priore capitis parte quæ ſinciput dicitur, concipiatur, vbi ſenſus primarius ſeu cõmunis viget, tum verò quę eius munere parta ſunt in poſteriore ſeu occipitio reconduntur, atque aſſeruantur. Quocirca conſultò faciunt qui nuchã ac ceruices à frigore ventisq́ue tuentur ac muniunt: nã hæ partes affectę epilepſiam, lethargum, ſtuporem, paralyſim, tetanum, obliuionẽ inducunt. Quamobrẽ omnia ea amoliri par eſt, quæ memoriæ officiunt, aut vllam illi iacturã inferre poſsint. Quoniam vero multa animo obuerſantur, atque in memoriã recurrunt etiam inuitis ac repugnantibus, quæ obliuionis tenebris obruenda potius, quã ea patiamur diutius menti inhęrere, vt inhoneſta quędam, ac vitioſè parumq́; decorè peracta: plurima autẽ quę meminiſſe expedit, ac ſalutaria ſunt, excidunt, horũ accuratè habenda ratio, ne vt vulgo fit, iſtarum rerũ delectum ac diſcrimen ſuſtuliſſe,

Nucha & ceruices muniẽdæ.

obliuio aliquando grata.

liſſe, aut non obſeruaſſe videamur: quam- *Memoria*
obrem quæ quiſque meminiſſe velit, ſub- *rerum re-*
inde ab animo repoſcat, atque in mentē *nouanda.*
reuocet, eaq; crebro meditetur ac reuol-
uat: quæ vero excuſsiſſe velit atque obli-
uiſci, tanquā noxia ac menti pernicioſa,
ijs ratione ac iudicio acriter obſiſtat atque
obluctetur. Vti enim natura comparatum *Natura*
eſt, vt mens humana quæ ab integritate *vitioſa in*
delapſa eſt, peſsima pro optimis amplecta *deterius*
tur, eaque promptius concipiat atque ad- *prona.*
diſcat: ita quoque tenacius ac fixius inhe-
reſcunt deteriora adeo vt ægerrimè excu-
ti queant. Quæ res effecit, vt Themiſto- *Themiſto-*
cles ab illo qui artem memorandi profi- *cles obli-*
teretur, ſciſcitatus ſit, *eſſetne ars aliqua quæ* *uionem*
nonnullarum rerum obliuionem polliceretur: *quare*
meminiſſe dum libet, ſed non æquè facile quæ *optauit.*
ſe præter voluntatem menti ingerunt, obli-
uiſci. Sunt enim quorum obliuio nobis
gratior eſt, quàm memoria, ſic vt plerique
grauatè ferant, obductas cicatrices refri- *Obliuio re*
cari, ac redintegratione quadam iam pri- *rū quando*
dem ſopita ſepultaque in mentem redu- *expetēda.*
ci. Quò ſpectat Prouerbium, *Malum quod*
bene conditum eſt, ne moueas. Cæterum quū *Prouerbiū*
multa paſsim apud Rhetores obuia ſint *Nō mouē-*
atq; expoſita quæ memoriā fulciunt, mul *da noxia.*

taq́; illi adiumenta pollicentur, nō viſum eſt operæpretium lectorem ijs commemorandis demorari, eóque magis quod pleraq; operoſa ſint, ac vix anxia cura obſeruari queant. Siquidem ingenij mentisq́ue acies huiuſmodi pręceptionibus hebeſcit, ac natiua memoriæ vis obruitur. Inter alia aũt ſtabiliẽdæ memoriæ præſidia, hoc pręcipuè ſpectari debet, vt corpus ſalubre cō ſiſtat, nec vllis morbis pręſertim qui capiti noxã inferũt, expoſitũ. Sõnus ſit moderatus corpore nō in dorſum, ſed in latus exporrecto: animus tranquillus ac placidus, mẽs ſedata, omnibuſq́; ſuperuacuis ac negoſioſis occupationib⁹ libera. Atqui quũ hæc animæ facultas fragilis ſit & delicata, nulla re graui⁹ afficitur, quã truditate, luxuria, intẽperantia, crapula, ebrietate. Interim in excolenda fouendaq́; memoria, omnia acciri debẽt adiumẽta, omnia adhiberi adminicula, quibus illa fulciri poſsit, & augeſcere: inter quę eſt aſsiduus legendi dicendiq́; vſus & exercitatio, adhibito ordine, ratione, ac modo, excluſa tumultuaria ac cõfuſa lectiõe. Nihil eſt quod magis cura, ſtudio, induſtria, diligentia, cultu vigeſcat ac roboretur, nihil quod ęquè incuria, ignauia, oſcitãtia, inertia, intercidat

Sanitas memoriæ robur.

Memoriæ pernicies cruditas ex crapula

atque

atq; obſcuretur. Et quẽadmodum vanitas eſt, vt is ait, & iactatio circa memoriæ miraculũ arte potius, quã natura gloriari: ita ſapiẽtis ego iudicio, naturę dotes atq; animi mentiſq; munera, vt agros excolere, ac fœcunda efficere. Iã vero vt aliqua præcepta medica referã, quo minꝰ hic fundus ſterileſcat, hoc meminerit qui hãc vim ſtabilẽ pręſtare velit, cœnandũ parcius, aut ſi largius cœnatũ ſit, inambulet, feſtiuꝰ videri affectet, nihil ſerij meditetur, aut ſe anxijs ac ſcrupuloſis rebꝰ defatiget: vbi vero inter ſomnũ ac cœnã ſeſquihorę interuallũ interceſſerit, quieti ſe dedat, ac lateri incũbat dextro: diluculo experrectus omnes meatus expurgãdis proluendiſq; excrementis deſtinatos exoneret, primum linguã defricare pergat, caput eburneo pectĩne placide demulceat, capillos ſibi adimi patiatur, præſertim ſi anni tempus, regio, cõſuetudo id expoſcat: nam hibernis menſibus id tentare, cœloq; Aquiloni ac polo arctico expoſito non minus inſalubre eſt, quàm ridiculum: adimunt enim ſibi naturæ pręſidia ac munimenta quę frigus arcent, atque externis iniurijs obſiſtunt, aliaq; aſcititia tegmenta capita applicãt. Vbi vero aura placida eſt, regio tẽperata,

Ad Herenniũ lib. 3. titul. 7.

Memoria cœnã parcã exigit.

Præpoſtera capitis raſura.

cœlum necaſperum nec rigidum, raſo eſſe vertice non improbo: effumant enim libe rius vapores denſi qui memoriæ officiunt. Itaque videntur mihi ſalubri cōſilio pleri-que, qui nonnullis Diuis addicti ſunt, atque illorum inſtitutū profeſsi, non ſuperſtitionis ratione geſtare caput glabrum, atque ad viuam cutem detonſum: ſubleuantur enim hac rè omnes qui pituita, qui catharrus, qui dolore capitis conflictari ſolent, aut quibus ex humorum redundantia caligant oculi, aures obſurdeſcunt, nares obeſæ atque obturatæ, ſic vt in morbis quibuſdam capitis in mentis alienatione, deſipientia, delirio, phreneſi, mania, melancholicis affectibus, furore, inſania, conſultum viſum ſit medicis abradi capillos: quod ipſum nō vanum exiſtimari velim, quū quiſque experiatur, adornata cōptaque barba, vel ea penitus adēpta, hilarioré eſſe ſe, minuſq; moroſum. Quin multis cō ſultor eſſe ſoleo qui vitioſis ſunt oculis ac caligantibus qui ſurdaſtri ſunt, aut grauedini obnoxij, vt frictione capitis, barbæ ra ſūra, aliaque illarum partium commoditate vtantur, atque vt cuique nationi peculiare eſt, tonſoris opera illas partes permulceri patiantur: nō ſolū enim venuſtior quiſ-

Memoriæ raſum caput cōfert, nonnullis officit.

Memoriā barba raſa adiuuat.

quiſq; efficitur, ſed animo mitiore, magiſ que tractabili, ſic vt mens exhilareſcat, ac ſit erectior, memoria magis eluceat, ſpiritus qui ad quaſuis actiones nos impellũt, excitetur, omnesq; ſenſus paulò ante ſopiti ſe proferāt atq; eniteſcāt. Quod ſi os, fauces, palatũ ſubinde colluat, dētes defricet, nares emungat, aures à ſordibus ſcalpello expurget, pectus tuſſi, ſcreatu, ſternutamento, popiſmate dilatare non deſinat, parteſq; infernas, ventriculum, liene, iecur, inteſtina, aluum, veſicā ſuis excrementis exoneret: nō ſolum memoria, ſed omnia mētis organa, ac ſingulæ animæ facultates citra offenſam munere ſuo defungentur. Quoniam autem magna ex parte frigida humidaque qualitas memoriā infeſtat, illamque obruit, hæc contrarijs eſt expugnanda, ijs ſcilicet quæ humorē ſuperuacaneum abſumunt, ac cerebro robur conciliant: vt ſunt nux myriſtica ſeu muſcata præſertim quæ non exucca eſt & carioſa, roſmarini flos, eiusque frutex, & quidquid ex his confici ſolet, amaracus, meliſſophillos, vulgo meliſſa: vtriuſq; differentiæ ſtechas ab inſulis nomen ſortita, Pæoniæ radix, eiusque baccæ fruticulus quem viſcum vocant, Satureia, hiſſopus, *Memoriæ quæ conferunt.*

 thim-

Herbæ quæ mẽtẽ acuunt. thimbra quam vulgo neſcio qua inducti ratione nunc Oreganum vocant, quę alia *Thimbra alia à Cimula.* eſt à Cimula, odoris ſaporisq́; inter elixas carnes gratiſsimi: nam hibernis menſibus non exoleſcit aut emoritur: quibus accedũt bethonica, verbaſculus odoratus, vulgo herba paralyſis, maron, vel origanũ vulgare, aut ſilueſtris maiorana, ocymũ quod baſilicon vocãt vtriuſq; differentiæ Iridis radix, Inula vulgo enula campana, raphanus, hoc eſt, radicula quę ęſtate nuſquã nõ menſis infertur ad acuendam appetentiam, atque edendi auiditatem: inter exo*Memoriæ remedium vbi ex frigiditate et humiditate contractum eſt vitium.* tica autem & peregrina Zedoarium, gariophilli, macer quæ nucẽ muſcatã ambit. Zinziber pręſertim viride ac melle conditum, acorus non adulterinus, caſia ac cinamomum, carpeſiũ vulgo, vt opinor, cubebe, mirabolani conditi ſeu in melle aſſeruati. Horum pleraque vel in ſyrupos redigi poſſunt, vel in pulueres aut condimenta reduci, vel eorum decoctum ſumi aut dilutum, ab iis pręſertim qui loca frigida humidaq́; incolunt, ac natura pituitoſi ſunt. Nam ſeniculis aridis, exhau*Memoria quæ exigit à ſiccitate ortã.* ſtis, irrigari poſtulant quum corpus, tum ſenſuum inſtrumenta, ac ſuaui alimentorũ rore madeſcere ac perfundi, vt ſunt

cortices citri, hoc eſt, mali Medici condi ti, glycyrrhiza, nymphea vulgo nenuphar, bugloſſus & quæ nobis borago dicitur, vuæ paſſæ exẽptis vinaceis, paſſulæ Corinthiacę quęque moderate calefaciũt & humectant: Cuius generis ſunt mel, zaccharum, vinũ ſubdulce ac minime auſterum, butyrum atque oua recentia, nuclei pini, amigdalę dulces non raucidę, nec vetuſtę, piſtacia, caſtaneæ mollius toſtæ, auellanę, nã iuglandes memorię officiũt, vt etiã cepe quod oculis caliginẽ infert vapore calido vt lactuca frigido, ſomnifica vi ac ſoporifera. rapa vero ac napi cocti aut elixati, ſi quẽ experiri libeat, oculorũ claritati adminiculãtur, illiſq; fomẽta miniſtrant ob calidi humidi q; flatus copiam, qua & ſemẽ augent ac Venerẽ ſtimulãt, ſi gingibere cõdiantur. Quod vero ad cerebella attinet, nihil perdicũ efficatius in erigenda memoria, nec magis præſentaneum, quibus accedunt paſſerculorum, omniumque alitum quæ agilitate pollent ac ſe volatu exercent, de quibus aliâs. Caput lotionibus fatigare quãquã id pleriq; non improbãt, nulli perſuaſum cupio, reddit enim craneũ imbecille, atq; ad leniſsimam auræ iniuriã diſtillationibus accatar-

Cepe oculis & memoriæ noxium.

Lactuca visum obtundit.

Rapa ſpiritus viſorios inſtaurat.

Cerebella quæ memoriæ pro ſint.

Caput nõ fatigandum lotione.

rhis expoſitum, pedes vero abluere ex de cocto foliorum lauri acros marini, fenicu li, non equidem improbauerim, auertit enim à capite vapores ac fuliginem quæ mentem offuſcat. Quo vero fumi reprimi poſsint, ac cerebrum minus vaporum cõcipere, peracta cœna aliquot Coriandri grana prius macerata aceto in quo ſamſuchus decoctus ſit, mox zaccharo incruſtata ac tenuiter obducta, occluſo ore dẽtibus conficiantur, dici vix queat, quantũ memoriæ profuerit: neç minus efficax eſt id quod ex cotonijs cõficitur, ſi ab aſſumpto cibo nonnihil aſſumatur, diſcutit enim fumos, ac prohibet vapores ſurſum eniti, quod ipſum etiam præſtant aliquot grana maſthicis deglutita. Odorifera quoque identidem naribus admoueri debẽt, præſertim quę ſunt vibrantis naturę ac calorificá, vt lignum aloes, gariophilli, roſmarini flos, ocynum, nigella, ſuccinum orientale quod ambra griſea vocatur, zubetum roſæ rubentes, caprifolij flos, ſpica Celtica, multaque alia quæ nullam grauitatem expirant, ſed iucundũ gratũque odorem exhalant. Omnia enim hæc ſpiritus recreant, ſuoque effluxu cerebrum reficiunt. Quod ſi res propemodum deplo-

Coriandrũ incruſtatum.

Diacidonioñ vulgo carnes cotoniorum.

Mens odoribus recreatur.

plorata ſit atque ad extremam obliuionẽ quis deuenerit, vt in lethargo, foris nucha & ceruices inungi debent oleo caſtorei, nigellę, euforbij, coſti, erucę: intus vero momentum exhibeatur confectionis Anacardinæ, aut ipſa lingua defricetur: diſſoluit enim extremè frigidã humidãque ac viſcoſam pituitam: ſic vt apoplexia perculſis loquelam reſtituat, linguamq́ue hærétem refulciat, quod ipſum & oximelle, Scillitica perfici poteſt, ac vino ardente in quo grana aliquot erucæ macerata ſunt, ad hæc enim tanquam ad ſacram anchoram confugimus in deploratiſsimis morbis, in mitioribus vero alia iam memorata adhiberi poſſunt, vt ſerapion de ſtechade, dianthos dulcis, aurea Alexandrina, diacaſtorium, pliris cum muſco, theriaca & Mitridaticum. Experimento autem ac quotidiano vſu comprobatum eſt Agalochum quod vulgo lignum aloes vocatur vel ſuffitum vel naribus admotum mirifica eſſe vi in corroborãdo cerebro ac ſenſibus excitandis, adeo vt ſi in puluerẽ redigatur admixtis aliquot gariophillis, atque oſſe de corde corui, eaq́ue oleo nigellæ commiſceantur, eas vires conferre cerebro, vt ſi galli gallinacei vertex eo oblina-

Memoria deplorata vt inſtauranda.

Anacardina confectio memoriæ vtilis.

Quid loquelam reſtituat.

Vt loquela reſtituatur apopleticis.

Agalochi aut ligni aloes vis.

Gallus vt continēter & indefeſſe cantillet. linatur, cantillare ac crocire non deſinat.

De Calidi & ſicci corporis ſtatu & habitudine: Obiter qua ſit natura, condicione, ac moribus, animiq́; propenſione homo biloſus ſeu Cholericus.

Caput Quintum.

QVum nihil ſit in externis naturæ rebus diuturnum ac ſtabile, nec quidquam vigorem ſuum conſtanter tueatur, ſed omnia iacturam patiantur ac vergant in deterius tum humanæ quoque res varias mutationum vices ſubeunt, graueſq́; lapſus atque inclinationes patiuntur. Sic Calidus & hūmidus corporis ſtatus ætatis progreſſu ad calidum ſiccumq́ue habitum deuoluitur. Siquidem calor humorem natiuum ſenſim taciteq́ue abſumit ac depopulatur, totiq́ue corpori ſiccitatem adfert, quæ qualitas ad proferendam vitam naturæ eſt aduerſiſsima. Vt enim accenſis cereis ac funalibus flamma pabulum & quo alitur fomité depaſcitur, quo exhauſto, vtriq́ue extinctio im̄minet & interitus: ita inſitus calor ſuccum geminum quo ſubſiſtit ac fouetur: pedetentim

Omnia mutatione obnoxia

Simile à cereis ac funalibus

immi-

imminuit, ſibiq́ue atque vniuerſo corpori exitij cauſam miniſtrat. Corporis autem conſtitutio quæ ex calida ac ſicca qualitate emergit, ab eaq́ue appellationem ſortitur, adaucto per eas qualitates humore feruido, hominem bilioſum conſtituit, ob flaue ſcilicet bilis redundantiam: cuius humoris duo conſtituuntur diſcrimina, vnum naturale, alterum quod præter naturam corpori ineſt. Naturalis autem bilis excrementum eſt concocti ſanguinis ſapore amaro, colore verò effectuq́ue igneo. Flaueſcit enim ac ſplẽdida eſt, vbi hepatis calor moderatus exiſtit: vbi vero viſcus hoc plus ſatis accenditur, ebullit quoque bilis atque efferueſcit, illiq́ue color in luteum obſcuratur: quali conſpici ſolet exoticus ille liquor aut zythus qui Belgis *lopen bier* nominatur, aut vbi oleum ac butyrum liquefactum vritur, nimioq́; feruore torretur, atq; nigeſcit, quo fit vt fuluus color in opacũ atrumq́ue colorem demigret, qui etiam in externa cute nõnunquã ſe profert vbi, diffuſus bilioſus humor in cutẽ erumpit. Flaua autem bilis geminũ in corpore munus obit: nam pars eius ſanguini miſta tranſit in venas, quò is cõmodius anguſtos quoſq; meatus pe-

Homo cholericus.

Bilis naturalis & præter naturam.

Simile à Ceruiſiæ & olei colore.

Flauæ bilis munus

penetret, atque ad membra quę bilis nutrimentũ expoſcunt, deferatur. Pars cætera ad fellis folliculũ, iecoris infimę parti ad nexum relegatur, mira ſolertia id prouidente naturæ opifice, vt cui viſceri attrahendi perficiendiq́ue alimenti vim admirabilem eſſet elargitus, conceptaculũ quoque ſuperuacanei inutiliſq́ue humoris adiungeret, ne quid incõmodi ad reliqua membra hinc poſsit deriuari, ſiquidẽ bilis eius eſt naturæ, vt vim igneam proferat, cuius motu atque agitatione velut face ſubdita excandeſcimus atq; animo cõcitamur. Vnde appoſite Ira definitur ardor & ebullitio quædam ſanguinis circa cor, quam cerebrum quoque incaleſcit ab humore billioſo excitata, quę ſiquando illata eſt iniuria, vltionis eſt auida. Inferioribus vero partibus eũ vſum prębet vt inteſtina ad excrementorũ deiectionẽ extimulet, iritetq́ue: cuius rei cauſam prouida ſolerſq́ue natura excogitauit ac emolita eſt cõplures meatus expurgandis proluendiſq; huiuſmodi ſuperuacaneis humoribus, nẽpe renes atq; vrinarios tramites: inteſtinum ieiunum, quod ab influẽte bilis acrimonią cõtinenter excremẽta excutit, veſicam, aures, & ſubcutanea

Ira quid & vnde.

ſpi-

ſpiracula quæ pori vocantur, diſcutiendis ſudoribus deſtinata, quorum pleraque ſi obſtructione laborant, totam noxij humoris colluuiem intus cohiberi cõtingit, atque in præcipuas aliquas partes impetum facere. Sic vbi folliculus fellis ſeu bilis flauæ receptaculum, ea ſentina quã ab hepate exhauſit, exonerare ſe nequit, illã vel in ventriculum, vel in iecoris cauitatẽ refundit: quò fit, vt per vniuerſum corpus bilis effuſa ſanguinẽ quum qualitate ſua, tum colore inficiat: hinc Ictericus & morbus Regius, ſic dictus, quod exquiſitiſsimum victum ac menſam regalem exigat, qui corpus vndique auriginoſum efficit, hoc eſt, luteo ac flauo croceoque colore perfuſum vt argẽtum incruſtatum auroque obductum. Quod ſi gracilia inteſtina ſeu Ilia affici contingat, intolerandi cruciatus, clamoſique dolores ac torturæ excitantur. Ilion hoc malum vocant, & conuoluulum, quod ad cordæ ſimilitudinem inteſtina conuolui ac contorqueri videantur. Cõtrahitur autem hic morbus vel ab inflammatione, vel ab aridi toſtique ſtercoris obſtructione, quum bilioſi humoris minor copia eò confluat, quàm vt excrementa poſsint excuti, ita ſi ſuperior inte-

Bilis per quas partes expurgatur.

Morbus Regius vnde dictus.

Ictericus inauratus.

Iliaca paſſio.

ſtini pars affecta eſt, cibus: ſi inferior, oleta per os egeruntur, podice tam arctè occluſo, vt ne flatus quidem ab illo prodeat: multos præterea affectus flaua bilis parit, vt tertianas, vrenteſque febres, vbi extra venas illa putreſcit: verum quum in Medicorum libris paſsim obuij ſint & accuratè deſcripti, illorũ narratione ſuperſedendum exiſtimo. Cęterum quę ſit calidi & ſicci temperamenti, denique bilioſi hominis natura & conditio, tum quibus argumẽtis deprępendi poſsint, obiter indicandum. Principio, vt externas notas perſequar: Corpus huic conſtitutioni calidum, gracile, macilentum, muſculoſum, longitudine decenti ac moderata: quorum plerique tametſi ſtatura puſilla conſpiciantur, ac minus procera: alacres tamen ſunt, erecti, agiles, inquieti, atque vt apes inſecti genus exile & minutum,

Nota calidi & ſicci ſtatus.

Simile ab agilitate apum.

Virg. li. 4. Georg.

Ingentes animos paruo ſub corpore verſant.

Color verò ijs fuſcus aut rubore quodam perfuſus, pręſertim vbi incãdeſcunt, aut incaleſcit exercitatione corpus pleriſque autem pallidus aut ſubluteus, Cutis hiſpida arterijs veniſque amplis ac conſpicuis (neque enim ſub carne deliteſcunt)

vt quam ſimul cūm adipe calor diſſoluat, Vrina rubicunda, crocea, flaua pro bilis ac feruoris ratione, Pulſus citus ac velox, vti etiam inceſſus, Lingua volubilis & expedita, Capillus vero niger, plerisque criſpus, atque intortus, vbi calor & ſiccitas eſt intenſior, qui ſerius caneſcit, at ob ſiccitatem cito defluit, Naſus magna ex parte aquilinus, & aduncus: nōnullis autem præſertim Germanis, Sarmatis, Pannonijs ac Belgis rutila barba, ac flaua cæſaries, quod euenit ex ſplendida lucidaque ac ſyncera bili, quæ à calore feruido non deuritur. In Belgica autem à popularibus notari ſolent Ænobarbi, hoc eſt rutila æneaque barba inſigniti, aut quibus capilli rufeſcunt, quod illorū moribus aliquid vitij ſubeſſe cenſeant aut improbitatis quandā maculam in animo menteque occultari ac reſidere. Vt enī Themiſtoclis pædagogus nihil mediocre in illo futurum pronunciauit, ſed aut inſigne Reip. commodum, aut detrimentum: ita Belgæ quoque dictitant ab eiuſmodi hominibus aut ſperanda optima, aut deterrima. Quin & hęc iactatur Prouerbialis ſententia. *Rooden baert ſelden goedt oft van goeden aerdt*, hoc eſt, luteæ aut flauæ barbæ ho-

Vnde flaua cæſaries.

Prouerbiū in rubenti barba homines.

Themiſtoclis ingenium.

Suſpecti ænobarbi.

homines raro laudatæ eſſe indolis, aut ſpectatę integritatis: quod in vita ac moribus omniq́ue actione improba quædam calliditas, & inſidioſa aſtutia lateat, quę in negotijs, contractibus, mercaturis, alterius diſpendio ſe prodit, ac palam facit quibus ſint artibus & fallacijs inſtructi: Quod vt in pleriſque eius notæ hominibus, quoniam laudabilis deſit inſtitutio, obſeruari fatear: ita complures commonſtrari poſſe video, quibus is color, ac barbæ apparatus ad ſummum decus & ornamentum nihil officiat, quin potius ad decorem ſit adiumento: paſsim enim in aulis principum, in conſeſſu cœtuq́ue procerum, inter negotiatores honeſtos & quotquot præ cæteris Aquilonios tractus occupant, multi conſpiciuntur virtutis ſpectatæ ac ſingularis prudentiæ, qui in rerum publicarum functionibus præclarè ſe gerunt, omnibuſq́ue ſe integros præbent & inculpatos: vt vir illuſtris Petrus Carbonarius Brugis oriundus, qui nō vni ſuo Lemnio, ſed optimatibus quibuſque vnice charus acceptuſq́ue eſt, qui ſibi demandatas ac commiſſas legationes, quæſturas, prætorias functiones ſumma cum laude obit atque exequitur. Quod autem triobolares quidam,

Barba rutilia non ſemper improbum deſignat.

Petrus Carbonarius.

dam, infimæque ſortis homines ea barbæ ſpecie & colore futiles ſint, pleni rimarũ, qui hac atque illac perfluunt, nec quidquam penſi habent, aut frugi ſunt: corruptæ educationi tribuo, quæ naturæ procliuitatem ad vitioſos mores pertrahit: hinc enim efficitur, vt quiſque tales inconſtantes experiatur, fallaces, ſubdolos, vafros, aſtutos, ingenio vario, verſatili, verſipelli, πανούργῳ, obiter Punica lubricaque fide, ita vt in negotiandi contractibus non ſit conſultum illis fidere: vt qui tanquam anguillæ ac murenæ, elabantur, atque in negotio quamlibet intricato ſe expediant atque eluctentur. Quibus ſi accedant alia corporis vitia, deterior eſt illis naturę cõditio, magiſq; improba, hinc ſcitè Martialis, *Vnde praui Rutiliorũ mores.* *Homines lubrici fidei.*

Crine ruber, niger ore, breuis pede, lumine leſus:
Rem magnam præſtas Zoile ſi bonus es. Lib. 6.

Quæ vis illis indita eſt partim ab aſtrorum influxu, nempe Solis & Mercurij vi, partim quæ mihi videtur præcipua ac potior, ob humoris bilioſi ac ſpirituũ tenuitatẽ, quæ calore ſubtili perfuſa ad huiuſmodi actiones illos incitat atq; impellit. Sunt præterea inter hos variæ cõditionis homines, nẽpe ardeliones, hoc eſt, homines inquieti, clamoſi, feruidi, volubiles ac præcipiti *Ardelioqui.*

cipiti quadam dicendi celeritate, quibus, vt áppoſitè Iuuenalis:

Sat.3. *Ingenium velox, audacia perdita, ſermo*
Promptus & Iſæo torrentior, obiter illos
Eſſe putes quemuis hominem: tum dicier aptè
Grãmaticus, rhetor, geometres, pictor, aliptes,
Augur, ſchœnobates, medicus, magis oĩa nouit.

Quales fere conſpci ſolent pantomimi, hiſtriones, circulatores circũforanei, agyrtæ, hoceſt, qui plebem ad nugas conuocant, rabulæ, ſpermologi, buccètę qui inceſſu, manu, vultu, oculis, voce, geſtibus actuoſi ſunt ac iactabundi, omnibuſque ſe negotijs, contractibus, actionibus, conciliabulis, ſodalitijs immiſcẽt atq; ingerũt. In ſomno tumultuoſi vt qui exiliant, ob feruidos ſpirit⁹ qui etiã ſopore oppreſſos erigunt atque ad motum incitant. Multifariam enim flaua bilis mentem hominum informat, varioſq́ue mores, ſtudia, animi propenſiones ac motus profert. Hinc ſiquidem euenit vt quicunque calida & ſicca conſtitutione exiſtit, atque inter cholericos cenſeri ſoleat, ferox ſit, imperioſus, indomitus.

Hor. in arte Poëtica. *Impiger, iracundus, inexorabilis, acer,*
Iura negans ſibi nata, nihil non arrogat armis.

Iuue. ſat. 6 *Hoc volo, ſic iubeo, ſit pro ratione voluntas.*

Qui tamen vt leni momento incandeſcat, ac ſit natura iritatior: ita ſubſidēte bile confeſtim deferueſcit ira, ac redditur placabilis. Cæterùm quum præter flauam bilē quæ vna naturalis dicitur, plures ſint humoris huius differentiæ, ac ſua cuique natura & cōditio: de ſingulis obiter diſſerendum. Principio à flaua bili procreatur pallida, eo, quo malum Medicum quod citrium vocant, colore, ex viridi in luteum langueſcens: viget autem ineunte vere vnà cū ſanguine in iuuenili, & quod in dies adoleſcit, corpore: quo fit vt ea ætas illo anni tempore tertiana febri infeſtari ſoleat, ſiquando is humor oborta obſtructione, putreſcit atque extra venas effuſus inflāmatur: cui affinis eſt ſpuria nothaque tertiana, ſic dicta, quod nō ex ſyncera flaua bili, ſed nonnulla pituitæ parte excitatur. Nam æſtuoſa febris quæ καῦσος Græcè ab ardore dicitur, ex rubra cholera intra venas concepta putrudine, accenditur, quæ deliria ac phreneſim, mentiſque alienationem inducit. Siquidem ſic affectis abſurda quædam ſimulachra animo obuerſantur, ac mentem formidine nocturniſque facibus trepidantem.

Pallida bilis vulgo citriua.

Febris tertiana vnde.

Febris æſtuoſa.

Luc.li.7. *Exagitat veſana quies, ſomniq́ furentes,*
Atq́ aliena premit vani terroris imago.

Bilioſis terrifica ſomnia. Omnia ſiquidē iis conflagere videntur, atque ædificia, villæ prædia incendi funeſtiſque cædibus ac tumultu bellico omnia cōpleri, quorū pleraque etiā citra febrim euenire ſolent, bilis fuligine ac fauillis in cerebrum delatis. Quæ ſiquando corpori mentique infeſta eſſe pergunt, confeſtim expurgata bile vomitu, ſudore, alui deiectione quæ radice Pontica perfici poteſt, atque vrinā prouocantibus, vt eſt veſicaria, aſperagus, apium hortenſe, aniſi & feniculi ſemen, immutanda victus ratio: reiectiſque calidis, pinguibus dulcibus quæ in bilem promptiſsimè tranſeunt, præter vuas paſſas & glycyrrhiſam, hoc eſt, radicem dulcem, exhibenda quæ ſanguinis feruorem temperant diluuntque. In primis autem ſomnus inducendus lactucis atque acetariis quæ cerebrum omneſque partes humectant ac reficiunt. Quum autem calidis & ſiccis, omnibuſque bilioſis multa noxia ſint & pernicioſa, tum nihil immodico labore, vigilia, inedia, iracundia, Venere immoderata nocentius. Singula enim horum vires exhauriunt ac depeculantur: neque enim aridis ac maci-

Bilis qualiter purganda.

Somnus bilioſis vtilis.

lentis

lentis quidquam adimi poteſt, quin potius ſaginari poſtulant, atque vt pecudes opima irriguaque paſcua: ita illi delicatas menſas exigunt. Quemadmodum enim arbores & virgulta quæ ramis & fronde minus luxuriant, putationem reſpuunt, nec coërceri ferro ſuſtinent: ita extenuata corpora & quibus multa deſunt, quod ad firmum corporis habitum ſpectat, nulla ſui parte mutilari, aut iis quidquam eripi debet. Cæterum alia eſt bilis ſpecies quæ à naturali ratione ac modo excesſit ac degenerauit, Vitellina medicis dicta ab oui luteo, cuius colorem refert & conſiſtentiam: nam immodico calore craſſeſcit, atque igneum intenſeque luteum colorem concipit, quàm ſi putreſcere contingat, atque inflammari, ardentiſsimas illa febres excitat. Quocirca quum hæc bilis à mediocritate deſciuit ac delapſa ſit, contraria inſtituenda victus ratio, quæ extraneam qualitatem demoliri poſsit atque excutere: nam ſi ſimilibus nutrimentis illam fouere tueríque pergas, exaſperabis intemperiem, atque oleum flammæ adieceris. Eſt & alia bilis ſpecies Porracea à porri virore nuncupata: nam viridescit atque herbaceo colore

Simile à ſaginãdis pecoribus.

Simile ab arborum putatione.

Vitellina bilis.

Oleum camino.

Porracea & praſina bilis.

lore conſpicitur, quæ in ventriculo ex vitioſis prauisque ſuccis gignitur, atque oleraceis, cuius generis ſunt allium, porrum, cepe, naſturtium, eruca, braſsica, beta, cheriphillon: quum enim huiuſmodi alimenta à natura domari vinciq́ue nequeant, ac concoctione in ſalubrem ſuccum elaborari, ex his porracea bilis conflatur, quæ nō- nunquam vomitu excuſſa linguám & fauces amarulento acutoq́ue ſapore imbuit ita, vt ęgrè ſuauiori liquore elui queat atque aboleri. Solet quoque noxius is humor nonnunquam in iecore ac venis ex grauiſsimis morbis produci, ſiquando bilis lutea deuritur vehementi extranei caloris incendio., quem vomitione excuſsiſſe pernicioſum atque exitiale Hippocrates pronunciat. Ex hac producitur aliud etiam excrementum tum reliquis deterius, ab æruginis ſimilitudine Æruginoſa bilis vocata, quę ex porracea vehementius deuſta conficitur. Siquidem excocta intenſiore calore humiditate, inareſcit, atque æruginis ſpeciem æmulatur, quod ex ignitis rebus, quibus bilis natura aptiſsime componi poteſt, dilucidè perſpicimus: nam ignis vis primum in candentes prunas ligna demutat, deinde

Li.1.prædict.ca.39

Aeruginoſa bilis.

de in atros carbones, poſtremò deflagran te prorſus igne ſopitoque calore, in cineres: Ita in corpore humano, primo crocea bilis conficitur: deinde inualeſcente calore præter naturam porracea, cui ſuccedit æruginoſa, poſtremò glauca ac cærulea, quod Glaſti & Iſatidis herbæ qua fullones ac tinctores pannos inficiunt, colorem referat, qui poſtremo in exactam atram bilem tranſmutatur. Quæ bilis ſpecies venenatis qualitatibus imbutæ, mentem malitioſis moribus, corpus vero fœdis morbis contaminant, quorum pars magna ægrè expugnari poſſunt, ac medicantis opem reſpuunt, vt ſunt Carcinomata, cancri, phagedena ab exedendo nomen ſortita, mentagra, morphea, carbunculus, ſacer ignis, qui vulgo Antonio aſſcribitur, herpes, Eſtionemus quam Aulici qui ferè illi obnoxij ſunt, Lupum vocant, nam cutem exhulcerat, ac carnem ad oſſa vſque depaſcitur, illaque carioſa efficit, ac membro vitam ſenſumque doloris adimit, quibus accedunt complures alij formidandi ac contagioſi morbi, quos hæc humorum colluuies ſecum deuehit, ſic vt nõn aliud, quàm olidum & putre cadauer hõ-

Simile ab igne & carbonib. deflagra.

Glaſtum vvect.

Bilis malignitas.

Lupus morbus.

homines circumferant.

Virgi. Aene. 1. *Atq́ artus fœda ſanie, taboq́ fluentes.*

De frigido & ſicco corporis habitu, Cui quoniam homo Melancholicus ſubeſt, atque atræ bili obnoxius, illius quoq́ natura & conditio explicatur, quaq́ ratione expugnari poßit edocet, Caput Sextum.

Frigida & ſicca qualitatum coniugatio habitum conſtituit longe deterrimum quum enim vitę ſalus & conſeruatio in calido & humido conſiſtat: cui cedo illa qualitas & corporis conſtitutio approbari poſſet, quæ vitæ fomenta, ac valetudinis pręſidia conterit ac depopulatur? Videmus enim in tota natura rerum ac viciſsitudine ſtirpes, animantes, homines, quæque ſpirant, ſiquando calida & humida qualitate ſpoliari contingit ác deſtitui, ſpectare ad interitum. Neque enim Mors aliud *Mors quid.* ſtatui poteſt, aut aptius definitiōe explicari, quàm vitæ ac ſpirabilis naturæ abolitio, atque interitus, primarumque qualitatum quibus humores ſubſiſtunt ac fouen-

uentur extinctio. Siquando itaq; ad has qualitates deuentum ſit vel ex morbi conditione, ac natura, vel ætatis ratione atq; annorum decurſu, quiſque ſibi mortem imminere perſuadeat, ac non procul abeſſe vitæ terminum: nam incertos atque inopinatos caſus qui omnibus momentis cuique noſtrum impendent, huc non referendos duco, quod præter naturæ rationem ac violenter ingruant, vitamque præmaturè depopulentur: qui vt nemini terrori eſſe debent, aut metum incutere, vbi vel iter ingreditur, vel mari ſe committit, quum Chriſtiani hominis ſit ſucceſſum euentumque totius negotij, diuinæ prouidentiæ cui innititur, commendare: ita etiam in hoc corporis habitu cui extrema minantur, non eſt quod ſpes infringatur, aut langueſcat curandi corporis induſtria: ſed dum aliquid vitæ ſupereſt, ea adminicula ac fomenta adhibere non deſinat, quæ vſui eſſe poſsint in producendis annorum ſpatijs, nam multa nobis Dei munificentia ſuppetunt, quibus id cumulatè perfici poſsit. Vt enim arbores infœcundas, cultu atque induſtria feraces reddimus, atque agros ſteriles, longoque arandi, ſerendique vſu exhauſtos, ſtercoran-

Homo multis caſibus expoſitus.

Securitas hominis Criſtiani vnde.

Non deſpondendus animus.

Simile ab arborum & agrorũ cultura.

rando inſtauramus, ac reſtibili fœcunditate poſt liminio ſementi meſsique reddimus idoneos: ita quoque corpora arida atque ad ſiccitatem inclinata alimentis naturæ fouendæ accommodis erigimus atque ad deſtinatum præfixumque vitæ terminum, tanquam ad optatum portum prouehimus, cuius rei potiundæ ſpem, ac conſequendæ productioris vitæ fiduciam, nemo, ſi æquus ſit rerum humanarum æſtimator, improbare poterit, modo erecta in opificem penes quem omnia conſiſtunt, mente ac voluntate, ad illum ſua quiſque vota referat, illiuſque arbitrio ſingula moderari fateatur. Cæterum quum humor melancholicus frigidæ & ſiccæ qualitati ſubſit, nec vlla ſtatui poteſt, habitudo, quæ hinc emergit deterior, aut minus commodam valetudinem conſtituat, de huius conditione, natura, effectu, viribus, differentijs, &c. quantopere corpus animumque afficiat, diſſerendum. Eſt enim maxima hominum pars ineunte vere & autumno, quibus anni temporibus is humor redũdat atq; effunditur, melancholicis affectibus obnoxia, præſertim qui rebus politicis aut ſtudijs literarum atque intempeſtiuis lucubra-

Quatenus aliquid optandum

Melancholiæ nemo non particeps.

Li. 2. apho 20.

tionibus ſunt addicti. Siquidem ex immoderata mentis agitatione natiuus calor extinguitur, ac ſpiritus quum animalis, tum vitales attenuati euaneſcunt, quo fit vt exhauſto vitali ſucco ad frigidum ſiccumq́ue habitum deuergant. Duæ autem conſtituntur melancholici humoris differentiæ, vna naturalis, altera quæ præter naturam corpori ineſt. Melancholia vero quæ homini natiua exiſtit ac familiaris, cæteris mitior eſt, minusq́ue infeſta. Nam cum ſanguine in venas delata, ſuę ſortis ac conditionis membra alit, illiſq́ue nutrimenta miniſtrat, vt ſunt oſſa, cartilagines, ligamenta, nerui. Eſt enim is humor decoctis ac liquatis quadrupedum pedibus non abſimilis, qui lentore quodam inter edendum digitis labriſq́ue vt viſcus, adhæreſcunt, quo fit vt retinendi vi ſanguinem imbuat, ac reddat ſpiſsiorem: quoniam quando vero ſanguini ſubeſt, atque eius dulcedine diluitur, vt acerba vua melle vel zaccharo, ob id ſapore exiſtit non acido prorſus aut peracerbo, vt ea quæ fauces exaſperant, ſed ſubauſtero quem Ponticum vulgo vocant, qualis eſt matureſcens vua ex qua muſtum exprimitur, quum nondum ex-

Studioſi melancholiæ expoſiti.

Melancholia duplex

Melancholia cui humori ſimilis.

Simile ab elixatis animantiū pedibus.

Qui ſapor humori melancholico.

exactâ maturitatem conſequuta eſt, quale deſinente autumno è Germania ac Gallia in Belgicam defertur ad explendâ hominum auiditatem ac deſiderium, quod quum guſtu ſit acerbiſsimum vt linguam radat, melle ac fauo condiunt, quod faſtidioſis magis ſapiat, ac palato ſit gratius. Atqui vt fraces & amurca olei, vt fex vini naturam redolet, eundemq́ue ſaporem atque odorem aliqua ex parte refert: ita ſuccus melancholicus qui à ſanguine defluxit, eius ſaliuam guſtumq́ue retinet. quò circa minus appoſitè atra bilis hic humor vocari ſuſtinet, quum nulla adſit aduſtio, ſed vt Gallenus ait, ſanguis aut ſuccus melancholicus, quæ nihil aliud eſt, quàm ſicior denſiorq́ue pars ſanguinis, feci qui ſubſidet atque in imum dolij decumbit, vigoremq́ue vini conſeruat ac prohibet euaneſcere, prorſus aſsimilis. Et quemadmodum vini infimum ſeu floces, hoc eſt, purgamenta ac feculenta proluuies quæ *Droeſen* Belgis dicitur & *moeder*, vel potius à lutulenta turbidaq́ue fece *modder*, vſui eſt noſtratibus in conficiendo vino cauſtico ſeu vrenti, quod aquæ vitæ vel ardentis nomine plebi innoteſcit. Ita ſuccus melancholicus qui vt triuiali verbo rem deſignem,

Simile ab acerbo vilo.

De locis affect. lib. 3. cap. 5.

Quid Belgis Droeſen in muſto.

gnem, ſedimen eſt & colamentum ſangui nis ſalutarem vſum habet atque vtilitatem: nam pars vna venas ſubit, ſuamque operam ſanguini præſtat: altera ſuperiori cognata & affinis, ab hepate in ſplenem deriuatur quæ poſtmodum in vẽtriculum effuſa, cui ſiniſtra parte incumbit, ſuaque acrimonia ad ciborum appetentiã, atque edendi auiditatẽ ſtimulat, irritatque. Eſt autem id viſcus molle, rarum, fungoſum, ſpongiæ aſsimile, conceptaculum eliciendis ſanguinis fecibus deſtinatum, quod plerumque ira turgeſcit, in eamque molem attollitur excrementorum affluentia, vt hominem oppreſſurum videatur, quod ipſum queritur Plautinus leno Cappadox: *Splenis vſus & natura.* *In Curcul. Act. 2.*

Valetudo decreſcit, accreſsit labor.
Nam iam quaſi zona liene cinctus ambulo,
Geminos in ventre habere videor filios,
Nihil metuo, niſi ne medius diſrumpar miſer.

Quæ corporis pars quoniam agilitati officiat, ac veredarijs, curſoribus, velitibus, ferentarijs moram inferat, atque impedimento ſit: perſuaſum fuit olim imperitæ plebi vel eximi id viſcus, vel admoto cauterio aduri: quum abſque vitæ iactura adimi nequeat, vt nec caſtori amphibio, *Splẽ agilitati officit* *Splenẽ nõ poſſe adimi.*

R hoc

hoc eſt, ambigui generis animanti teſtes, quos nugantur venatores ab illo mordicus abripi, atque inſequentibus obijci, quò vitam redimat: quanquam id viſcus ſi ſupra modum intumeſcat, cohiberi poteſt ac reprimi abſinthij Pontici ac vulgaris vſu, aſplenio, polypodio, ſena, epichimo, roſmarino, cappare, caſſutha, fumaria, phyllitide quæ vulgo ſcolopendria ac lingua ceruina nominatur, amigdalis amaris, nucleis perſicorum, tamarice ac miricà: nam ſi excreſcat, corpus attenuatur ac macilentum efficitur, ſic vt appoſitè Traianus imperator fiſcum ſpleni pronunciarit aſsimilem. Vt enim vbi fiſcus atque ærarium principum augeſcit ac locupletatur, atteritur populus: ita excreſcente ſplene contabeſcit corpus ac macie conficitur. Quum itaque excogitatum ſit hoc membrum à naturæ opifice, vt hepar deſpumet, atque ab impuro lutulentoque ſanguine reddat purgatius: modis omnibus efficiendum, ne quid incommodi concipiat: ſiquidem liene obſtructo aut imbecillitate affecto, ſuccus melancholicus per corpus vndique diffuſus fuliginoſo ac fuſco colore cutem inficit, mentique varijs ima-

Quæ Spleneticis vſui.

Splen fiſco aſsimulatur. Traiano Cæſari.

imaginibus ac ſpectris infeſtus eſt. Quod ſi munere ſuo probè defungitur, ac ſordes ſanguinis exactè combibat, hilaritatis ac geſtientis effuſæque letitiæ occaſionem hominibus præbet: ex ſyncero enim, atque à limoſa fece expurgato ſanguine ſpiritus lucidi puriquè emanant, à quorum puritate mens exhilareſcit, atque inter feſtiuos ſodales in iocos, riſus, facetias, lepôres, laſciuiam ſunt effuſi: quod etiam vuidis vinoque liberalius perfuſis vſuvenire ſolet, qui tametſi natura tetrici exiſtant, atque in omni vitæ actione, fronte, oculis, ſupercilijs, inceſſu ſeueritatem quandam præ ſe ferant, vbi vino incaleſcere incipiunt, atq; inter præſtantioris formæ nymphas verſantur, frontem exporrigunt, omnemque ingenij ac morum aſperitatem excutiunt. Sic noui ſpectabiles aliquot ac Senatorij ordinis viros vel ex naturæ conditione, vel vitæ aſſuetudine ab omni prorſus hominum contubernio alienos, facie vultuquè ſeuero, caperata fronte, adductis ſupercilijs, oculis toruum intuentibus, & qui ſubinde in obliquum detorti, obuijs minitari videantur, ipſoque aſpectu terrorem incutere: qui tamen in puellari

Splen vitiade riſum moueat.

Seueri vino exhilareſcunt.

Melãcholici quãdo effuſe hilares.

conſeſſu,cœtuque Geniali detecta perſo-na habituq́ue Stoico,in obeundis ſaltatio nibus ac tripudijs perficiendis, agiles eſ-ſent, & expediti: verum peracta nuptiali celebritate,rurſus ad ingenium,ad priſti-nos mores,ad ſolitam grauitatem erat re-ditus. Quibus ego conſultor eſſe ſoleo,vt huiuſmodi ſodalitijs ſe ingerant, illosq́ue congreſſus crebro venentur: quò expoliri poſsint humanitatis vſu & cõſuetudine, atque ab illa perſonata ſeueritate deſueſ-cere,ſibiq́ue ad connubij ſocietatem adi-tum patefacere. Spleneticis itaq; & quot-quot natura mœſti ſunt,menteq́ue obnu-bila,moderatus vini vſus, corporis agita-tio,hominum conuentus & frequentia, commodam valetudinem vitæq́ue ſuaui-tatem pariunt: hac enim viuendi ratione, calor natiuus vires cõcipit, atque vt ignis crebro motu ſplẽdeſcere ac ſcintillare in-cipit, ſpiritus quoque ſopiti exhauſta atri humoris ſentina,diſcuſſaq́ue fuligine, re-uiuiſcunt ac fulgore ſuo omnes ſenſus quorum mens vtitur miniſterio, collu-ſtrãt,atque ad ſingulas actiones inſtruunt. Quò mihi nõ prorſus abſurdum,nec à ve-ritate alienũ exiſtimari ſolet carmẽ id, ta-metſi triuiale ac minus elaboratum,

Tetrici aſ-ſueſcant ſodalitijs.

Simile ab ignis agi-tatione.

Mens

Mens ſapit, et pulmo loquitur, fel ſuſcitat iras,
Splen ridere facit, cogit amare iecur.

A quorum viſcerum functionibus non excluditur cor, vitæ ac caloris inſiti fons, vitaliſque ſpiritus origo, vt cui vis adſit ac facultas in obeundis naturæ munijs vel præcipua: ab eo enim viri ſapientia celebres, ac rerum cognitione imbuti, Cordati appellantur, & qui ab ijs remotiores, vocabulis deſignantur ab impotentia animi deſumptis, alijſque affectibus qui à temperantia ac moderatione longè diſſidét: hinc Socordes denominati, qui deſidiæ, languori, otio, ignauiæ ſe dedunt, quos noſtræ ætatis Theologi Acedioſos vocant, hoc eſt, tardos, improuidos, inertes, oſcitátes, deſidioſos, negligétes, quique ijs rebus non inuigilant quæ optimi patris, ac ſeruatoris Chriſti nomen illuſtrant, nec ea conſectari curant, quæ illis ad beatè viuendum ſalutaria ſunt ac fructuoſa. Vecordes vero cæteris deteriores exiſtunt, qui nō aliud, quàm fraudes, imposturas, cædes, inſidias, incendia, proditiones, ciuium damna, ac patriæ clades meditantur, atque nefanda ſcelera animo menteque concipiunt: quæ internæ labes, ac mentis veſaniæ in oculis, fa-

Cordis principatus.

Cordati qui.

Socordes qui.

Vecordes qui.

Mētis turbatæ ſigna.

cie, vultu, fronte, ſupercilijs, totaque externa ſpecie ac corporis habitu euidenter ſe proferunt, in quibus depræhenſi æſtuant, obmuteſcunt, hæſitant, diſsimulant, tergiuerſantur, diffitentur, aut ambiguè ac perplexè reſpondent, denique vel culpam in alium transferunt, vt Ædamus, vel ægrè ſe expurgant: quale nobis exhibuit ſpecimen apud Saluſtium Catilina homo factioſus, atque in patriam ac ciues ſeditionis facibus armatus, cui ex conſcientia ſcelerum, ac mentis inquietudine, color exanguis, fœdi oculi, citus modo, modo tardus inceſſus, prorſus in facie vultuque vecordia inerat. Simili quoque furore Saul rex ad perpetrandas cædes multaq; funeſta impulſus eſt. Cain quoque ijſdem furijs ac mentis ſtimulis agitatus, quòd fraterna cæde cruentus eſſet, omnem ſibi ademit ſalutis ſpem, omnem interclußt veniæ aditum. Quum enim Dominus patrati ſceleris confeſsionem extorqueret, atque illum de immani crudelitate appellaſſet, Cain tanquam nullius ſibi culpæ conſcius, nihil compertum ſe habere teſtatur, quo loco hæreat frater, qua ſit valetudine, quid rerum gerat, & quibus ſit implicatus negotijs, im-

Geneſ.2.

Catilinæ vultus.

1.Reg.10.

Geneſ.4.

Cain diffidentiæ exemplū.

impudenter ſe ignorare profitetur.

Emergunt præterea ab imminuto corde mentéque parum firma, à qua appellationem ſortiuntur Excordes, quibus nonnulla melancholię pars ſubeſt, ſed pecunia. Sunt enim rationis inopes, ſtolidi, inſulſi, inſipientes, ſtupidi, deliri, quos ſcriptores minus culti inſenſatos vocant, Diuus Paulus quum Galatas ſtultitiæ inſimulat, ἀνοήτους vocat, hoc eſt, craſſos, indociles, tardos, ſtultos, ac rerum ſalutarium minus capaces, aut qui confeſtim ab inſtituto conceptáque doctrina reſiliunt. Quocirca cerebrum ſeu mentis principatus tum cordis robore ac viribus conſentit, mutuaſque inter ſe operas conferunt, ſic appoſitè cordati appellantur, in quibus viget mens, ratio, iudicium, intelligentia: illis enim præſidijs res magnas fortiter atq; animoſè aggrediuntur, quęque animus concipit, ſapientia duce perficiunt atq; exequuntur. Cætera vero iam memorata viſcera ſua quoq; vi atq; efficacia inſtructa ſunt, ſic fel iracundiæ cauſam miniſtrat, atq; ad irã, rixas, contentiones, iurgia, pugnas occaſionem prębet: Hepar vero ſanguine redundans, ac vino cõcalefactum, renes in amplexus ac concũbendi

Excordes qui.

Galat. 3.

Cordis & cerebri cõſenſus.

Mens cordi miniſtrat intelligentiam.

Fel iræ fons.

Hepar libidinis cauſa et renes

deſiderium, in libidinem, in luxum, laſciuiam incitat: Cor autem cogitationes & conceptus, ſenſaque mentis pulmonis ac vocalis arteriæ adminiculo, tum vſu linguæ quæ proferendæ voci inſeruit, exprimit, ac mentis cōſilia denunciat: Splen niſi quid obſtet, hoc homini præſtat, vt in iocos, riſus, cachinnos, laſciuiam, petulantiam effuſus, nihil minus, quàm ſeria meditetur. Econtra vbi id membrum impuri humoris confluuio obruitur, atque vel imbecillitate, vel obſtructionis impedimento, iecur operam ſuā denegat, multa ſecum adfert incommoda quæ menti ęquè ac corpori infeſta ſunt, nempe mœrorem, triſtitiam, metum impēdentis mali, pauorem, anxietatem, formidinē, deſperationem ac diffidentiam, hoc eſt, nullam ſpē ac rerum meliorum expectationem: quæ animi mentiſque affectus atque ægritudines hominem immaniter excruciant, vexant, dilaniant adeo vt etiam totius corporis forma ac decor euaneſcat, omniſque externa ſpecies, tanquam argentum, fuligine obſcuretur, non ſecus quàm in ædibus ex fumo vndique diffuſo, nitida quæque fuſca efficiuntur ac fuliginoſa: quum enim humorum ſordes affluen-

Pulmo & lingua conceptus denunciant.

Splē quur letitiæ cauſa.

Splē mētē obnubilat

Perturbationes animi.

Simile à fumoſis ędibus.

affluentius eò confluunt, quàm vt calor atque inſita membri vis poſsit conficere, grauiore mole labaſcit atque opprimitur. Vt enim quiuis baiulus aut operarius geſtandis oneribus impar corruit, ſuo plerumq; ac rerum quas deferendas ſuſcipit, damno ac iactura: ita vbi in illud viſcus plus ſucci melancholici decumbit ac deriuatur, quá perferre queat, aut concoctione domare, plurima hinc detrimenta, variosq; morbos cõcipit. Siquidem liene affecto, vẽtriculus cruditate, nauſea, faſtidio, ructibus acidis infeſtatur: Hypocondria ſeu præcordia inflãtur ac tumeſcunt, corpus fit gracile atque extenuatur, gingiuæ purulentis puſtulis exhulcerãtur, dentes efficiuntur luridi, rubiginoſi, mobiles, cani, exeſi, os fœtidum, fauces olidæ. *Simile à baiulis.* *Splenis morbi.*

Gutture ſulphureas lente exhalante mephites. *Perſ. Sat. 4.*

Ad ſplenis quoque morboſam intemperiem, affectusque vitioſos hunc morbũ refero, quẽ veteres Stomaraccen & Scelotyrben nominant, Belgæ & præſertim Phriſij, quorum plurimi vere & autumno huic morbo obnoxij ſunt, populari ac gentilitia voce *Schoirbuyck*, inculti ſcriptores Scarrificationem ventris vocant. Cõtrahitur autem ex fœda humorũ col-

luuie, quæ quum ex ſplene in ventriculum confluat, contagione quadam dentes ac gingiuas inficit: cuius quoniam pars in pedes decumbit, confeſtim contrahuntur ſuræ, labant genua, compages diſſoluuntur, color circū femora ad imum vſque calcaneum varius ac verſicolore ſpecie ſpectantibus horrorem incutit. De cuius morbi natura, ac curandi ratione, quoniam luculentum librum conſcripſit Guilielmus noſter Lemnius, qui eruditionis ornamenta, ac rei medicę decus atque inſignia, ſumma laude in Academia Piſana conſequutus eſt, ſuperuacaneum videtur plura de hoc morbo congerere. Cæterum omnia hęc ſplenis incommoda perferri poſſent ac tolerari mitius, modo infima membra, parteſque abiectæ atque ignobiles his tantum malis eſſent expoſitæ (quanquam illæ non minus neceſſarię ſunt, quā forices in ædibus ac cloacæ proluendis ſordibus deſtinatæ) verum cum principes partes ac mentis organa pari malo inuolui, varijſque affectionibus lacerari contingat, res maiorem diligentiam exigit, atque acrius in profligandis huiuſmodi hoſtibus inſiſtendum. Siquidem vapores tetri tanquam ex palude ac cameri-

Guilielmi Lemnij de Stomacace liber vulgo ſcoerbuyc, cui grādo porcorum affinis.

Simile à cloacis domeſticis.

merina quadam ſurſum delati, cerebrum inſuaui triſtiq; halitu afficiunt, ac ſpiritus animales aliena qualitate imbuunt, hinc mentis inquietudo & alienatio, cogitationes abſurdæ, ſomnia turbulenta, capitis vertigo, aurium tinnitus, oculorum caligines, luctuoſa ſuſpiria, cordis tremor ac palpitatio, quibus accedit animus mœrens & deiectus, anxius, pauidus, meticuloſus adeo vt in hunc modum conſtituti, omnibus diffidant, amicos hoſteſque iuxta metuãt, omni momento circũſpectent, ac ſiquid increpuit, aut ſiqua leuiſsimus ſtrepitus exortus eſt, expaueſcant, ac metu penitus concutiantur: etiamſi nulla ſubſit formidinis cauſa, nec quiſquam tam afflictæ menti vllam tremendi occaſionem præbuit, à quibus ſi ſciſciteris, ac ſis percontatus, quur ſe macérent, curaque innani ac mœrore ad tabem vſque ſe conficiant: aut nihil aut grauate reſpondent ſic, vt eius rei cauſa ex hominum contubernio ſe ſubducant, ac ſocietatem amicorum peroſi, in loca deuia, deſerta, opaca, demigrent, vt Thimon ille μισάνθρωπος, hoc eſt, oſor hominum appellatus, ac Belerophon qui vt Ho-

Signa affecti cerebri.

Mentis inquietæ tormenta.

Thimon oſor hominum.

Homerus refert, animi ęgritudines, ac mentis dolores captata ſolitudine excutere tentabat,

Iliad. 3. *Nam miſer in ſyluis mœrens errabat opacis,*
Per campos ſolus latos, perq́, auia rura,
Ipſe ſuũ cor edens, hominum veſtigia vitans.

Cauſæ melancholici affectus. Contingit autẽ multifariam in hunc habitum homines deuolui, qui ab eo prius erant alieni. Alij enim ex hæmorrhoidum menſiumq; ſuppreſſo profluuio, aut ſubſiſtente cohibitaque conſueta aliqua emanatione huc delapſi ſunt. Nonnulli ex longo diutinoq; mœrore ac mœſtitia, vel ex parentum obitu, vel rerum fortuitarũ iactura ac detrimento, aut denique ab alicuius rei potiundæ fruſtrata ſpe ac deſiderio huc deuenerunt. Non deſunt qui ex lucubratione intempeſtiua nocturniſque vigilijs, ac vita vmbratili, ſolitudine, inedia, penuria, anguſtia, vel etiam ab alimẽtorum vſu & conſuetudine habitum melancholicum contraxerunt, atque ad frigidam ſiccamque intemperiem ſunt delati. Plerique conſcientia ſcelerum ac flagitiorum, quæ ab ijs patrata ſunt, recordatione, aut vitæ per nefarias libidines atque effrenatas cupiditates tranſactæ memoria in melancholicos affectus demerſi ſunt,

qui nōnunquam eò illos adigunt, vt cę-citate, animi furore, amentia, mentiſque errore agitati vitæ tædiũ concipiant, multaque dira atque acerba patiantur. Siquidem vt appoſite Iuuenalis: *Anxietatis animi tortura.*

Perpetua anxietas, nec menſæ tempore ceſſat, *Satyra. 13.*
Nocte breuem ſi forte indulſit cura ſoporem,
Et toto verſata thoro iam membra quieſcunt,
Continuo templum, & violati numinis aras
Conſpicit in ſomno, ac mentem ſudoribus vrget.
Hi ſunt qui trepidãt, & ad oĩa fulgura pallent,
Quum tonat, exanimes primo quoq; tẽpore cœli.

Vide lector optime ſcelerate afflicteq; mentis angores, cruciatus, carnificinas, pauores, tormenta, quæ Deus opt. max. fidei etiam ac pietatis deſertoribus, quiq; à ſacratiſsima Religione, ac Dei verbo deſciſcunt, obuẽtura denunciat, ſic vt iuxta prophetã *illis immittat ſpiritũ vertiginis, & errare faciat in omni opere,* ſicut ſolet ebrius & vomens, ſic vt ob mẽtis cecitatẽ ac Dei negligentiam, eiuſque verbi contemptũ nihil habeant ingruente calamitate, vel horrore mortis, quo ſe fulciant, aut ſecuros præſtare poſsint: ſed ſunt illorum conceptus, cogitationes, conſilia perturbata ac confuſa, ſiquidem innituntur ac ſe inclinant in parietem caducum, hoc eſt in *Conſcientiæ ſcelerũ* *Eſaiæ. 19.* *Neglectus pietatis pœna.* *In caducũ parietem inclinare.*

rem

rem parum firmam vel potius noxiam; atque vt Eſaias ait, *confidunt ſuper baculum* Cap.36. *ſeu ſcipionem arundineum confractum*. quo deſignat, illos ſpem in eo figere, qui tantum abeſt vt prodeſſe poſsit, aut aliquid 4.Reg.18. præſidij adferre, vt etiam noceat incumbenti, ac palmæ vulnus infligat, *manuſq́;* Cap.29. vt Ezechiel ait *laceret*. Sunt præter hæc complura exempla, quibus Deus impios terret, ac deſertæ contemptæq́ue religi- Deut.28. onis pœnam minitatur. *Quod ſi* inquit, *vocem Dei tui audire recuſes, percutiet te furore, amẽtia, cæcitate, dabit tibi Dominus Deus tuus cor pauidum, & deficientes oculos, & animam conſumptam mœrore: eritq́ue vita tua quaſi pendens ante; timebis die ac nocte; tuæq́ue vitæ diffides ob cordis tui formidinem qua terreberis, & ob eas imagines ac ſpectra, quæ oculis tuis obuerſabuntur.* Rurſus loco alio, quo etiam teterrimos animi morbos Leuit.26. non defuturos indicat *Viſitabo vos velociter inquit Dominus, in frigore, egeſtate & ardore, fugietis nemine perſequente; ac terrebit vos ſonitus folij volãtis, occumbetis nullo pro-* Hiere.17. *fligante, & tabeſcet anima in iniquitatibus veſtris.* Non mitiora imprecatur Hieremias ijs, qui à Deo deficiunt, illiusq́; verbo obſiſtunt, ac cultores veritatis oppri-

mere

Scipioni arundineo inniti.

mere nituntur. *Non ſis tu mihi formidini, inquit ſpes mea in die afflictionis: confundantur qui me perſequuntur, & non ego: paueant illi & non ego: induc ſuper illos diem afflictionis, & duplici contritione contere illos.* Quum autem quis angore mentis, & animi cruciatu, tum rerum fortuitarum iactura affligitur, in corpore quoque accepta nonnulla clade, geminato malo afficitur. Quum itaque he furiæ, ac perturbationes melancholicæ ex varijs diuerſiſque cauſis emergant: in primis expedit mali fontem tollere, ac radicitus errorem menti eximere: Proximum eſt corpori præſtare ſuam operam, ac nihil non moliri, omnem mouere lapidem, quo tanta ægritudine quę corpori iuxta atque animo incumbit, aliqua ex parte alleuari poſsint ac non nihil ſolatij percipere, ſunt enim commiſeratione digni, ſic vt nemo niſi inhumanus cenſeri velit, illis inſultare debeat, ſed deplorare potius atque indolere, quod eò delapſi ſint, atque à rationis mentiſque iudicio exciderint. Scitum eſt illud Pauli, quod his etiam accommodari poteſt. *Qui ſibi videtur ſtare, obſeruet ne cadat.* quo quemq; comonefacit, in omni humanæ vitę curſu atq; actiōibus ne rebus ſecūdis.. ni-

Duplex contritio quæ.

Melancholici ſubleuandi.

1. Cor. 10.

Pauli locus explicatus.

nimium elatus plus ſatis illis fidat ſibiq́ue ſecuritatem polliceatur: fieri enim poſse, vt ingruente externo aliquo impulſu concutiatur, ac grauioribus, quam quos paulò ante irriſerit, corporis animiq́ue morbis ſuccumbat, atque obruatur. Cæterum vt cuique innoteſcat, quibus argumentis atq; indicijs frigidus & ſiccus habitus depræhendi poſsit, eius notas quæ in externa ſpecie elucent, quæque in intimo mentis receſſu occluſę, actionibus dictiſque ſe proferunt: tum quo effectu Melancholia polleat, obiter indicabo. Quoniã autem huic conſtitutioni Melancholica natura ſubeſt, eadem quoque ſigna huc referenda ſunt. Si cui enim frigidi ſicciq; corporis habitudinem excutere atque explorare libeat, atque in Melancholicos defigat oculos, primò quoque intuitu omnia inter ſe coſentire, atque ad eandem amuſſim quadrare perſpiciet. Siquidem eiuſmodi homines corpore apparent ſqualli-do, macilẽto, arido, ſtrigoſo, cute glabra, vnguibus aduncis, qui ex ſiccitate velut cornu ac corium, incurueſcũt, præſertim vbi firmatus eſt habitus, atque adauctus qualitatibus, altius radices egerit: quales conſpici ſolent in extenuatis morbo ac ſe

Notæ frigidi & ſicci habitus

n i-

niculis. Et quoniam omnes partes corporis flacceſcunt, atque ali deſinunt, crines rareſcunt ac ſenſim defluunt, facies colore pallido, giluo, liuido deformatur. Omnibus enim Spleneticis color defloreſcit, tumeſcunt pedes, ventriculus cruditate afficitur, atq; ab influxu vitioſi humoris, ructibus, acidoque vomitu ſubinde infeſtatur, quo erumpente vnicè ſubleuantur. *Splenetici decolorati*
Quod vero ad animorum notas ſpectat, difficiles ſunt, queruli, moroſi, duri, intractabiles, præfracti, ad rem attenti ac pecuniarum auidi, verũ parci & tenaces, quiq; rebus partis abſtinent, nec ijs perfruuntur, aut ad vſus vitæ neceſſarios accommodant. Ex inceſſu quoque illos depræhendes: vtuntur ſiquidem tarditate quadam, ingreſſuque lento ac compoſito, obſtipo demiſſoque capite, aſpectu, vultu, facie, oculorum obtutu toruo ac tetrico, tanquam è Trophonij antro, aut ſpecu aliquo ſubterraneo (qualis eſt apud Hibernios fabuloſus Patritij hiatus) nuper reuerſi, adeo vt quũ illos Saturni ſidus vnà cum melancholia informet, taciturnitati ac ſilentio, tanquam voto, ſunt aſtricti, ſic vt ægrè ab illis vllas voces aut verba extorqueas. Hæc itaque & pleraque alia frigi- *Notæ animorum melancholicorum.* *Trophonij ſpecus.* *Patritij antrum.*

S dum

dum ſiccumq; habitũ ac melancholicæ naturalis quæ à puritate nonnihil deflexit, conditioné comitari ſolet. Cæterum quæ præter naturã corpori ineſt, multo eſt deterior, ac magis pernicioſa, denominatur illa appoſitè Atra bilis, quæ triplici differẽtia cõpræhenditur. Vna enim ex melãcholico ſucco emergit, quę aut putredine, aut extranei caloris incendio in cinerẽ trãſit; vt fomites ac nutrimenta aduſtione atq; ignis ardoris deflagata. Putreſcens autem acidam atque acerbam qualitatem aſciſcit, aut acrimonia quadã imbutam. Quæ vero ex ardore progreſſa eſt, deurit atque acri mordacique vi corpori infeſta eſt, hoc à ſucco melancholico differens, quod fex vſta à non vſta: nam fex quæ nullam aduſtionem paſſa eſt, mitior eſt, quàm illa ex qua vel aqua vitæ ſeu vnium feruidum, aut alius liquor elicitur. Secunda quæ omnium deterrima à flaua vel lutea bili deuſta conficitur, quo fit vt picis in morem nigra ſit ac ſplendeſcat, vt gagates, lapis, bitumen, colophonia, & reſinata quædam luteo nigroque ſplendore perfuſa, ob igneam partium in dẽnſa compactaque materia conſiſtentiam: nigra itaque ipſa colore conſpicitur, vbi non igneſcit

Melancholiá nõ naturalis triplex.

Simile à rebus deuſtis.

Atra bilis quæ propriè.

ſcit aut accenditur, vt ſunt ebuli, ſambuci, liguſtra Pæoniæ baccæ, aut ceraſi nigręque vuæ acini, quorum ſuccus atro vel ſanguineo colore manus inficit. Quod ſi inflammari illam contingat, atque ardorem concipere, colorem exhibet coraſeum, atque igniti fulgentisque auri purpureo nitore diluti, aſsimilem. Hinc vbi igneſcit immoderatius, animi furor & concitatio, mania, inſania, rabies: econtra vbi omnia intra mediocritatem conſiſtunt, acumen ingenij, præſtantia doctrinæ, inuentionis ſubtilitas, lingua diſerta, ac loquendi peritia abunde inſtructa. Poſtrema atræ bilis ſpecies, pituitæ combuſtione concipitur. Quoniam itaque varia atræbilis diſcrimina, ac Melancholici diuerſa ſunt conditione, natura, moribus, animi propenſione, forma corporis ac coloris ſpecie: ſuis quique indicijs obſeruari debent. Siquidem qui ex aduſta bili aut aſſato ſanguine in hunc habitum deuenerunt, amplis ſunt tumidisque venis: nam flatu turgeſcunt, colore corporis fuſco, atque abunde hirſuto, capillo denſo ac numeroſo ob caloris copiam, labris prætumidis propter humoris ac ſpiritus flatuoſi in ſublimes partes concurſum,

Atræ bili quis color. vbi igneſcit.

Signa atræ bili obnoxij.

quò fit vt & oculi illis nonnunquam prominẹant, rurſus ſubſidẽtibus humoribus aliquando recondantur, nunc volubiles ac permictantes, nunc quieti atque inconniuenter immobiles: lingua vero quę mẽtis arcana detegit, atque in apertum profert, modo prompta & expedita, modo hæſitantior atq; in proferẽdis vocibus tarda, bleſa, titubans, balba, impedita: quod pro anni, ætatis, regionis, auræ caliginoſæ vel ſerenæ, denique cibi ac potus ratione, intemperie quadam affici contingat frigidoque aliquo humore imbui. Eſt autem humor hic multiplex, vari⁹, multiformis, qui miris modis hominum corpora menteſque informat, ac diuerſos habitus, mores, conditiones conſtituit. Habet enim ferro aut carbonibus, ſeu foſsiles, ſeu factitij ſunt, quiddam aſsimile, quæ ignita candent, ac fulgore auri collucent, membraque deurunt: extincta vero, nigredine obſcurantur, ac colorem vel atrum vel rubiginoſum oculis exhibent: Ita bilis atra tametſi frigida ſtatui ſolet & ſicca, deniq; ad nigredinem vergente colore, aliquid tamen illi caliditatis ſubeſt ab eius facultate & natura à quo profluxit, nempe bili flaua & ſanguine. Sic enim amurca olei, fex

Lingua hæſitãtia.

Melancholia ferro aſsimilis.

Atra bilis caliditatis particeps.

ſex & acetum vini, cineres ac carbones, ti tionum fumigantium ac prunarum natu ram referunt: quocirca non eſt prorſus ca loris expers bilis atra, ſed vel aliquid eius qualitatis in ſe continet, vel capax eſt: licet enim longo vix tempore igneſcat, vt ferrum, quòd vrentiſsimis ac bituminoſis carbonibus iiſque follibus inſtigatis opus habet, quo ſubigi malleis, fingique in incude poſsit, ardore tamen imbutum ita igneſcit, vt nihil ſit in corpore quod magis deurat: hinc tanta nullo propemodum temporis interuallo, riſus ac lætitiæ in repentinam ſubitamq; mœſtitiā autque angorem viciſsitudo & commutatio. Vbi enim is humor incaleſcit ac calorem concipit, quoniam ſpiritus lucidi ab eo promanant, ad prodigium vſque exhilareſcunt melancholici, atque ad cantilenas, ſaltationes, tripudia ſunt propenſi, ac præter ſolitum affabiles, liberales, benefici, ac nulli non expoſiti adeo, vt etiam in oſcula atque amplexus puellares proruant, nec quid aliud, quam cōnubia meditentur, totique in poſteritatis ac liberorum ſuauiſsimam ſpem ſunt erecti, ſic vt ſeriò deplorent ſe tale quiddam iampridem non fuiſſe aggreſſos. Vbi vero

Exēplum ab aliquot liquoribus

Simile ab ignito ferro quod malleis ſubigitur.

Melancholici varij & inconſtantes.

æſtus deferbuit ac reſedit ille animi impetus frigeſcente ſanguine & ſopitis ſpiritibus, omnium pertæſum eſt. Damnant ac deteſtantur heſternas actiones, pudetque erroris ac ſtultitiæ. Siquando itaque atra bilis frigeſcit, animum homini mentémque eripit, atque omnem confidentiam & quidquid eſt virilis roboris, adimit, adeo vt non facile ad præclaras atque excelſas res emergant aut euitantur: ſunt enim ſtupidi, ſegnes, tardi, ignaui, ad diſciplinas ac conſectandas artes inepti, minuſque appoſiti, quod in ea melancholiæ ſpecie euenit, cui frigida lentaque pituita affluentius commiſcetur: quo fit hoc genus hominum, vt aſini aliæque brutæ pecudes, iners ſit, indocile, ſegne, obliuioſum. Illi vero quib⁹ moderato calore atra bilis perfunditur, ac ſanguine irrigatur, alijsque humoribus ſynceris diluitur, ingenio pollent, ac mentis acumine, multaque inſtinctu atque afflatu diuino perficere videntur. Quocirca non inſcitè Ariſtoteles humorem hunc vino pronunciat aſsimilem. Vt enim vinum mores producit varios ac ridiculos pro cuiuſque natura, ac liquoris huius quum effectu tum viribus (aliam enim vim ſortitur ab Hiſpania,

Atræ bilis affectus vbi frigeſcit.

Melancholia aſinina.

Atræ bilis vis vbi excreſcit.

Problem. ſect. 30. quæſt. 13.

nia, aliam à Gallia, Creta, Corſica, ac Rheno aduectum) ſic melãcholia diuerſos mores parit, varioſque habitus conſtituit. Vnde apud Belgas enumerantur aliquot temulentorum conditiones ac ſtudia. Alij enim vino madidi cõtentioſi ſunt ac rixantur. Alij taciturni atque elingues: plerique loquaces ac tumultuoſi: nõnulli in lachrymas ſunt atque heiulatus effuſi, animoq; mœrenti ac deiecto. Conſpici quoq; ſolet in hac hominũ colluuie minaces, ſæui, acerbi, feroces, amarulenti, arrogantes, philanti, vẽtoſi, elati, laſciui, petulci, geſticuloſi, inquieti, inſtabiles, in libidinẽ atq; amores propenſi, verum, vt Iuuenalis ait,

Ebriorum variæ conditiones.

Qui Venerẽ affectant ſine viribus inguine lẽto. *Sat.10.*

Sũt em̃ ebrij ac melãcholici ſalaces quidẽ, ac tentigine pruriunt, quod Genitales partes turgeſcãt, ac flatibus diſtendantur, ſed quibus cõfeſtim omnia languẽſcãt, omniſq; vis cõcidat atq; emoriatur ſic vt mulieres nõnunquã à ſpe cõcubitus decidãt, ac prolis deſiderio fruſtentur quod flatu potius quã ſemine turgeſcãt. Melancholię itaq; & ebrietatis par eſt cõditio. Temulenti enim varijs affectibus ducuntur; ac geſtus planẽ ſcenicos comicoſque exprimunt, Siquidem vt appoſitẽ Horatius:

Melancholici ſalaces

Ebrij in Venerem ſegnes.

 Quid

Lib.1. Epiſt.5.

Quid non ebrietas deſignat? operta recludit,
Spes iubet eſſe ratas, ad prælia trudit inermem,
Sollicitis animis onus eximit, ac docet artes.
Fœcundi calices quem non fecere diſertum?
Contracta quem non in paupertate ſolutum?

In Melancholicis autem non minus ridicula licebit obſeruare: nam multi in quotidianis actionib' ineptos mores exprimunt, ac citra etiam vllam mentis alienationem res leues, ludicras, inanes, nugatorias proferunt. Sunt enim mente capti qui non ſerio deſipiunt, ſed ſuauiter delirant, vt quos ludit amabilis inſania adeo vt nonnulli deplorent ſe reſipuiſſe, ac grauiter cum amicis expoſtulent quod damnum ipſis illatum ſit, non impenſum humanitatis officium. Vt apud Horatium Argiuus quidam non ignobilis,

Lib.2. Epiſt.2.

Qui ſe credebat miros audire tragœdos
In vacuo lætus ſeſſor, plauſorq; theatro,
Hic vbi cognatorum opibus curisq; refectus
Expulit helleboro morbum bilemq; meraco,
Et redit ad ſeſe: Pol me occidiſtis amici,
Non ſeruaſtis, ait: cui ſic extorta voluptas
Et demptus per vim mentis gratiſſimus error.

Sic me exercente rem medicam, complures oblati ſunt, quorum menti abſurdæ imagines ac ſimulachra obuerſarentur.

tur. Cuidam enim perſuaſum erat, naſum ſibi excreuiſſe in immenſum, atque in prodigioſam longitudinem exporrectum ſic, vt elephantis proboſcidem circumferre viſus ſit, qui nuſquam non eſſet impedimento, adeò vt ſubinde patinis, vt illi creditum eſt, innataret: accitus medicus, atq; affectum melancholicum ſubeſſe ſuſpicatus, dexteritate quadā ac latenti habilitate longum farcimen naribus admonuit, arreptaque nouacula ſeu cultro tonſorio appræhenſa nonnulla carnis parte imaginarium naſum auulſit, confeſtim exhibita homini parum ſobrię mentis ſoporifera potione, præſcriptaque ſalubri diæta, omnis mali metus ademptus eſt. Alius quidam hypocondriacus, hoc eſt, cui pręcordia humore melancholico ac flatibus turgida eſſent, perſuaſum erat ranas ac rubetas, quas bufones vocāt, inteſtina perterebrare, nec vlla ratione ea opinio illi eximi potuit. Medicus quò illum magis haberet obſequentem (nam melancholici ægrè ab opinione dimouentur) tale quiddam corpori inhærere pronunciauit, itaque exhibita purgāte potione, ac ſubdito cliſtere procuratum eſt, vt aliquot eius generis reptilia in ſubiectā peluium conij *Hiſtoriæ aliquot melancholicorum.*

cerentur: vbi autẽ pharmacum vires ſuas explicuit, aluus affatim exinanitus eſt, cõſpectisque excrementis, & quæ illis innatabant animalculis vana illa opinio animo excuſſa eſt. Alter quidam opinatus eſt ex vitro ſibi conflatas clunes, ſic vt omnia ſua negotia atque actiones ſtando perficerct, metuens ne ſi in ſedile ſe inclinaret, nates confringeret, ac vitri fragmenta hinc inde diſsilirent. Huiuſmodi delirij ac deſipientiæ ſpecies quæ vel alijs vel ſibi ipſis riſum excutiunt, ſecuriores ſunt, vt Hippocrates ait, minuſq; feroces: illę vero quę ſtudio quodã ac ſolicita meditatione perficiuntur, deteriores, vt quas comitari ſolet furioſa quædam temeritas, qua quum ſibi tum alijs inexpectata damna inferũt, ac repentino inſidiantur. Sic noſtra memoria vir quidam illuſtris in eum mentis errorem incidit, vt mortem animo conceperit, ac ſe iam è viuis exceſsiſſe haberet perſuaſum, adeo vt quum illum amici ac familiares ad inſtaurandas vires iam collapſas, precibus, blandimentis, obiurgatione hortarentur atque vrgerent, omnia reſpueret, quod cauſaretur mortuũ eſſe ſe, ac nihil ita conſtituto opus eſſe alimento. Quum autem fame enecãdus videretur, inſtan-

Lib. 3. apho. 53.

Memorabilis hiſtoria melancholici cuiuſdam.

inſtante ſcilicet ſeptimo die, qui famelicis atque inedia confectis læthalis eſſe ſolet, comminiſci cœperunt, atque excogitare rationem aliquam, qua poſſet hic mentis error eximi, aut mederi: itaq; inducti ſunt in conclaue, arte atque induſtria obſcuratum perſonati quidam hiſtriões linteo obuelati, ac faſcijs obuincti, quibus mortui ſepulchris inferri ſolent, inſtructaque mẽſa ferculorum apparatu, liberalius, largiusque ſe cibo ac potu reficiunt, ęger autem hæc conſpicatus, ſciſcitatur quid moliantur & quod ſint genus hominum reſponſum eſt mortuos eſſe ſe: tum is, mortuiúe edunt? illi, maximè, ſi libeat accumbere, id non vanum experietur, confeſtim mente captus exilijt, lectoq; ſe ſubduxit, atque vnà cum mortuis commentitijs cibo fruitur affluentius: peracta autem cœna ſomnus illi obrepit in eum vſum confecto liquamine. Siquidem qui ſẽnſu, mentisque iudicio, ac ratione ſunt orbati, arte tractãdi ſunt, nec vlla re efficacius, quã ſomno domandi. Sic à Sibylla Virgiliana domitus legitur:

Inedia 7. die moriuntur.

Somnus de lyria ſedat.

Cerberus ille fame rabida tria guttura pandẽs,
Melle ſoporata, & medicatis frugibus offa.

Aeneid.6.

Cęterum qua ratione affectus melancholici

lici expugnari poſsint, aut ſaltem mitigari, obiter indicandum. Principio vnde morbus initium ſumpſerit, atque qua parte conſiſtat, excutiendum eſt. Quum enim tres ſint melancholiæ differentiæ, vna in qua cerebrum primario affectu hoc humore perfunditur, altera quæ toti corpori ſubeſt, tertia Hypocondriaca ſeu flatuoſa, quæ ex cruditate ac vitioſis humoribus contracta cerebrum per conſenſum afficit, diuerſas curandi rationes expoſcunt. Siquando itaque vniuerſum corpus ſucco melancholico oppletum eſt, à venę ſectione auſpicari conuenit curandi rationem: in cæteris hoc remedium inefficax cenſetur atque irritum, niſi ſanguinis redundantia tale quiddam exigat: ſic etiam in præcordiorum tortura, ac lienis tumore, aut vbi quartana infeſta eſt; ſpleneticam ſeu ſiniſtri brachij internã ferire conſultum eſt. Porro quum huiuſmodi hominibus aluus magna ex parte aſtricta eſt, leniter ac placide ſubducenda, aloë, epithimo, filicula. Siquidem vbi inteſtina lubrica eſſe contingit, atque excrementa prolui minus vaporũ ac fuliginis ſurſum rapitur, aut effumat: quocirca lienoſos ac melancholicos alui profluuio corripi ſalu-

Melancholia quo modo expugnanda

Melancholiæ tres ſpecies.

Melancholicis quando ſecãda vena.

Lubrica aluus melancholicis vtilis.

lutare pronunciat Hippocrates: denique hæmorrhoides, varices, condilomata, maraſcas infernis partibus innaſci atq; extumeſcere maniacis ac deſipientib. ſalubre. Et quanquam mali Genij humoribus ſe immiſcent, ac faces miniſtrant, omniaq; efficiunt ſæuiora, potiſsima tamen cauſa ac fons mali in humorum ferociam referendus expurgatis enim noxijs humoribus, diſcuſſaq; fuligine, furor miteſcit ac mẽs priſtinũ vigorẽ cõcipit. Quocirca moliẽda in primis vniuerſalis corporis euacuatio ea parte qua maxime natura vergit, idque ſenſim ac per interualla: neque enim conſultum eſt validis pharmacis huiuſmodi carbones iritare, poſtea inſtituenda optima victus ratio, eaque euitanda quę craſſum ſanguinem pariunt: vt ſunt bubulæ ac taurinæ carnes, ſuccidia, quæque diutius ſale aut fumo indurata ſunt, quibus accedunt aprugna atque vrſina, tum quæ nobilium conuiuijs inferri ſolet ceruina, ac Geniales paſsim menſas exornat leporum caro. Sic vt mirari ſubeat nihil ea magis à Belgis expeti ac commendari, nec vllum conuiuium ſatis ſplendidũ, aut magnifice inſtructum quod leporino ferculo non ſit exornatum: quum nulla caro ſit me-

lib. 6. aphoriſ. 48.

Genij humoribus ſe immiſcẽt.

Melancholicis placide aluus deijciẽdus

Cibi melancholici

Lepus melancholicus natura & alimento. melancholiæ magis affinis & cognata. nã frigida eſt & ſicca, niſi animal curſu ac venatione ſit defatigatum, ſic enim nonnihil caloris concipit, magisq́ue ſapida eſt & ſalubris. Quidquid autem ab hoc animante proficiſcitur, exiccante vi pollet *Lepus curſu fatigandus.* atque aſtringentis facultatis eſt particeps, pili, tegmen detractum, ſanguis, coagulum, caro. Sic coagulum leporis, eiusq́ue *Lepus in re medica multi vſus eſt.* ſanguis ex vino rubro epotus dyſenterias & mulierum menſes ſiſtit, pili exuſti, vel minutatim inciſi ſanguinem in vulnere effuſè promanantẽ efficaciter conſtringunt ac cohibent. Cerebrum ſuperuacuũ oris humorem abſumit, & dentes elicit: coxę eiusq́ue oſsiculi appendix calculum com minuit. Caro quoque leporina, ſi frequẽs eius ſit vſus, pituitæ defluxũ è capite com peſcit, atque epilepſiam, quæ ex craſſa ac glutinoſa pituita contrahitur, expungat: quorum quodq́ue ſiccum eſſe id animal, ac melancholicũ cõuincit, vt tota eius con ditio cõmonſtrat, ac præſertim caro ad nigredinem inclinata. Quod autem quum veteres, tum recentiores perſuaſum habe *Leporis eſus an venuſtos reddat.* ant, ex leporis eſu exhilareſcere homines atque aliquid venuſtatis, formeq; elegan tioris concipere: non ex meticuloſi & pa-

ui-

uidi animantis guſtu id euenire ominor, ſed quod feſtiui aliquot conſodales conuocare ſoleant in cœtum & accubationem epularem puellas quaſdam amabiles ac generoſas: itaq; ille quæ deſpectæ habitæ ſunt ac deformes, nec vnquam in huiuſmodi conſeſſum acciri cõtingit, inelegantes cenſeri ſolent, nec vnquam deguſtaſſe leporem: quod Martialis non inuenuſto epigrammate improperat, amaſiæ: *Lib. 5.*

Si quando leporem mittis mihi Gellia, dicis:
Formoſus ſeptem Marce diebus eris.
Si non derides, ſi verum lux mea narras:
Ediſti nunquam Gellia tu leporem.

Quam opinionem hinc enatam, conceptamque cõijcio (nam à nullo hactenus explicata eſt) quod qui Geniali alicui conuiuio interfuit, vt aſſolet vbi lepus decerpitur, ſeptem continuatis diebus blandus appareat, venuſtus, hilaris, feſtiuus, ſiquidem vbi inter epulas omnia hilariter tanſacta ſunt, elucent etiam poſt elapſos aliquot dies in fronte, ſupercilijs, vultu, labijs, oculis, nutibus (omnia enim ſunt animi indices) magna alacritatis indicia, multaque ſe proferunt, erectioris mentis argumenta, nam riſu, *Leporem guſtare, prouerbiũ explicatũ.* *Moderatã conniuia colorem & ſpiritus excitant.*

ca-

cachinnis, oſculis hinc inde exhibitis, tripudijs, vino, cantilenis, corpus concalefactum effloreſcit, ac fit coloratius, ſanguine in externum habitum vndique diffuſo, hęc itaque efficiunt, vt leporis eſus animi nebulas diſcutiat, vultumque ſerenum pręſtet ac faciem nitido rubore perfuſam. Vt enim qui irritantur, aut metu concutiuntur, perturbato animo conſpici ſolent, multasque notas vel deiectæ vel commotæ mentis in externo habitu exhibere: ita quibus omnia læta ſunt, proſpera, ſalutaria, nec vllus vitioſus affectus, aut perturbatio in corde reſideat, certa ſe indicia in corpore proferunt, ipſeque vultus, color, facies, frons, oculi, oris decor ac ſpecies ſecuritatem quādam animi pollicentur, mentemque placidam & quietam. Cæterum quod ad victus rationem attinet, qui frigido ac ſicco habitu exiſtūt tum melancholici laudabilis ſucci cibis ac vino generoſo aſſueſcant, cubent mollius ac ſomnus ſit prolixior, omniaque ſalſa atque acida ac præ cæteris cruditatem deuitent, exercitationi moderatæ inſiſtat. Vt enim paludes atque immota quæque putent, ita quoque corpus inexercitatum pędorē ac graues halitus contrahit. Quòd ſi

Animi affectus in vultu elucent.

Melancholicorum dieta.

Simile à ſtagnanti aqua.

ſi motus violentus illis ſit laborioſus, vocis modulatione ac cantilenis, muſicisque inſtrumentis ſe exercere poterunt & ambulatione. Omnes autem affectus animi; mœrorem, anxietatem, triſtitiam, odium, iram, indignationem, inuidentiam excutiant, nec quidquã tale in mente patiatur reſidere, ſolitudiné præterea fugiant, inediã, vigiliã, laſsitudiné, vires verò inſtaurare pergant, alimentis primũ liquidis (ſiquidẽ ea celerrime nutriunt, ac minimũ negotij ventriculo faceſſunt) mox adauctis viribus ſolidũ cibũ ſibi reddant familiarem. Panis ex lectiſsimo tritico conficiatur, eóq; vtatur parcius: ægrè enim cõcoquitur, & ſtomacho diu inhæret: quocirca baiulis, vectorib⁹, nautis, aurigis robur conciliat, ac carnem durabilẽ, minimeq; fluxã efficit: olidas enim fauces habent ac graueolentes: qui ſani parcius panis eſu vtũtur, quib. dupla panis pars, hoc eſt, beſsis, obſonij autem triens præſcribi debet. Quod ad prandij ac cœnæ rationẽ attinet, niſi cõſuetudo ac mos patrius obſtet, nec caput ſit diſtillationib. obnoxiũ, cœna ſit prandio liberalior, ſic vt ſemper enitetur immodica ſatietas. Obiter vt rẽ ſalubri conſilio perficiam, omnia quæ va-

Liquida cito alũt.

Panis eſus valetũdinarijs parce exhibendus.

Vnde grauis halit⁹.

Salubris hortatio. letudini officiunt, ac præmaturã ſenectã accelerant, longius abigãtur: adhibita cũ primis animi tranquillitate, mentiſq; cõſtantia, quam diuinitus ſummis votis ac precibus ab eo expoſcere par eſt, qui affatim ac cumulatè ſua dona, ſuámq; munificentiã in nos effundit, hoc eſt, à patre cæleſti ac Seruatore Chriſto illi cœno. Nam præter externa bona, præter res momentaneas ac caducas quarum vſu ac commoditate illius munere abunde fruimur, mẽtes etiam noſtras ſuo ſpiritu imbuit, atq; ad ſalutaria quæq; ſingulis momentis cogitationes ac voluntates noſtras impellit. Vrget, extimulat, ſic vt eius vim atq; afflatum in animis noſtris efficacem experiamur, ac fide ſtabiles qua Dei promiſsis innitimur, certam ſpem ac fiduciam concipiamus participes fore nos ſempiternæ beatitudinis, luciſq; æternę conſortes.

Tranquillitas animi omnia condit.

Ephes. 2.

Gal. 4.

1. Pet. 1.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITT. EMANUELE

Rerum & ſententiarvm hvivs operis index.

A.

Ab arboribus ſimile. 3
Ab aſtris ſimile. 65
Ab externo aëre ſimile. 22
Ab oßium natura longitudo. 24
Abſynthium hepati confert. 99
A conflagratis ædibus ſimile. 87
Actiones quotidianæ ſuo quæq; tempore atque ordine procedant. 72
Adoleſcentia. 27
Ad producendam barbam remedium. 38
Ad ſumma enitendum. 32
Ælementa, qualitates humores quatuor. 82
Ænobarbi. 37
Aër vitioſus cibo nocentior. ibidem
Aëris vis. 42
Ætas iuuenilis ſanguinea. 94
Affectus vitioſi homini noxij. 55
Affectuum origo. 8
Affectus quando mitiores. 9
Affectus quas noxas inferant. 55
Affectus colorem immutant. 86
A fidibus ſimile. 29
A flatibus externis ſimile. 14

A floribus ſimile. 25
Agalochi aut ligni aloës vis. 119
Alites concoctu difficiles. 61
A maiore denominatio. 29
Anacardina confectio memoriæ vtilis. 119
A naufragio ſimile. 2
Angliæ laus. 43
Angli doctis & ſenibus afficiuntur. 43
Angli cur meraco vino vtantur. 98
Anglorum vitæ conditio. 44
Anguilla mortua cur non fluitet. 105
Anima hominis pars potior. 1
Anima & corpus mutuam operam expoſcunt. eodem
Animalis ſpiritus functio. 13
Animi cultus. 3
Animæ vis. 13
Animantia tactu frigida. 57
Animi conditio in humido corpore. 75
Anxietatis animi tortura. 135
A perfluentibus ædibus ſimile. 204
Apetitus canimus. 109
A politia ſimile. 9
Apologus de membrorum diſſidio. 11
Ardelio qui. 123
Ariſtomenis aſtutia. 40
Aruginoſa bilis. 125
Aruinoſis ædibus ſimile. 63

Arti-

Artificiale balneum. 69
Arundo Riet. 30
Aſiani molles. 12
Aſtra minus efficacia humoribus. 96
A tempeſtate ſimile. 7
A vitulorum laſciuia prouerbium. 93
Aura peſtilens. eodem

B.

Balbi ſubmiſſe loqui neſciunt. 105
Barba rutilia non ſemper improbū deſignat. 122
Batani cuius ſunt conditionis. 15
Bilis per quas partes expurgatur. 121
Bilis malignitas. 126
Bilis naturalis & præter naturam. 120
Bilis qualiter purganda. 124
Bilioſis terrifica ſomnia. 124
Brabanti, cuius ſint conditionis. 16
Britanni cuius ſint conditionis. 16
Britanni in morbis flaccidi. 97
Britanni & Scoti acres habent iras. 16

C.

Cain diffidentiæ exemplum. 131
Calidus habitus. 35
Calor. 6
Calor colorem excitat. 60
Calor humorem vt ſol glaciem diſſoluit. 111
Calore vitam ſubſiſtit. 56
Calor humorem obſequacem habet. 73

Calor innatus quid. 6
Calor audaciam parit. 39
Calor humanus. 73
Caluitium ex humo penuria. 64
Canina appetentia. eodem
Caniculæ vis. 45
Canis panem ſomnians prouerbium. 107
Caput ab infimis membris noxam concipit. 99
Caput non fatigandum lotione. 118
Caput & ventriculus pituitoſi humoris conceptacula. 103
Cardiacus affectus. 97
Catilinæ vultus. 131
Catullire. 93
Cauſæ conſeruatrices. 42
Cauſæ melancholici affectus. 134
Cæpe oculis & memoriæ noxium. 118
Cerebella quæ memoriæ proſint. 118
Cerebrum aridum quid efficiat. 65
Cerebri temperies memoriæ præſidium. 113
Cerebrum ſiccum non concipit imagines. 113
Cerebrum humidum non retinet imagines. 113
Choleræ vis. 82
Cholerici dentati. 95
Christus à vitioſis affectibus alienis. 34
Christus exemplar perfectionis. 34
Christus quid homini contulit. 13
Cibi apti frigidis. 61

Cibi & potus facultas. 44
Cibus & aër æque neceſſarius. 23
Clyſteris vſus. 111
Cochleæ vitam viuere. 50
Color humores indicat. 86
Coloris pilorum cauſa & differentia. 37
Color quis frigidis. ibidem
Concentus & harmonia in corpore. 81
Concoctionis ac digeſtionis munus. 8
Condimenta calida. 62
Connubij commoditas. 6
Conſcientiæ ſcelerum. 135
Conſultor ſalutaris. eodem
Conſultor improbus. 44
Continentia voluptatũ diuinitus cõtingit. 101
Contraria contrario expugnari. 43
Cordati qui. 121
Cordis principatus. 131
Cordis & cerebri conſenſus. 132
Coriandrum incruſtatum. 118
Cor fons ſanguinis. 85
Cor vitæ fons. 8
Corporis ac reipublicæ comparatio. 10
Corporis & reip. mala à capite. 104
Corpus mutationi obnoxium. 87
Corpus & animus mutuo affici. 70
Craßis ſpiritus quid efficiat. 14
Criſpi capilli vnde. 35

Cruditas pituitam parit. 111
Cruda ſenecta unde. 25
Cruditas noxia. 8
Cura corporis non negligenda. 70
Cur angli ſudorifero morbo obnoxij. 97
Cur pythagorici lacte abſtinebant. 102

D.

Dauidis robur. 40
Dæmon unde ſic dicatur. 20
Dæmones quatenus noceant. 21
Decorum in ſermone conuiuiali. 71
Decubitus in ſomno forma. 54
Delator. 54
Democriti & heracliti natura. 32
Deſidia noxia. 48
Diacidomon virgo carnes cotoneorum. 118
Diaria febris. 90
Diurnus ſomnus noxius. 55
Dies labori nox quieti dicata. 53
Diuina ſomnia Dei afflatum exigunt. 106
Doctrina cœleſtis affectus ſedat. 56
Draconitis hortenſis, vulgo dragoni. 45
Duo mortis genera homini impendent. 63
Duplex contritio quæ. 136

E.

Educatio cur natura immutat. 15
Elegans comparatio. 63
Elementa quatuor. 23
Empiricorum error. 97

Epiala

Epiala febris.	110
Erici Sueciæ regis laus.	14
Exacta via viaticum quærere.	46
Excordes qui.	132
Exercitij commoda.	47
Exercitationis commoda.	47
Exercendi modus.	eodem
Exercitationis modus.	99
Ex ſanis ſana produci.	82
Ex ſomnijs corporis ſtatus docetur.	106
F.	
Factioſis obſiſtendum.	10
Factitius inceſſus.	33
Febris tertiana vnde.	124
Febris æſtuoſa.	124
Fel iræ fons.	132
Fiber beuer.	57
Fides operibus ſtipata.	22
Flandri, cuius ſint conditionis.	16
Flauæ bilis munus.	120
Frictionis vſus.	68
Frictionum differentiæ ſex.	69
Frigidis corporibus non deeſt calor.	57
Frigus vitæ pernicies.	57
Frigida quo ſubſiſtunt.	58
Frigidi habitus ſigna.	59
Frigida appetitum excitant.	eodem
Frigida vniuntur calore.	eodem

Frigidi minus agiles. 61
Frigus calorem depopulatur. 60

G.

Galli ingenio verſatili. 17
Galli cuius ſint conditionis. 17
Gallus vt cõtinenter & indefeſſæ camillet. 119
Generoſi equi naribus ſonitum excutiunt. 49
Genij quid ſint. 20
Genij mali ſeu lemures. 20
Genij boni. 20
Germani. 15
Gibboſis apta exercitatio. 49
Gradus caliditatis in homine. 35
Grata viciſſitudo. 52
Guilielmi Lemnij de ſtomarace liber vulgo ſcoerbuyck cui. 133

H.

Habitus corporis mutationibus obnoxijs. 65
Habitus periculoſus. 78
Hepar libidinis cauſa & renes. 132
Hepar ſanguinis officina. 85
Henrici. 2. Galliæ Regis mors. An. 1550. 48
Herbæ quæ mentem acuunt. 117
Hiſpani cuius ſint conditionis. 16
Hiſpani ingenioſi. 17
Hollandi cur ſomnolenti & obliuioſi. 15
Homines lubrici fidei. 123
Homo belluis affinis. 92

Homo

Homo cholericus. 120
Homo homini Dæmonium. 21
Homo multis caſibus expoſitus. 127
Homo lupus. eodem
Homo leo. ibidem
Homo ſimijs ſimilis. 92
Homo vulpinis moribus, eodem
Humidus habitus quando noxius, 77
Humidi ad iracundia minus procliues. 75
Humidis parce dormiendum, 77
Humidi corpore non malitioſi. 74
Humidi corporis ſignum. 74
Humidi ſtatus conditio. 72
Humoribus color & ſapor ineſt. 8
Humores ad vitia occaſionem prebent. 21
Humorum mutatio. 3
Humor. 6
Humorum mixtura muſto comparatur. 102
Humores qualitatum quatuor participes. 82
Humorum fuligo menti, infeſta eſt, vt vini vapor. 80
Humores aliquo modo elementa hominis. 81
Humor caloris fomes. 78
Humores alimentis augeſcunt: vel diminuuntur. 80

I.

Ictericus inauratus. 121
Iecoris opilatio vnde. 99

Iliaca

Iliaca paſſio. 121
Imaginationis vis. 36
Imaginationis quanta vis. 89
Immatura mors. 2
Impuberes lac in mammillis habent. 102
In caducum parietem inclinare. 135
Inciſa vena omnes humores conſpici. 83
Iudicia frigidi & humidi ſtatus. 107
Infantia. 26
Ingenia proba improborum commercio deprauari. 40
Intemperies quid. 29
In tribus corpus conſiſtit. 6
Intus vinum foris oleum. 69
Ioannis Baptiſtæ exitium. 10
Ira quid & vnde. 120
Irati habitus. 55
Iræ vis. 55
Itali cuius ſint conditionis. 16
Itali cur iniuriarum tenaces. 16
Iuuenalis locus explicatus. 54
Iuuentus vnde effœta. 26
Iuuentus. 27

L.

Lactis vſus. 66
Lactuca viſum obtundit. 118
Lac ex ſanguine. 102
Lares quid ſint. 20

Lipyrie febres. 111
Liuidus calor. 60
Longitudinis cauſa. 24
Liuiæ vis in inferiora. 73
Lupinorum natura. 4
Lupus morbus. 126
Lutra Otter. 57

M.

Mago leonem domuit. 4
Mala conſuetudo ſenſim mutanda. 46
Mattiaci ſeu Zelandi. 15
Medela frigidi corporis. 61
Melancholici quando effuſe bilares. 130
Melancholiæ qualitas. 83
Nelancholici ſubleuandi. 136
Melancholiæ nemo non particeps. 127
Melancholia duplex. 128
Melancholia cui humoris ſimilis. 128
Membrorum decor & vſus. 10
Memorabile exemplum de ſubita canicie. 87
Memoria ſtabilis vnde. 65
Memoria omnia perfici. 112
Memoriam pernicioſa. 113
Memoriæ pernicies cruditas ex crapula. 115
Memoriæ in cerebro conſiſtit. 112
Memoriæ remedium vbi ex frigiditate & humiditate contractum eſt vitium. 117
Memoria naturæ munus arte iunatur. 113

Memoria rerum renouanda. 115
Memoriæ raſum caput confert, &c. 116
Memoriæ quæ conferunt. 117
Memoria quæ exigit à ſiccitate orta. 117
Memoria cœnam parcam exigit. 116
Memoria deplorata vt inſtauranda. 119
Memoriam barba raſa adiuuat. eodem
Mens odoribus recreatur. 118
Mens cordi miniſtrat intelligentiam. 132
Mentis turbatæ ſigna. 131
Mentis ſtupor doloris ſenſum priuat. 90
Mentis inquietæ tormenta. 134
Meretrix nec concubitu nec muneribus ſatiatur. 100
Meridiari capere ſomnum diurnum. 55
Metus mortis ipſa morte acerbior. 89
Mitiora exercitia. 48
Moderata conuiuia non improbanda. 71
Moderatus ſomnus vtilis humidis. 77
Mora quo modo edenda. 67
Morbi ex plenitudine. eodem
Morbus Regius vnde dictus. 121
Mors naturalis qua ratione. 62
Mors quibus formidabilis. 63
Mors contra naturam. 62
Mors quid ſit. 25
Mors quid. 126
Mulier perſtillanti tecto comparatur. 104

Mulier crinita ſalax. 39
Mulier capite capillata non cute. 39
Mulierum intemperantia. 36
Mulier cur viro magis comata. 74
Muſica mentem exhilarat. 49
Muſicè viuere. 96
Mutatio ſubita quando vtilis. 46
N.
Naturales affectus. 32
Natura abhorret ab interitu. 28
Natura maritimorum. 15
Naturæ mutatio. 3
Naturale balneum. 69
Naturalium ſomniorum interpretatio. 106
Natura vitioſa in deterius prona 115
Nautæ & milites quur cito caneſcant. 88
Ne animus curis diſtrahatur. 73
Neglectus pietatis pœna. 135
Negotiatorum verſutia. 10
Nidoroſi & acidi ructus. 51
Nocturnæ lucubrationes noxiæ. 70
Non deſpondendus animus. 127
Non temere fidendum ſomnijs. 107
Noſce teipſum. 2
Notæ ſicci habitus. 64
Notæ temperati corporis. 31
Notæ frigidi & humidi corporis. 105
Notæ calidi & ſicci ſtatus. 121
Notæ

Notæ frigidi & ſicci habitus. 136
Nouem temperamenta. 29
Nucha & ceruices munienda. 114
Nulla corporis pars inutilis. 11

O.

Obeſi periculo expoſiti. 77
Oblectatio minus honeſta. 49
Obliuio aliquando grata. 114
Obliuio rerum quando expetenda. 115
Oculi glauci vnde. 74
Oleum camino. 125
Omnes affectibus expoſiti. 55
Omnia caduca. 28
Omnia mutationi obnoxia. 119
Omphracion quid. 109
Opilatio & putredo morborum origo. 9
Ordo in ſanitate tuenda. 50
Otium & deſidia obeſum corpus reddit & frigidum. 60

P.

Pallida bilis vulgo citrina. 124
Pannonia auſtria. 37
Pars queq; ſuis viribus imbuta. 102
Pauli locus. (Qui ſibi videtur ſtare obſeruet ne cadat)*explicatus.* 136
Peccatum morbos ac mortem innexit. 63
Pergræcari. 51
Periculoſa opinionum diſſenſio. 5

Periculoſa mutatio in ſenibus. 46
Perturbationes animi. 132
Petrus Carbonarius. 122
Philippi Hiſp. Regis decus atq; oris ſpecies. 87
Phlegmaticorum conditio. 105
Pilorum origo. 35
Piſcium eſus ſolitarijs noxius. 58
Piſcibus ſanguis friget. 57
Pituitæ incommodo omnes obnoxij. 111
Pituitoſi ignaui. 107
Pituitæ locus. 103
Pituita acida. 109
Pituita ſanguinis naturalis materia. 101
Pituitæ conditio. 82
Pituitoſis cœna parca ſit. eodem
Pituitoſi exercendi labore. 108
Pituitæ morbi. ibidem
Pituitoſi homines hominis laus. 108
Pituitæ ſalſæ noxia. 110
Pituita ſalſa. 110
Pituita vitrea. 110
Pituita dulcis. 109
Policleti regula. 30
Pollionis ſcita ſententia. 68
Pollutio vnde ac ſeminis effluxus. 107
Porracea & praſina bilis. 125
Pranſi ieiunis erectiores. 5
Præpoſtera capitis raſura. 116

Primordia hominis. 24
Prouerbij origo obeſæ & emunctæ naris. 108
Prouerbium non monenda noxia. 115
Prouerbium in ignauos. 41
Prouerbium ruſticum. 50
Prouerbium in rubenti barba homines. 122
Prouerbium ab artifice & materia. 94
Prouentus hortenſis. 61
Pubertas. 26
Pueritia. 26
Pueri & ſenes obliuioſi ſed diuerſa ratione. 113
Pueri non domandi inedia. 25
Pueri victum humidum exigunt. 45
Pueri & ſenes inter ſe contraria. 74
Pueri & ebrij cur ſomnolenti. 53
Pulmo & lingua conceptus denunciant. 132
Pure ſanguinei ſtultitia perfuſi. 91
Putredini obnoxij calidi & humidi. 98

Q.

Quadruplator. 54
Quando vomendum. 51
Quatuor virtutes Cardinales. 8
Quatuor pituitæ ſpecies & effectus. 109
Quatenus aliquid optandum. 127
Quæ aluum ſoluunt. 66
Quæ aluum leniant. 99
Quæ ſpleneticis vſui. 129
Quæ animantia eſui ſalubriora. 105

Quæ

Quæ ſpiritus vitiant. 17
Quæ ſpiritus foueant. eodem
Quæ ſanguinis feruorem temperant. 45
Quæ forma ac figura humidis. 75
Quem victum exigant humidi. eodem
Quæ præter Venerem ſiccis noxia. 69
Quæ valetudini officiunt. 26
Quæ ſomniant pituitoſi. 106
Quæque pars ſuum temperamentum obtinet. 75
Quæ opilationem diſcutiant. 99
Quæ partes pituitæ obnoxiæ. 110
Quæ vis lumbos incitet. 76
Quid crines eliciat. 38
Quid ſanitas. eodem
Quid morbus. eodem
Quid valetudinem fulciat. 1
Qui piſces diu viuant mari exempti. 57
Qui ſapor humori melancholico. 128
Quid concoctionem perficiat. 4
Quid luxus efficiat. 9
Quid ſpiritus ſanctus in nobis efficiat. 22
Quid ætas. 26
Qui profunde dormiant. ibidem
Quibus mors placida. 89
Quid ſtudioſis faciendum. 48
Quis ſomnus ſanguineus. 90
Quid denotet capitis crebra motio. 93

Quid voce robuſta efficiat. 41
Quid nos à pietate abducat. 71
Quid loquelam reſtituat. 119
Quid ſomnus. 52
Quid belgis droeſem in muſto. 128
Qui ægre excitentur. 53
Qui cito excitentur. 53
Quod diſcrimen inter ſanguineos & cholericos. 94
Quomodo memoria inſtauranda. 65
Quomodo dæmoni cogitationes pateant. 21
Quos morbos catarribus pariat. 104
Quur mortuus viuente ponderoſior ac grauior. 5
Quur pueri imberbes. 37
Quur Angli florido colore. 44
Quur viri fœminis prudentiores. 75
Quur in initio ſomni ſomnia non percipiantur. 90
Quur ſanguine abſtinendum præceperit Moſes. 85

R.

Rapa ſpiritus viſorios inſtaurat. 118
Ratio cur pueri anteactorum memores. 114
Ratio quur homines ſubito coloris ſpeciem exuant. 88
Rei geſtæ narratio. 36
Reipublicæ forma. 10

Relaxatio animi. 71
Rerum natura ſpiritu diuiuo perfuſa. 59
Res non naturales. 42
Rethorica popularis. 49
Ruſticatio laudata. 49
Ruta in fœminis Venerem acuit in viris extinguit. 76

S.

Saliua & ſudor ex humoribus vires concipiunt. 83
Salubris admonitio. 34
Salutare conſilium. 10
Samſonis virtus. 40
Sanguinis feruor cum muſto comparatur. 93
Sanguinei ad cœlibatum parum idonei. 100
Sanguinis vis in cōſtituenda animi natura. 91
Sanguinis natura. 82
Sanguis qua menſura dilui debeat alijs humoribus. 95
Sanguis & ſpiritus vitæ theſaurus. 51
Sapiens metu concatitur. 89
Sanguis non temere detrahendus. 85
Sanguinei non acerbi. 95
Sanguini cæteri humores immixti. 83
Sanguis ad luxum incitat. 96
Sanguis alijs humoribus vtitur ad formandos mores. 94
Sanguinis vtilitas. 85

Sanguis lactis materia. 102
Sanguis tenuis quid effitiat. 12
Sanguinei hominis varij mores. 96
Sanguis craſſus quid efficiat. 12
Sanitas auro potior. 2
Sanitas memoriæ robur. 115
Sani ne medicamentis aſſueſcant. eodem
Satietas vitanda. 50
Scipioni arundineo inniti. 135
Securitas hominis christiani vnde. 127
Semen corruptum quid noxæ adferat. 100
Semen quid. 100
Seminis & ſanguinis natura. 24
Seminis efficacia. 82
Senecta. 27
Senectus præmatura. 62
Senes & pueri cur obliuioſi. 15
Senes ſicci natura conditione humidi. 84
Senium quid ſit. 25
Seueri vino exhilareſcunt. 130
Sicci aſtricta, humidi laxa aluo. 73
Signa affecti cerebri. 134
Signa calidi corporis. 35
Signa collapſæ valetudinis. 11
Simile ab areſcentibus folijs. 88
Simile à lignis virentibus accenſis. 110
Simile à cereis ac funalibus. 119
Simile ab elixatis animantum pedibus. 128

Simile à baiulis. 133
Simile à conſenſu connubiali. 70
Simile à peſtifero halitu. 20
Simile à rigido corio. 69
Simile ab arborum & agrorum cultura. 127
Simile ab agris vel humidis vel ſiccis. 74
Simile à collapſis ædibus. 87
Simile à lignis virentibus. 9
Simile à re fluida. 3
Simile à rebus ignitis. 81
Simile à ſalſugine conſperſis. 39
Simile à ſaginandis pecoribus. 125
Simile à ceruiſiæ & olei colore. 120
Simile ab agilitata apum. 121
Simile ab hominum moribus. 46
Simile ab igne & carbonibus deflagratis. 126
Simile à madido homine. 111
Simile à cultura agri. 44
Simile ab ædibus & veſtimentis ſitu obductis. 98
Simile ab herbarum miſtura. 29
Simile à remotiſsimis viſceribus. 20
Simile à cloacis domeſticis. 133
Simile à ſatis. 24
Simile à gallina quæ pullos fouet. 19
Simile ab ignitis. eodem
Simile à terra & ſemine. 39
Simile à vitro & candente ferro. 14

Simile ab equis macilentis. 64
Simile ab ignis agitatione. 130
Simile ab argilla. 72
Simile à fumoſis edibus. 132
Simile à ferri ac chalibis natura. 113
Simile à florum & herbarum artificio. 95
Simile à vaſculis diſtillatitijs. 103
Simile ab acerbo villo. 128
Simile à diluto vino. 4
Simile à feruenti aqua & oleo. 73
Simile ab arborum putatione. 125
Si morbi formidabiles ergo & mors. 62
Simulatores in conuiuijs. 53
Synochus ſeu continens febris. 98. 97
Situs in cibis. 106
Socordes qui. 131
Soli, humor Lunæ comparatur. 73
Solitarij apoplexiæ obnoxij. 58
Somnia diuinitus immiſſa. 91
Somnus bilioſis vtilis. 124
Somnus in quem vſum. 91
Somnus octo horarum. 53
Somni vtilitas. 68
Somni commoditates. 52
Somnus & vigilia. 52
Spadix color qui. 33
Spiceus color à ſpica vel culma ordei. 105
Spiritus Domini. 18
Spiri-

Spiritus puri quid efficiant. 7
Spiritus. 6
Spiritus quid. 7
Spirituum origo. 8
Spiritus vt ſe per corpus diffundat. 14
Spiritum aquis incumbere quid ſit. 18
Spiritus naturæ. 18
Splen vnde riſum moueat. 130
Splen cur lætitiæ cauſa. 132
Splen fiſco aßimulatur. 129
Splen mentem obnubilat. 132
Splenis morbi. 133
Splen agilitati officit. 129
Splenis vſus & natura. 129
Splenem non poſſe adimi. 129
Studioſi melancholiæ expoſiti. 128
Sua cuiq; natura exploranda. 5
Sudandi modus. 97
Sudor Britannicus vnde nomen indeptus. 97
Sudoriferus morbos in belgica quando. 97
Sudor Anglicus ephemeræ febris ſpecies. 97
Superſtitio. 22
Supinus decubitus nocentißimus. 54
Suſpecti ænobarbi. 122

T.

Temeraria audacia. 40
Temporum anni & ætatum comparatio. 27
Temperamenta mutationi obnoxia. 84

Temperantia quid efficiat. 56
Temperamentum quid. 28
Temulenti cur balbutiant. 104
Teneſmus quid. 111
Terebinthinæ efficacia. 67
Terebinthina in liquorem redacta, poculenta fit. 68
Terebinthinæ præparatio. 68
Tetrici quando feſtiui. 4
Tetrici aſſueſcant ſodalitijs. 130
Themiſtoclis ingenium. 122
Themiſtocles obliuionem quare optauerit. 115
Thimon oſor hominum. 134
Tibicinis vita. 96
Traianus Cæſar. 129
Tranquillitas. 56
Tria ſaluberrima. 6

V.

Varia genera exercitationis. 48
Vecordes qui. 131
Vena non temere incidenda. 51
Venenatæ herbæ. 58
Veneris moderatio. 41
Veneris incommoda. 50
Veneris incommoda. 99
Veneris moderatio. 100
Venus corpus eneruat. 113
Venus æſtate viris noxia. 75

Vera

Vera bona quæ ſint. 2
Verſicolor ſpecies quid deſignet. 86
Victus plus ſatis humidus noxius. 76
Vigilia moderationem exigit. 55
Vinum pueris noxium. 45
Vinum minus generoſum. 66
Virilis ætas. 27
Virtutibus vitia permixta. 41
Vitalis ſpiritus. 11
Vitam quid fulciat. 56
Vitellina bilis. 125
Vitioſus cibus naturam deprauat. 25
Vitulini dentes prouerbium. 93
Vituli marini zeehonden. 57
Vna fidelia duos parietes dealbare. 78
Vnctionis vſus vetuſtus. 69
Vnde animorum varietas. 13
Vnde aquilonares feroces. 32
Vnde Belgæ Hiſpanis ſimiles. 36
Vnde barba & capilli. 35
Vnde capillorum copia. 38
Vnde horror mentis. 17
Vnde in corpore rebellio. 13
Vnde nonnulli moroſi. 11
Vnde nigri pili. 35
Vnde petenda tranquillitas. 28
Vnde praua cogitatio. 13
Vnde corporum varietas. 36

Vnde

Vnde ſterilitas & generandi impotentia. 39
Vnde canicies. 105
Vnde agilitas in pueritia. 92
Vnde venæ & arteriæ oriantur. 85
Vnde flaua cæſaries. 122
Vnde ſubita canicies. 88
Vnde linguæ balbuties & membrorum titubatio. 105
Vnde praui rutiliorum mores. 123
Vnde tremor in periculis. 89
Vnde naturæ propenſio. 95
Vnde color bonus vel malus. 60
Vomitus quibus noxius. 52
Vomitus raro prouocandus. 51
Vrinam prouocantia. 66
Vſus effectusq́; pituitæ. 103
Vt corpus ſubſiſtat. 64
Vt generoſi equi explorandi. 49
Vti foro. 95
Vtilis aliquando naturæ mutatio. 5
Vt loquela reſtituatur apopleticis. 119
Vt mors non ſit formidabilis. 27

Z.

Zelus abſq; Iudicio. 23
Zeno quando feſtiuus. 4

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE